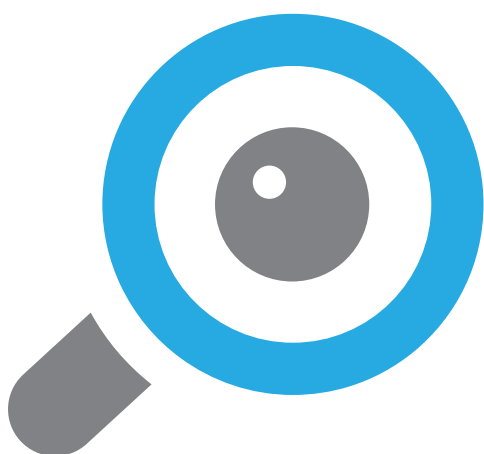

ΕΠΙΤΡΟΠΗ
ΑΛΗΘΕΙΑΣ
ΔΗΜΟΣΙΟΥ
ΧΡΕΟΥΣ

Προκαταρκτική Έκθεση

ΙΟΥΝΙΟΣ 2015

Η Επιτροπή Αλήθειας Δημοσίου Χρέους συστήθηκε στις 4 Απριλίου 2015 με απόφαση της Προέδρου της Βουλής των Ελλήνων κ. Ζωής Κωνσταντοπούλου, η οποία όρισε ως επιστημονικό συντονιστή της Επιτροπής τον καθηγητή κ. Eric Toussaint, ενώ ανέθεσε τη συνεργασία της Επιτροπής με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, τα κοινοβούλια άλλων χωρών και τους διεθνείς οργανισμούς στην ευρωβουλευτή κ. Σοφία Σακοράφα.

Τα μέλη της Επιτροπής συνεδρίασαν σε κλειστές αλλά και δημόσιες συνεδριάσεις για τη συγγραφή της παρούσας Προκαταρκτικής Έκθεσης, υπό την επίβλεψη του επιστημονικού συντονιστή, και με τη συνεργασία και τη συμβολή των άλλων μελών της Επιτροπής, καθώς και ειδικών συνεργατών, εμπειρογνομόνων και επιστημόνων.

Την ευθύνη των κεφαλαίων της Προκαταρκτικής Έκθεσης είχαν τα παρακάτω μέλη της Επιτροπής:

Θάνος **Κονταργύρης**
Σταύρος **Τομπάζος**
Λεωνίδας **Βατικιώτης**
Χριστίνα **Λασκαρίδη**
Maria Lucia **Fattorelli**
Ozlem **Onaran**
Michel **Husson**
Σπύρος **Μαρκέτος**
Ηλίας **Μπαντέκας**
Renaud **Vivien**

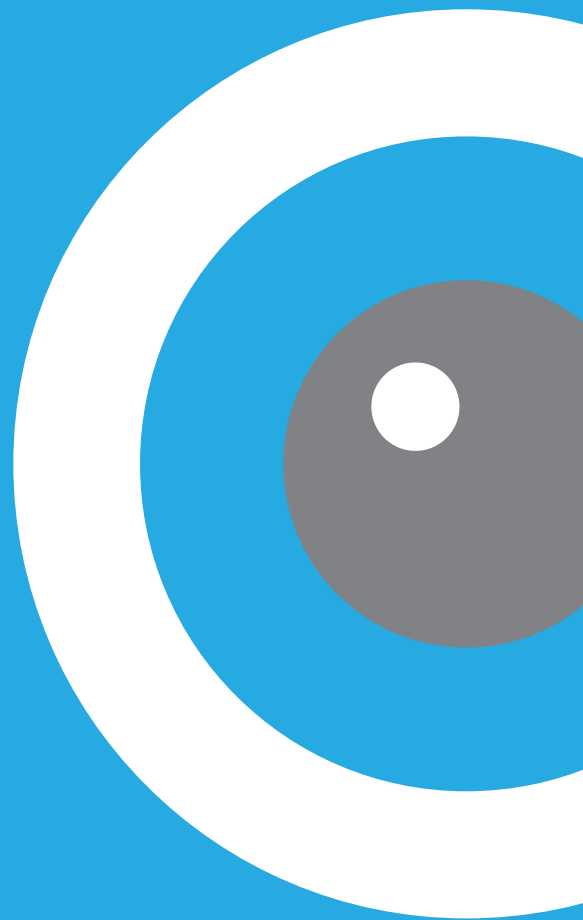
Συνεργάστηκαν οι:

Ηρακλής **Ακτύπης**, εκ μέρους και της Αλίκης **Γιωτοπούλου - Μαραγκοπούλου**
Daniel **Albaracin**
Olivier **Bonfond**
Diego **Borja**
Sergi **Cutillas**
Raphael Alves **Gonclaves**
Φώτης **Γκουτζιομήτρος**
Γιώργος **Κασιμάτης**
Άρης **Καζάκος**
Cephas **Lumina**
Σόνια **Μητραλιά**
Patrick **Saurin**
Παντελής **Σκλιάς**
Δέσποινα **Σπανού**
Νίκος **Στρόμπλος**
Σοφία **Τζιτζίκου**

Οι συγγραφείς ευχαριστούν, για τη συνδρομή τους, τα λοιπά μέλη της Επιτροπής Αλήθειας Δημοσίου Χρέους, καθώς και τους εμπειρογνώμονες που συνεισέφεραν στις εργασίες της Επιτροπής, τόσο στις δημόσιες συνεδριάσεις και ακροάσεις της, όσο και στις κλειστές ή ανεπίσημες συσκέψεις.

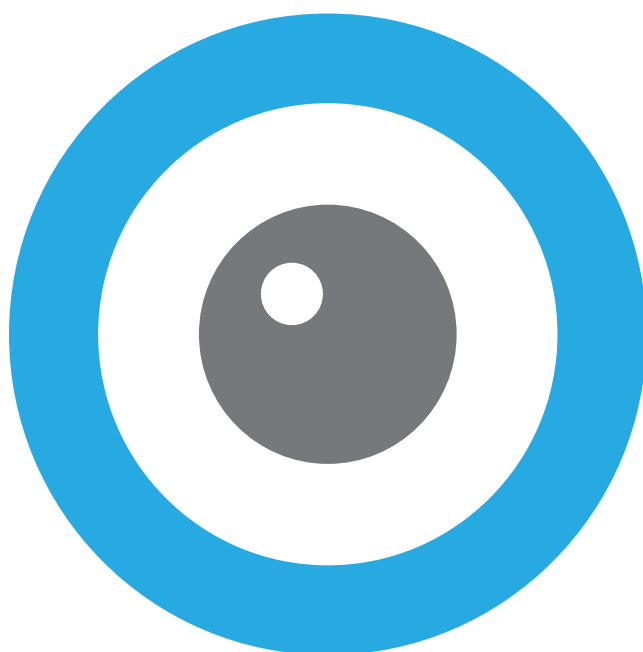
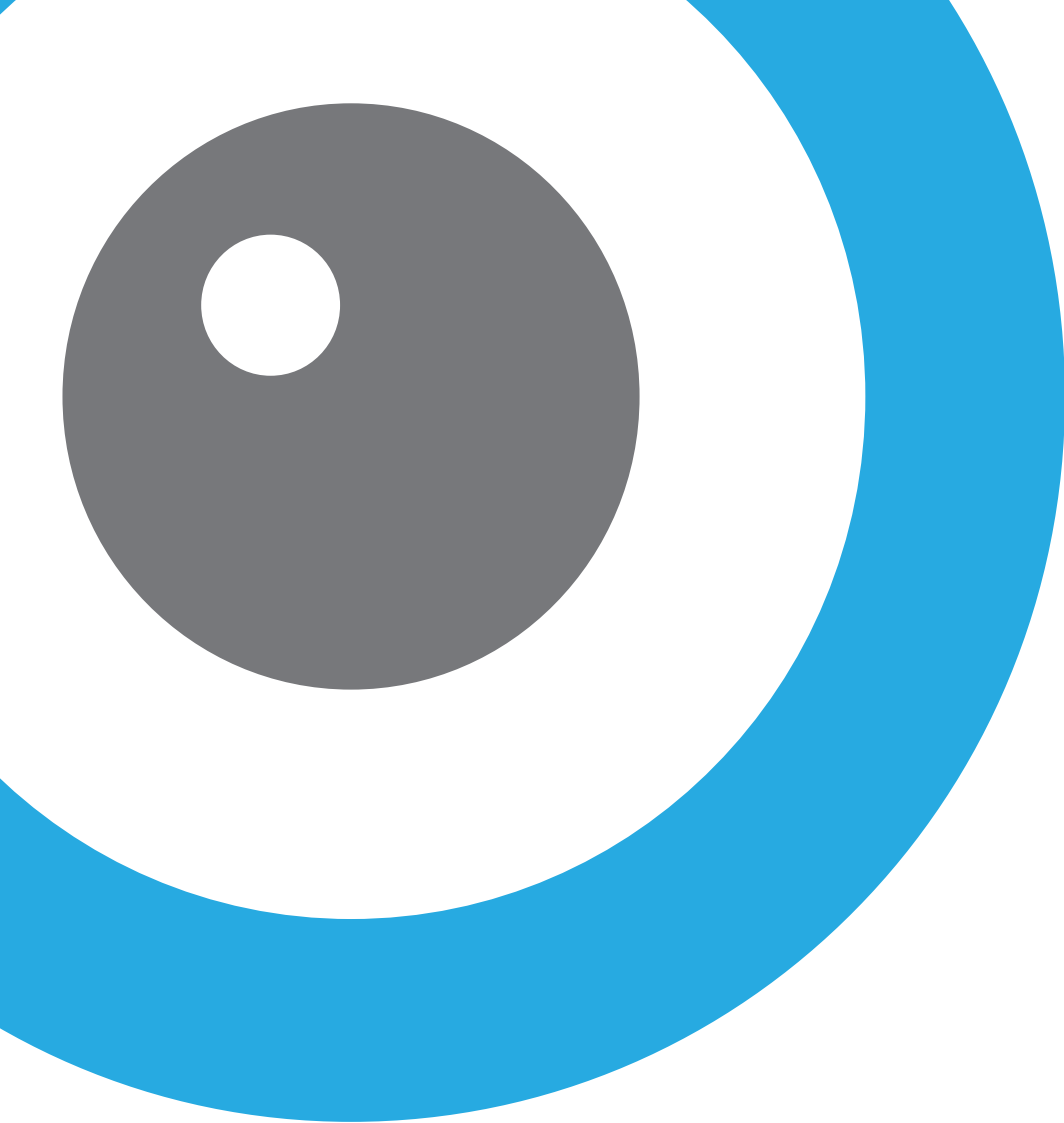
Ιδιαίτερα ευχαριστούν, για την πολύτιμη βοήθειά τους, τον Πέτρο Κωνσταντίνο Αρναούτη, τον Χαράλαμπο Αρώνη, την Λουίζα Καραγεωργίου, την Κλαυδία Μπαμά, την Αντιγόνη Μακρυγιάννη και τον Σταύρο Παπαϊωάννου.

Ξεχωριστή μνεία και ευχαριστίες για την επιμέλεια του ελληνικού κειμένου οφείλονται στους Γιώργο Θαλάσση, Γενικό Γραμματέα της Βουλής, Νίκο Παπασπύρου, Ειδικό Γραμματέα της Βουλής, Αστέριο Πλιάκο, Προϊστάμενο Β' Διεύθυνσης Επιστημονικών Μελετών της Επιστημονικής Υπηρεσίας της Βουλής, Ανδρέα Κούνδουρο, Προϊστάμενο του Τμήματος Ευρωπαϊκών Μελετών της Β' Διεύθυνσης Επιστημονικών Μελετών, Νίκο Ανέστη και Χαράλαμπο Ρωσσίδη, Αντιπροέδρους της Επιτροπής της Βουλής για την υποστήριξη και προαγωγή του έκτακτου κοινοβουλευτικού έργου της τρέχουσας περιόδου και των αναγκών διεθνούς συνεργασίας και κοινοβουλευτικής διπλωματίας, Μαρία Στουμπίδη, Ειδική Σύμβουλο της Προέδρου της Βουλής, Άννα Μαρία Αβούρη και Αλεξάνδρα Τερζόγλου.

ΕΠΙΤΡΟΠΗ
ΑΛΗΘΕΙΑΣ
ΔΗΜΟΣΙΟΥ
ΧΡΕΟΥΣ

Σύνοψη

Η Ελλάδα βρίσκεται σήμερα, τον Ιούνιο του 2015, μπροστά σε ένα σταυροδρόμι. Έχει να επιλέξει ανάμεσα στη συνέχεια των αποτυχημένων προγραμμάτων μακροοικονομικής προσαρμογής, που της επέβαλαν οι δανειστές και το να προχωρήσει, σπάζοντας τα δεσμά του χρέους, σε μια αληθινή αλλαγή. Πέντε χρόνια αφότου ξεκίνησαν τα προγράμματα οικονομικής προσαρμογής, η χώρα παραμένει βυθισμένη σε κρίση: οικονομική και κοινωνική, οικολογική και δημοκρατική. Το μαύρο κουτί του χρέους μένει σφραγισμένο και μέχρι πρότινος κανένας επίσημος φορέας, ελληνικός ή διεθνής, δεν επιδίωξε να φέρει στο φως την αλήθεια για το πώς και γιατί η χώρα καθυποτάχθηκε στο καθεστώς των δανειστών. Το χρέος, στο όνομα του οποίου ισοπεδώθηκαν τα πάντα, παραμένει ο γνώμονας της νεοφιλελεύθερης προσαρμογής, που οδήγησε στη βαθύτερη και πιο μακρόχρονη ύφεση σε ευρωπαϊκό έδαφος και σε καιρό ειρήνης.

Επείγει, λοιπόν, να εξετασθεί μεθοδικά και είναι κοινωνική μας ευθύνη, να εξεταστούν σε βάθος μια σειρά νομικών, κοινωνικών και οικονομικών ζητημάτων σε σχέση με το χρέος. Για να ανταποκριθεί σ' αυτή την ανάγκη, η Βουλή των Ελλήνων σύστησε τον Απρίλιο του 2015 την Επιτροπή Αλήθειας Δημοσίου Χρέους. Η εντολή που ανατέθηκε στην Επιτροπή Αλήθειας ήταν να διερευνήσει πώς δημιουργήθηκε και διογκώθηκε το δημόσιο χρέος, με ποιους τρόπους και για ποιους λόγους συνήφθη και πώς επηρέασαν την οικονομία και τη ζωή του ελληνικού λαού οι αυστηροί όροι (αιρεσιμότητες, *conditionalities*), οι οποίοι τέθηκαν ως προϋποθέσεις για τη χορήγηση των νέων δανείων. Και, επίσης, να κάνει γνωστά στο εσωτερικό και το εξωτερικό τα ζητήματα που συνδέονται με το ελληνικό δημόσιο χρέος, καθώς και να διερευνήσει ποιες επιλογές υπάρχουν για την κατάργησή του και ποια επιχειρήματα μπορούν να διατυπωθούν σχετικά.

Η Επιτροπή Αλήθειας παρουσιάζει στην Προκαταρκτική Έκθεση τα προσωρινά της πορίσματα, τα οποία δείχνουν ότι ολόκληρο το πρόγραμμα προσαρμογής, στο οποίο καθυποτάχθηκε η Ελλάδα, ήταν και παραμένει ένα πρόγραμμα με σαφείς πολιτικές στοχεύσεις. Ο τεχνικός χαρακτήρας των μακροοικονομικών μεταβλη-

τών και των προβλέψεων για την εξέλιξη του χρέους επέτρεψε, μολονότι αυτοί οι αριθμοί επηρεάζουν άμεσα τη ζωή και την ίδια την επιβίωση των ανθρώπων, οι συζητήσεις για το χρέος να μείνουν μέχρι στιγμής σε τεχνικό επίπεδο και ειδικότερα να εστιαστούν στο ερώτημα αν οι πολιτικές που επιβλήθηκαν στην Ελλάδα διευκολύνουν την αποπληρωμή του χρέους. Αυτήν ακριβώς την επιχειρηματολογία αμφισβητούν τα ευρήματα της Έκθεσης.

Όλα τα στοιχεία που παρουσιάζουμε στην Προκαταρκτική Έκθεση καταδεικνύουν ότι η Ελλάδα όχι μόνο δεν είναι σε θέση να πληρώσει το χρέος, αλλά και δεν πρέπει να το πληρώσει. Πρωτίστως, διότι το χρέος που προκάλεσαν οι ρυθμίσεις που επέβαλε η Τρόικα παραβιάζει ευθέως τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα των Ελλήνων πολιτών. Ως εκ τούτου, η Ελλάδα δεν πρέπει να πληρώσει αυτό το χρέος διότι είναι παράνομο, αθέμιτο και επονείδιστο.

Η Επιτροπή διαπίστωσε, επίσης, ότι η μη βιωσιμότητα του ελληνικού δημόσιου χρέους ήταν εξαρχής προδήλως γνωστή στους διεθνείς δανειστές, τις ελληνικές αρχές και τα συστημικά μέσα ενημέρωσης. Παρ' όλα αυτά, οι ελληνικές αρχές, μαζί με κάποιες κυβερνήσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης, συνωμότησαν το 2010 ενάντια στην αναδιάρθρωση του δημόσιου χρέους, προκειμένου να προστατεύσουν τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα. Τα συστημικά μέσα μαζικής ενημέρωσης απέκρυψαν την αλήθεια από τους πολίτες, παριστάνοντας ότι δήθεν η διάσωση αφορούσε την Ελλάδα και όχι τις τράπεζες και συνάμα εξυφαίνοντας μια αφήγηση που στόχευε να εμφανίσει τον ελληνικό πληθυσμό ως δήθεν άξιο των αδικπραξιών των δανειστών.

Το ποσό που διατέθηκε μέσω των προγραμμάτων «διάσωσης» (μνημονίων) του 2010 και του 2012 ελέγχονταν από το εξωτερικό μέσα από περίπλοκες διευθετήσεις, οι οποίες απέκλειαν κάθε δημοσιονομική αυτονομία. Οι δανειστές υπαγόρευαν αυστηρά τον τρόπο διάθεσης των δανειακών κεφαλαίων «διάσωσης», εκ των οποίων μόνο ένα ελάχιστο τμήμα, λιγότερο από το 10%, κατευθύνθηκε στην κάλυψη των τρεχουσών δημόσιων δαπανών.

Η Προκαταρκτική Έκθεση παρουσιάζει μια πρώτη

χαρτογράφηση των κεντρικών προβλημάτων και ζητημάτων του δημόσιου χρέους. Επισημαίνει τις κομβικής σημασίας παρανομίες οι οποίες συνδέθηκαν με τη σύναψη των δανείων και ανιχνεύει τη νομική θεμελίωση επάνω στην οποία μπορεί να βασισθεί η μονομερής αναστολή της αποπληρωμής του.

Τα ευρήματά της εκτίθενται σε εννέα κεφάλαια, ως ακολούθως:

Το Πρώτο Κεφάλαιο, με τίτλο «**Το χρέος πριν από την Τρόικα**», αναλύει την εξέλιξη του ελληνικού δημόσιου χρέους από τη δεκαετία του 1980 και μετά. Καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η διόγκωση του χρέους δεν οφειλόταν στις δήθεν υπέρμετρες δημόσιες δαπάνες, οι οποίες στην πραγματικότητα παρέμεναν χαμηλότερες από τις δημόσιες δαπάνες άλλων χωρών της ευρωζώνης. Οφειλόταν μάλλον στην πληρωμή εξαιρετικά υψηλών επιτοκίων δανεισμού στους πιστωτές, στις υπερβολικά υψηλές και αδικαιολόγητες στρατιωτικές δαπάνες, στην απώλεια φορολογικών εσόδων εξαιτίας των αθέμιτων εκροών κεφαλαίου, στην ανακεφαλαιοποίηση ιδιωτικών τραπεζών από το κράτος και στις διεθνείς ανισορροπίες, οι οποίες δημιουργήθηκαν από την ελαττωματική σχεδίαση της ίδιας της Νομισματικής Ένωσης.

Η υιοθέτηση του ευρώ οδήγησε σε δραστική αύξηση του ιδιωτικού χρέους στην Ελλάδα, στο οποίο βρέθηκαν εκτεθειμένες όχι μόνον ελληνικές, αλλά και μεγάλες ευρωπαϊκές ιδιωτικές τράπεζες. Το γεγονός αυτό κλιμάκωσε μια τραπεζική κρίση το 2009, η οποία με τη σειρά της επιβάρυνε το ελληνικό δημόσιο χρέος. Η κυβέρνηση Γιώργου Παπανδρέου, υπερτονίζοντας τη σημασία των δημόσιων ελλειμμάτων και του δημόσιου χρέους, βοήθησε το 2009 να παρουσιασθεί η εξελισσόμενη τραπεζική κρίση σαν κρίση δημόσιου χρέους.

Το Δεύτερο Κεφάλαιο, με τίτλο «**Η εξέλιξη του ελληνικού δημόσιου χρέους, 2010-2015**», καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η πρώτη δανειακή σύμβαση (2010), αποσκοπούσε πρωταρχικά στη διάσωση των ελληνικών και άλλων ευρωπαϊκών ιδιωτικών τραπεζών, επιτρέποντας στις τελευταίες να μειώσουν την έκθεσή τους σε ομόλογα του ελληνικού δημοσίου.

Το Τρίτο Κεφάλαιο, με τίτλο «**Το ελληνικό δημόσιο χρέος ανά δανειστή, 2015**», παρουσιάζει την εριζόμενη φύση του σημερινού ελληνικού χρέους, σκιαγραφώντας τα κεντρικά χαρακτηριστικά των δανείων, τα οποία αναλύονται περαιτέρω, στο Όγδοο Κεφάλαιο.

Το Τέταρτο Κεφάλαιο, με τίτλο «**Μηχανισμοί του συστήματος χρέους στην Ελλάδα**», αποκαλύπτει τους μηχανισμούς που κατασκευάστηκαν μέσα από τις δανειακές συμβάσεις, από τον Μάιο του 2010 και μετά. Οι μηχανισμοί αυτοί δημιούργησαν ένα βαρύ φορτίο νέου χρέους προς τα άλλα κράτη της ευρωζώνης και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (ΕΤΧΣ, EFSF), ενώ παράλληλα παρήγαγαν καταχρηστικό κόστος, βαθαίνοντας, έτσι, ακόμη περισσότερο την κρίση. Οι μηχανισμοί αυτοί αποκαλύπτουν πώς το μεγαλύτερο μέρος των δανειακών κεφαλαίων μεταβιβάσθηκε απευθείας στους χρηματοπιστωτικούς θεσμούς. Αντί να ωφεληθούν την Ελλάδα, επιτάχυναν, με τη χρήση χρηματοπιστωτικών εργαλείων, τη διαδικασία των ιδιωτικοποιήσεων.

Το Πέμπτο Κεφάλαιο, με τίτλο «**Αυστηροί όροι (αιρεσιμότητες) εναντίον βιωσιμότητας**», παρουσιάζει πώς οι δανειστές επέβαλαν, μαζί με τις δανειακές συμβάσεις, αναγκαστικούς όρους (αιρεσιμότητες) οι οποίοι εξάλειψαν άμεσα την οικονομική βιωσιμότητα του χρέους. Αυτοί οι όροι, στους οποίους οι δανειστές εξακολουθούν να επιμένουν, μείωσαν το ΑΕΠ και αύξησαν το δημόσιο δανεισμό, επιβαρύνοντας επομένως την αναλογία δημόσιου χρέους / ΑΕΠ και καθιστώντας έτσι το δημόσιο χρέος μη βιώσιμο. Επιπλέον, επέφεραν δραματικές αλλαγές στην κοινωνία και προκάλεσαν ανθρωπιστική κρίση. Το ελληνικό δημόσιο χρέος μπορεί σήμερα να θεωρηθεί απολύτως μη βιώσιμο.

Το Έκτο Κεφάλαιο, με τίτλο «**Οι επιπτώσεις των "προγραμμάτων διάσωσης" στα ανθρώπινα δικαιώματα**», καταλήγει στο συμπέρασμα ότι τα μέτρα τα οποία επιβλήθηκαν στο πλαίσιο των λεγόμενων «προγραμμάτων διάσωσης» έπληξαν άμεσα τις συνθήκες διαβίωσης του ελληνικού λαού και παραβίασαν τα ανθρώπινα δικαιώματα, τα οποία οφείλουν, τόσο η Ελλάδα, όσο και οι εταίροι της να προστατεύουν και να προάγουν, σύμφωνα με το εσωτερικό, το ευρωπαϊκό και το Διεθνές Δίκαιο. Οι δραστικές προσαρμογές που επιβλήθηκαν στην ελληνική οικονομία και σε ολόκληρη την κοινωνία προκάλεσαν ραγδαία υποβάθμιση του επιπέδου ζωής και παραμένουν ασύμβατες προς την κοινωνική δικαιοσύνη, την κοινωνική συνοχή, τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Το Έβδομο Κεφάλαιο, με τίτλο «**Νομικά ζητήματα σχετικά με τα μνημόνια και τις δανειακές συμβάσεις**», αναλύει την παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από την πλευρά, τόσο της ίδιας της Ελλάδας, όσο και των δανειστών της, δηλαδή των (πιστωτρι-

ών) χωρών της ευρωζώνης, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, που επέβαλαν τα μέτρα αυτά στην Ελλάδα. Όλοι αυτοί οι παράγοντες (κράτη και όργανα ή θεσμοί) παρέλειψαν να εκτιμήσουν τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που συνεπάγονταν οι επιβαλλόμενες από τους ίδιους πολιτικές και, επιπλέον, παραβίασαν άμεσα το ελληνικό Σύνταγμα, απογυμνώνοντας ουσιαστικά την Ελλάδα από τα περισσότερα κυριαρχικά δικαιώματά της. Οι συμφωνίες περιλαμβάνουν καταχρηστικούς όρους που εξαναγκάζουν την Ελλάδα να απολέσει εθνική κυριαρχία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η επιλογή του Αγγλικού Δικαίου ως εφαρμοστέου δικαίου στις δανειακές συμβάσεις, η οποία διευκόλυνε την παράκαμψη του ελληνικού Συντάγματος, αλλά και των διεθνών υποχρεώσεων σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Οι παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του εθιμικού δικαίου, οι πολλές ενδείξεις κακόπιστης συμπεριφοράς εκ μέρους των συμβαλλόμενων μερών και ο καταχρηστικός χαρακτήρας αυτών των συμβάσεων καθιστούν τις συναφθείσες συμβάσεις άκυρες.

Το Όγδοο Κεφάλαιο, με τίτλο «**Εκτίμηση του χρέους όσον αφορά τον αθέμιτο, επονείδιστο, παράνομο και μη βιώσιμο χαρακτήρα του**», παρέχει μια αποτίμηση του ελληνικού δημόσιου χρέους με βάση τους ορισμούς του παράνομου, αθέμιτου, επονείδιστου και μη βιώσιμου χρέους, τους οποίους υιοθέτησε η Επιτροπή Αλήθειας.

Το εν λόγω κεφάλαιο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι το ελληνικό δημόσιο χρέος σήμερα, τον Ιούνιο του 2015, είναι μη βιώσιμο, διότι η Ελλάδα δεν είναι σε θέση να το εξυπηρετήσει, χωρίς να πλήξει καίρια την ικανότητά της να ανταποκρίνεται στις βασικές υποχρεώσεις της για προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Επιπλέον, το κεφάλαιο περιέχει στοιχεία για ενδεικτικές περιπτώσεις παράνομου, αθέμιτου και επονείδιστου χρέους προς κάθε έναν δανειστή.

Το χρέος προς το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο πρέπει να χαρακτηριστεί παράνομο, διότι η σύναψή του έγινε κατά παράβαση του καταστατικού του ίδιου του ΔΝΤ, ενώ επιπλέον οι όροι του παραβιάζουν το ελληνικό Σύνταγμα, το διεθνές εθιμικό δίκαιο και τις διεθνείς συνθήκες τις οποίες έχει κυρώσει η Ελληνική Δημοκρατία. Είναι επίσης αθέμιτο, διότι οι όροι του επιβάλλουν πολιτικές, οι οποίες παραβιάζουν τις υποχρεώσεις προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Τέλος, είναι επονείδιστο (απεχθές), διότι το ΔΝΤ γνώριζε ότι τα μέτρα τα οποία επέβαλλαν οι πολιτικές του ήταν αντιδη-

μοκρατικά και αναποτελεσματικά και θα οδηγούσαν σε σοβαρές παραβιάσεις των κοινωνικών και οικονομικών δικαιωμάτων.

Το χρέος προς την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα πρέπει να χαρακτηριστεί παράνομο, διότι η ΕΚΤ υπερέβη τις αρμοδιότητές της επιβάλλοντας, μέσω της συμμετοχής της στην Τρόικα, την εφαρμογή των προγραμμάτων μακροοικονομικής προσαρμογής (λόγου χάρη, την απορρύθμιση της αγοράς εργασίας). Το χρέος προς την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα είναι επίσης αθέμιτο και επονείδιστο, διότι ο κύριος λόγος ύπαρξης του Προγράμματος Αγοράς Ομολόγων (Securities Market Programme, SMP) ήταν να εξυπηρετηθούν συμφέροντα των χρηματοπιστωτικών οργανισμών, επιτρέποντας στις μεγαλύτερες ευρωπαϊκές και ελληνικές ιδιωτικές τράπεζες να απαλλαγούν από τα ελληνικά ομόλογα που είχαν στην κατοχή τους.

Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας παρέχει δάνεια χωρίς μετρητά (cash-less loans) τα οποία πρέπει να θεωρηθούν παράνομα, επειδή παραβιάζουν όχι μόνον το Άρθρο 122(2) της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ), αλλά και πολλά κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα, καθώς και πολιτικές ελευθερίες. Περαιτέρω, η Συμφωνία Πλαίσιο (Framework Agreement) του ΕΤΧΣ, του 2010, καθώς και η Κύρια Σύμβαση Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης (Master Financial Assistance Agreement) του 2012, περιλαμβάνουν πολλαπλούς καταχρηστικούς όρους, οι οποίοι αποκαλύπτουν σαφώς αθέμιτη συμπεριφορά από την πλευρά του δανειστή. Το ΕΤΧΣ παραβιάζει, επίσης, με τη δράση του τις δημοκρατικές αρχές, γεγονός που καθιστά αυτά τα συγκεκριμένα χρέη αθέμιτα και επονείδιστα.

Τα διμερή δάνεια πρέπει να θεωρηθούν παράνομα διότι παραβιάζουν τη διαδικασία που προβλέπεται από το ελληνικό Σύνταγμα. Κατά τη σύναψή τους υπήρξε σαφώς αθέμιτη συμπεριφορά εκ μέρους των δανειστών, ενώ επίσης περιέχουν όρους που παραβιάζουν το νόμο και τη δημόσια τάξη. Τόσο το ευρωπαϊκό, όσο και το Διεθνές Δίκαιο, παραβιάστηκαν κατά τη σχεδίαση των μακροοικονομικών προγραμμάτων, προκειμένου να παρακαμφθούν τα ανθρώπινα δικαιώματα. Επιπλέον, τα διμερή δάνεια είναι αθέμιτα, διότι δεν χρησιμοποιήθηκαν προς όφελος του λαού, αλλά απλώς επέτρεψαν στους ιδιώτες πιστωτές της Ελλάδας να σώσουν τους εαυτούς τους. Τέλος, τα διμερή δάνεια είναι επονείδιστα, διότι οι πιστώτριες χώρες, καθώς και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή γνώριζαν τις ενδεχόμενες παραβιάσεις, αλλά τόσο το 2010 όσο και το 2012 απέφυγαν να εκτιμήσουν

ποιες επιπτώσεις θα είχαν στα ανθρώπινα δικαιώματα η μακροοικονομική προσαρμογή και η δημοσιονομική σταθεροποίηση, που ήταν και οι προϋποθέσεις για τη χορήγηση των δανείων.

Το χρέος προς τους ιδιώτες δανειστές πρέπει να θεωρηθεί παράνομο, διότι οι ιδιωτικές τράπεζες πριν από τη δημιουργία της Τρόικας έδρασαν ανεύθυνα και δεν έδειξαν τη δέουσα επιμέλεια στη διαχείριση του δανεισμού, ενώ ορισμένοι ιδιώτες δανειστές, όπως κεφάλαια αντιστάθμισης κινδύνου (hedge funds), ενήργησαν επίσης κακόβουλα. Μέρος του χρέους προς τις ιδιωτικές τράπεζες και προς τα κεφάλαια αντιστάθμισης κινδύνου είναι αθέμιτο για τους ίδιους λόγους για τους οποίους είναι και παράνομο. Επιπλέον, οι ελληνικές τράπεζες ανακεφαλαιοποιήθηκαν με αθέμιτο τρόπο από τους φορολογούμενους. Τέλος, το χρέος προς τις ιδιωτικές τράπεζες και προς τα κεφάλαια αντιστάθμισης κινδύνου είναι επονεϊδιστο, διότι οι μεγάλοι ιδιώτες δανειστές γνώριζαν ότι τα δάνεια αυτά συνήφθησαν για ίδιο όφελος και όχι για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων του λαού.

Η Προκαταρκτική Έκθεση καταλήγει επισημαίνοντας ορισμένα πρακτικά ζητήματα.

Το Ένατο Κεφάλαιο, με τίτλο «**Νομική θεμελίωση της αποκήρυξης και αναστολής πληρωμών του ελληνικού δημόσιου χρέους**», εκθέτει ποιες επιλογές υπάρχουν, όσον αφορά την «ακύρωση του χρέους» και ιδίως τις συνθήκες υπό τις οποίες ένα κυρίαρχο κράτος μπορεί να ασκήσει το δικαίωμά του να προχωρήσει μονομερώς, σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο, στην αποκήρυξη του χρέους ή στην αναστολή της αποπληρωμής του.

Τα νομικά επιχειρήματα που επιτρέπουν σε ένα κυρίαρχο κράτος να αποκηρύξει μονομερώς το παράνομο, αθέμιτο και επονεϊδιστο χρέος είναι πολλαπλά· όσον αφορά την ελληνική περίπτωση, μια τέτοια μονομερής κυριαρχική πράξη θα μπορούσε να θεμελιωθεί στα εξής επιχειρήματα: 1) στην κακή πίστη την οποία επέδειξαν οι δανειστές, ωθώντας την Ελλάδα να παραβιάσει το εσωτερικό της δίκαιο και τις διεθνείς της υποχρεώσεις σε σχέση με τα ανθρώπινα δικαιώματα, 2) στη νομική υπεροχή και προτεραιότητα των ανθρώπινων δικαιωμάτων απέναντι σε διεθνείς συμφωνίες, όπως εκείνες που υπέγραψαν οι προηγούμενες κυβερνήσεις με τους δανειστές ή με την Τρόικα, 3) στη χρήση καταναγκασμού, 4) στην επιβολή άδικων και ανεπιεικών όρων, οι οποίοι παραβιάζουν κατάφωρα το Σύνταγμα και την εθνική κυριαρχία και 5) στο δικαίωμα το οποίο αναγνωρίζει το Διεθνές Δίκαιο στο κράτος, να λαμβάνει μέτρα ενάντια σε παράνομες ενέργειες δανειστών, οι οποίες πλήττουν

τη δημοσιονομική του κυριαρχία, το υποχρεώνουν να αποδεχθεί παράνομα, αθέμιτα και επονεϊδιστά χρέη και παραβιάζουν την οικονομική του αυτοδιάθεση και τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα.

Όσον αφορά τη μη βιωσιμότητα του δημόσιου χρέους, κάθε κράτος έχει νόμιμο δικαίωμα να επικαλείται την ύπαρξη κατάστασης ανάγκης σε εξαιρετικές περιπτώσεις, προκειμένου να διαφυλάξει ουσιώδη συμφέροντα τα οποία απειλούνται από μείζονα και παρόντα κίνδυνο. Σε τέτοια περίπτωση, το κράτος μπορεί να απαλλαγεί από την εκπλήρωση των διεθνών υποχρεώσεων του, οι οποίες επαυξάνουν τον κίνδυνο, όπως συμβαίνει με τις εκκρεμείς δανειακές συμβάσεις. Τέλος, τα κράτη έχουν δικαίωμα να κηρύξουν μονομερώς αδυναμία πληρωμής (insolvency), όταν δεν είναι βιώσιμη η εξυπηρέτηση του χρέους, στην οποία περίπτωση δεν διαπράττουν διεθνώς παράνομη πράξη και, επομένως, δεν φέρουν ευθύνη.

Κατακλείδα

Η αξιοπρέπεια του λαού βαρύνει περισσότερο από το παράνομο, αθέμιτο, επονεϊδιστο και μη βιώσιμο χρέος.

Έχοντας ολοκληρώσει την προκαταρκτική φάση της έρευνάς της, η Επιτροπή Αλήθειας του Δημόσιου Χρέους θεωρεί ότι η Ελλάδα ήταν και παραμένει θύμα μιας προσχεδιασμένης επίθεσης, η οποία οργανώθηκε από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Αυτό το βίαιο, παράνομο και ανήθικο εγχείρημά τους έχει μοναδικό σκοπό να περάσουν τα ιδιωτικά χρέη στο δημόσιο.

Παρουσιάζοντας αυτή την Προκαταρκτική Έκθεση στις ελληνικές αρχές και τον ελληνικό λαό, η Επιτροπή Αλήθειας Δημόσιου Χρέους θεωρεί ότι ολοκλήρωσε την πρώτη φάση της εντολής της, η οποία περιγράφεται στην από 4 Απριλίου του 2015 απόφαση της Προέδρου της Βουλής. Η Επιτροπή ελπίζει πως η Έκθεση θα αποδειχθεί χρήσιμο εργαλείο, ώστε να εγκαταλειφθεί η καταστροφική λογική της λιτότητας και να προστατευθούν από τους κινδύνους, που σήμερα τα απειλούν, τα ανθρώπινα δικαιώματα, η δημοκρατία, η αξιοπρέπεια του λαού και το μέλλον των επόμενων γενεών.

Σε απάντηση εκείνων που προσπαθούν να επιβάλουν άδικα μέτρα, ο ελληνικός λαός θα μπορούσε να επικαλεστεί τη ρήση του Θουκυδίδη «...ὄνομα μὲν διὰ τὸ μὴ ἔς ὀλίγους ἀλλ' ἔς πλείονας οἰκεῖν δημοκρατία κέκληται» (Θουκυδίδης, Ιστορία του Πελοποννησιακού πολέμου, Επιτάφιος του Περικλή (2.37) – «και ως προς το όνομα καλείται Δημοκρατία, επειδή η εξουσία δεν είναι στα χέρια των λίγων, αλλά των πολλών»).

Περιεχόμενα

- 11**   Εισαγωγή
- 12**   Το έργο της Επιτροπής Αλήθειας για το Δημόσιο Χρέος
- 14**   Ορολογία
- 16**   Συντομογραφίες
- 17**   Κεφάλαιο 1: Το χρέος πριν από την Τρόικα
- 23**   Κεφάλαιο 2: Η εξέλιξη του ελληνικού δημόσιου χρέους την περίοδο 2010-2015
- 29**   Κεφάλαιο 3: Ελληνικό δημόσιο χρέος ανά πιστωτή το 2015
- 36**   Κεφάλαιο 4: Ο μηχανισμός του χρέους στην Ελλάδα
- 41**   Κεφάλαιο 5: Αυστηροί όροι (αιρεσιμότητες) εναντίον βιωσιμότητας
- 47**   Κεφάλαιο 6: Οι επιπτώσεις του «προγράμματος διάσωσης» στα ανθρώπινα δικαιώματα
- 57**   Κεφάλαιο 7: Νομικά ζητήματα σχετικά με το Μνημόνιο Συνεννόησης και τις Δανειακές Συμβάσεις
- 65**   Κεφάλαιο 8: Εκτίμηση του χρέους όσον αφορά τον αθέμιτο, επονείδιστο, παράνομο και μη βιώσιμο χαρακτήρα του
- 73**   Κεφάλαιο 9: Νομικές βάσεις για την αποκήρυξη και την αναστολή αποπληρωμής του ελληνικού δημοσίου χρέους

Εισαγωγή

Από τον Μάιο του 2010, η Ελλάδα εφαρμόζει το πρόγραμμα μακροοικονομικής προσαρμογής, το οποίο επιβλήθηκε ως προϋπόθεση για να προσφέρουν «χρηματοπιστωτική βοήθεια» το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και τα υπόλοιπα κράτη-μέλη της ευρωζώνης, τα οποία εκπροσωπούνται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Το πρόγραμμα αποτελείται από μια σειρά νεοφιλελεύθερων μέτρων που συμπεριλαμβάνουν βαθιές περικοπές αποδοχών και απολύσεις στον δημόσιο τομέα, εκτεταμένη απορρύθμιση του ιδιωτικού τομέα, φορολογικές επιβαρύνσεις, ιδιωτικοποιήσεις και δομικές αλλαγές («μεταρρυθμίσεις» όπως παραπλανητικά ονομάζονται).

Τα μέτρα αυτά που επιβλήθηκαν από τους διεθνείς θεσμούς και που υποτίθεται ότι αποβλέπουν στη μείωση του ελλείμματος και του χρέους σε βιώσιμα επίπεδα, ώθησαν την οικονομία σε ύφεση – τη βαθύτερη και πιο μακροχρόνια που γνώρισε η Ευρώπη σε καιρό ειρήνης. Εκατομμύρια άνθρωποι εγκλωβίστηκαν στη φτώχεια, την ανεργία και τον κοινωνικό αποκλεισμό, ενώ τα ανθρώπινα δικαιώματα, ιδίως τα οικονομικά και κοινωνικά, υπονομεύθηκαν. Σε ολόκληρη τη χώρα, δημόσιες υπηρεσίες και υποδομές, όπως σχολεία, νοσοκομεία, δικαστήρια και δήμοι έκλεισαν, συγχωνεύθηκαν ή οδηγήθηκαν στην ασφυξία προκειμένου να επιτευχθούν οι δημοσιονομικοί στόχοι που τέθηκαν από τους δανειστές. Ωστόσο, οι ίδιοι στόχοι επικρίθηκαν ευρύτατα ως απαράδεκτοι και μη ρεαλιστικοί. Οι ανθρώπινες ζωές, ο κοινωνικός ιστός, οι δημόσιες δομές και το φυσικό περιβάλλον δέχτηκαν πλήγματα από τα οποία δεν πρόκειται να ανακάμψουν, προτού περάσει πολύς καιρός. Ακόμα και πλήγματα μη αναστρέψιμα, όπως αυτών που έχασαν τη ζωή τους ή αυτοκτόνησαν στη μνημονιακή περίοδο, κατά την οποία το ποσοστό αυτοκτονιών εκτινάχθηκε σε πρωτοφανή ύψη.

Για να ανταποκριθεί σε αυτή την ανάγκη και στο πλαίσιο των ευθυνών του Κοινοβουλίου έναντι του ελληνικού λαού, η Πρόεδρος της Βουλής αποφάσισε να συστήσει, στις 4 Απριλίου του 2015, μια Ειδική Επιτροπή της Βουλής των Ελλήνων, την Επιτροπή Αλήθειας Δημοσίου Χρέους. Η εντολή που ανατέθηκε στην Επιτροπή Αλήθειας ήταν να ερευνήσει την αλήθεια για τη δημιουργία και την διόγκωση του δημόσιου χρέους, καθώς επίσης να το ελέγξει λογιστικά και να προωθήσει τη διεθνή συνεργασία σε ζητήματα χρέους της Βουλής των Ελλήνων με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, με τα κοινοβούλια άλλων χωρών και με διεθνείς οργανισμούς. Η Επιτροπή Αλήθειας σκοπεύει να εξετάσει ολόκληρο το φάσμα των νομικών, κοινωνικών και οικονομικών ζητημάτων, τα οποία απαιτούν ενδελεχή διερεύνηση

σε σχέση με το χρέος και επίσης να γνωστοποιήσει τα συμπεράσματά της στους πολίτες της χώρας, τη διεθνή κοινότητα και τη διεθνή κοινή γνώμη.

Η Προκαταρκτική Έκθεση, δημοσιευμένη στα ελληνικά και τα αγγλικά, παρουσιάζει τα κύρια πορίσματα στα οποία κατέληξε η Επιτροπή στην πρώτη φάση των εργασιών της. Αναμένουμε ότι τα ζητήματα τα οποία αναδεικνύονται από τα πορίσματά μας θα εξεταστούν και θα αναλυθούν σε βάθος στη δεύτερη φάση των εργασιών μας, στο επόμενο διάστημα. Τα πορίσματα που παρουσιάζονται εδώ είναι προκαταρκτικά, αλλά καθώς η Επιτροπή συνεχίζει τις εργασίες της, αναμένεται περαιτέρω ανάλυση, ενίσχυση και εμβάθυνσή τους.

Πρωταρχικός στόχος της Προκαταρκτικής Έκθεσης είναι να αναδειχθούν τα κύρια εριζώμενα ζητήματα σε σχέση με το χρέος και να προσδιοριστούν τα συγκεκριμένα θέματα που θα πρέπει να συμπεριλάβει η δημόσια συζήτηση.

Το εισαγωγικό μέρος της Έκθεσης παρουσιάζει το πλαίσιο και τη μεθοδολογία της ανάλυσής μας, καθώς και τους ορισμούς που χρησιμοποιούμε για το παράνομο, το αθέμιτο, το επονείδιστο (απεχθές) και το μη βιώσιμο χρέος.

Η υπόλοιπη Έκθεση διαρθρώνεται ως εξής: Το Πρώτο και το Δεύτερο Κεφάλαιο εξετάζουν την εξέλιξη του ελληνικού δημόσιου χρέους από το 1980 ως το 2015. Το Τρίτο Κεφάλαιο ανιχνεύει τα κρίσιμα χαρακτηριστικά των σημερινών δανειστών της Ελλάδας. Το Τέταρτο Κεφάλαιο συνοψίζει τους μηχανισμούς χρέους που συνδέονται με όσα συμφώνησαν από το 2010 και μετά η Ελλάδα και η Τρόικα. Το Πέμπτο και το Έκτο Κεφάλαιο αναλύουν τους αυστηρούς όρους (αιρεσιμότητες) που συνοδεύουν τις δανειακές και τις λοιπές συμβάσεις, καθώς και τις επιπτώσεις τους στη βιωσιμότητα του χρέους, τόσο από τη σκοπιά των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όσο και από τη μακροοικονομική οπτική. Το Έβδομο Κεφάλαιο υπεισέρχεται στα νομικά ζητήματα σε σχέση με τα Μνημόνια και τις δανειακές συμβάσεις και εξετάζει πώς αυτά εξελίχθηκαν και επιβλήθηκαν. Το Όγδοο Κεφάλαιο προχωρά στην αποτίμηση του ελληνικού δημόσιου χρέους με βάση τους ορισμούς του παράνομου, αθέμιτου, επονείδιστου (απεχθούς) και μη βιώσιμου χρέους που υιοθέτησε η Επιτροπή στην Ολομέλειά της, στις 4-7 Μαΐου του 2015.

Τέλος, μετά από την ανάλυση των πολύπλευρων ζητημάτων που συνδέονται με το ελληνικό δημόσιο χρέος, το Ένατο Κεφάλαιο παρουσιάζει συμπερασματικά τις επιλογές που υπάρχουν, όσον αφορά την ακύρωση του χρέους και, ιδίως, υπό ποιες προϋποθέσεις μπορεί ένα κυρίαρχο κράτος να ασκήσει το δικαίωμά του να αποποιηθεί μονομερώς το χρέος ή να αναστείλει την αποπληρωμή του, σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο.

Το έργο της Επιτροπής Αλήθειας για το Δημόσιο Χρέος

Το πλαίσιο

Η απόφαση να δημιουργηθεί η Επιτροπή Αλήθειας και να πραγματοποιηθεί λογιστικός έλεγχος του ελληνικού δημόσιου χρέους λήφθηκε για τρεις κυρίως λόγους.

Πρώτον, ο λογιστικός έλεγχος του δημόσιου χρέους είναι βασικό δημοκρατικό δικαίωμα των πολιτών και συνάμα κυρίαρχο δικαίωμα του έθνους. Δεν υπάρχει δημοκρατία χωρίς διαφάνεια, όσον αφορά τα δημόσια οικονομικά, και είναι ανήθικο να ζητά κανείς από τους πολίτες να πληρώσουν ένα χρέος χωρίς να γνωρίζουν πώς και γιατί δημιουργήθηκε αυτό. Είναι επίσης ιδιαίτερα σημαντικός ο λογιστικός έλεγχος του χρέους, επειδή ακριβώς για την αποπληρωμή του χρέους ζητούνται σήμερα τεράστιες θυσίες από την ελληνική κοινωνία και από το ελληνικό κράτος.

Δεύτερον, ο λογιστικός έλεγχος του χρέους είναι ταυτόχρονα θεσμική υποχρέωση του κράτους, σύμφωνα με το ευρωπαϊκό δίκαιο.

Ανταποκρίνεται στην υποχρέωση την οποία επιβάλλει ο Κανονισμός (ΕΥ) 472/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 21ης Μαΐου 2013 (αρ. 7, παρ. 9), που καλεί τα κράτη-μέλη τα οποία υπόκεινται σε πρόγραμμα μακροοικονομικής προσαρμογής να «πραγματοποιήσουν πλήρη λογιστικό έλεγχο των δημόσιων οικονομικών τους προκειμένου, μεταξύ άλλων, να αποτιμηθούν οι λόγοι για τους οποίους η χρέωσή τους οδήγηθηκε σε υπερβολικά επίπεδα, αλλά και για να επισημανθεί κάθε ενδεχόμενη παρατυπία». Αυτή η υποχρέωση ωστόσο, αγνοήθηκε πλήρως από τις προηγούμενες ελληνικές κυβερνήσεις, αλλά και από την Τρόικα.

Τρίτον, ο λογιστικός έλεγχος του χρέους συνιστά επίσης υποχρέωση η οποία προκύπτει από το Διεθνές

Δίκαιο. Οι Κατευθυντήριες Αρχές για το Εξωτερικό Χρέος και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα των Ηνωμένων Εθνών, τις οποίες ενέκρινε τον Ιούλιο του 2012 το Συμβούλιο Ανθρώπινων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ (United Nations Guiding Principles on Foreign Debt and Human Rights, A/HRC/20/23), καλούν τα κράτη να διενεργούν περιοδικά λογιστικό έλεγχο του δημόσιου χρέους τους, προκειμένου να διασφαλίζεται η διαχείριση των πόρων τους με διαφάνεια και με λογοδοσία, αλλά και να διευκολύνονται οι αποφάσεις, όσον αφορά τον μελλοντικό δανεισμό.

Κεντρικός στόχος της Επιτροπής Αλήθειας για το Δημόσιο Χρέος είναι να ανταποκριθεί στην πρόσκληση των Ηνωμένων Εθνών για διαφάνεια και λογοδοσία στη διαχείριση των πόρων. Επίσης, να εξηγήσει στον ελληνικό λαό ο οποίος πληρώνει με αιματηρές θυσίες το χρέος, κατά την τελευταία πενταετία, πώς και γιατί δημιουργήθηκε αυτό το χρέος και με ποιόν τρόπο έγινε η διαχείρισή του.

Η σύνθεση της Επιτροπής Αλήθειας για το Δημόσιο Χρέος

Η Επιτροπή Αλήθειας Δημοσίου Χρέους είναι μια ανεξάρτητη επιτροπή, η οποία δημιουργήθηκε σύμφωνα με τον Κανονισμό της Βουλής των Ελλήνων από την Πρόεδρο της Βουλής. Το προεδρείο της Επιτροπής απαρτίζουν η Πρόεδρος της Βουλής των Ελλήνων, κ. Ζωή Κωνσταντοπούλου, ο επιστημονικός συντονιστής της Επιτροπής, καθηγητής Eric Toussaint και η ευρωβουλευτής κ. Σοφία Σακοράφα, υπεύθυνη για τις σχέσεις της Επιτροπής με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και με τα λοιπά κοινοβούλια και θεσμούς.

Τα μέλη της Επιτροπής προέρχονται από την Ελλάδα και άλλες δέκα χώρες. Τα περισσότερα μέλη έχουν διεθνώς αναγνωρισμένη εμπειρία, κατάρτιση και εξειδίκευση σε ζητήματα λογιστικού ελέγχου, δημόσιου χρέους, προστασίας ανθρώπινων δικαιωμάτων, διεθνούς δικαίου, συνταγματικού δικαίου, διεθνών χρηματοπιστωτικών θεσμών και συναλλαγών, μακροοικονομικής, καταπολέμησης της διαφθοράς και εγγυήσεων διαφάνειας. Άλλα μέλη συνεισφέρουν την πλούσια και πολύτιμη εμπειρία εγχώριων ή διεθνών κοινωνικών κινημάτων.

Η Επιτροπή Αλήθειας επίσης συνεργάζεται με αναγνωρισμένους ειδικούς σε αυτά τα ζητήματα, καθώς και με αρμόδιους θεσμούς, αλλά και με τις υπηρεσίες της Βουλής των Ελλήνων και με ολόκληρη την κοινωνία. Το έργο της είναι ανοιχτό στην κοινωνία και σε όλα

τα πρόσωπα τα οποία επιθυμούν να συνεισφέρουν ως ειδικοί, ως μάρτυρες, ως πηγές ή ως μέλη. Πράγματι, στη διάρκεια των δυο πρώτων μηνών του έργου της, η Επιτροπή δέχθηκε σημαντικές προσφορές συνεργασίας, στις οποίες ήδη ανταποκρίθηκε ή θα ανταποκριθεί μόλις αυτό καταστεί δυνατό. Τέλος, τα μέλη της Επιτροπής προσφέρουν την εργασία τους δωρεάν και δεν έλαβαν ούτε θα λάβουν οποιαδήποτε αμοιβή.

Εντολή και στόχοι της Επιτροπής Αλήθειας για το Δημόσιο Χρέος

Στην Επιτροπή Αλήθειας Δημοσίου Χρέους ανατέθηκε η εντολή να εξετάσει τη φύση του ελληνικού δημόσιου χρέους, καθώς και τις ιστορικές, χρηματοπιστωτικές και άλλες διαδικασίες, οι οποίες συνδέονται με τη σύναψη και τη διόγκωσή του. Επίσης, να ανιχνεύσει ποιο μέρος ή ποσοστό του χρέους μπορεί να χαρακτηριστεί παράνομο, αθέμιτο, επονείδιστο (απεχθές) ή μη βιώσιμο.

Η Επιτροπή Αλήθειας έχει αναλάβει να σχεδιάσει τον λογιστικό έλεγχο του χρέους με τρόπο ο οποίος θα διευκολύνει τη διαφάνεια και τη λογοδοσία στη διαχείριση των δημόσιων οικονομικών. Επίσης, διατυπώνει επιχειρήματα σχετικά με τη διαγραφή του χρέους και αναζητεί τις ενδεχόμενες νομικές της θεμελιώσεις.

Περιορισμοί

Κατά το πρώτο δίμηνο των εργασιών τους, τα μέλη της Επιτροπής Αλήθειας προσπάθησαν συντονισμένα και άοκνα να επεξεργαστούν μια ανάλυση του δημόσιου χρέους, τα αποτελέσματα της οποίας παρουσιάζονται σε αυτήν εδώ την Προκαταρκτική Έκθεση. Αυτό το χρονικό διάστημα δεν ήταν βεβαίως αρκετό για μια ολοκληρωμένη ανάλυση των μηχανισμών δημιουργίας και διόγκωσης του ελληνικού χρέους σε ολόκληρη την περίοδο από το 1980 ως το 2015. Υποχρεωθήκαμε λοιπόν να ιεραρχήσουμε τα διάφορα ζητήματα κατά σειρά προτεραιότητας και ιδίως τις χρονικές περιόδους στις οποίες εστιάζει η ανάλυσή μας.

Επιπλέον, η Επιτροπή Αλήθειας δεν έχει ακόμη παραλάβει όλα εκείνα τα νομικά και δημόσια έγγραφα τα οποία είναι απαραίτητα για να τεκμηριωθούν τα τελικά ευρήματά της και να αναλυθούν ενδελεχώς όλες οι όψεις του ελληνικού χρέους. Επισημαίνουμε επίσης ότι η Τράπεζα της Ελλάδος, μέσω της αρχικής απάντησης του Διοικητή της προς την Επιτροπή Αλήθειας, αρνήθηκε να μας κοινοποιήσει έγγραφα τα οποία είναι απαραίτητα για τον λογιστικό έλεγχο. Η Επιτροπή θα επιμένει

να της παραδοθούν αρμοδίως τα έγγραφα αυτά (κυρίως τραπεζικές συναλλαγές που αφορούν δανειακές συμβάσεις). Αναμένουμε να εξασφαλίσουμε τους ερχόμενους μήνες την αμέριστη συνεργασία των ελληνικών αρχών, οι οποίες συνδέονται με τη διαχείριση του δημόσιου χρέους και ιδίως να μας παραδοθούν όλα τα νομικά έγγραφα, τα στοιχεία και οι λογιστικές καταστάσεις, που θα μας βοηθήσουν να ολοκληρώσουμε τις διαδικασίες λογιστικού ελέγχου και λογοδοσίας.

Μολαταύτα, το έργο που ολοκλήρωσε μέχρι σήμερα η Επιτροπή Αλήθειας μας επιτρέπει να παρουσιάσουμε ορισμένα σημαντικά προκαταρκτικά μας πορίσματα, αλλά και να συνδέσουμε τις συνεπαγωγές τους με τις διαθέσιμες εναλλακτικές πολιτικές. Τα προκαταρκτικά πορίσματα φωτίζουν μέσα από νέα πρίσματα τα ζητήματα χρέους και επίσης αναδεικνύουν πόσο σημαντικό είναι να συνεχιστούν η έρευνά μας και η διαδικασία του λογιστικού ελέγχου. Επομένως, η Επιτροπή Αλήθειας θα συνεχίσει τις εργασίες της κατά τους ερχόμενους μήνες και αναμένεται να παρουσιάσει την τελική της έκθεση τον Μάιο του 2016.

Το χρονικό πλαίσιο της ανάλυσης

Ένας από τους στόχους της Επιτροπής Αλήθειας για το Δημόσιο Χρέος είναι να παρουσιάσει μια πλήρη επισκόπηση της εξέλιξης του ελληνικού δημόσιου χρέους από το 1980 ως το 2015. Η επισκόπηση αυτή θα συνοδεύεται από μια ανάλυση των τάσεων, των διαδικασιών και των λειτουργικών κύκλων των συναλλαγών που οδήγησαν στην υπερχρέωση του ελληνικού δημοσίου και οι οποίες μπορούν να διαλευκανθούν μέσα από τον λογιστικό έλεγχο. Με δεδομένους τους επιτακτικούς χρονικούς περιορισμούς των εργασιών μας, σ' αυτή την πρώτη φάση, τα πορίσματα της οποίας αποτυπώνονται στην Προκαταρκτική Έκθεση της 17ης-18ης Ιουνίου 2015, δόθηκε προτεραιότητα στην εξέταση της μνημονιακής περιόδου, δηλαδή από τον Μάιο του 2010 ως τον Ιανουάριο του 2015.

Ωστόσο, οι θεσμοί και οι διαδικασίες που ήρθαν στο προσκήνιο κατά τη μνημονιακή περίοδο δεν προέκυψαν από το πουθενά. Οι προκαταρκτικές μας αναλύσεις για την περίοδο από το 1980 ως το 2010, ιδίως σε σχέση με ορισμένα κραυγαλέα περιστατικά διαφθοράς, τα οποία επιβάρυναν τον δημόσιο προϋπολογισμό, αναδεικνύουν πόσο σημαντικό είναι να προχωρήσουν απρόσκοπτα η έρευνά μας και η διαδικασία λογιστικού ελέγχου στη δεύτερη φάση των εργασιών μας.

Στόχοι της Προκαταρκτικής Έκθεσης

Η Προκαταρκτική Έκθεση της 17ης-18ης Ιουνίου 2015 δεν απευθύνεται μόνο στις Αρχές της Ελληνικής Δημοκρατίας. Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, ένας άλλος στόχος της Έκθεσης είναι να γνωρίσουν τα σχετικά ζητήματα οι πολίτες της Ελλάδας, η διεθνής κοινότητα και η διεθνής κοινή γνώμη. Προκειμένου να ανταποκριθεί σε αυτό τον στόχο, χωρίς από την άλλη πλευρά να χαλαρώσει την αυστηρή της μεθοδολογία, η Επιτροπή Αλήθειας αποφάσισε να καταβάλει κάθε δυνατή προσπάθεια, ώστε η Έκθεση να είναι προσιτή σε ένα όσο το δυνατόν ευρύτερο κοινό.

Χρειαζόταν, επομένως, να είναι η Έκθεση σύντομη, αφού δεν θα μπορούσε να είναι προσιτό ένα κείμενο μερικών εκατοντάδων σελίδων. Συνάμα κάναμε ό,τι μπορούσαμε για να αποφύγουμε το δυσνόητο ύφος. Προσπαθούμε πάντοτε να εξηγούμε τα επιχειρήματά μας με σαφή και μη τεχνική γλώσσα, ιδίως όταν παρουσιάζουμε τεχνικής φύσης ζητήματα. Μόνο με αυτό τον τρόπο μπορεί η Έκθεση να διαβαστεί από κόσμο που δεν διαθέτει εξειδικευμένες τεχνικές γνώσεις, δηλαδή ακριβώς από τον κόσμο που αποτελεί τον κορμό της κοινωνίας μας, όπως και κάθε κοινωνίας, και μάλιστα συμμετέχει και πρέπει να συμμετέχει στη δημοκρατική συζήτηση. Για αυτόν το λόγο θα αναρτηθούν στο διαδίκτυο σε πλήρη μορφή ορισμένα έγγραφα, τα οποία αποφασίσαμε να μη συμπεριλάβουμε στην Προκαταρκτική Έκθεση, μολονότι αφορούν συναφή τεχνικά ζητήματα ή αναλύουν σε βάθος ορισμένα από τα επιχειρήματά μας.

Πηγές των εγγράφων και των στοιχείων

Τα επίσημα έγγραφα και στοιχεία είναι απαραίτητα προκειμένου να βρεθεί η αλήθεια σχετικά με τις διαδικασίες μέσα από τις οποίες δημιουργήθηκε και διογκώθηκε το ελληνικό δημόσιο χρέος. Για να ανταποκριθεί στην αποστολή της, η Επιτροπή Αλήθειας χρησιμοποίησε και ανέλυσε πλήθος τέτοιων εγγράφων και στοιχείων. Έναν μη εξαντλητικό κατάλογο τους παραθέτουμε παρακάτω.

- Επίσημα έγγραφα, όπως συμβάσεις, διεθνείς συνθήκες, συμφωνίες, προγράμματα, μνημόνια, κλπ.
- Ετήσιες εκθέσεις της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, της Τράπεζας της Ελλάδος, του Ελληνικού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας, κλπ.
- Επίσημα στατιστικά στοιχεία της Eurostat, της ΕΛΣΤΑΤ, του ΟΟΣΑ, της Τράπεζας της Ελλάδος, του Υπουργείου Οικονομικών, του Οργανισμού Διαχείρισης Δημόσιου Χρέους, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, κλπ.
- Άρθρα επιστημονικών περιοδικών, ερευνητικές εκθέσεις, άρθρα εφημερίδων και επιθεωρήσεων, κλπ.
- Δημόσιες ακροάσεις μαρτύρων.
- Συναντήσεις με επίσημες αρχές και φορείς.
- Φάκελοι δικογραφιών, όπως εκείνος, ο οποίος διαβίβασθηκε στη Βουλή των Ελλήνων από την Εισαγγελία Οικονομικού Εγκλήματος (Σεπτέμβριος – Νοέμβριος 2012) σε σχέση με τις δηλώσεις του πρώην εκπροσώπου της Ελλάδας στο ΔΝΤ, κ. Παναγιώτη Ρουμελιώτη.

Ορολογία

Στην Προκαταρκτική Έκθεση, η Επιτροπή χρησιμοποιεί τους παρακάτω όρους δίνοντάς τους τις εξής σημασίες:

Αθέμιτο χρέος

Χρέος που η αποπληρωμή του δεν μπορεί να ζητηθεί από τον οφειλέτη, είτε διότι είτε το ίδιο το δάνειο, η εξασφάλιση ή εγγύηση είτε οι όροι και οι προϋποθέσεις του δανείου, εξασφάλισης ή εγγύησης, παραβιάζουν το εθνικό ή Διεθνές Δίκαιο ή τη δημόσια τάξη, είτε διότι οι εν λόγω όροι ή προϋποθέσεις είναι κατάφωρα άδικοι, μη εύλογοι, καταχρηστικοί ή με οποιονδήποτε άλλο τρόπο απαράδεκτοι, είτε διότι οι προϋποθέσεις του δανείου, εξασφάλισης ή εγγύησης περιλαμβάνουν πολιτικές επιταγές, οι οποίες παραβιάζουν το εσωτερικό δίκαιο ή τα ανθρώπινα δικαιώματα, είτε διότι το δάνειο, εξασφάλιση ή εγγύηση δεν χρησιμοποιήθηκαν προς όφελος του λαού, είτε διότι υπήρξε μετατροπή ιδιωτικού (εμπορικού) χρέους σε δημόσιο, υπό την πίεση πιστωτών που αναχρηματοδοτούν το χρέος.

Παράνομο χρέος

Χρέος κατά τη σύναψη του οποίου δεν τηρήθηκαν οι νόμιμες διαδικασίες (συμπεριλαμβανομένων εκείνων που αφορούν την παροχή εξουσίας υπογραφής ή έγκρισης δανείων, εξασφαλίσεων ή εγγυήσεων από τα αντιπροσωπευτικά ή κυβερνητικά όργανα του δανειζόμενου κράτους) ή υπήρξε σαφώς αθέμιτη συμπεριφορά του δανειστή (συμπεριλαμβανομένης της δωροδοκίας, του εξαναγκασμού και του ανεπίτρεπτου επηρεασμού) ή υπήρξε παράβαση του εσωτερικού ή του διεθνούς δικαίου ή επιβλήθηκαν όροι που αντίκεινται στον νόμο ή τη δημόσια τάξη.

Επονείδιστο (απεχθές) χρέος

Χρέος για το οποίο ο δανειστής γνώριζε, ή όφειλε να γνωρίζει, ότι συνάφθηκε κατά παράβαση των δημοκρατικών αρχών (συμπεριλαμβανομένων των αρχών της συναίνεσης, της συμμετοχής, της διαφάνειας και της λογοδοσίας) και το οποίο δεν χρησιμοποιήθηκε για τη βέλτιστη εξυπηρέτηση των συμφερόντων του λαού του δανειζόμενου κράτους ή το οποίο είναι καταχρηστικό και στερεί από το λαό θεμελιώδη ατομικά, πολιτικά, οικονομικά, κοινωνικά ή πολιτισμικά δικαιώματα.

Μη βιώσιμο χρέος

Χρέος το οποίο δεν μπορεί να εξυπηρετηθεί χωρίς να πληγεί σοβαρά η δυνατότητα ή ικανότητα του δανειζόμενου κράτους να εκπληρώνει τις βασικές του υποχρεώσεις στο πεδίο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως είναι εκείνες που αφορούν την υγεία, παιδεία, ύδρευση, αποχέτευση ή επαρκή στέγαση ή να επενδύει σε δημόσιες υποδομές και προγράμματα απαραίτητα για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη ή χωρίς να προκληθούν βλαβερές συνέπειες για το λαό του δανειζόμενου κράτους (όπως η υποβάθμιση του βιοτικού επιπέδου). Το μη βιώσιμο χρέος πρέπει να αποπληρωθεί, αλλά η αποπληρωμή του πρέπει να αναστέλλεται, ώστε να μπορεί το κράτος να εκπληρώσει τις δεσμεύσεις του ως προς τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Συντομογραφίες

ΑΕΠ: Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν

αρ.: Άρθρο

βλ.: βλέπε

ΓΔ: Γενική Διεύθυνση

ΓΛΚ: Γενικό Λογιστήριο του Κράτους

ΔΕΕ: Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΔΕΚΟ: Δημόσιες Επιχειρήσεις Και Οργανισμοί

δισ: δισεκατομμύρια

ΔΝΤ: Διεθνές Νομισματικό Ταμείο

ΔΣΟΚΠΑ: Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα

ΕΔΔΑ: Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΕΚΔ: Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων

ΕΚΤ: Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα

ΕΚΧ: Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης

ΕΛΣΤΑΤ: Ελληνική Στατιστική Αρχή

ΕΜΣ: Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας

ΕΜΧΣ: Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας

ΕΣΔΑ: Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

ΕΣΥ: Εθνικό Σύστημα Υγείας

ΕΣΥΕ: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος

ΕΤΕ: Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων

ΕΤΧΣ: Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας

ΚΣΧΔ: Κύρια Σύμβαση Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης

ΜΚΟ: Μη Κυβερνητική Οργάνωση

ΟΗΕ: Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

ΟΔΔΗΧ: Οργανισμός Διαχείρισης Δημοσίου Χρέους

ΟΔΔΑ: Οικουμενική Διακήρυξη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

ΟΛΣΤΕ: Ολομέλεια Συμβουλίου της Επικρατείας

ΟΟΣΑ: Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης

Ό.π.: Όπως παραπάνω

παρ.: παράγραφος

σημ.: σημείωση

ΣΕΕ: Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση

ΣΙΤ: Συμμετοχή του Ιδιωτικού Τομέα

Σκ.: σκέψη

ΣΛΕΕ: Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΤΑΙΠΕΔ: Ταμείο Αξιοποίησης Ιδιωτικής Περιουσίας του Δημοσίου

ΤΔΔ: Τράπεζα Διεθνών Διακανονισμών

υπ.: υποσημείωση

ΧΘΔ: Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων

ANFA: Agreement on Net Financial Assets

AMECO: Annual macro-economic database of European Commission

BIS: Bank of International Settlement

CDS: Credit Default Swap

CPN: Coupon

EA: Euro Area

EC: European Commission

ECOFIN: Economic and Financial Affairs Council

EFF: Extended Fund Facility

ESA: European System of National and Regional Accounts

EU: European Union

FRN: Floating Rate Note

IMF: International Monetary Fund

KfW: Kreditanstalt für Wiederaufbau (Reconstruction Credit Institute)

OMT: Outright Monetary Transactions

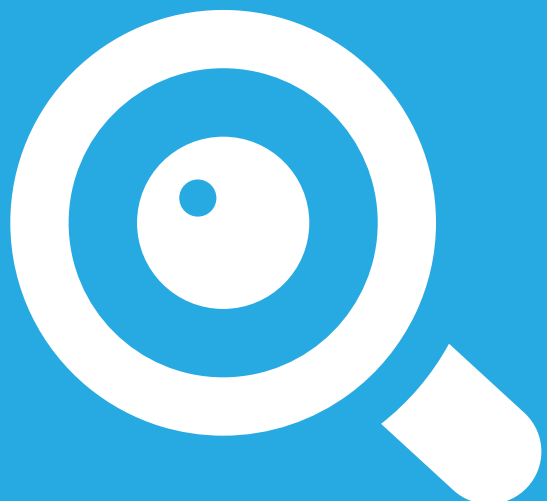
PSI: Private Sector Involvement

SBA: Stand-by Arrangement / Διακανονισμός Χρηματοδότησης Άμεσης Ετοιμότητας του ΔΝΤ

SDRs: Special Drawing Rights/ Ειδικά δικαιώματα ανάληψης (ή «Ειδικά Τραβηχτικά Δικαιώματα» κατά την αδόκιμη ορολογία στα επίσημα έγγραφα του ΔΝΤ)

SMP: Securities Market Programme

UNHCR: United Nations High Commissioner for Refugees

Το χρέος πριν από την Τρόικα

Η ύφεση του 2009 βρίσκει την Ελλάδα φορτωμένη με ένα ήδη βαρύ δημόσιο χρέος. Στο Πρώτο Κεφάλαιο αναλύουμε τη διόγκωση του ελληνικού χρέους από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 και μετά. Από την ανάλυση αυτή συνάγονται τα εξής βασικά συμπεράσματα:

- Η αύξηση του χρέους συναρτάται σαφώς με τη μεγέθυνση των καταβαλλόμενων τόκων και δεν οφείλεται σε υψηλά δημοσιονομικά ελλείμματα. Η Ελλάδα μπήκε στην κρίση κληρονομώντας ένα χρέος που είχε συσσωρευθεί κατά την περίοδο 1980-1993. Η βασική αιτία της συσσώρευσης χρέους σχετίζεται με το πολλαπλασιαστικό φαινόμενο («snowball effect») που παρατηρείται όταν το «υπονοούμενο» επιτόκιο εξυπηρέτησης του χρέους υπερβαίνει την ονομαστική αύξηση του ΑΕΠ. Το πολλαπλασιαστικό φαινόμενο αιτιολογεί τα δύο τρίτα της αύξησης του χρέους κατά την περίοδο 1980-2007.

- Οι δημόσιες δαπάνες της Ελλάδας ήταν χαμηλότερες συγκριτικά με αυτές των άλλων μελών της ευρωζώνης. Οι πρωτογενείς δημόσιες δαπάνες ήταν υψηλότερες (σε ποσοστό του ΑΕΠ) μόνο στον τομέα της άμυνας, όπου ορισμένα σκάνδαλα διαφθοράς χρήζουν περαιτέρω διερεύνησης. Οι υπερβολικές δαπάνες στον τομέα της άμυνας αντιστοιχούν σε 40 δις ευρώ χρέους δημιουργημένου από το 1995 έως το 2009.

- Τα πρωτογενή ελλείμματα που τροφοδοτούν το χρέος επηρεάζονται από το χαμηλό επίπεδο εισπράξεων φόρου εισοδήματος και εργοδοτικών εισφορών κοινωνικής ασφάλισης, που υστερούν σε σχέση με τον μέσο όρο στην ευρωζώνη, γεγονός που οφείλεται στις περιπτώσεις απάτης και έκνομων ροών κεφαλαίων (ακολουθεί ανάλυση παρακάτω), από τις οποίες επωφελείται μικρή μόνο μερίδα του πληθυσμού. Η σωρευτική ζημία που προκύπτει από αυτά τα διαφυγόντα έσοδα από το 1995 έως το 2009 εξηγεί την περαιτέρω διόγκωση του χρέους.

- Η έκνομη εκροή κεφαλαίων προκάλεσε ακόμη μεγαλύτερες απώλειες φορολογικών εσόδων, οι οποίες ανέρχονται σε 30 δις ευρώ για την περίοδο 2003-2009. Παράλληλα, τα ποσοστά δημόσιας δαπάνης στην κοινωνική ασφάλιση, την παιδεία, την

έρευνα & τεχνολογία υστερούσαν συγκριτικά με αυτά άλλων χωρών της ΕΕ.

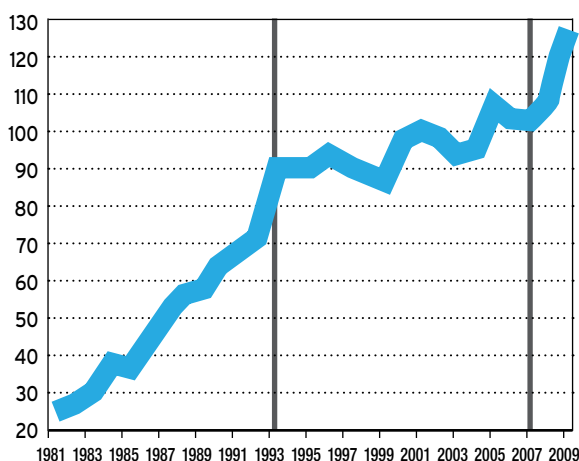
- Η είσοδος στη ζώνη του ευρώ οδήγησε σε δραστική αύξηση του ιδιωτικού χρέους από 74,1% το 2001 σε 129,1% του ΑΕΠ το 2009, στο οποίο εκτέθηκαν μεγάλες ευρωπαϊκές ιδιωτικές τράπεζες, καθώς και ελληνικές τράπεζες. Το γεγονός αυτό προκάλεσε την τραπεζική κρίση του 2009, η οποία πυροδότησε την κρίση δημοσίου χρέους της Ελλάδας.

1.Επισκόπηση της διόγκωσης του χρέους

Στην εξέλιξη του δημοσίου χρέους την περίοδο 1981-2009 παρατηρούνται τρία διακριτά στάδια (Διάγραμμα 1.1):

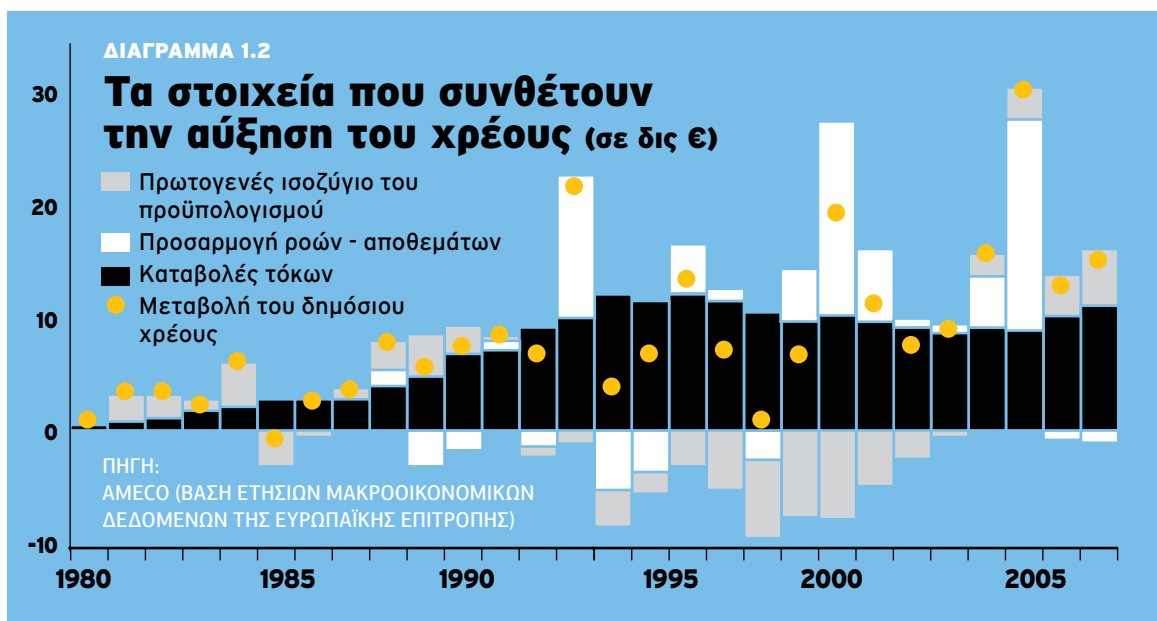
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1

Λόγος δημοσίου χρέους προς ΑΕΠ για την περίοδο 1980-2009

ΠΗΓΗ: AMECO (ΒΑΣΗ ΕΤΗΣΙΩΝ ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ)

- 1981-1993: Μετά την προσχώρηση της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση το 1981, παρατηρείται έντονη αύξηση του δημοσίου χρέους από το 25% στο 91% του ΑΕΠ.

■ 1993 - 2007: Το δημόσιο χρέος παραμένει σχεδόν σταθερό, σημειώνοντας αύξηση από το 91% στο 103% του ΑΕΠ κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου. Η Ελλάδα εντάσσεται στην ευρωζώνη το 2001 με το χρέος της να ανέρχεται στο 100% του ΑΕΠ και το έλλειμμα της σχεδόν στο 3%, στοιχεία που θα αμφισβητηθούν το 2004.¹

■ 2007-2009: Ραγδαία αύξηση από το 103% στο 113%, η οποία, μετά από μια αμφισβητούμενη² στατιστική αναθεώρηση, εκτοξεύτηκε στο 127% του ΑΕΠ, αντιστοιχώντας σε σχεδόν 300 δις ευρώ.

Η ετήσια μεταβολή του δημόσιου χρέους αποτελεί άθροισμα τριών στοιχείων:

■ Του πρωτογενούς ισοζυγίου του προϋπολογισμού, υπολογιζόμενου ως η διαφορά μεταξύ των δαπανών (εξαιρουμένων των καταβαλλόμενων τόκων) και των φορολογικών εσόδων.

■ Των καταβαλλόμενων τόκων.

■ Της προσαρμογής ροών - αποθεμάτων, υπολογιζόμενων ως η στατιστική διαφορά μεταξύ της μεταβολής του χρέους και του συνολικού ετήσιου ελλείμματος.

Μόλις η μεταβολή του χρέους αναλυθεί στα στοιχεία που την απαρτίζουν, όπως στο Διάγραμμα 1.2, καθίσταται σαφής ο μείζων ρόλος των καταβαλλόμενων τόκων στην αύξηση του δημόσιου χρέους.

Ο λόγος του δημόσιου χρέους προς το ΑΕΠ μπορεί να αναλυθεί στα εξής τρία διακριτά στοιχεία:

■ Πρωτογενές ισοζύγιο του προϋπολογισμού (ως % του ΑΕΠ)

■ Προσαρμογή ροών - αποθεμάτων (ως % του ΑΕΠ)

■ Πολλαπλασιαστικό φαινόμενο («snowball effect» ως % του ΑΕΠ), το οποίο είναι θετικό όταν το «υπονοούμενο» επιτόκιο για την εξυπηρέτηση του δημόσιου χρέους υπερβαίνει τον ρυθμό ονομαστικής αύξησης του ΑΕΠ.

Ο Πίνακας 1.1 συνοψίζει τη συμβολή των τριών αυτών διαφορετικών παραγόντων στη μεταβολή της αναλογίας του δημόσιου χρέους προς το ΑΕΠ. Την περίοδο 1980-1993, ο λόγος του δημόσιου χρέους προς το ΑΕΠ

αυξήθηκε κατά 70,4 ποσοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ: το «πολλαπλασιαστικό φαινόμενο» ευθύνεται κατά 40,6 ποσοστιαίες μονάδες για αυτήν τη μεταβολή, το συσσωρευμένο πρωτογενές ισοζύγιο κατά 22,4 μονάδες και οι προσαρμογές ροών - αποθεμάτων κατά 7,4. Κατά την περίοδο 1993-2007, η συμβολή του πολλαπλασιαστικού φαινομένου και μόνο υπερβαίνει τη μεταβολή του λόγου του δημόσιου χρέους προς το ΑΕΠ, αφού το πρωτογενές ισοζύγιο είναι αρνητικό.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.1

Παράγοντες που επηρέασαν το λόγο δημόσιου χρέους προς ΑΕΠ

	1980-1993	1993-2007
Μεταβολή του λόγου δημόσιου χρέους προς ΑΕΠ, από την οποία:	70,4	11,9
Πολλαπλασιαστικό φαινόμενο	40,6	13,5
Πρωτογενές ισοζύγιο	22,4	-25,1
Προσαρμογή ροών - αποθεμάτων	7,4	23,5

Από τα αρχικά αυτά δεδομένα προκύπτουν τρία συμπεράσματα:

1. Μέχρι το 2007 το ελληνικό χρέος οφειλόταν κυρίως στη συσσώρευση δανεισμού από την περίοδο 1980-1993.

2. Η κατάσταση χειροτέρευσε κυρίως εξαιτίας του «πολλαπλασιαστικού φαινομένου», το οποίο πυροδοτήθηκε από τα υψηλά επιτόκια σε συνδυασμό με τις διαδοχικές υποτιμήσεις της δραχμής.

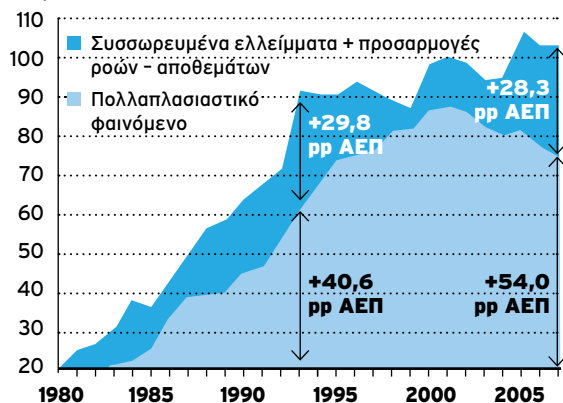
3. Παρ' όλο που τα δημοσιονομικά ελλείμματα ήταν ιδιαίτερα σοβαρά, ωστόσο δεν αποτέλεσαν αυτά την κύρια αιτία διόγκωσης του χρέους.

Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται συνοπτικά στο Διάγραμμα 1.3: την περίοδο 1980-2007 ο λόγος δημόσιου χρέους προς ΑΕΠ αυξήθηκε κατά 82,3 ποσοστιαίες

μονάδες του ΑΕΠ. Τα δυο τρίτα αυτής της μεταβολής (65,6%) αποδίδονται στο «πολλαπλασιαστικό φαινόμενο», ενώ το ένα τρίτο (33,4%) στα συσσωρευμένα ελλείμματα, συμπεριλαμβανομένων των προσαρμογών ροών - αποθεμάτων.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.3

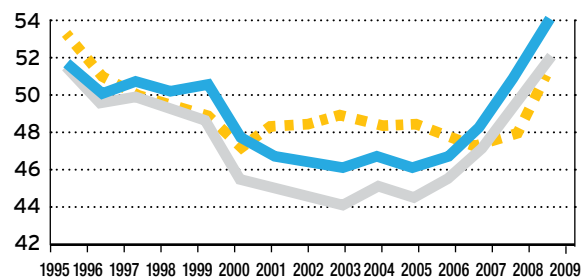
Σύνθεση του ελληνικού χρέους (ως % του ΑΕΠ) 1980 - 2007

Σε αντίθεση με τους ισχυρισμούς που συχνά προβάλλονται, οι δημόσιες δαπάνες της Ελλάδας (εξαιρουμένων των αμυντικών) δεν δικαιολογούν την αύξηση του χρέους. Οι ελληνικές δημόσιες δαπάνες ήταν χαμηλότερες από εκείνες των υπόλοιπων έντεκα αρχικών χωρών της ευρωζώνης.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.4

Συγκριτική εξέλιξη των συνολικών δημόσιων δαπανών της Γενικής Κυβέρνησης (1995-2005)

- Ελλάδα - Συνολικές γενικές δημόσιες δαπάνες (% του ΑΕΠ) - Eurostat COFOG
- ΕΑ-11 (Αρχικές 11 χώρες της ευρωζώνης) - Συνολικές γενικές δημόσιες δαπάνες - Eurostat COFOG
- Ελλάδα, αν οι αμυντικές δαπάνες για την άμυνα βρίσκονταν στο μέσο επίπεδο των ΕΑ-11 - υποθετικός υπολογισμός με βάση Eurostat COFOG

ΠΗΓΗ: EUROSTAT - COFOG (ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ΤΩΝ ΚΡΑΤΙΚΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΩΝ) - ESA 95 (ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΩΝ - 1995)

Από το 1995 έως το 2009, ο μέσος όρος των δαπανών της Ελλάδας ήταν χαμηλότερος από εκείνον της ευρωζώνης των Έντεκα (Ελλάδα 48% - ΕΑ-11 48,4%). Από τα διαθέσιμα στοιχεία προκύπτει ότι η Ελλάδα διατηρούσε υψηλότερες πρωτογενείς δαπάνες μόνο στον τομέα των αμυντικών δαπανών, όπου διέθετε ποσοστό 3% του ΑΕΠ, σε σύγκριση με τον μέσο όρο 1,4% στην ευρωζώνη. Ένα υποθετικό παράδειγμα: αν υποθέσουμε ότι το ποσοστό του ελληνικού ΑΕΠ για αμυντικές δαπάνες

ήταν ίσο με το αντίστοιχο της ευρωζώνης των Έντεκα, τότε οι συνολικές δημόσιες δαπάνες, εκφρασμένες ως λόγος προς το ΑΕΠ, θα ήταν χαμηλότερες στην Ελλάδα σε σχέση με την ευρωζώνη των Έντεκα έως το 2007.

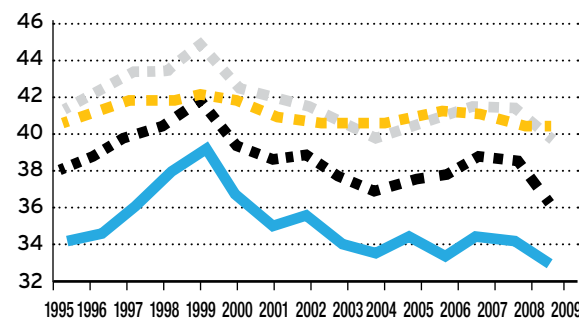
Εκτιμάται ότι οι υπέρογκες αμυντικές δαπάνες συνέβαλαν στη διόγκωση του χρέους κατά 40 δις ευρώ τουλάχιστον.³ Το μεγαλύτερο μέρος των δαπανών οφείλεται σε συμβάσεις μεγάλης κλίμακας για την προμήθεια εξοπλισμών από εταιρείες που εδρεύουν σε χώρες οι οποίες είναι σήμερα πιστωτές της Ελλάδας.⁴ Σε αρκετές περιπτώσεις διατυπώθηκαν προβληματισμοί για παράνομες ενέργειες, όπως δωροδοκίες, ιδίως σχετικά με υπερτιμολογήσεις ή ανεπάρκειες του πωλούμενου εξοπλισμού.⁵

Οι σημερινοί δανειστές της Ελλάδας συνέδεσαν το πρόγραμμα διάσωσης του 2010 με την επικύρωση μεγάλων εκκρεμών παραγγελιών για την αγορά αμυντικού εξοπλισμού, παρά το γεγονός ότι ένα μέρος αυτών των δαπανών εξυπηρετεί κοινούς αμυντικούς στόχους της ΕΕ⁶ και επομένως κανονικά δεν θα έπρεπε να επιβαρύνει μόνο την Ελλάδα.

Τα πρωτογενή ελλείμματα που συμβάλλουν στη διόγκωση του δημόσιου χρέους και την τροφοδοτούν οφείλονται κυρίως στα χαμηλά επίπεδα είσπραξης δημόσιων εσόδων. Η είσπραξη φόρων και εισφορών κοινωνικής ασφάλισης μετά το 1999 καταγράφει μείωση, πέφτοντας περίπου στο επίπεδο του 34% του ΑΕΠ ή και χαμηλότερα, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό στις χώρες της ευρωζώνης ξεπερνά το 40%.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.5

Συγκριτική εξέλιξη των συνολικών φορολογικών εισπράξεων και εισφορών κοινωνικής ασφάλισης

- Ελλάδα - Συνολικές εισπράξεις φόρων και εισφορών κοινωνικής ασφάλισης (ως % του ΑΕΠ)
- Ευρωζώνη (18 χώρες)
- Ελλάδα με εισπράξεις φόρου εισοδήματος σε επίπεδο ΕΑ-18
- Ελλάδα με εισπράξεις φόρου εισοδήματος και εργοδοτικών εισφορών σε επίπεδο ΕΑ-18

ΠΗΓΗ: EUROSTAT - ΚΥΡΙΑ ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΜΕΓΕΘΗ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΦΟΡΟΛΟΓΙΑ

Όπως αποτυπώνεται στο Διάγραμμα 1.5, η διαφορά μεταξύ των δημόσιων εσόδων της Ελλάδας και των δεκαοχτώ χωρών της ευρωζώνης οφείλεται στα χαμηλά επίπεδα είσπραξης του φόρου εισοδήματος και στις ελλειμματικές πραγματικές εργοδο-

τικές εισφορές κοινωνικής ασφάλισης. Η διαφορά αυτή οφείλεται κυρίως στους αναποτελεσματικούς εισπρακτικούς μηχανισμούς που μαστίζονται από διαφθορά, στις περιορισμένες και επεικείς κυρώσεις για τις περιπτώσεις απάτης, καθώς και στις προβληματικές διαδικασίες⁷ είσπραξης των οφειλόμενων φόρων και εισφορών, που έφθαναν τα 29,4 δις ευρώ στα τέλη του 2009.⁸

Τα δάνεια που συνήφθησαν για να αντισταθμίσουν τα χαμηλά επίπεδα είσπραξης φορολογικών εσόδων φθάνουν τα 88 δις ευρώ κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου.⁹ Η αύξηση αυτή του χρέους ωφέλησε κατά κύριο λόγο μια μικρή μερίδα του πληθυσμού, καθώς η πλειονότητα (77,5%),¹⁰ δηλαδή μισθωτοί και συνταξιούχοι, αποτελούν αξιόπιστη πηγή φορολογικών εσόδων.

Οι περιορισμένες εισπράξεις φόρων αποδίδονται επίσης στην άδικη φορολογική νομοθεσία, η οποία επιτρέπει τη φοροαποφυγή προνομιούχων ομάδων. Το έλλειμμα εσόδων που οφείλεται στις ελλειπείς πραγματικές εισφορές κοινωνικής ασφάλισης των εργοδοτών (και όχι των εργαζόμενων) έφθασε τα 75 δις ευρώ στη διάρκεια αυτής της περιόδου.

Η μείωση της φορολογίας εισοδήματος νομικών προσώπων επιδείνωσε τα ελλείμματα, καθώς στην εξεταζόμενη περίοδο ο φόρος εισοδήματος νομικών προσώπων μειώθηκε σταδιακά από το 40% στο 25%. Συνεπώς, ενώ το 2000 η συνεισφορά αυτού του φόρου ανερχόταν στο 4,1% του ΑΕΠ (έναντι 3% της ευρωζώνης των 18), μετά το 2005 έπεσε σε επίπεδο χαμηλότερο εκείνου των 18 χωρών της ευρωζώνης (2,5%), φτάνοντας στο 1,1% το 2012.

2. Έκνομη εκροή κεφαλαίων: άλλος ένας λόγος απώλειας φορολογικών εσόδων

Η ιστοσελίδα LuxLeaks¹¹ παρέχει πληροφορίες για εννέα επιχειρήσεις στην Ελλάδα που επωφελήθηκαν από «δημοσιονομικές συμφωνίες» με το Λουξεμβούργο. Πρόκειται για τις Babcock & Brown, BAWAG, Bluehouse, Coca Cola HBC, Damma Holdings, Eurobank, Macquarie Group, Olayan Investments Company Establishment και Weather Investments.

Η έκνομη εκροή κεφαλαίων είναι ένας ακόμη πιο αποτελεσματικός τρόπος φοροαπαλλαγής. Για να εκτιμήσουμε το ύψος της χρησιμοποιήσαμε στοιχεία της Global Financial Integrity,¹² μίας Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης (ΜΚΟ), η οποία εκτιμά τις έκνομες εκροές κεφαλαίων ως τη διαφορά ανάμεσα στις χρηματοοικονομικές εκροές από μια χώρα και στις χρηματοοικονομικές εισροές αυτής προς όλες τις άλλες χώρες.

Δεδομένου ότι η εν λόγω μεθοδολογία εντοπίζει μόνο το πλέον ορατό μέρος των έκνομων εκροών, θεωρούμε τα αποτελέσματά της ως το κατώτερο όριο.¹³ Υπάρχουν λεπτομερή στοιχεία για την Ελλάδα, που δείχνουν μεταξύ του 2003 και του 2009 σωρευτική εκροή 200 δις ευρώ.

Για να εκτιμήσουμε την επίπτωση αυτής της έκνο-

μης εκροής κεφαλαίων, υποθέτουμε ένα μέτριο φορολογικό συντελεστή 15% (μισό του ισχύοντος). Με αυτόν τον συντελεστή, προκύπτει υστέρηση δημόσιων εσόδων 30 δις ευρώ. Αν είχε η Ελλάδα νομοθεσία κατάλληλη για να αποτρέπει τις έκνομες εκροές κεφαλαίων, καθώς και δίκαιη φορολόγηση, το δημόσιο χρέος της (συνυπολογιζόμενων των τόκων) θα ήταν 40 δις ευρώ χαμηλότερο το 2009.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.2

Έκνομες εκροές κεφαλαίων από την Ελλάδα (σε δις €)

2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2003-2009
41,2	31,8	0,0	33,0	53,1	2,8	40,5	202,5

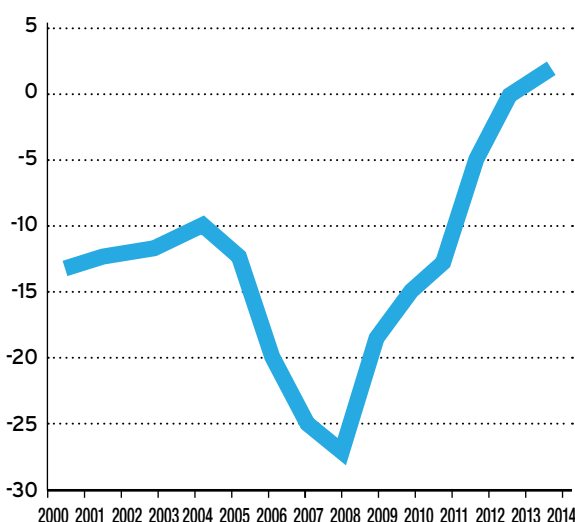
ΠΗΓΗ: GLOBAL FINANCIAL INTEGRITY¹⁴

3. Μετά την ένταξη στη ζώνη του ευρώ (2001)

Κινητήρια δύναμη της οικονομικής μεγέθυνσης μετά το 2001 ήταν η αύξηση της κατανάλωσης που έφερε και αύξηση του ελλείμματος εμπορικού ισοζυγίου. Οι κυριότεροι εμπορικοί εταίροι της Ελλάδας επωφελήθηκαν από την ελληνική οικονομική μεγέθυνση εκείνης της περιόδου αυξάνοντας τις εξαγωγές τους στην Ελλάδα. Οι εξαγωγές αυτές αφορούσαν αμυντικό, αλλά και τηλεπικοινωνιακό εξοπλισμό και συχνά συνδέονταν με οικονομικά σκάνδαλα ή υποθέσεις διαφθοράς. Πιο γνωστές τέτοιες περιπτώσεις είναι εκείνες των γερμανικών υποβρυχίων, των γερμανικών θωρακισμένων Leopards και των προμηθειών της Siemens.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.6

Εμπορικό Ισοζύγιο Αγαθών και Υπηρεσιών (σε δις €)

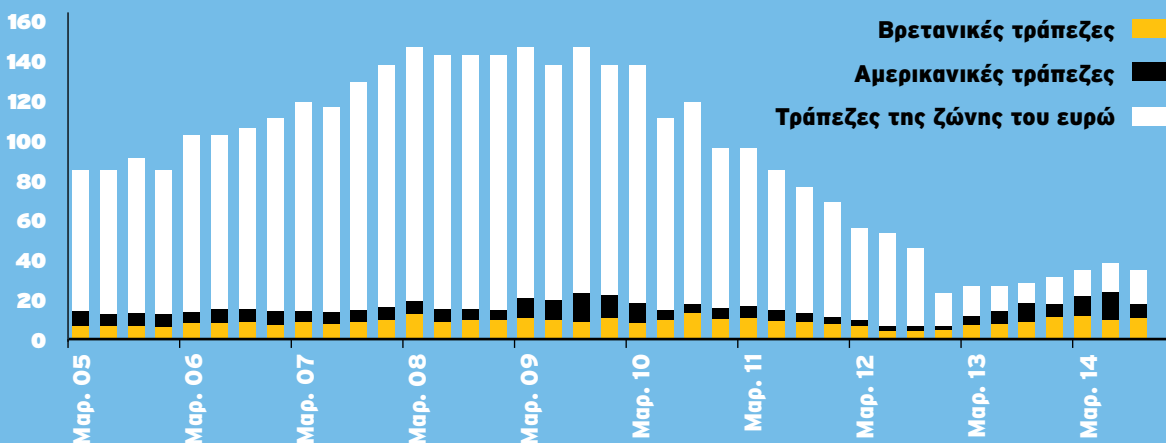

ΠΗΓΗ: ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ – ΕΤΗΣΙΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΑΓΑΘΩΝ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.9

Ξένες απαιτήσεις στην Ελλάδα

Ενοποιημένες ξένες απαιτήσεις των τραπεζών στην Ελλάδα (ultimate risk basis, σε δις €)

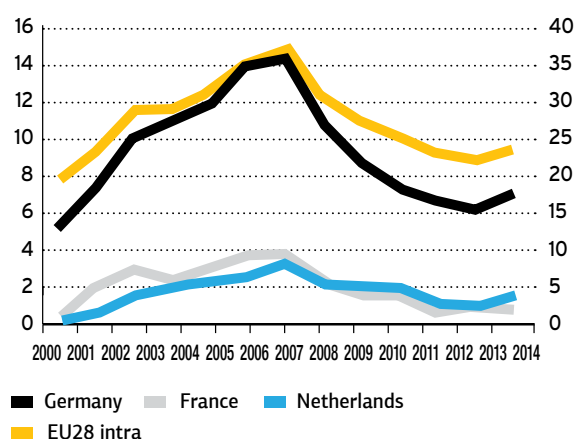

ΠΗΓΗ: ΤΔΔ CONSOLIDATE ULTIMATE RISK BASIS

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.7

Ελληνικές εισαγωγές μετά το 2000

Ελληνικές Εισαγωγές Αγαθών (σε δις €)

ΠΗΓΗ: EUROSTAT - CN8

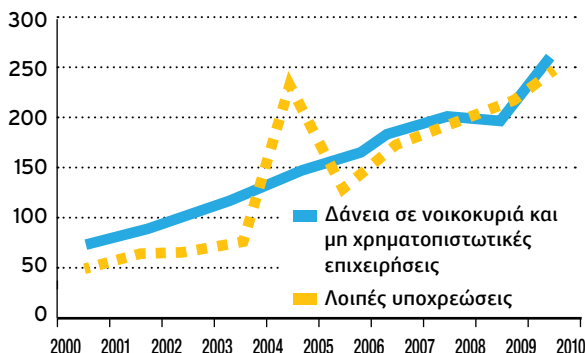
4. Τα χαμηλά πραγματικά επιτόκια προκάλεσαν αύξηση της έκθεσης των ελληνικών και ευρωπαϊκών τραπεζών στο ελληνικό ιδιωτικό χρέος

Δεδομένου ότι μετά το 2001 ο πληθωρισμός στην Ελλάδα ήταν υψηλότερος από τον πληθωρισμό στην Ευρωζώνη, οι δανειολήπτες του ελληνικού δημόσιου και ιδιωτικού τομέα μπορούσαν να προσφέρουν ελκυστικά ονομαστικά επιτόκια σε ξένους χρηματοοικονομικούς πιστωτές, επιτρέποντας έτσι την εισροή ξένων κεφαλαίων, τόσο στον ιδιωτικό, όσο και στον δημόσιο τομέα. Σημαντικές ευρωπαϊκές ιδιωτικές τράπεζες, κυρίως της Γαλλίας και της Γερμανίας, συνέβαλαν ενεργά στην απότομη αύξηση των ιδιωτικών δανείων στην Ελλάδα, συμμετέχοντας επίσης άμεσα σε ελληνικές τράπεζες, όπως η Γενική και η Εμπορική. Δεν αξιολόγησαν με την δέουσα σοβαρότητα τον κίνδυνο ότι μια τέτοια υπερβολική

έκθεση ενδεχομένως να δημιουργήσει «φούσκα». Αυτό είχε ως αποτέλεσμα ο ρυθμός μεγέθυνσης του ΑΕΠ να ξεπερνά εκείνον της υπόλοιπης ευρωζώνης. Στη διάρκεια αυτής της περιόδου, ο λόγος του δημόσιου χρέους προς το ΑΕΠ έμεινε σχετικά σταθερός, σε αντίθεση με τον αντίστοιχο λόγο του ιδιωτικού χρέους προς το ΑΕΠ, ο οποίος αυξήθηκε σχετικά απότομα από 74,1% το 2001 σε 129,1% το 2009.¹⁵

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.8

Δάνεια σε νοικοκυριά και επιχειρήσεις από τις ελληνικές τράπεζες (σε εκ. €)

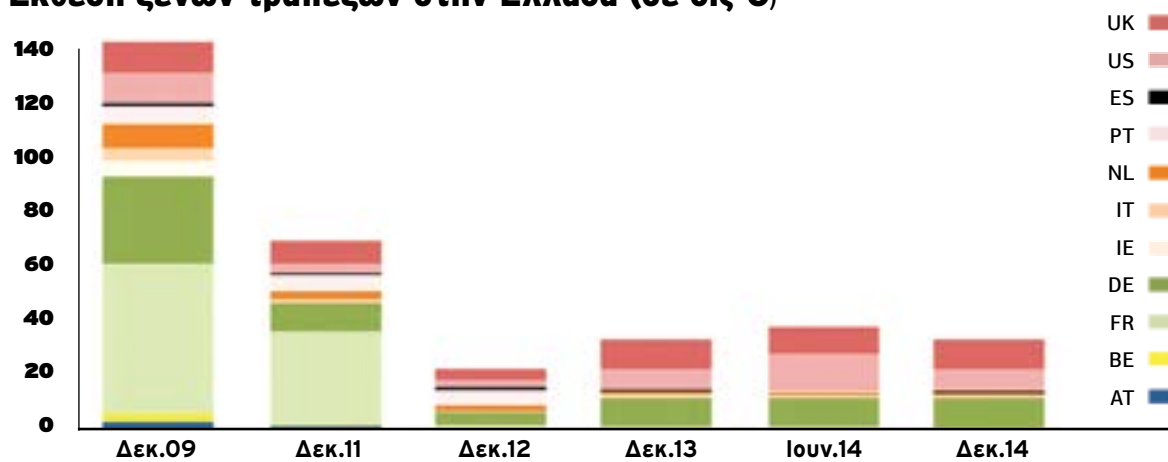

ΠΗΓΗ: ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ - ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΟΙ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΙ

Το 2009, μόλις η ύφεση έπληξε την ελληνική οικονομία, οι ιδιωτικές ελληνικές και ξένες τράπεζες άρχισαν να αντιμετωπίζουν αυξανόμενους κινδύνους με τα μη εξυπηρετούμενα ιδιωτικά δάνεια. Οι ξένες τράπεζες (ουσιαστικά τράπεζες των κρατών-μελών της ΕΕ) είχαν ιδιαίτερα μεγάλη έκθεση στην Ελλάδα (140 δις ευρώ), από την οποία το 45% αφορούσε τον δημόσιο τομέα, το 16% τις τράπεζες και το 39% τον μη χρηματοπιστωτικό ιδιωτικό τομέα.¹⁶

Το 2009 οι ελληνικές και ξένες τράπεζες αντιμετώπιζαν μεγαλύτερους κινδύνους απ' ό,τι η Ελλάδα σε σχέση

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.10

Εκθεση ξένων τραπεζών στην Ελλάδα (σε δις €)

ΠΗΓΗ: ΤΔΔ CONSOLIDATED ULTIMATE RISK BASIS

με το δημόσιο χρέος της.¹⁷ Ωστόσο, η λεγόμενη διάσωση της ελληνικής οικονομίας με δημόσιο χρήμα και χωρίς αναδιάρθρωση του δημόσιου χρέους ήταν λύση ευνοϊκή για τις ξένες τράπεζες. Τους έδωσε χρόνο να μειώσουν, με σχετικά χαμηλό κόστος, την έκθεσή τους τουλάχιστον στον ελληνικό δημόσιο τομέα και τον τραπεζικό τομέα. Η λύση αυτή ήταν όμως επωφελής και για τις ελληνικές τράπεζες, οι οποίες μείωσαν την έκθεσή τους στον δημόσιο τομέα από 45,4 δις ευρώ το δεύτερο τρίμηνο του 2009 σε 23,9 δις ευρώ το τέταρτο τρίμηνο του 2011.¹⁸ Η κυβέρνηση Γιώργου Παπανδρέου, διογκώνοντας στατιστικά το δημόσιο έλλειμμα και το δημόσιο χρέος το 2009, βοήθησε να παρουσιασθούν τα στοιχεία μιας τραπεζικής κρίσης σαν να συνιστούσαν κρίση δημόσιου χρέους (Βλ. Δεύτερο Κεφάλαιο). Οι συχνές ανακοινώσεις ότι δήθεν η κατάσταση χειροτέρευε ενίσχυαν την κερδοσκοπία στα ελληνικά κρατικά CDS και, κατά συνέπεια, αύξησαν υπέρογκα και σε βαθμό μη διαχειρίσιμο τα επιτόκια που ζητούνταν για την αναχρηματοδότηση των ελληνικών ομολόγων που έληγαν.

Σε όλη την έκταση της Έκθεσής μας αποδεικνύουμε πως τα λεγόμενα δάνεια διάσωσης, που χορηγήθηκαν με αυστηρούς όρους στην Ελλάδα, μετά το 2010, χρησιμοποιήθηκαν σχεδόν αποκλειστικά προς όφελος των ιδιωτικών τραπεζών, με σκοπό είτε την αποπληρωμή κρατικών ομολόγων είτε την ανακεφαλοποίηση των ελληνικών τραπεζών. Οι συχνοί ισχυρισμοί ότι δήθεν τα δάνεια «βοήθησαν» ή «ενίσχυαν» τον πληθυσμό ή το κράτος πόρρω απέχουν από την αλήθεια. Ο σκοπός της χορήγησής τους σκιαγραφεί μια εντελώς διαφορετική εικόνα: εκείνος που κυρίως ωφελήθηκε από τα δάνεια της Τρόικας ήταν ο ιδιωτικός χρηματοπιστωτικός τομέας.

1. Πρόκειται για την υπόθεση των swaps της Goldman Sachs και για τις αλλαγές στις διαδικασίες των προμηθειών αμυντικών εξοπλισμών, που χρησιμοποιήθηκαν για τη μείωση των ελλειμμάτων και του χρέους με στόχο την είσοδο στην ευρωζώνη.

2. Αφορά τις διαφορές που προέκυψαν από τα παράνομα χρέη που εγκρίθηκαν και μετέπειτα ενσωματώθηκαν στο έλλειμμα, προκαλώντας αύξηση του χρέους. Αξιοσημείωτα παραδείγματα είναι τα

χρέη των ΔΕΚΟ, τα ληξιπρόθεσμα χρέη των νοσοκομείων και η αμφιλεγόμενη μεταχείριση των swaps της Goldman Sachs και τελικά οι συναλλαγές που οδήγησαν σε υποτίμηση του ΑΕΠ.

3. Bank of Greece, 2014. Annual Report 2013. <http://goo.gl/tVICPO>

4. "SIPRI Military Expenditure Database - www.sipri.org," (Βάση Δεδομένων του Διεθνούς Ινστιτούτου Ερευνών της Στοκχόλμης για την Ειρήνη), http://www.sipri.org/research/armaments/milex/milex_database <http://armstrade.sipri.org/armstrade/page/values.php>

5. Ό.π.

6. Για παράδειγμα, η ασφάλεια των συνόρων της ΕΕ, τα στρατηγικά σχέδια του NATO (πύραυλοι PATRIOT και F-16), αλλά και οι επεμβάσεις του NATO στη Λιβύη, τη Σομαλία και την Ανατολική Μεσόγειο. Βλ. Μπλάκας, 2012, Χρέος και εξοπλισμοί. Πώς μας πούλησαν «σκουπίδια» για «χρυσάφι»! OnAlert.gr. <http://goo.gl/DCrW4v>

7. Για παράδειγμα, στα δικαστήρια εκκρεμούν πάνω από 110.000 φορολογικές υποθέσεις, ενώ εισπράττεται περίπου το 5% των ποσών των εκδικασθεισών υποθέσεων. Υπουργείο Οικονομικών της Ελλάδας, 2015. Στατιστικά δεδομένα. <http://goo.gl/Y3rCu1>

8. Προκόπης Χατζηνικολάου, Από τα 76 δις. ευρώ χρέη μπορούν να εισπραχθούν 9 δις. Η Καθημερινή, 19.02.2015. <http://goo.gl/42r6iO>

9. Ο υπολογισμός βασίζεται στη διαφορά μεταξύ των πραγματικών φορολογικών εσόδων και εκείνων που θα είχαν εισπραχθεί εάν φορολογούνταν τα μέσα ποσοστά της ευρωζώνης. Eurostat - COFOG (Ταξινόμηση των κρατικών λειτουργιών) - ESA 95 (Ευρωπαϊκό σύστημα λογαριασμών - 1995)

10. Ό.π., υπ. 7.

11. International Consortium of Investigate Journalists (ICIJ), 2015. Explore the Documents: Luxembourg Leaks Database. <http://goo.gl/r707T4>

12. GFI, 2015. Global Financial Integrity. www.gfintegrity.org

13. Economist Intelligence Unit, 2010. Country Report: Greece. OECD, 2009. OECD Economic Surveys GREECE. <http://goo.gl/v23QuX>, ΕΛΙΑΜΕΠ, 2010. Οικονομικό δελτίο για την Ελλάδα 2009/10.

14. Ό.π. υπ. 12.

15. OECD, 2015. OECD Statistics. <http://goo.gl/i4sQSY>

16. BIS, 2010. Statistical Annex - June Quarterly Review. <http://goo.gl/s4haRg>

17. Μεταξύ των οποίων η BNP, η Société Générale, η Crédit Agricole της Γαλλίας (μέσω της συμμετοχής της στην Εμπορική), η Commerzbank, η Baden Bank, η Postbank, η DZ Bank της Γερμανίας, η Εθνική Τράπεζα Ελλάδας, η Αγροτική Τράπεζα, η Τράπεζα Πειραιώς, η EFG Eurobank, η Hellenic Postbank και η Alphabank της Ελλάδας.

18. Τράπεζα της Ελλάδας, 2015. Χρηματοπιστωτικοί Λογαριασμοί, <http://goo.gl/JW85TX>

Η εξέλιξη του ελληνικού δημόσιου χρέους την περίοδο 2010-2015

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Καθώς η κατάσταση της οικονομίας άρχισε να επιδεινώνεται το 2008, το ελληνικό τραπεζικό σύστημα βρέθηκε σε κρίση φερεγγυότητας. Βασικός στόχος της πρώτης δανειακής σύμβασης, του Μαΐου του 2010, ύψους 110 δις ευρώ, ήταν να διασωθούν οι τράπεζες που είχαν εκτεθεί στο ελληνικό δημόσιο χρέος. Το δάνειο αυτό επέτρεψε στις ευρωπαϊκές και τις ελληνικές τράπεζες να μειώσουν την έκθεσή τους στα ελληνικά ομόλογα, μεταφέροντας έτσι τον κίνδυνο στους πολυμερείς και διμερείς δανειστές. Καθώς η οικονομία συρρικνωνόταν εξαιτίας των μέτρων λιτότητας, που επιβλήθηκαν σε μια προσπάθεια να εξυπηρετηθεί το χρέος, η δημοσιονομική κατάσταση επιδεινωνόταν ολοένα, οδηγώντας στην αύξηση του λόγου δημοσίου χρέους προς ΑΕΠ.

Η δεύτερη δανειακή σύμβαση, η οποία περιελάμβανε πρόσθετα δάνεια συνολικού ύψους 130 δις ευρώ και «κούρεμα» ύψους 53,5% της ονομαστικής αξίας των ελληνικών ομολόγων, επιδείνωσε ακόμη περισσότερο την κρίση. Στους χαμένους του προγράμματος ανταλλαγής ομολόγων του ιδιωτικού τομέα (PSI) συγκαταλέγονταν οι δημόσιοι φορείς, με απώλειες ύψους 16,2 δις ευρώ. Τα συνταξιοδοτικά ταμεία σήκωσαν το μεγαλύτερο βάρος των απωλειών αυτών, καταγράφοντας ζημιές ύψους 14,5 δις ευρώ. Σε διαμετρικά αντίθετη κατεύθυνση, οι ελληνικές τράπεζες αποζημιώθηκαν πλήρως για τις απώλειές τους, ενώ οι ξένοι ιδιώτες πιστωτές αποζημιώθηκαν εν μέρει για τις απώλειες του «κουρέματος» με τη χρήση δελεαστικών ρητρών («sweeteners»).

Η διαχείριση της κρίσης ήταν αποτυχημένη διότι η τραπεζική κρίση, γιατί τέτοια ήταν στην πραγματικότητα, αντιμετωπίστηκε σαν να ήταν κρίση δημοσίου χρέους.

1. Από το 2009 στον Μάιο του 2010

Οι πρόωρες εκλογές στις 4 Οκτωβρίου 2009 σήμαναν μία από τις μεγαλύτερες νίκες του ΠΑΣΟΚ τις τελευταίες δεκαετίες, καθώς έλαβε το 43,92% των ψήφων. Το ΠΑΣΟΚ νίκησε χάρη στις προεκλογικές του

υποσχέσεις, καθώς ο ηγέτης του διακήρυξε ότι «λεφτά υπάρχουν!». Υποσχέθηκε μία νέα εποχή αναδιανομής του πλούτου, αντιμετώπισης των κοινωνικών προβλημάτων της «γενιάς των 700 ευρώ» και προστασίας των πιο αδύναμων. Ωστόσο, λίγες μόλις εβδομάδες μετά τις εκλογές τα στατιστικά στοιχεία αναθεωρήθηκαν δραματικά (βλ. Πλαίσιο 1) και το πολιτικό κλίμα άλλαξε απότομα.

Η ευάλωτη θέση του ελληνικού τραπεζικού συστήματος αποδεικνύεται από τον υψηλό βαθμό μόχλευσης του τραπεζικού τομέα στο σύνολό του. Η εξάρτηση του τραπεζικού τομέα από βραχυπρόθεσμη χρηματοδότηση δημιούργησε σοβαρά προβλήματα ρευστότητας, καθώς και ανησυχίες για τη φερεγγυότητα των τραπεζών, οδηγώντας τελικά τον Οκτώβριο του 2008 την κυβέρνηση Καραμανλή και αυτή είναι μια πρόσθετη απόδειξη, να βοηθήσει τις τράπεζες δίνοντάς τους ένα πακέτο ενίσχυσης ύψους 28 δις ευρώ. Από το ποσό αυτό, τα 5 δις διατέθηκαν για να εξασφαλιστεί η συμμόρφωση των τραπεζών με τους κανόνες κεφαλαιακών απαιτήσεων.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.1

10ετές Ομόλογο του Ελληνικού Δημοσίου

Απόδοση 10ετών ομολόγων

ΠΗΓΗ: ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ (ΟΔΔΗΧ)

Παραποίηση του δημοσιονομικού ελλείμματος και του δημόσιου χρέους

ΜΕΤΑ ΤΙΣ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ της 4ης Οκτωβρίου του 2009, και πριν από το μνημόνιο του 2010, η νεοεκλεγμένη κυβέρνηση Γιώργου Παπανδρέου αναθεώρησε προς τα πάνω, με τρόπο παράνομο, τόσο το δημοσιονομικό έλλειμμα όσο και το δημόσιο χρέος. Οι ευρωπαϊκές αρχές συνεργάστηκαν μαζί της, όπως θα αποδειχθεί παρακάτω, στις διαδοχικές παράτυπες αναθεωρήσεις προς τα πάνω των επίσημων στατιστικών στοιχείων για το δημοσιονομικό έλλειμμα και το δημόσιο χρέος. Μερικά παραδείγματα:

Υποχρεώσεις νοσοκομείων

Χρειάστηκαν πολλές αναθεωρήσεις προκειμένου να εκτιναχθεί στα ύψη η εκτίμηση του δημοσιονομικού ελλείμματος του 2009. Τελικά το δημοσιονομικό έλλειμμα ως ποσοστό του ΑΕΠ αυξήθηκε υπέρμετρα από 11,9%, στην πρώτη αναθεώρηση, σε 15,8% στην τελευταία.

Ένα από τα πιο προκλητικά παραδείγματα παραποίησης του δημοσιονομικού ελλείμματος αφορά τις υποχρεώσεις των δημόσιων νοσοκομείων.

Στην Ελλάδα, όπως και στις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ, προμηθευτές εφοδιάζουν τα δημόσια νοσοκομεία με φαρμακευτικά προϊόντα και ιατρικό εξοπλισμό. Οι προμήθειες αυτές συνήθως αποπληρώνονται σε ημερομηνία μεταγενέστερη της ημερομηνίας παράδοσης, λόγω των απαιτούμενων από το Ελεγκτικό Συνέδριο διαδικασιών για τη θεώρηση των τιμολογίων.

Εντοπίσαμε πως τον Σεπτέμβριο του 2009 συσσωρεύθηκε υπέρμετρος αριθμός μη θεωρημένων νοσοκομειακών οφειλών από τα έτη 2005-2008, με τη συνολική αξία τους να παραμένει άγνωστη. Στις 2 Οκτωβρίου 2009, στο πλαίσιο των καθιερωμένων διαδικασιών της Eurostat, η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος (ΕΣΥΕ) έστειλε στη Eurostat τους προβλεπόμενους πίνακες κοινοποίησης χρέους και ελλείμματος. Σ' αυτούς περιλαμβάνονταν μια κατά προσέγγιση εκτίμηση των νοσοκομειακών υποχρεώσεων, ύψους 2,3 δις ευρώ, με βάση τη σχετική εκτίμηση που, όπως συνήθως, είχε διεξαχθεί από την ΕΣΥΕ. Στην κοινοποίηση όμως της 21ης Οκτωβρίου 2009, το παραπάνω ποσό είχε αυξηθεί τεχνητά κατά 2,5 δις ευρώ. Κατ' αυτό τον τρόπο το σύνολο των υποχρεώσεων υψώθηκε στα 4,8 δις ευρώ. Οι ευρωπαϊκές αρχές αρχικά αμφισβήτησαν αυτό το νέο ποσό, δεδομένων των ασυνήθιστων περιστάσεων και των ύποπτων συνθηκών υπό τις οποίες είχε αυξηθεί.

«Στην κοινοποίηση της 21ης Οκτωβρίου του 2009, ένα ποσό ύψους 2,5 δις ευρώ προστέθηκε στο δημοσιονομικό έλλειμμα του 2008 που αρχικά είχε εκτιμηθεί σε 2,3 δις ευρώ. Σύμφωνα με τις ελληνικές αρχές, αυτό έγινε με ρητή εντολή του Υπουργείου Οικονομικών

και παρά το γεγονός ότι το πραγματικό συνολικό ύψος των νοσοκομειακών υποχρεώσεων παρέμενε άγνωστο και δεν υπήρχε καμιά δικαιολογία για να καταχωρηθεί το επιπλέον ποσό αυτό μόνο στο έτος 2008 και όχι και σε προηγούμενα έτη. Επιπλέον, η ΕΣΥΕ είχε εκφράσει τη διαφωνία της για τον χειρισμό αυτού του ζητήματος στο Γενικό Λογιστήριο του Κράτους (ΓΛΚ) όσο και στο Υπουργείο Οικονομικών. Πρέπει να θεωρηθεί πως υπήρξε λανθασμένη μεθοδολογική απόφαση του ΓΛΚ».¹

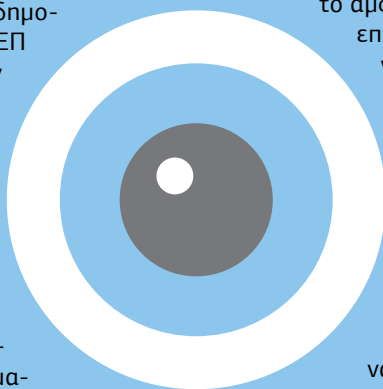
Ωστόσο, τον Απρίλιο του 2010, με βάση την «Τεχνική έκθεση σχετικά με την αναθεώρηση των υποχρεώσεων των νοσοκομείων» (3/2/2010)² που κοινοποιήθηκε από την ελληνική κυβέρνηση, η Eurostat όχι μόνο ενέδωσε στο αίτημα της νέας ελληνικής κυβέρνησης να συμπεριληφθεί το αμφιλεγόμενο ποσό των 2,5 δις ευρώ, αλλά επιπλέον συμπεριέλαβε στο έλλειμμα ένα νέο ποσό ύψους 1,8 δις ευρώ. Συνεπώς, το αρχικό νοσοκομειακό έλλειμμα των 2,3 δις ευρώ, που αναφερόταν στον Πίνακα Κοινοποίησης της 2ας Οκτωβρίου 2009, διογκώθηκε στα 6,6 δις ευρώ, παρά το γεγονός ότι το Ελεγκτικό Συνέδριο είχε εγκρίνει μόνο 1,2 δις από τα υποτιθέμενα 6,6 δις. Τα υπόλοιπα 5,4 δις των υποθετικών και αναπόδεικτων νοσοκομειακών υποχρεώσεων εκτίναξαν στα ύψη το δημοσιονομικό έλλειμμα του 2009, καθώς και των προηγούμενων ετών.

Οι εν λόγω στατιστικές πρακτικές, με τις οποίες υπολογίστηκαν οι υποχρεώσεις των νοσοκομείων, παραβαίνουν σαφώς τόσο τους Ευρωπαϊκούς Κανονισμούς ESA95 (βλ. ESA95 παρ. 3.06, ΕΚ αριθ. 2516/2000 Άρθρο 2, Κανονισμός της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ΕΚ αριθ. 995/2001), όσο και τον Κώδικα Ορθής Πρακτικής του Ευρωπαϊκού Στατιστικού Συστήματος (European Statistics Code of Practice), ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά τις αρχές της ανεξαρτησίας των στατιστικών μετρήσεων, της στατιστικής αντικειμενικότητας και της αξιοπιστίας.

Αξίζει να τονιστεί ότι ενάμιση μήνα μετά από την παράνομη αύξηση του δημοσιονομικού ελλείμματος, το Υπουργείο Οικονομικών κάλεσε τους προμηθευτές και τους ζήτησε να δεχτούν έκπτωση ύψους 30% για τις ανεξόφλητες υποχρεώσεις της περιόδου 2005-2008. Συνεπώς, το ελληνικό κράτος ποτέ δεν αποπλήρωσε μεγάλο μέρος των υποχρεώσεων προς τους προμηθευτές φαρμακευτικών προϊόντων, ενώ η εν λόγω έκπτωση δεν περιλήφθηκε ποτέ στα επίσημα στατιστικά στοιχεία.³

Δημόσιες επιχειρήσεις

Μία από τις πολλές περιπτώσεις παραποίησης δεδομένων αφορά 17 Δημόσιες Επιχειρήσεις και Οργανισμούς (ΔΕΚΟ). Η ΕΣΥΕ⁴ και η Eurostat, μεταφέροντας τις υποχρεώσεις των 17 ΔΕΚΟ από τον τομέα των Μη - Χρηματοπιστωτικών Επιχειρήσεων στον τομέα της Γενικής Κυβέρνησης το 2010, αύξησαν το δημόσιο χρέος του 2009 κατά

18,2 δις ευρώ. Η εν λόγω ομάδα επιχειρήσεων είχε όμως συμπεριληφθεί στο τομέα των Μη-Χρηματοπιστωτικών Επιχειρήσεων έπειτα από επαλήθευση και έγκριση της Eurostat. Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι δεν μεσολάβησαν οποιεσδήποτε αλλαγές σ' αυτό το ζήτημα στους μεθοδολογικούς κανονισμούς ESA95 μεταξύ 2000 και 2010.

Μάλιστα, η αναταξινόμηση πραγματοποιήθηκε χωρίς να διεξαχθούν οι απαραίτητες και προβλεπόμενες μελέτες. Έγινε σε ελάχιστο χρονικό διάστημα, κυριολεκτικά εν μία νυκτί και μάλιστα αφού πρώτα διαλύθηκε το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΛΣΤΑΤ. Κατ' αυτόν τον τρόπο, ο πρόεδρος της ΕΛΣΤΑΤ κατόρθωσε να επιβάλει τις εν λόγω αλλαγές χωρίς να χρειαστεί να απαντήσει ερωτήσεις των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου. Έτσι, ο ρόλος των εθνικών εμπειρογνομόνων αγνοήθηκε εντελώς και έγιναν τα αντίθετα από όσα προέβλεπαν οι Κανονισμοί ESA95. Συνεπώς, παραβιάστηκαν τα θεσμοθετημένα κριτήρια για την ταξινόμηση των οικονομικών μονάδων στον τομέα της Γενικής Κυβέρνησης.⁵

Οι συμφωνίες ανταλλαγής (swaps) της Goldman Sachs

Άλλη μία περίπτωση αβάσιμης αύξησης του δημόσιου χρέους το 2009 σχετίζεται με τη στατιστική μεταχείριση των «συμφωνιών ανταλλαγής» που έγιναν με τη χρηματοπιστωτική εταιρεία Goldman Sachs. Η μονοπρόσωπη διοίκηση της ΕΛΣΤΑΤ αύξησε χάρη σ' αυτές το δημόσιο χρέος κατά 21 δις ευρώ. Το εν λόγω ποσό κατανεμήθηκε αυθαίρετα στα τέσσερα έτη της περιόδου 2006 - 2009. Έτσι το ελληνικό δημόσιο χρέος αυξήθηκε αναδρομικά και μάλιστα κατά παράβαση των Κανονισμών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Συνολικά υπολογίζεται ότι εξαιτίας των παραπάνω προσαρμογών, αδικαιολόγητων από τεχνική άποψη, το έλλειμμα του προϋπολογισμού του 2009 αυξήθηκε κατά 6 έως 8 ποσοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ. Με τον ίδιο τρόπο, ο αριθμός για το δημόσιο χρέος αυξήθηκε κατά 28 δις ευρώ συνολικά.

Θεωρούμε ότι η παραποίηση των στατιστικών στοιχείων συνδεόταν άμεσα με τη δραματοποίηση της κατάστασης του προϋπολογισμού και του δημόσιου χρέους. Αυτό έγινε ώστε η κοινή γνώμη στην Ελλάδα, στην Ευρώπη και διεθνώς να πειστεί να υποστηρίξει τα λεγόμενα «μέτρα διάσωσης» της ελληνικής οικονομίας το 2010, με όλους τους αυστηρούς όρους (αιρεσιμότητες) για τον πληθυσμό της χώρας. Τα κοινοβούλια των ευρωπαϊκών χωρών ψήφισαν υπέρ της «διάσωσης» της Ελλάδας στηριγμένα σε παραποιημένα στατιστικά στοιχεία. Η τραπεζική κρίση υποτιμήθηκε μέσω της υπερεκτίμησης των οικονομικών προβλημάτων του δημόσιου τομέα.

Τα υπόλοιπα διατέθηκαν με τη μορφή εγγυήσεων. Όπως διαπιστώνεται στο Διάγραμμα 2.1, η πρώτη αύξηση στις αποδόσεις των δεκαετών ομολόγων του ελληνικού δημοσίου σημειώθηκε εκείνη τη στιγμή, πολύ προτού ο Γιώργος Παπανδρέου ανακοινώσει επίσημα τον αποκλεισμό της χώρας από τις χρηματοπιστωτικές αγορές την άνοιξη του 2010.

Από το τέλος του 2009 έως τις αρχές του 2010, οι αλλεπάλληλες ανακοινώσεις νέων μέτρων λιτότητας (δηλαδή περικοπών δαπανών) και οι διαρκείς υποβαθμίσεις της Ελλάδας από τους οργανισμούς αξιολόγησης πιστοληπτικής ικανότητας σηματοδότησαν την διάψευση των προεκλογικών υποσχέσεων της τότε νέας κυβέρνησης. Δημιουργήθηκαν έτσι οι προϋποθέσεις για την επιδείνωση της δημοσιονομικής κατάστασης της Ελλάδας που επέτρεψε, υπό καθεστώς «έκτακτης ανάγκης», να εγκριθεί η διάθεση ακόμη περισσότερων κρατικών κεφαλαίων για την ανακεφαλαιοποίηση των ελληνικών τραπεζών. Αυτά τα μέτρα απέτρεψαν την εξάπλωση της κρίσης σε άλλες ευρωπαϊκές τράπεζες, μεταφέροντας με αποτελεσματικό τρόπο το βάρος της κρίσης στους φορολογούμενους της Ελλάδας.

Τα νέα μέτρα λιτότητας που ανακοίνωσε η κυβέρνηση Γιώργου Παπανδρέου το Φεβρουάριο και το Μάρτιο του 2010, επιτάχυναν την επιδείνωση των δημόσιων οικονομικών, με αποτέλεσμα να αυξηθούν οι αποδόσεις των ελληνικών ομολόγων. Η ελληνική κυβέρνηση ανακοίνωσε πως βρισκόταν πλέον σε αδυναμία πρόσβασης στις αγορές και στις 23 Απριλίου ζήτησε επίσημα την υποστήριξη των υπόλοιπων μελών της ευρωζώνης καθώς και του ΔΝΤ, με βάση την απόφαση της Ευρωπαϊκής Συνόδου Κορυφής της 25ης Μαρτίου 2010. Η κατάσταση δραματοποιήθηκε, μολοντί υπήρχαν εναλλακτικές λύσεις για την κάλυψη των χρηματοδοτικών κενών του προϋπολογισμού του 2010, όπως:

- Αναδιάρθρωση του τραπεζικού τομέα, στο πνεύμα των μέτρων που έλαβαν οι σκανδιναβικές χώρες τη δεκαετία του 1990 και η Ισλανδία το 2008.
- Αύξηση του εσωτερικού δανεισμού.
- Διμερείς δανειακές συμφωνίες με χώρες εκτός ευρωζώνης.
- Επαναγορά ομολόγων του ελληνικού δημοσίου από τη δευτερογενή αγορά.
- Αποδοχή περισσότερων από τα 25 δις ευρώ που προσφέρθηκαν στις τελευταίες δημοπρασίες ομολόγων, όταν η κυβέρνηση είχε επιχειρήσει να δανειστεί από τις αγορές το 2010 (βλ. Πίνακα 2.1).
- Άλλες εναλλακτικές, όπως παύση πληρωμών και διαγραφή του χρέους.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.1

Έκδοση κρατικών ομολόγων 2009-2010

	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΔΗΜΟΠΡΑΤΗΣΗΣ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΛΗΞΗΣ	CPN	ΔΗΜΟΠΡΑΤΗΘΕΝ ΠΟΣΟ (δισ ευρώ)	ΠΡΟΣΦΕΡΘΕΝ ΠΟΣΟ (δισ ευρώ)	ΑΠΟΔΕΧΘΕΝ ΠΟΣΟ (δισ ευρώ)
10ΕΤΕΣ ΟΜΟΛΟΓΟ	11 Μαρ.2009	19 Ιουλ. 09	6,00%	7,5	11,7	7,5
5ΕΤΕΣ ΟΜΟΛΟΓΟ	7 Απρ. 09	20 Αυγ. 14	5,50%	7	10,5	7
3ΕΤΕΣ ΟΜΟΛΟΓΟ	5 Μαΐου 09	20 Μαρτ. 12	4,30%	7,5	13,8	7,5
10ΕΤΕΣ ΟΜΟΛΟΓΟ	10 Ιουν. 09	19 Ιουλ. 09	6,00%	8	20,6	8
5ΕΤΕΣ ΟΜΟΛΟΓΟ	2 Φεβρ. 10	20 Αυγ. 15	6,10%	8	25	8
10ΕΤΕΣ ΟΜΟΛΟΓΟ	11 Μαρτ. 10	19 Ιουν. 20	6,25%	5	16,145	5

ΠΗΓΗ ΟΔΔΗΧ, ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΕΚΔΟΣΗΣ ΚΑΙ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΚΟΙΝΟΠΡΑΞΙΩΝ ΚΑΙ ΔΗΜΟΠΡΑΞΙΩΝ.

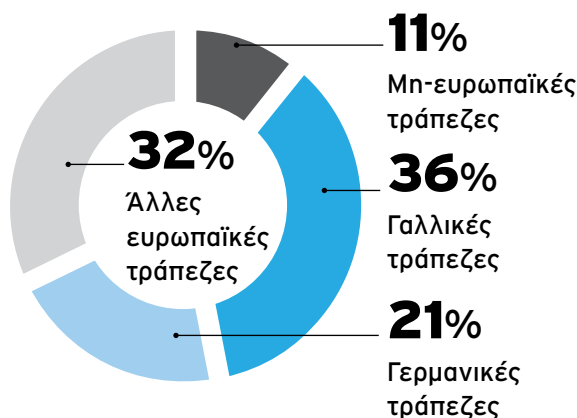
2. Το Μνημόνιο του Μαΐου 2010

Η πρώτη δανειακή σύμβαση ύψους 110 δισ ευρώ (80 δισ ευρώ από τις χώρες της ευρωζώνης και 30 δισ από το ΔΝΤ) συνοδεύτηκε από αυτό που ο τότε πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, Ζαν Κλωντ Τρισέ, περιέγραψε ως «αυστηρούς όρους (αιρεσιμότητες)». Συγκεκριμένα, το πρόγραμμα εστίαζε σε τρεις «κύριες προκλήσεις»: Πρώτον, στην αποκατάσταση της εμπιστοσύνης και της δημοσιονομικής βιωσιμότητας, μέσω μιας εμπεδοσσοβαρούς δημοσιονομικής προσπάθειας. Δεύτερον, στην αποκατάσταση της ανταγωνιστικότητας μέσω μεταρρυθμίσεων, όπως περικοπές σε μισθούς και επιδόματα. Τρίτον, στη διασφάλιση της σταθερότητας του χρηματοπιστωτικού τομέα.⁷

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.2

Διεθνείς Ενοποιημένες τραπεζικές απαιτήσεις έναντι της Ελλάδας

Τέλος του 2009, ποσοστό συνολικών απαιτήσεων

ΠΗΓΗ: ΤΔΔ ΕΝΟΠΟΙΗΜΕΝΑ ΤΡΑΠΕΖΙΚΑ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΕΚΤΙΜΗΣΕΙΣ ΔΝΤ

Στην πραγματικότητα, ο στόχος του πρώτου δανείου ήταν να προσφέρει ασφαλή έξοδο κινδύνου στους ιδιώτες ομολογιούχους που επιθυμούσαν να μειώσουν την έκθεσή τους στα ελληνικά ομόλογα, καθώς η πιθανότητα επιβολής «κούρεματος» στην ονομαστική αξία των ομολόγων ήταν τότε εξαιρετικά υψηλή.

Η έκθεση των ξένων τραπεζών στο ελληνικό δημόσιο και ιδιωτικό χρέος αναγνωρίζεται ως η βασική αιτία για την απροθυμία των δανειστών να προχωρήσουν νωρίτερα στο «κούρεμα» των ομολόγων. «Η έκθεση των γαλλικών τραπεζών στην Ελλάδα ανερχόταν σε 60 δισ ευρώ, ενώ των γερμανικών στα 35 δισ. Εάν τυχόν υποχρεώνονταν σε σοβαρές απώλειες στα ελληνικά τους ομόλογα - καθώς και στα υπόλοιπα ομόλογα χωρών της ευρωζώνης που κατείχαν - η βιωσιμότητα του χρηματοπιστωτικού συστήματος θα επισκιαζόταν από ένα τεράστιο σύννεφο». Επομένως, μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι η πρώτη δανειακή σύμβαση, καθώς και το πρώτο Μνημόνιο, σχεδιάστηκαν για να διασώσουν τους ιδιώτες πιστωτές της χώρας, ιδίως τις τράπεζες και όχι την Ελλάδα.

3. Από τον Μάιο του 2010 έως τον Φεβρουάριο του 2012

Η απροθυμία των πιστωτών να συμφωνήσουν σε «κούρεμα» των ελληνικών ομολόγων είχε ως αποτέλεσμα να αυξηθεί το ελληνικό δημόσιο χρέος από τα 299 δισ σε 355 δισ ευρώ μεταξύ τέλους του 2009 και τέλους του 2011. Πρόκειται για μια αύξηση 18,78%. Ακόμη πιο σημαντική ήταν η ριζική αλλαγή του προφίλ του χρέους. Εξαιτίας της μαζικής πώλησης των ελληνικών ομολόγων που κατείχαν οι ευρωπαϊκές και ελληνικές τράπεζες, το δημόσιο χρέος που ως τότε κατείχε ο ιδιωτικός τομέας μεταφέρθηκε σε άλλα κράτη-μέλη της ευρωζώνης και στο ΔΝΤ. Το ποσοστό των ομολόγων στο ελληνικό χρέος μειώθηκε από 91,1% το 2009 σε 70,5% το 2011. Κατά το ίδιο χρονικό διάστημα, το ποσοστό των δανείων αυξήθηκε από 5,2% σε 25,3%.⁹

Το 2010 και το 2011, η άνευ προηγουμένου ύφεση (συρρίκνωση του ΑΕΠ κατά 4,9% και 7,2% αντίστοιχα) ματαίωσε την επίτευξη σχεδόν όλων των δημοσιονομικών στόχων (από τα φορολογικά έσοδα ως τη μείωση του δημοσιονομικού ελλείμματος). Ταυτόχρονα, η αυξανόμενη λαϊκή οργή ενάντια στη λιτότητα προκάλεσε πολιτική κρίση.

Από το Φεβρουάριο του 2011 και έπειτα, η Τρόικα άρχισε να ζητά πρόσθετα μέτρα και περικοπές δαπανών, δείχνοντας σαφέστερα ότι το πρώτο Μνημόνιο γοργά γινόταν αναποτελεσματικό. Στις 26 Οκτωβρίου

2011, το Συμβούλιο της ΕΕ αποφάσισε να επιβληθεί νέο πρόγραμμα στην Ελλάδα, το οποίο περιελάμβανε πρόσθετα δάνεια ύψους 130 δις ευρώ, ποσό σημαντικά υψηλότερο των 109 δις ευρώ που ανέφερε μια προηγούμενη προσφορά, του Ιουλίου 2011. Στην Ευρωπαϊκή Σύνοδο Κορυφής προτάθηκε η εθελοντική συμμετοχή των ιδιωτών κατόχων ομολόγων του ιδιωτικού τομέα σε «κούρεμα» της ονομαστικής αξίας τους κατά περίπου 50%. Μια διαφοροποιημένη εκδοχή της παραπάνω πρότασης, που ονομάστηκε «Συμμετοχή του Ιδιωτικού Τομέα» (PSI), υλοποιήθηκε στο πλαίσιο της δεύτερης δανειακής σύμβασης.

4. Η Συμμετοχή του Ιδιωτικού Τομέα (PSI)

Η βαθμιαία μεταβολή της σύνθεσης του χρέους έθεσε τις βάσεις για μια διαδικασία αναδιάρθρωσής του με τη συμμετοχή των ιδιωτών ομολογιούχων. Η αναδιάρθρωση του ελληνικού χρέους ολοκληρώθηκε στις 9 Μαρτίου 2012, με την ανταλλαγή των υπαρχόντων ομολόγων με νέα ομόλογα που είχαν υποστεί «κούρεμα». Το συνολικό ποσό του χρέους μειώθηκε κατά 106 δις το Φεβρουάριο του 2012 σε σχέση με το ύψος του πριν από την ανταλλαγή. Η εν λόγω μείωση δεν επηρέασε όμως το χρέος που βάρυνε τη χώρα, καθώς συμφωνήθηκε η χορήγηση νέου δανείου ύψους 130 δις ευρώ, το οποίο συμπεριλάμβανε και ένα αρχικό κονδύλι ύψους 48 δις για την ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών. Είναι λοιπόν σαφές ότι και αυτή η σύμβαση σχεδιάστηκε για την προστασία του χρηματοπιστωτικού τομέα και την ελαχιστοποίηση των δικών του απωλειών. Δεν ήταν τυχαίο το γεγονός ότι στις διαπραγματεύσεις του χειμώνα του 2012, που είχαν αίσιο τέλος για τους πιστωτές, πρωταγωνιστούσαν στελέχη του Διεθνούς Χρηματοπιστωτικού Ινστιτούτου και ο τότε διευθύνων σύμβουλος του Ινστιτούτου και τέως τραπεζίτης, Τσαρλς Νταλάρα.

Στους μεγαλύτερους χαμένους του PSI συγκαταλέγονταν οι δημόσιοι οργανισμοί και οι μικρο-ομολογιούχοι. Με την ψήφιση δύο νόμων, τα αποθεματικά εκατοντάδων δημόσιων οργανισμών υπέστησαν απώλειες συνολικού ύψους 16,2 δις ευρώ. Οι μεγαλύτερες απώλειες επιβλήθηκαν στα συνταξιοδοτικά ταμεία, συνολικού ύψους 14,5 δις ευρώ (από τα 21 δις των συνολικών αποθεματικών τους). Αυτές οι απώλειες, ωστόσο, δεν μείωσαν καθόλου το σύνολο του εκκρεμούς χρέους, καθώς αφορούσαν χρέος του δημόσιου τομέα προς τον δημόσιο τομέα.

Μία κατηγορία που επίσης κατέγραψε σημαντικές απώλειες ήταν οι μικροομολογιούχοι. Υπολογίζεται ότι πάνω από 15.000 οικογένειες έχασαν όλες τους τις οικονομίες, οικονομίες μιας ζωής, επειδή από πολύ καιρό τα κρατικά ομόλογα προωθούνταν και αγοράζονταν σαν να ήταν μια μορφή αποταμίευσης μηδενικού κινδύνου. Η άνιση κατανομή των απωλειών κατέστη κοινωνική πληγή, όπως δείχνουν καθαρά οι 17 αυτοκτονίες που σημειώθηκαν έως σήμερα μεταξύ εκείνων που έχασαν τις οικονομίες τους από το PSI.¹⁰ Η αδικία καθίσταται προφανής εάν συγκρίνουμε την άρνηση του PSI να αποζημιώσει την εν λόγω μικρή ομάδα ομολογιούχων, ενώ ταυτόχρονα πρόσφερε πλήρη αποζημίωση στις ελληνικές τράπεζες, καθώς

και δελεαστικές ρήτρες («sweeteners») στις ξένες.

Οι κοινωνικές επιπτώσεις του PSI χειροτέρευσαν ακόμη περισσότερο εξαιτίας των δρακόντειων και τιμωρικών όρων που το συνόδευαν (περικοπές μισθών, ιδιωτικοποιήσεις, κατάργηση του συστήματος συλλογικών διαπραγματεύσεων, μαζικές διαθεσιμότητες δημόσιων υπαλλήλων, κ.λπ.) Επιπλέον, η έκδοση νέων ομολόγων που διέπονται από το αγγλικό δίκαιο (που καθιστά πολύ δυσκολότερη την αναδιάρθρωση τους με μονομερή απόφαση της κυβέρνησης) υπονομεύει τα κυρίαρχα δικαιώματα της χώρας προς όφελος των πιστωτών.

Πολύ σύντομα φάνηκε καθαρά ότι η αναδιάρθρωσή του 2012 δεν βελτίωσε τη βιωσιμότητα του ελληνικού χρέους. Το καλοκαίρι του 2013, οι ίδιοι που είχαν παρουσιάσει το PSI σαν να ήταν δήθεν η οριστική λύση της κρίσης δημόσιου χρέους, καλούσαν σε νέα αναδιάρθρωση.

5. Από το 2012 έως το 2015

Η αναδιάρθρωση του ελληνικού χρέους ολοκληρώθηκε το Δεκέμβριο του 2012, όταν η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα προχώρησε σε μαζική επαναγορά ελληνικών ομολόγων, μειώνοντας έτσι το χρέος. Ωστόσο, αυτή η επαναγορά έγινε στην τιμή των 34 λεπτών ανά ευρώ, επιτρέποντας σε ορισμένα κεφάλαια αντιστάθμισης κινδύνου (hedge funds) να αποκομίσουν υπερκέρδη.¹¹ Για παράδειγμα, το Third Point, του Νταν Λεμπ, κέρδισε 500 εκατομμύρια δολάρια από τα ελληνικά ομόλογα που είχε αγοράσει μόλις έξι μήνες νωρίτερα προς 17 λεπτά ανά ευρώ.

Την περίοδο της «διάσωσης» (2010-2014) σημειώθηκε η μεγαλύτερη αύξηση του ελληνικού δημόσιου χρέους. Βρέθηκε εκτός ελέγχου, περνώντας από τα 299,69 δις ευρώ (129,7% του ΑΕΠ) σε 317,94 δις (177,1% του ΑΕΠ). Ταυτόχρονα, το ποσοστό των ομολόγων στο σύνολο του χρέους μειώθηκε από 91,12% σε 20,69% (2011-2014), ενώ το ποσοστό των δανείων αυξήθηκε από 5,21% σε 73,06% (2009-2014). Συγκεκριμένα, τα δάνεια του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (ΕΤΧΣ) αποτέλεσαν το 68,4% του συνολικού ελληνικού δημοσίου χρέους. Ο άκρως αναποτελεσματικός χαρακτήρας, από οικονομική άποψη, των δύο δανειακών συμβάσεων αποδείχθηκε το 2015, στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων για μια νέα αναδιάρθρωση του χρέους. Η ανάγκη αναδιάρθρωσης οφείλεται στο γεγονός ότι «τα δυο προγράμματα στήριξης της Ελλάδας συνιστούσαν μια κολοσσιαία διαστάσεων διάσωση των ιδιωτών πιστωτών».¹²

Αφήνοντας κατά μέρος τις ειδικότερες αιτίες της μη βιωσιμότητας του ελληνικού χρέους, αξίζει να αναφερθεί ότι σε ολόκληρο τον κόσμο σημειώθηκε σημαντική αύξηση του δημόσιου χρέους μετά την κρίση του 2007. Σύμφωνα με τα στοιχεία του ΔΝΤ, το χρέος της γενικής κυβέρνησης αυξήθηκε από 65% σε 79,8% του ΑΕΠ σε παγκόσμιο επίπεδο, από 78,8% σε 105,3% στις ανεπτυγμένες οικονομίες και από 68,6% σε 94% στις οικονομίες της ευρωζώνης (2008-2014).¹³ Το δημόσιο χρέος ήταν το μέσο για να μεταφερθεί, σε παγκόσμιο επίπεδο, το κόστος της κρίσης του 2007, από τον ιδιωτικό χρηματοπιστωτικό τομέα στο δημόσιο.

1. European Commission, 2010, REPORT ON GREEK GOVERNMENT DEFICIT AND DEBT STATISTICS. <http://goo.gl/RxJ1eq>

2. Ελληνική Κυβέρνηση, 2010, Τεχνική Έκθεση σχετικά με την Αναθεώρηση των Υποχρεώσεων των νοσοκομείων.

3. Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, 2010. Δελτίο Τύπου.

4. Το Μάρτιο του 2010 η υπηρεσία που ήταν υπεύθυνη για τα επίσημα στατιστικά στοιχεία, η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος (ΕΣΥΕ), μετονομάστηκε σε ΕΛΣΤΑΤ (Ελληνική Στατιστική Αρχή).

5. Μεταξύ πλήθους παραβάσεων του Ευρωπαϊκού Δικαίου αναφέρονται συγκεκριμένα, εν συντομία, οι παρακάτω: Το κριτήριο της νομικής μορφής και του είδους της κρατικής παρέμβασης. Το κριτήριο του 50% και ιδίως η πρόβλεψη των κανονισμών ESA95 (παρ. 3.47 και 3.48) σχετικά με τις επιδοτήσεις προϊόντων. Η παραπάνω παράβαση είχε ως αποτέλεσμα τον εσφαλμένο χαρακτηρισμό των εσόδων ως κόστους παραγωγής. Οι κανονισμοί ESA95 (παρ. 6.04) σχετικά με την ανάλωση παγίου κεφαλαίου. Οι Κανονισμοί σχετικά με τις Εισφορές Κεφαλαίων. Ο ορισμός των ESA95 σύμφωνα με τον οποίο οι εμπορικές επιχειρήσεις ιδιοκτησίας του δημοσίου (που συχνά αποκαλούνται δημόσιες επιχειρήσεις) είναι επιχειρήσεις που δεν ανήκουν στον τομέα της Γενικής Κυβέρνησης. Η προϋπόθεση των κανονισμών ESA95 να μεσολαβήσει μία αρκούντως μακρόχρονη περίοδος συνεχών ελλειμμάτων πριν και μετά την αναταξινόμηση μίας οικονομικής μονάδας.

6. «Τα δάνεια δεν είναι μεταβιβάσεις και τα δάνεια έχουν κάποιο κόστος. Δεν έρχονται μόνο με οικονομικό κόστος, έρχονται επίσης με αναγκαστικούς όρους (αιρεσιμότητες). Αυτοί οι όροι θα πρέπει να δίνουν διαβεβαίωση στους δανειστές, όχι μόνο ότι θα αποπληρωθούν, αλλά, επίσης, ότι ο οφειλέτης θα είναι σε θέση να σταθεί στα δικά του πόδια πάνω σε έναν πολυετή ορίζοντα. Στην περίπτωση της Ελλάδας, αυτό θα απαιτήσει θαρραλέες, αναγνωρίσιμες και συγκεκριμένες ενέργειες από την ελληνική κυβέρνηση, οι οποίες διαρκώς και αξιόπιστα θα ενισχύσουν το δημόσιο προϋπολογισμό». <https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2010/html/sp100429.en.html>

7. IMF, 2010. Greece: Staff Report on Request for Stand-By Arrangement, IMF Country Report No. 10/110. <http://goo.gl/ErBW0Q>

8. Blustein, P., 2015. LAID LOW THE IMF, The Eurozone and the first rescue of Greece, CIGI PAPERS NO. 61 — APRIL 2015. Διαθέσιμο εδώ: <https://goo.gl/lvRKFE> Bastain, C., 2012. Saving Europe: How National Politics Nearly Destroyed the Euro, Washington DC: Brookings Institution Press. <http://goo.gl/HyV22X>

9. Υπουργείο Οικονομικών Εκθέσεις Προϋπολογισμών διαφόρων ετών.

10. Μπελεγρίνης Γ. 2014 Μικρο-ομολογιούχοι: Οι άνθρωποι που εμπιστεύτηκαν το ελληνικό δημόσιο και καταστράφηκαν, 5 Δεκεμβρίου, Huffingtonpost GR. <http://goo.gl/hQcjBp>

11. Armitstead, L., 2012. Dan Loeb's Third Point hedge fund makes \$500m profit from Greek bonds. The Telegraph. <http://goo.gl/cwl7yj>

12. The Eiffel Group and the Glienicker Group, 2015. Giving Greece a chance | the Eiffel Group and the Glienicker Group at Bruegel.org. Bruegel. <http://goo.gl/DIACRo>

13. IMF, 2015. FISCAL MONITOR—NOW IS THE TIME FISCAL POLICIES FOR SUSTAINABLE GROWTH. <http://goo.gl/OCVwFw>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Ελληνικό δημόσιο χρέος ανά πιστωτή το 2015

Οι θεσμοί που συγκρότησαν την Τρόικα είναι ταυτόχρονα οι κύριοι πιστωτές της Ελλάδας και ασκούν μεγάλη πίεση από κοινού προκειμένου να εξασφαλίσουν την αποπληρωμή του χρέους. Αυτό εδώ το κεφάλαιο εκθέτει κάποια βασικά σχετικά ζητήματα, που επιθυμεί να αναδείξει η Επιτροπή Αλήθειας, όσον αφορά τους κύριους τωρινούς πιστωτές - τα κράτη-μέλη της ΕΕ, το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (ΕΤΧΣ), το ΔΝΤ, την ΕΚΤ και τους ιδιώτες πιστωτές. Παρουσιάζουμε την επίμαχη φύση αυτών των χρεών, καθορίζοντας τα βασικά τους χαρακτηριστικά, τα οποία αναλύονται περαιτέρω στο Έβδομο Κεφάλαιο. Η πλειονότητα των δανείων από τα πακέτα διάσωσης χρησιμοποιήθηκαν για την αποπληρωμή ληξιπρόθεσμων χρεών. Περίπου 10% του πακέτου διάσωσης χρησιμοποιήθηκε για την χρηματοδότηση του προϋπολογισμού.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.1'

Χρήση ληφθείσας χρηματοδότησης 2010-2015

	ΣΥΝΟΛΟ	%
Ληφθείσα χρηματοδότηση	243,2	100,0%
Χρεολύσια (πλην βραχυπρόθεσμου χρέους)	112,5	46,3%
Ανακεφαλαιοποίηση τραπεζών	48,2	19,8%
Έξοδα σχετικά με το PSI	34,5	14,2%
Λοιπά	23,4	9,6%
Κάλυψη ισοζυγίου προϋπολογισμού	24,6	10,1%

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.2

Σύνθεση δημόσιου χρέους της Ελλάδος, στις 30/04/15²

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΕΚΑΤ. €	%
Έντοκα γραμμάτια δημοσίου	14.943,9	4,8%
Ομόλογα	39.380,1	12,6%
Ομόλογα στην κατοχή εθνικών κεντρικών τραπεζών (ΑΝΦΑ)	7.309,3	2,3%
Ομόλογα στην κατοχή της ΕΚΤ (SMP)	19.874,1	6,4%
Δάνεια Τράπεζας της Ελλάδας	4.265,0	1,4%
Ειδικά και διμερή δάνεια εξωτερικού (ΕΤΕ)	7.094,5	2,3%
Λοιπά δάνεια εξωτερικού	5.081,0	1,6%
Δάνεια από το ΕΤΧΣ	130.909,1	41,9%
Διμερή δάνεια από κράτη-μέλη της ευρωζώνης	52.900,0	16,9%
Δάνεια από το ΔΝΤ	20.634,6	6,6%
Βραχυπρόθεσμα δάνεια (REPOS)	10.286,9	3,3%
ΣΥΝΟΛΟ	312.678,5	

1. Διμερή Δάνεια

■ Τα διμερή δάνεια αναλήφθηκαν στις 9 Μαΐου 2010 και εκταμιεύθηκαν σε έξι τριμηνιαίες δόσεις. Οι συνολικές εκταμιεύσεις έφτασαν τα 52,9 δις ευρώ.³

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.3

Σύνθεση των διμερών δανείων προς την Ελλάδα (εκατ. ευρώ)

Γερμανία (KfW)	15.165,3
Γαλλία	11.388,6
Ιταλία	10.007,5
Ισπανία	6.649,9
Ολλανδία	3.193,7
Βέλγιο	1.942,5
Αυστρία	1.555,0
Πορτογαλία	1.102,4
Φινλανδία	1.004,0
Ιρλανδία	347,4
Σλοβενία	243,5
Λουξεμβούργο	139,9
Κύπρος	109,6
Μάλτα	50,6
ΣΥΝΟΛΟ	52.899,9

■ Τα διμερή δάνεια τέθηκαν σε ισχύ από τη Συμφωνία μεταξύ των Πιστωτών (Intercreditor Agreement) σε συνδυασμό με τη Σύμβαση Δανειακής Διευκόλυνσης (Loan Facility Agreement), οι οποίες περιγράφονται στο Τέταρτο Κεφάλαιο. Ο δηλωμένος λόγος της χορήγησης αυτών των δανείων με υψηλό επιτόκιο ήταν ότι δήθεν κάτι τέτοιο θα λειτουργούσε σαν «κίνητρο για να επιστρέψει το ταχύτερο δυνατό [η Ελλάδα] στη χρηματοδότηση από τις αγορές».⁴

■ Εξαιτίας αυτής της πολιτικής επιλογής, η Ελλάδα κατέβαλε στα κράτη-μέλη τόκους ύψους 2,614 δις ευρώ μέχρι τον Μάρτιο του 2012.⁵ Το αρχικό επιτόκιο ήταν επαχθές. Το ύψος του ορίστηκε στο ύψος του 3μηνου επιτοκίου Euribor συν 300 μονάδες βάσης επιπλέον επιβάρυνση για τα πρώτα τρία χρόνια.⁶ Με την κορύφωση του Euribor στο 1,609%, τον Αύγουστο του 2011,⁷ το επιτόκιο των διμερών δανείων ξεπέρασε το 4,6%. Κάποιες από τις πιστώτριες χώρες αποκόμισαν κέρδος από τα δάνεια, λόγω του ότι δανείζονταν με χαμηλότερο επιτόκιο από εκείνο με το οποίο δανείζαν την Ελλάδα.⁸ Η σταδιακή ελάφρυνση των επιτοκίων⁹, που σήμερα βρίσκονται στο Euribor συν 50 μονάδες βάσης, αποτελεί έμμεση παραδοχή ότι οι αρχικοί όροι ήταν τοκλυφικοί.

■ Τα δάνεια παρουσιάστηκε ότι θα χρησιμοποιούνταν για να βοηθήσουν το ελληνικό δημόσιο να καταβάλλει μισθούς και συντάξεις. Ενδεικτική αυτής της παρουσίασης είναι η δήλωση του τέως Προέδρου του Eurogroup, κ. Γιουνκέρ, ότι οι εκταμιεύσεις δήθεν χρη-

σιμοποιούνταν για την ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών, την καταβολή μισθών και συντάξεων και την εξόφληση προμηθευτών του δημοσίου.¹⁰ Ωστόσο, αυτός ο ισχυρισμός είναι παραπλανητικός. Τα διμερή δάνεια χρησιμοποιήθηκαν κυρίως για την αποπληρωμή του χρέους: μεταξύ Μαΐου 2010 και Σεπτεμβρίου 2011, το 86% των δανείων χρησιμοποιήθηκαν αποκλειστικά για την αποπληρωμή του χρέους.¹¹ Τα υπόλοιπα δεν χρησιμοποιήθηκαν καν στο σύνολό τους για την στήριξη του προϋπολογισμού, αλλά για τη δημιουργία του Ελληνικού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας.¹²

2. Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (ΕΤΧΣ)

■ Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (ΕΤΧΣ) με έδρα το Λουξεμβούργο ιδρύθηκε το 2010 για τη διατήρηση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας στην Ευρώπη.¹³ Ωστόσο, με τη δημιουργία επιπλέον χρέους για μεμονωμένα κράτη μέλη, το συγκεκριμένο σχέδιο χειροτέρεψε την οικονομική κατάσταση της Ευρώπης συνολικά και ειδικότερα της Ελλάδας.

■ Τα δάνεια του ΕΤΧΣ χρηματοδοτούνται με την έκδοση χρηματοδοτικών εργαλείων που καλύπτονται από εγγυήσεις των κρατών μελών της ευρωζώνης. Οι εγγυήσεις αυτές αυξήθηκαν από 440,00 δις ευρώ το 2010 σε 779,78 δις το 2011.¹⁴ Ως το 2013 η Πορτογαλία, η Ελλάδα, η Ιρλανδία και η Κύπρος είχαν αποχωρήσει ως εγγυήτριες χώρες του ΕΤΧΣ, με αποτέλεσμα οι εγγυήσεις του ΕΤΧΣ να μειωθούν σε 724,47 δις, που αποτελούν την τρέχουσα εγγυητική δέσμευση.¹⁵ Καθώς μειωνόταν ο αριθμός των εγγυητών υψηλής αξιολόγησης, όπως συνέβη μετά την υποβάθμιση της αξιολόγησης της Γαλλίας, μειωνόταν και η σταθερότητα του ΕΤΧΣ. Τελικά το ΕΤΧΣ αντικαταστάθηκε από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας (ΕΜΣ).

■ Το ΕΤΧΣ εκταμίευσε στην Ελλάδα 141,8 δις ευρώ, από τα οποία επιστράφηκαν στις 27 Φεβρουαρίου 2015 τα 10,9 δις αφήνοντας 130,9 δις ευρώ χρέος.¹⁶ Από το συνολικά εκταμιευμένο ποσό, τα 108,2 δις ευρώ (76,3%) εκταμιεύτηκαν το 2012, τα 25,3 δις ευρώ (17,8%) το 2013 και τα 8,3 δις ευρώ (5,9%) το 2014. Η αποπληρωμή αυτών των δανείων προβλέπεται να εκταθεί μέχρι το 2054.

■ Τα επιτόκια των δανείων του ΕΤΧΣ υπολογίζονται ως εξής: Η Ελλάδα καταβάλλει στο ΕΤΧΣ το εκάστοτε κόστος χρηματοδότησης συν 10 μονάδες βάσης ως αμοιβή της εγγύησης. Για κάθε εκταμίευση δανειακής δόσης προστίθεται ένα τέλος εκταμίευσης 50 μονάδων βάσης. Η χώρα χρηματοδοτεί τις δραστηριότητες του ΕΤΧΣ επιβαρυνόμενη με όλα τα έξοδά του, ακόμα και αν, για οποιονδήποτε λόγο, δεν πραγματοποιηθεί η εκταμίευση της προ-χρηματοδοτικής ενέργειας. Αυτή η διευθέτηση έχει επιβάλει σημαντικά έξοδα στην Ελλάδα¹⁷ και μεταξύ 2012 και 2014 καταβλήθηκαν 740 εκατομμύρια ως «τέλος εξυπηρέτησης».¹⁸ Τα χρέη που σχετίζονται με το PSI επιβαρύνονται για ένα διάστημα με τόκους, αλλά από το 2014 όλες οι καταβολές τόκων του ΕΤΧΣ έχουν αναβληθεί έως το 2023.

■ Μόνον ένα μικρό μέρος των δανείων κάλυψε τακτικές κρατικές δαπάνες.¹⁹ Το πακέτο διάσωσης εκταμιεύθηκε κυρίως υπό τη μορφή χρεογράφων του ΕΤΧΣ:

γραμμάτια αξίας 34,6 δις ευρώ στήριξαν το PSI, γραμμάτια αξίας 11,3 δις ευρώ χρησιμοποιήθηκαν για την επαναγορά χρεογράφων και 37,3 δις από τα μέχρι σήμερα δάνεια έχουν δοθεί στις ελληνικές τράπεζες.

■ Το μεγαλύτερο μέρος του πακέτου διάσωσης από το ΕΤΧΣ εκταμιεύθηκε «σε είδος» και όχι σε μετρητά. Οι συναλλαγές χωρίς μετρητά αποτελούν το 65,4% των συνολικών δανείων του ΕΤΧΣ.²⁰ Όπως περιγράφεται λεπτομερώς στο Τέταρτο Κεφάλαιο, το ΕΤΧΣ διευκολύνει την ανταλλαγή υποχρεώσεων. Δηλαδή, τα συγκεκριμένα δάνεια δεν σχεδιάστηκαν επί του συνόλου για να εκταμιευθούν στην Ελλάδα, αλλά για να χρησιμοποιηθούν άμεσα, μεταξύ άλλων, για την αποπληρωμή χρεών.

3. Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ)

■ Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο παραδέχονται ότι τα αποτελέσματα του προγράμματος του ΔΝΤ ήταν «άνισα» και περιείχαν «αξιολογούμενες αποτυχίες».²¹ Αυτοί οι χαρακτηρισμοί αποτελούν σημαντική υποεκτίμηση του βαθμού εξαπάτησης του ελληνικού πληθυσμού.

■ Συγκεκριμένες διαπραγματεύσεις σχετικά με το μέγεθος και το είδος του δανείου του ΔΝΤ προς την Ελλάδα είχαν αρχίσει τον Μάρτιο του 2010.²² Ο Πρώτος Αναπληρωτής Διευθυντής του ΔΝΤ, κ. Lipsky, διαβεβαίωσε τότε τον Έλληνα αντιπρόσωπο στο ΔΝΤ ότι το ύψος του δανείου θα αποφασιζόταν από το Συμβούλιο επί πολιτικής βάσης και δεν θα υπολογιζόταν σύμφωνα με την ελληνική ποσόστωση.²³ Το δάνειο με βάση τη συμφωνία SBA συνήφθη στο πρωτοφανές ύψος 3.212% επί της ελληνικής ποσόστωσης στο ΔΝΤ.²⁴

■ Το ΔΝΤ γνώριζε εξ αρχής ότι δεν υπήρχε ιστορικό προηγούμενο για δημοσιονομική προσαρμογή τέτοιας κλίμακας²⁵ και δήλωσε τον Μάρτιο του 2010 ότι το πρόγραμμα θα επέφερε «απότομη συρρίκνωση της ζήτησης με συνακόλουθη βαθιά, ύφεση η οποία θα πλήξει επικίνδυνα τον κοινωνικό ιστό».²⁶ Ως εκ τούτου, αρκετά μέλη του Συμβουλίου επεσήμαναν τους «τεράστιους» κινδύνους του προγράμματος.²⁷

■ Υπαναχωρήσεις στην εφαρμογή των κριτηρίων απόδοσης έγιναν δεκτές από το Συμβούλιο του ΔΝΤ σε επτά από τις δέκα αξιολογήσεις του προγράμματος,²⁸ δείχνοντας κατ' αυτό τον τρόπο ότι η καθολική τήρηση των αυστηρών όρων (αιρεσιμοτήτων) δεν ήταν απαραίτητη για τη συνέχιση της χρηματοδότησης²⁹ και αναδεικνύο-

ντας παράλληλα πόσο πολύ παρεμβατικοί και παράλογοι ήταν οι αυστηροί όροι του ελληνικού προγράμματος. Το ΔΝΤ επιμένει ως σήμερα στις μεταρρυθμίσεις, παρ' όλη τη «σημαντική κοινωνική αναταραχή» και τη «λαϊκή δυσарέσκεια με τις μεταρρυθμίσεις».³⁰

Η συστηματική προκατάληψη και η έλλειψη διαφάνειας, όσον αφορά τη μεθοδολογία του ΔΝΤ για τις προβλέψεις μακροοικονομικών μεταβλητών, τεκμηριώνονται από το Γραφείο Εσωτερικής Αξιολόγησης του ΔΝΤ, ιδίως σε προγράμματα που παίρνουν μεγάλη δημοσιότητα και ακόμη περισσότερο όταν ο δανεισμός αφορά πρόγραμμα με κατ' εξαίρεση πρόσβαση.³¹ Η αρχική Ανάλυση Βιωσιμότητας του Χρέους ήταν διαστρεβλωμένη προς τα επάνω, χρησιμοποιώντας τις κατάφωρα μη ρεαλιστικές παραδοχές που εξετάζουμε παρακάτω, στο Πέμπτο Κεφάλαιο. Το προσωπικό του ΔΝΤ δεν μπορούσε να προσυπογράψει ότι το ελληνικό χρέος ήταν κατά μεγάλη πιθανότητα βιώσιμο μεσοπρόθεσμα και, ως εκ τούτου, δεν ικανοποιούσε τα κριτήρια για έκτακτη πρόσβαση σε χρηματοδότηση, σύμφωνα με το δεύτερο κριτήριο περί βιωσιμότητας του χρέους. Για αυτόν το λόγο, το Συμβούλιο του ΔΝΤ αναγκάστηκε να τροποποιήσει την πολιτική της έκτακτης χρηματοδότησης στη διάρκεια της ίδιας συνεδρίασης που ενέκρινε τον Διακανονισμό Χρηματοδότησης Άμεσης Ετοιμότητας του ΔΝΤ (SBA) της Ελλάδας,³² γεγονός που προξένησε τη δυσарέσκεια αρκετών μελών του Εκτελεστικού Συμβουλίου του ΔΝΤ.³³

■ Παρά τη ρητή παραδοχή πως δεν υφίστατο μεσοπρόθεσμη βιωσιμότητα του χρέους, για την έγκριση του προγράμματος επιβλήθηκαν ιδιαίτερα επαχθείς όροι αποπληρωμής.³⁴ Στη διάρκεια των πέντε τελευταίων ετών (από τον Μάιο του 2010 έως τον Μάιο του 2015), η Ελλάδα κατέβαλε στο ΔΝΤ παραπάνω από 3 δις ευρώ σε τόκους και έξοδα.³⁵ Το επιτόκιο του δεύτερου προγράμματος είναι το βασικό επιτόκιο χρέωσης (δηλαδή το επιτόκιο των Ειδικών Δικαιωμάτων Ανάληψης (SDRs) συν 100 μονάδες βάσης), με επιπλέον επιβάρυνση 200 μονάδων βάσης επί του ανεξόφλητου ποσού της πίστωσης, που ξεπερνά το 300% της ελληνικής ποσόστωσης στο ΔΝΤ, επιβάρυνση που ανέρχεται στις 300 μονάδες βάσης, αν το ανεξόφλητο ποσό ξεπερνά το 300% της ποσόστωσης τρία χρόνια μετά την έναρξη του προγράμματος και συμπεριλαμβάνει 50 μονάδες βάσης ως έξοδα εξυπηρέτησης για κάθε εκταμίευση.

Στο τέλος του 2014 καταγράφηκε ανεξόφλητο χρέ-

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.4

Σύνοψη των εκταμιεύσεων και αποπληρωμών του ΔΝΤ (σε δις ευρώ), τέλος του 2014

ΤΥΠΟΣ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΔΙΑΚΑΝΟΝΙΣΜΟΥ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΛΗΞΗΣ	ΕΚΤΑΜΙΕΥΣΗ	ΑΠΟΠΛΗΡΩΜΕΝΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ
SBA	9/05/2010	14/03/2012	20,1	9,1
EFF	15/03/2012	14/03/2016	11,9	0

ΠΗΓΗ: ΔΝΤ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΕΣ, Η ΣΥΝΑΛΛΑΓΜΑΤΙΚΗ ΙΣΟΤΙΜΙΑ ΥΠΟΛΟΓΙΖΕΤΑΙ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΑ ΟΡΙΖΟΜΕΝΑ ΣΕ ΚΑΘΕ ΜΗΝΗΜΟΝΙΟ ΣΥΝΕΝΝΟΗΣΗΣ.

ος προς το ΔΝΤ ύψους 23,9 δις ευρώ.³⁶ Το ποσό αυτό εγγράφηκε ως γραμμάτιο έκδοσης της Ελληνικής Δημοκρατίας που φυλάσσεται στην Τράπεζα της Ελλάδας, η οποία ενεργεί ως δημοσιονομικός εκπρόσωπος της Ελληνικής Δημοκρατίας έναντι του ΔΝΤ.

4. Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ)

■ Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα αγόρασε ελληνικά ομόλογα στη δευτερογενή αγορά

Τον Μάιο του 2010 η ΕΚΤ θέσπισε το Πρόγραμμα Αγοράς Τίτλων (Securities Markets Programme, SMP). Σύμφωνα με τους όρους αυτής της απόφασης, από τον Μάιο του 2010 έως τον Σεπτέμβριο του 2012, η ΕΚΤ αγόρασε στη δευτερογενή αγορά ομόλογα του δημοσίου αξίας άνω των 210 δις ευρώ, που είχαν εκδοθεί από την Ιταλία, την Ισπανία, την Ιρλανδία, την Πορτογαλία και την Ελλάδα.³⁷ Το ανεξόφλητο ποσό στις 29 Μαΐου 2015 ανερχόταν σε 138,1 δις ευρώ,³⁸ από τα οποία τα 27 δις οφείλονταν από την Ελλάδα.³⁹

■ Η ΕΚΤ είναι ο μεγαλύτερος βραχυπρόθεσμος και μεσοπρόθεσμος πιστωτής της Ελλάδας

Μετά το ΕΤΧΣ και το ΔΝΤ, ο τρίτος μεγαλύτερος πιστωτής της Ελλάδας είναι η ΕΚΤ, στην οποία τον Απρίλιο του 2015 η Ελλάδα παρουσιάζεται ότι χρωστά 27 δις ευρώ. Ωστόσο, κανένας άλλος πιστωτής δεν έχει εξίσου υψηλές απαιτήσεις από την Ελλάδα μέχρι το τέλος της τρέχουσας δεκαετίας, ούτε το ίδιο το ΔΝΤ. Η Ελλάδα πρέπει να καταβάλει 6,7 δις ευρώ στην ΕΚΤ και σε άλλες κεντρικές τράπεζες του Ευρωπαϊκού Συστήματος Κεντρικών Τραπεζών μέσα στο 2015 και 23 δις την επόμενη πενταετία.

■ Η ΕΚΤ αγόρασε ελληνικό χρέος στη δευτερογενή αγορά για να εξυπηρετήσει τα συμφέροντα των ιδιωτικών ευρωπαϊκών τραπεζών

Η ΕΚΤ χρησιμοποίησε το Πρόγραμμα Αγοράς Τίτλων για αντιδημοκρατικούς σκοπούς, επεμβαίνοντας στην κρατική κυριαρχία ευρωπαϊκών κρατών μελών και ενεργώντας ενάντια στο Σύνταγμά τους μεταξύ Μαΐου 2010 και Ιουλίου 2012, όταν υποκαταστάθηκε από το πρόγραμμα αγοράς ομολόγων από τη δευτερογενή αγορά (OMT). Η απόφαση αυτή εξυπηρέτησε τα συμφέροντα του ιδιωτικού χρηματοπιστωτικού τομέα, επιτρέποντας στις γαλλικές και γερμανικές τράπεζες να μειώσουν την έκθεσή τους στα ελληνικά ομόλογα. Το ΔΝΤ έχει ξεκάθαρη άποψη επί αυτού: «Η καθυστέρημένη αναδιάρθρωση του χρέους έδωσε επίσης την ευκαιρία σε ιδιώτες πιστωτές να μειώσουν την έκθεσή τους και να μεταφέρουν το χρέος σε φορείς του δημοσίου».⁴⁰ Επιπλέον, αγοράζοντας σημαντικές ποσότητες ομολόγων στη δευτερογενή αγορά, η ΕΚΤ ύψωσε την τιμή αυτών των χρηματοοικονομικών εργαλείων, επιτρέποντας έτσι στους κατόχους των ομολόγων να τα εκποιήσουν με μειωμένες απώλειες.

Πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι, στο διάστημα μεταξύ Μαΐου 2010 και Σεπτεμβρίου 2012, η ΕΚΤ αποφάσισε να παγώσει το SMP αρκετές φορές, γεγονός που δημιούργησε ένταση στις αγορές και επηρέασε μια σειρά από πολιτικές αποφάσεις, όπως την αύξηση της δυνατότητας χορήγησης δανείων του ΕΤΧΣ στα 440 δις ευρώ. Είναι σαφές ότι η άσκηση τέτοιου εί-

δους πολιτικής επιρροής υπερβαίνει τις αρμοδιότητες της ΕΚΤ και συνιστά ελεγκτέα παράβαση των κανόνων λειτουργίας της.

■ Η ΕΚΤ αγόρασε ελληνικό χρέος επιβάλλοντας αυστηρούς όρους (αιρεσιμότητες)

Παραβιάζοντας τους κανονισμούς που επιβάλλουν στην Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα να ενεργεί ανεξάρτητα, οι επεμβάσεις της ΕΚΤ στη δευτερογενή αγορά βασίζονταν σε πολιτικές αποφάσεις σχετικά με το ποιά κράτη-μέλη θα ευνοούνταν από αυτές, στηριγμένες ιδίως στη μείωση του δημόσιου ελλείμματός τους. Η απόφαση της ΕΚΤ της 14ης Μαΐου 2010 για τη δημιουργία του SMP αναφέρει: «Το Διοικητικό Συμβούλιο θα αποφασίζει σχετικά με την έκταση των παρεμβάσεων. Το Διοικητικό Συμβούλιο καταγράφει τη δήλωση των κυβερνήσεων κρατών μελών της ευρωζώνης ότι “θα λάβουν όλα τα αναγκαία μέτρα για την επίτευξη των δημοσιονομικών στόχων τους κατά το τρέχον έτος όσο και κατά τα επόμενα έτη, σύμφωνα με τις διαδικασίες περί υπερβολικού ελλείμματος”, καθώς και τις ακριβείς πρόσθετες δεσμεύσεις ορισμένων κυβερνήσεων κρατών μελών της ευρωζώνης προκειμένου να επιταχυνθεί η δημοσιονομική τους εξυγίανση και να διασφαλιστεί η βιωσιμότητα των δημόσιων οικονομικών τους. (...) Ως μέρος της ενιαίας νομισματικής πολιτικής του Ευρωσυστήματος, η απευθείας προμήθεια επιλέξιμων εμπορεύσιμων χρεογράφων από κεντρικές τράπεζες του Ευρωσυστήματος στο πλαίσιο του προγράμματος θα πρέπει να υλοποιείται σύμφωνα με τους όρους της παρούσας απόφασης».⁴¹

Στις 31 Μαΐου 2010 ο Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, Ζαν Κλωντ Τρισέ, διατύπωσε την επίσημη απάντηση της ΕΚΤ στις εντάσεις που είχαν σημειωθεί λίγο νωρίτερα στις αγορές: «Έχει κρίσιμη σημασία, οι κυβερνήσεις να εφαρμόζουν σχολαστικά τα απαραίτητα μέτρα για τη διασφάλιση της δημοσιονομικής βιωσιμότητας. Στο πλαίσιο αυτών των δεσμεύσεων και μόνον αυτών, εγκαινιάσαμε ένα πρόγραμμα παρέμβασης στις αγορές τίτλων. (...) Το Πρόγραμμα Αγοράς Τίτλων αποτελεί μια έκτακτη ενέργεια, η οποία αναλήφθηκε λόγω της κατάστασης σοβαρής έντασης που επικρατεί στις χρηματοπιστωτικές αγορές. Θα ήθελα να τονίσω ότι η αυστηρή εφαρμογή των προγραμμάτων προσαρμογής από μέρους των κυβερνήσεων είναι απαραίτητη, προκειμένου να διασφαλιστεί η σταδιακή επιστροφή σε μια πιο φυσιολογική λειτουργία των χρηματοπιστωτικών αγορών».⁴²

■ Η ΕΚΤ κερδίζει από το ελληνικό χρέος

Η ΕΚΤ αγόρασε ελληνικά ομόλογα με το πρόγραμμα SMP σε τιμή χαμηλότερη από την ονομαστική τους αξία στη δευτερογενή αγορά, αλλά ζήτησε η Ελλάδα να της καταβάλει το πλήρες ποσό (ονομαστική αξία των ομολόγων συν τόκους). Σύμφωνα με μια εκτίμηση,⁴³ η ΕΚΤ δαπάνησε 40 δις ευρώ για να αποκτήσει ομόλογα ονομαστικής αξίας 55 δις, τα οποία, αν διακρατηθούν μέχρι τη λήξη τους, θα επιτρέψουν στην ΕΚΤ να κερδίσει ολόκληρη τη διαφορά μεταξύ της τιμής αγοράς και της τιμής εξόφλησης των ομολόγων, συν τους τόκους. Η ΕΚΤ έχει ήδη εισπράξει σημαντικούς τόκους από την Ελλάδα, καθώς τα επιτόκια των ομολόγων που έχει στην κατοχή της είναι υψηλά.

Μολονότι η ΕΚΤ κατέχει πολύ λιγότερο χρέος της Ελλάδας απ' ό,τι της Ιταλίας ή της Ισπανίας, η Ελλάδα της καταβάλλει πολύ υψηλότερους τόκους. Κατά τη διάρκεια του 2014 η ελληνική κυβέρνηση κατέβαλε 298 εκατομμύρια ευρώ για τόκους δανείων της ΕΚΤ, ποσό ισοδύναμο στο 40% των 728 εκατομμυρίων ευρώ που εισέπραξε η ΕΚΤ από τόκους συνολικά από τις πέντε χώρες του προγράμματος SMP. Και αυτό παρά το γεγονός ότι το ελληνικό χρέος αντιπροσωπεύει μόλις το 12% του συνόλου που κατέχει η ΕΚΤ.⁴⁴

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.5

Ανεξόφλητο χρέος προς την ΕΚΤ από χώρες στο SMP (Φεβρουάριος 2015)⁴⁵

ΧΩΡΕΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ
Ιταλία	52%
Ισπανία	20%
Ελλάδα	12%
Πορτογαλία	10%
Ιρλανδία	6%

Όταν έγινε δημόσια γνωστό πως η ΕΚΤ όσο και οι εθνικές κεντρικές τράπεζες αποκόμιζαν κέρδη από το πρόγραμμα SMP, οι κυβερνήσεις της ευρωζώνης συμφώνησαν τον Νοέμβριο του 2012 να επιστρέφουν σε κάθε χώρα ποσά ίσα με το κέρδος τους από τη συμμετοχή του SMP στο χρέος της, εφόσον η χώρα τηρεί τους όρους του προγράμματος επιτήρησής της.⁴⁵ Η ΕΚΤ ήδη οφείλει στην Ελλάδα σχεδόν 2 δις ευρώ από τα κέρδη που αποκόμισε.⁴⁶ Ο Πρόεδρός της, Μάριο Ντράγκι, δήλωσε πως «τα έσοδα που προέρχονται από τα ελληνικά ομόλογα που απέκτησε η ΕΚΤ στο πλαίσιο του SMP αποτελούν μέρος του καθαρού κέρδους της ΕΚΤ. Τα καθαρά κέρδη της ΕΚΤ διανέμονται σε όλες τις εθνικές κεντρικές τράπεζες της ζώνης του ευρώ, ανάλογα με τα μερίδιά τους στην κλείδα κατανομής της ΕΚΤ, συμπεριλαμβανομένων των εθνικών κεντρικών τραπεζών των χωρών οι οποίες υπόκεινται σε προγράμματα χρηματοδοτικής βοήθειας της ΕΕ και του ΔΝΤ. (...) Όχι μόνον η ΕΚΤ, αλλά και όλες οι εθνικές κεντρικές τράπεζες της ζώνης του ευρώ έχουν αγοράσει στο παρελθόν ομόλογα στο πλαίσιο του προγράμματος SMP, γεγονός το οποίο σημαίνει ότι τόσο η ΕΚΤ όσο και οι εθνικές κεντρικές τράπεζες είχαν έσοδα

από τα ελληνικά κρατικά ομόλογα. Επιπλέον, θα ήθελα να τονίσω ότι (α) οι εθνικές κεντρικές τράπεζες της ζώνης του ευρώ δεν μπορούν να διανείμουν κάποιο συγκεκριμένο («δεσμευμένο») έσοδο στους μετόχους τους προτού υπολογιστεί το συνολικό κέρδος (ή ζημία) του οικονομικού έτους και (β) οι εθνικές κεντρικές τράπεζες μπορούν να διανέμουν τα κέρδη τους μόνο στους μετόχους τους (συμπεριλαμβανομένων και των αντίστοιχων κυβερνήσεων) και όχι απευθείας σε ένα κράτος μέλος το οποίο δεν είναι μέτοχος».⁴⁸

■ Η ΕΚΤ δεν συμμετείχε στην αναδιάρθρωση του χρέους το 2012

Το Φεβρουάριο του 2012, η αναδιάρθρωση του ελληνικού χρέους μείωσε κατά 53,5% την αξία των κρατικών τίτλων που βρίσκονταν στα χέρια ιδιωτών πιστωτών. Ωστόσο η ΕΚΤ αρνήθηκε οποιαδήποτε συμμετοχή της στην αναδιάρθρωση του χρέους με την ακύρωση μέρους του αποθέματος χρέους ή με την παράταση της ωρίμανσης των τίτλων ή με τη μείωση των επιτοκίων τους. Αυτό το δικαιολόγησε επικαλούμενη την αρχή της «ανεξαρτησίας της ΕΚΤ από κάθε κυβέρνηση».⁴⁹

5. Ιδιώτες πιστωτές

«Η προστασία των ομολογιούχων θεωρήθηκε επιτακτική ανάγκη της ΕΕ για το συμφέρον της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας.»⁵⁰ Η Επιτροπή Προϋπολογισμών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου αναγνωρίζει ότι «αυτό που κάναμε στην πραγματικότητα ήταν να μεταφέρουμε τον αστάθμητο παράγοντα από τις ιδιωτικές τράπεζες στις κυβερνήσεις».⁵¹

■ Εγχώριος χρηματοπιστωτικός τομέας

Όσο και αν γίνονταν πιστευτές οι διαβεβαιώσεις ότι ο ελληνικός χρηματοπιστωτικός τομέας ήταν φερέγγυος, τα προβλήματά του ήταν σημαντικά. Ο επικεφαλής της αποστολής της Τρόικας στην Ελλάδα, Roul Thomsen, υπογράμμισε ότι «η κόπωση του χρηματοπιστωτικού κλάδου» στην ελληνική οικονομία ήταν ένα βασικό πρόβλημα που οδήγησε τη χώρα στην απώλεια πρόσβασης στις αγορές.⁵²

■ Ξένες τράπεζες

Το αυστηρά εμπιστευτικό έγγραφο που περιγράφει λεπτομερώς τη συνεδρίαση του Συμβουλίου του ΔΝΤ για την συμφωνία SBA αναφέρει ότι «τα μέλη του Συμβουλίου από την Ολλανδία, τη Γαλλία και τη Γερμανία μετέφεραν στο Συμβούλιο τη δέσμευση των εμπορικών τους τραπεζών για στήριξη της Ελλάδας

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.6

Κρατική βοήθεια στον χρηματοπιστωτικό κλάδο, σε δις ευρώ

	2008	2009	2010	2011	2012-2014	TOTAL
Μέτρα ανακεφαλαιοποίησης		3,77		2,53	37,3	43,6
Εγγυήσεις		1,5	26,68	56,3		84,48
Μέτρα ρευστότητας πλην εγγυήσεων	0,47	4,26	6,9	6,64		18,27
ΣΥΝΟΛΟ	0,47	9,53	33,58	65,47	37,3	146,35

ΠΗΓΗ: ΓΔ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ⁵³

και σε γενικές γραμμές διατήρηση της έκθεσής τους [στο ελληνικό δημόσιο χρέος]». ⁵⁴ Συνέβη το αντίθετο: οι ξένες τράπεζες δεν σεβάστηκαν τη δέσμευσή τους και, όπως περιγράφεται στο Τέταρτο Κεφάλαιο της παρούσας Έκθεσης, οι μηχανισμοί της λεγόμενης διάσωσης διευκόλυναν τη μεταφορά του χρέους από τις ιδιωτικές τράπεζες στον επίσημο τομέα. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο επιβεβαιώνει ότι οι λεγόμενες διασώσεις προφύλαξαν τον «τραπεζικό κλάδο από απώλειες μεταφέροντας μεγάλα ποσά δημόσιου χρέους της χώρας που συμμετέχει στο πρόγραμμα από τους ισολογισμούς του ιδιωτικού τομέα σε εκείνους του δημοσίου». ⁵⁵

■ **Ιδιώτες που δεν αποδέχθηκαν το «κούρεμα» του προγράμματος PSI**

Μολονότι το ποσό που μπορούσε να υπαχθεί στο «κούρεμα» είχε ύψος 205,5 δις ευρώ, η τελική συμμετοχή περιορίστηκε στο ποσό των 199,2 δις. Τα δάνεια διάσωσης της Τρόικας, αντί να χρησιμοποιηθούν για την καταβολή μισθών και συντάξεων, χρησιμοποιήθηκαν ως αποζημίωση των δανειστών που δεν αποδέχθηκαν το κούρεμα (hold outs) και αποπληρώθηκαν στο ακέραιο. Μερικοί από αυτούς είναι γνωστοί ως «κεφάλαια γύπες» (vulture funds). ⁵⁶ Από τις 15 Μαΐου 2012 μέχρι το τέλος του 2015 θα έχουν πληρωθεί σε ιδιώτες που δεν αποδέχθηκαν το «κούρεμα» 3,615 δις ευρώ, με μέσο όρο επιτοκίου 4,3%.

1. European Financial Stability Facility (EFSF), 2015, <http://goo.gl/6487cS>

IMF, 2014, "Greece: Fifth Review Under the Extended Arrangement Under the Extended Fund Facility, IMF Country Report No. 14/151" <https://goo.gl/jhUCjr>

IMF, 2013. Greece: First and Second Reviews Under the Extended Arrangement Under the Extended Fund Facility, IMF Country Report No.13/20. <https://goo.gl/haP8Nz>

IMF, 2013. Greece: Fourth Review Under the Extended Arrangement Under the Extended Fund Facility, IMF Country Report No. 13/241 <http://goo.gl/euxjQD>

2. ΟΔΔΧΧ, Απάντηση σε ερώτηση 160/30-4-2015, 11 Μαΐου 2015.

3. European Commission, The Second Economic Adjustment Programme for Greece, Occasional Paper 94, March 2012, 2012, <http://goo.gl/k7lpXL>

4. European Commission, The Economic Adjustment Programme for Greece First Review, summer 2010, <http://goo.gl/7UfDE5>

5. European Commission, The Second Economic Adjustment Programme for Greece, Occasional Paper 94, March 2012. <http://goo.gl/k7lpXL>

6. Ό.ν.

7. Euribor Rates, Euribor Data Base, 2015, <http://goo.gl/pHeAyp>

8. Darvas, Z. & Huttli, P., 2015. How to Reduce the Greek Debt Burden? Bruegel. <http://goo.gl/6ul9Rs>

9. As agreed in the Euro Area Loan Facility (Amendment of June 2011) Act 2011. σ.29; Euro Area Loan Facility (Amendment of February 2012) Act 2012, σ7 and Euro Area Loan Facility (Amendment of December 2012) Act 2013, p.8

10. 20minutes.fr, Le FMI et l'Eurogroupe Trouvent Un Accord Sur La Dette Grecque, 2012, <http://goo.gl/enFdTx>

11. European Commission, 2011. The Economic Adjustment Programme for Greece Fifth Review. <http://goo.gl/lk68Dh>

12. Ό.ν. un.5

13. European Commission, 2010, European Financial Stability Facility Act 20, <http://goo.gl/OB-3phe>

14. European Commission, Euro Area Loan Facility (Amendment

of June 2011) Act 2011, 2011.

15. ESM, 2013, Newsletter Update May 2013, <http://goo.gl/sWpEBG>

16. ESM, 2015. Lending Operations, <http://goo.gl/S7cZb6>

17. European Commission, 2012. Authorization for Pre-Funding and Indemnity Agreement.

18. Τράπεζα της Ελλάδος, 2014. Ετήσια Έκθεση 2013 σ. 100.

19. Yiannis Mouzakis, Where Did All the Money Go?, 2015, <http://goo.gl/znxCzV>

20. EFSF and ESM, 2015. Investor's Presentation, <http://goo.gl/z1qYXt>

21. European Parliament, 2014. Report on the enquiry on the role and operations of the Troika (ECB, Commission and IMF) with regard to the euro area programme countries - A7-0149/2014. <http://goo.gl/knvBol> και IMF, 2013. Greece: Ex Post Evaluation of Exceptional Access under the 2010 Stand-By Arrangement, IMF Country Report No. 13/156. [<http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2013/cr13156.pdf>] Η έκθεση συνομολογεί ότι υπήρξαν «αξιοσημείωτες ανεπάρκειες» στο πρώτο ελληνικό πακέτο διάσωσης.

22. Δικογραφία που διαβιβάστηκε στη Βουλή των Ελλήνων από τους εισαγγελείς οικονομικού εγκλήματος (Σεπτέμβριος – Νοέμβριος 2012) και αφορά τις δηλώσεις του πρώην εκπροσώπου της Ελλάδας στο ΔΝΤ, (μήνυμα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου από τον κ. Ρουμελιώτη προς το Υπουργείο Οικονομικών), με ημερομηνία 15 Μαρτίου 2010.

23. Ό.ν.

24. IMF, Greece: Staff Report on Request for Stand-By Arrangement, IMF Country Report No. 10/110, 2010, <http://goo.gl/ErBW0Q>

25. Ρουμελιώτης, Π., 2012. Προσωπική μαρτυρία, το άγνωστο παρασκήνιο της προσφυγής στο ΔΝΤ. Πώς και γιατί φτάσαμε στο Μνημόνιο. Αθήνα Εκδόσεις Λιβάνη.

26. Δικογραφία που διαβιβάστηκε στη Βουλή των Ελλήνων από τους εισαγγελείς οικονομικού εγκλήματος (Σεπτέμβριος – Νοέμβριος 2012) και αφορά τις δηλώσεις του πρώην εκπροσώπου της Ελλάδας στο ΔΝΤ: Μυστικός Φάκελος ΔΝΤ που φαίνεται να έχει ετοιμαστεί από τον εκπρόσωπο του ΔΝΤ στην Ελλάδα. Μπομπ Τραα, Σημείωμα για την Ελλάδα προς τους Εκτελεστικούς Διευθυντές της ΕΕ, 25 Μαρτίου 2010.

27. Δικογραφία που διαβιβάστηκε στη Βουλή των Ελλήνων από τους εισαγγελείς οικονομικού εγκλήματος (Σεπτέμβριος – Νοέμβριος 2012) και αφορά τις δηλώσεις του πρώην εκπροσώπου της Ελλάδας στο ΔΝΤ - Πρακτικά ΔΣ για το αίτημα της Ελλάδας για συμφωνία SBA, 9 και 10 Μαΐου 2010, Ουάσινγκτον.

28. IMF, 2011. Greece: Fourth Review Under the Stand-By Arrangement, IMF Country Report No. 11/175. <http://goo.gl/l3GTzJ>. IMF, 2010. Greece: First Review Under the Stand-By Arrangement, IMF Country Report No. 10/286. <https://goo.gl/HAZpB7>. IMF, 2013. Greece: First and Second Reviews Under the Extended Arrangement Under the Extended Fund Facility, IMF Country Report No. 13/20. <https://goo.gl/haP8Nz>. IMF, 2013. Greece: Third Review Under the Extended Arrangement Under the Extended Fund Facility, IMF Country Report No. 13/153. <https://goo.gl/qIFPdu>. IMF, 2013. Greece: Fourth Review Under the Extended Arrangement Under the Extended Fund Facility, IMF Country Report No. 13/241. <http://goo.gl/euxjQD>. IMF, 2014. Greece Fifth Review under the Extended Arrangement under the Extended Fund Facility, IMF Country Report No. 14/151. <https://goo.gl/jhUCjr>

29. IMF, Conditionality in Fund-Supported Programs—Purposes, Modalities, and Options for Reform, 2009, <http://goo.gl/XwC2yJ>

30. IMF, 2011. Greece: Fourth Review Under the Stand-By Arrangement, IMF Country Report No. 11/175. <http://goo.gl/l3GTzJ>

31. IMF, 2014, BP/14/05, IEO Background Paper Independent Evaluation Office of the International Monetary Fund IMF Forecasts in the Context of Program Countries, Washington DC, <http://goo.gl/OJBel5>

32. IMF, 2010, "Selected Decisions and Selected Documents of the International Monetary Fund", Thirty-Fifth Issue. Washington, D.C. <http://goo.gl/qrKHdr>

33. Δικογραφία που διαβιβάστηκε στη Βουλή των Ελλήνων από τους εισαγγελείς οικονομικού εγκλήματος (Σεπτέμβριος – Νοέμβριος 2012) και αφορά τις δηλώσεις του πρώην εκπροσώπου της Ελλάδας στο ΔΝΤ - Πρακτικά ΔΣ για το αίτημα της Ελλάδας για συμφωνία SBA, 9 και 10 Μαΐου 2010, Ουάσινγκτον.

34. IMF, 2010, Country SBA request CR. 10/110, Washington DC <http://goo.gl/ErBW0Q>

35. IMF, Member Financial Data, 2015, <http://goo.gl/CsA0Vt>

36. Τράπεζα της Ελλάδος, Ετήσια Έκθεση, διάφορα έτη. Χρέη προς το ΔΝΤ τηρούνται σε στοιχείο εκτός ισολογισμού, που καλύπτει το συνολικό ποσό ανεξόφλητου χρέους προς το ΔΝΤ κάθε Δεκέμβριο.

37. Απόφαση της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (14 Μαΐου 2010) για τη θέσπιση προγράμματος αγοράς τίτλων.

38. ECB, 2015. ECB: Statistics. <https://goo.gl/FIWkB3>

39. Παρότι η ΕΚΤ κατέγραψε 18,1 δις ευρώ στα βιβλία της, συνυπολογίζοντας το κόστος απόσβεσης, ζητά 19,8 δις ευρώ σε ονομαστική αξία. Τα υπόλοιπα 7 δις ευρώ είναι καταχωρημένα σε άλλες κεντρικές τράπεζες, που ανήκουν στο Ευρωπαϊκό Σύστημα Κεντρικών Τραπεζών (ΕΣΚΤ).

40. IMF (2013) IMF Country report No. 13/156, Washington DC, <http://goo.gl/7CLyBd>

41. ECB, 2010. DECISION OF THE EUROPEAN CENTRAL BANK of 14 May 2010 establishing a securities markets programme (ECB/2010/5). <https://goo.gl/tX9I4Y>

42. ECB, 2010. The ECB's response to the recent tensions in financial markets, Vienna, 31 May 2010. <https://goo.gl/cq6hts>

43. Financial Times, 2012. ECB moves to help fund Greece bail-out. Financial Times. <http://goo.gl/zKhZc4>

44. ECB, 2015. Financial statements of the ECB for 2014. <https://goo.gl/PxFkvV>

45. Ο.ν.

46. Eurogroup, 2012. Eurogroup statement on Greece, 27 November 2012. <http://goo.gl/pUWLxX>

47. «Πρόκειται για χρήματα που μας οφείλονται. Είναι δικά μας χρήματα, ακρωστήτως καταβληθέντα», δήλωσε ο Υπουργός Οικονομικών Γ. Βαρουφάκης στο Bloomberg, Varoufakis Counts on ECB to Avoid Greek Default in March. Bloomberg. <http://goo.gl/zQ7hhH>

48. ECB, 2013. Mario DRAGHI letter to Mr Liêm Hoang Ngoc, 12 March 2013. <http://goo.gl/WpiQfn>

49. Official Journal of the European Union, 2012. PROTOCOL (No 4) ON THE STATUTE OF THE EUROPEAN SYSTEM OF CENTRAL BANKS AND OF THE EUROPEAN CENTRAL BANK. <https://goo.gl/tfb3od>

50. European Parliament, 2014. Report on the enquiry on the role and operations of the Troika (ECB, Commission and IMF) with regard to the euro area programme countries - A7-0149/2014 <http://goo.gl/knvBol>

51. Libération, 2015. Libération, Monday 11 May 2015, σ. 11. Libération. <http://www.liberation.fr/>

52. Δικογραφία που διαβιβάστηκε στη Βουλή των Ελλήνων από τους εισαγγελείς οικονομικού εγκλήματος (Σεπτέμβριος – Νοέμβριος 2012) και αφορά τις δηλώσεις του πρώην εκπροσώπου της Ελλάδας στο ΔΝΤ, IMF, Strictly Confidential May 2 2010 Informal Restricted Briefing on Greece, Office Memorandum.

53. European Commission, 2015. Scoreboard - Data on State aid expenditure. <http://goo.gl/pMcKxS>

54. Δικογραφία που διαβιβάστηκε στη Βουλή των Ελλήνων από τους εισαγγελείς οικονομικού εγκλήματος (Σεπτέμβριος – Νοέμβριος 2012) και αφορά τις δηλώσεις του πρώην εκπροσώπου της Ελλάδας στο ΔΝΤ, IMF, Strictly Confidential, May 2 2010, Informal restricted briefing on Greece, Office Memorandum.

55. European Parliament, 2014. Report on the enquiry on the role and operations of the Troika (ECB, Commission and IMF) with regard to the euro area programme countries - A7-0149/2014. <http://goo.gl/knvBol>

56. Laskaridis, C., 2014. Greece: Europe's worst success story. In T. Philips, ed. Europe on the Brink. London: Zed Books.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Ο μηχανισμός του χρέους στην Ελλάδα

Οι συμφωνίες για το χρέος που επιβλήθηκαν στην Ελλάδα από τον Μάιο του 2010 και μετά, οργανώθηκαν στο πλαίσιο μιας κοινής¹ τεχνικής αποστολής της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, η οποία χρησιμοποίησε την τεχνογνωσία του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου² - της επονομασθείσας Τρόικας. Η δικαιολογία που προβλήθηκε γι' αυτές τις συμφωνίες ήταν ότι θα αντιμετώπιζαν την κρίση χρέους παρέχοντας οικονομική στήριξη, υπό τον όρο ότι θα υλοποιούνταν τα μέτρα των Μνημονίων.

Στην πραγματικότητα, οι συμφωνίες αυτές προσέφεραν τα εργαλεία για να γεννηθεί ένα δυσθεώρητο νέο χρέος προς τους διμερείς πιστωτές και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (ΕΤΧΣ) κι έτσι η κρίση χρέους να βαθύνει ακόμη περισσότερο. Τα μέτρα του Μνημονίου επηρέασαν με καταστροφικό τρόπο την οικονομία της Ελλάδας και τη ζωή των πολιτών της.

Η ανάλυση των περίπλοκων κειμένων αυτών των συμφωνιών αποκαλύπτει τη χρήση μηχανισμών, οι οποίοι, αντί να στηρίζουν την Ελλάδα, επέτρεψαν να μεταφερθεί ο κύριος όγκος των νέων δανείων στα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, επιταχύνοντας συνάμα τη διαδικασία των ιδιωτικοποιήσεων μέσω της χρήσης χρηματοδοτικών μέσων. Η Ελλάδα κλήθηκε να πληρώσει κάθε λογής καταχρηστικές δαπάνες γι' αυτήν τη διαδικασία.

Παρακάτω ακολουθεί η συνοπτική περιγραφή ορισμένων από τους μηχανισμούς που εντοπίσαμε στις συμφωνίες που αναλύσαμε.

1. Μηχανισμός που διέπεται από τη Σύμβαση Δανειακής Διευκόλυνσης και της Συμφωνίας μεταξύ των Πιστωτών

Οι συμφωνίες του 2010³ παρήγαγαν «κοινά οργανωμένα Διμερή Δάνεια», μέσα από τη δημιουργία ενός μηχανισμού, ο οποίος επέτρεψε την μετατροπή των υφιστάμενων κρατικών χρεογράφων σε διμερή δάνεια.

1.1. Μηχανισμός

Ο μηχανισμός που εφαρμόστηκε ήταν κρυμμένος σε ένα παράρτημα, μέσα στο οποίο υπήρχε μια άλλη συμφωνία: η Συμφωνία Εκχώρησης (Assignment Agreement). Η συμφωνία αυτή επιτρέπει, με τη συμπλήρωση ενός απλού εντύπου⁴ τη μετατροπή ομολογιούχων, όπως επί παραδείγματι ενός «Υφιστάμενου Δανειστή» σε νέα συμβαλλόμενα μέρη της εν λόγω σύμβασης («Νέος δανειστής» που στη σύμβαση ονομάζεται «Δεσμευμένος δανειστής»).

Ο μηχανισμός αυτός χρησιμοποιεί έναν λογαριασμό⁵ που άνοιξε στην ΕΚΤ η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τη διεκπεραίωση όλων των πληρωμών εκ μέρους των συμβαλλομένων μερών, της ΚfW και του δανειολήπτη. Πριν από την ημερομηνία ισολογισμού, όλα τα ποσά που ελήφθησαν στον λογαριασμό της ΕΚΤ διατίθενται στους «Δεσμευμένους δανειστές».⁶ Έτσι, οι εκταμιεύσεις που γίνονταν από τους διμερείς δανειστές στο λογαριασμό της ΕΚΤ όδευαν κατευθείαν στους «Δεσμευμένους δανειστές», δηλαδή τους ομο-

λογιούχους του προηγούμενως υφιστάμενου ελληνικού χρέους.

1.2 Αποτέλεσμα

Το διμερές χρέος δεν ωφέλησε την Ελλάδα, αλλά τις τράπεζες, οι οποίες κατείχαν ελληνικά κρατικά χρεόγραφα με τρέχουσα αξία πολύ χαμηλότερη από την ονομαστική. Ο παρακάτω πίνακας δείχνει πώς μεταβλήθηκε η ιδιοκτησία του χρέους.⁷

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.1

Ακαθάριστο εξωτερικό χρέος Τράπεζα της Ελλάδος, Τμήμα Στατιστικής

Σε δισεκατομμύρια ευρώ - σε αγοραία αξία, κατά τη λήξη της περιόδου αναφοράς

ΓΕΝΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ	Q1 2010	Q4 2014
Μακροπρόθεσμοι τίτλοι χρέους		
Χρεόγραφα	200.006	36.109
Δάνεια	12.915	226.784

2. Μηχανισμοί που διέπονται από την Κύρια Σύμβαση Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης (ΚΣΧΔ)

Το 2012 επιβλήθηκε στην Ελλάδα ένα άλλο σύνολο συμφωνιών⁸ που είχε ως αποτέλεσμα την ανακεφαλαιοποίηση των ελληνικών τραπεζών, καθώς και την αγορά, την ανταλλαγή και την ανακύκλωση εργαλείων χρέους. Πραγματοποιήθηκε μέσω της Συμμετοχής του Ιδιωτικού Τομέα (ΣΙΤ) και της Επαναγοράς του Χρέους, που δημιούργησαν ένα δυσθεώρητο χρέος προς το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας, μαζί με άλλες υποχρεώσεις, πλέον ενός μεγάλου ποσού εξόδων.

Η ΚΣΧΔ συνδέεται με το Μνημόνιο Συνεννόησης⁹ και καλύπτει πολλαπλές συμφωνίες με τους ακόλουθους στόχους:¹⁰

2.1 Μηχανισμός 1

Εφαρμόστηκε στο πρόγραμμα Ανακεφαλαιοποίησης Χρηματοπιστωτικών Ιδρυμάτων

Τον μηχανισμό αυτό αποκαλύπτουν οι πληροφορίες

ρίες που αναγράφονται στην Ετήσια Έκθεση του Ελληνικού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (ΤΧΣ) για το έτος 2012 και 2013, καθώς και στην ανάλυση της σύμβασης ΚΣΧΔ:

1. Το ΕΤΧΣ εκδίδει διαφόρων ειδών «Μέσα Χρηματοδότησης»,¹¹ όπως Γραμμάτια Κυμαινόμενου Επιτοκίου (FRN EU000A1GOAL3), τα οποία εκκαθαρίζονται ως χρεόγραφα «Άμεσης Επανεκχώρησης»¹² και τίθενται σε διαπραγμάτευση στο Χρηματιστήριο του Λουξεμβούργου.¹³

2. Το ΕΤΧΣ παραδίδει¹⁴ τα προϊόντα της εκταμίευσης στο ελληνικό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (ΤΧΣ), σύμφωνα με τη Γνωστοποίηση Αποδοχής¹⁵ που αναφέρεται στην ετήσια έκθεσή του ΤΧΣ.

3. Οι ελληνικές ιδιωτικές τράπεζες εκδίδουν Μέσα Ελληνικών Τραπεζών¹⁶ και το ΤΧΣ τα αποκτά, χρησιμοποιώντας τις διαδικασίες του μηχανισμού Διευκόλυνσης του ΕΤΧΣ.

4. Η Τράπεζα της Ελλάδος καταχωρίζει τα ομόλογα του ΕΤΧΣ (που σχετίζονται με τις υποχρεώσεις από τα Γραμμάτια Κυμαινόμενου Επιτοκίου -FRN), δημιουργώντας έτσι ένα χρέος που λαμβάνει τη μορφή δανείου από το ΕΤΧΣ.

5. Το ΤΧΣ δημιουργεί τίτλους¹⁷ υπέρ των Μέσων Ελληνικών Τραπεζών και στη συνέχεια η Τράπεζα της Ελλάδος θα καταβάλλει τόκους υπέρ του ΕΤΧΣ, πλέον προμηθειών, δαπανών, εξόδων ή φόρων.

2.1.1. Αποτέλεσμα

Η όλη επιχείρηση ωφελεί αποκλειστικά τις ελληνικές ιδιωτικές τράπεζες, ενώ από την άλλη μεριά δημιουργείται μια υποχρέωση για την Ελλάδα υπό τη μορφή ενός νέου δανείου από το ΕΤΧΣ. Το ΤΧΣ γεννά άλλες υποχρεώσεις, δημιουργώντας τίτλους υπέρ των «Μέσων Ελληνικών Τραπεζών».

2.2 Μηχανισμός 2

Εφαρμόστηκε στο πρόγραμμα PSI

Σκοπός του PSI¹⁸ είναι η εθελοντική ανταλλαγή χρεωστικών τίτλων που αφορούν τις υφιστάμενες «υποχρεώσεις εσωτερικού ελληνικού χρέους» και «άλλες υποχρεώσεις ελληνικού χρέους».

Ο μηχανισμός περιλαμβάνει τα εξής:

1. Το ΕΤΧΣ χρηματοδοτεί το PSI με ποσό ύψους έως 30 δις ευρώ εκδίδοντας ΤΙΤΛΟΥΣ ΧΡΕΟΥΣ.¹⁹ Μπορεί να

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.2

Σύνοψη συναλλαγών που αναφέρονται στο Μνημόνιο

ΣΥΝΑΛΛΑΓΕΣ ΠΟΥ ΑΝΑΦΕΡΟΝΤΑΙ ΣΤΟ ΜΝΗΜΟΝΙΟ	ΔΙΕΥΚΟΛΥΝΣΕΙΣ ΕΤΧΣ	ΠΟΣΟ
Εθελοντική Συναλλαγή Διαχείρισης Υποχρεώσεων	Διευκόλυνση ΣΙΤ Διαχείρισης Υποχρεώσεων	έως και 30.000.000.000 €
Προσφορά Επαναγοράς	Συμφωνία Πιστωτικής Ενίσχυσης ΕΚΤ	35.000.000.000 €
Συναλλαγές Τόκων Ομολόγων	Διευκόλυνση Τόκων Ομολόγων	5.500.000.000 €
Συναλλαγές Ανακεφαλαιοποίησης Τραπεζών	Υφιστάμενη Διευκόλυνση Ανακεφαλαιοποίησης Τραπεζών	έως και 23.000.000.000 €

χρηματοδοτηθεί από συναλλαγές αγοράς με διακινδύνευση, όπως νομισματικές συναλλαγές και πράξεις αντιστάθμισης κινδύνου.

2. Η Wilmington Trust (London) Limited²⁰ είναι ο Εμπιστευματοδόχος Ομολογιών και θέτει τους όρους με τους οποίους η Ελλάδα θα εκδώσει κρατικά ομόλογα με την ονομασία ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΜΟΛΟΓΑ²¹ έως και 70 δις ευρώ, τα οποία συγχρηματοδοτούν την επιχείρηση.

3. Το PSI επιτρέπει πράξεις αναχρηματοδότησης, ανανέωσης και μετακύλισης,²² περιλαμβανομένων των χρηματοπιστωτικών εργαλείων που χρηματοδοτούν αυτές τις πράξεις.

4. Οι τόκοι²³ που συγκεντρώνονται από συγκεκριμένα εκκρεμή κρατικά ομόλογα, τα οποία βρίσκονται σε κυκλοφορία και εκδόθηκαν από την Ελλάδα ή με εγγύηση της Ελλάδας, ανταλλάσσονται με ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΜΟΛΟΓΑ.

2.2.1 Αποτέλεσμα

Οι μηχανισμοί που αναλύθηκαν παραπάνω δείχνουν ότι η μεγάλη ζημία για την Ελλάδα ήταν το PSI και όχι το πολυδιαφημισμένο «κούρεμα» το οποίο έπληξε κυρίως τους μικροεπενδυτές, όπως εξηγήθηκε στο Δεύτερο Κεφάλαιο.

Το PSI γέννησε ένα υπέρογκο ποσό δανειακών υποχρεώσεων προς το ΕΤΧΣ και εξασφάλισε τη δημιουργία των ΝΕΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΟΜΟΛΟΓΩΝ που ωφελούν τους διεθνείς επενδυτές.

Το PSI επέτρεψε επίσης:

- τη μετατροπή των τόκων και των «λοιπών» απροσδιόριστων υποχρεώσεων σε χρέος προς το ΕΤΧΣ.

- Τη χρήση του δημόσιου χρέους για να χρηματοδοτηθούν συναλλαγές αγοράς με διακινδύνευση, με όλα τα έξοδα και τις ζημίες να βαρύνουν την Ελλάδα.

- Να δρομολογηθεί σαν να είναι στον αυτόματο πιλότο μια πορεία διαρκούς μεγέθυνσης του χρέους προς το ΕΤΧΣ, μέσω πράξεων μετακύλισης, αναχρηματοδότησης και ανανέωσης των πράξεων που είχαν επιχειρηθεί προηγουμένως.

2.3. Μηχανισμός 3

Εφαρμόστηκε στο Πρόγραμμα Επαναγοράς Χρέους

Η διαδικασία Επαναγοράς του Χρέους²⁴ αφορούσε την επαναγορά ομολόγων που εκδόθηκαν από την Ελλάδα ή με την εγγύηση της Ελλάδας και προοριζόταν ειδικά για την αγορά των ΝΕΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΟΜΟΛΟΓΩΝ, που εκδόθηκαν στο πλαίσιο του PSI.²⁵ Η διαδικασία Επαναγοράς του Χρέους συνδέεται και με μια άλλη συμφωνία: τη Σύμβαση Διευκόλυνσης Πιστωτικής Ενίσχυσης ΕΚΤ, σκοπός της οποίας είναι να επιτρέψει στην Ελλάδα να χρηματοδοτήσει²⁶ την απόκτηση των τίτλων χρέους του ΕΤΧΣ που απαιτούνται για να εκπληρωθεί ο σκοπός της προσφοράς επαναγοράς.

Ο μηχανισμός λειτουργεί ως εξής:

1. Ετοιμάζεται μια προσφορά αγοράς σύμφωνα με τις τιμές που καθορίζουν οι κάτοχοι των ΝΕΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΟΜΟΛΟΓΩΝ.²⁷

2. Η ΕΚΤ ενημερώνει το ΕΤΧΣ σχετικά με τα υπάρ-

χοντα ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΜΟΛΟΓΑ που θα επαναγοραστούν.²⁸

3. Το ΕΤΧΣ παραδίδει Χρωστικούς Τίτλους ΕΤΧΣ που δημιουργήθηκαν για τη χρηματοδότηση Πράξεων Επαναγοράς Χρέους.²⁹

4. Η ΕΚΤ λαμβάνει τους Χρωστικούς Τίτλους ΕΤΧΣ³⁰ και τους χρησιμοποιεί για να πετύχει διακανονισμό στο πλαίσιο της εν λόγω Προσφοράς Επαναγοράς Χρέους που γίνεται από την ΕΚΤ, η οποία εδώ λειτουργεί ως αντιπρόσωπος της Ελλάδας.³¹

5. Η Ελλάδα θα διατηρήσει τα ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΜΟΛΟΓΑ που επαναγόρασε μέχρι τη λήξη τους ή θα τα ακυρώσει.³²

6. Το χρέος της Ελλάδας είναι τώρα προς το ΕΤΧΣ.

2.3.1 Αποτέλεσμα της λειτουργίας του μηχανισμού

Τα προβληματικά ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΜΟΛΟΓΑ τα οποία εκδόθηκαν στο πλαίσιο του προγράμματος PSI μέσω αυτού του μηχανισμού ανακυκλώθηκαν και ανταλλάχθηκαν με μια νέα υποχρέωση την Ελλάδα, η οποία εκφράζεται ως δάνειο που λαβαίνει η Ελλάδα από το ΕΤΧΣ.

3. Επιτάχυνση της διαδικασίας των ιδιωτικοποιήσεων

Η απόκτηση της κυριότητας των στρατηγικών περιουσιακών στοιχείων και κερδοφόρων δημόσιων επιχειρήσεων ήταν πάντοτε ένας κύριος στόχος της ελίτ του ιδιωτικού τομέα. Ο στόχος αυτός έχει ικανοποιηθεί από το σύστημα χρέους, το οποίο παρέχει το πρόσχημα για να υποχρεωθεί το Δημόσιο να εκποιήσει την περιουσία του προκειμένου να πληρωθούν τα τοκοχρεολύσια.

Η ΚΣΧΔ εισήγαγε την έκδοση χρηματοοικονομικών εργαλείων που ονομάζονται Ομόλογα Τιτλοποίησης, τα οποία επιτρέπουν όχι μόνο την επιτάχυνση της διαδικασίας των ιδιωτικοποιήσεων, αλλά και την απευθείας χρήση των συγκεκριμένων ομολόγων για την πληρωμή χρεών προς το ΕΤΧΣ.

Ο μηχανισμός περιλαμβάνει:

1. Ιδιωτικές Εταιρείες Ειδικού Σκοπού, ή Κεφάλαια, που θα εκδίδουν Ομόλογα Τιτλοποίησης.³³

2. Τα Ομόλογα Τιτλοποίησης είναι δομημένα από ή για λογαριασμό της Ελλάδας ή της ελληνικής υπηρεσίας ιδιωτικοποιήσεων, δηλαδή του ΤΑΙΠΕΔ,³⁴ η οποία διατηρεί:

- μετοχές σε δημόσιες εταιρείες, οι οποίες προορίζονται προς ιδιωτικοποίηση,

- γη και κτίρια, δικαιώματα αποθήκευσης αποθεμάτων φυσικού αερίου, οικονομικά δικαιώματα, δικαιώματα ψήφου και άλλα περιουσιακά στοιχεία ή δικαιώματα τα οποία προορίζονται προς ιδιωτικοποίηση,

- το δικαίωμα στις εισπράξεις ή στις προσόδους των συναλλαγών ιδιωτικοποιήσεων, τα δικαιώματα των οποίων έχουν μεταβιβασθεί

στην εν λόγω εταιρεία από το Δημόσιο.

3. Τα Ομόλογα Τιτλοποίησης διευκολύνουν τη χρηματοδότηση της διαδικασίας ιδιωτικοποιήσεων μέσω του Ταμείου Αξιοποίησης Ιδιωτικής Περιουσίας του Δημοσίου - ΤΑΙΠΕΔ.

4. Η Ελλάδα μπορεί να χρησιμοποιήσει τα Ομόλογα Τιτλοποίησης για να πληρώσει δάνεια του ΕΤΧΣ.³⁵ Εάν η Ελλάδα πληρώσει το χρέος στο ΕΤΧΣ με μετρητά, θα χρησιμοποιήσει προσόδους από τις ιδιωτικοποιήσεις, όπως ορίζεται στο Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής, που επιβλήθηκε από το ΔΝΤ, την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και την ΕΚΤ. Το έγγραφο αναφέρει ρητά ότι «τα καθαρά έσοδα που θα προκύψουν θα αποδοθούν στο Ταμείο με σκοπό τη μείωση του χρέους».

3.1 Αποτέλεσμα

Η χρήση των Ομολόγων Τιτλοποίησης επιτάχυνε τη διαδικασία των ιδιωτικοποιήσεων.

Τα περιουσιακά στοιχεία του ελληνικού Δημοσίου μετατρέπονται σε μέθοδο αποπληρωμής χρέους προς το ΕΤΧΣ.

4. Συμπέρασμα

Οι μηχανισμοί που αναλύθηκαν παραπάνω καταδεικνύουν ότι οι συμφωνίες, στο σύνολό τους, δεν στήριξαν την Ελλάδα, αλλά εξυηρέτησαν τα συμφέροντα του ιδιωτικού χρηματοπιστωτικού τομέα.

Οι συμφωνίες δημιούργησαν ένα τρέχον ανεξόφλητο χρέος 183,9 δις ευρώ προς τους διμερείς δανειστές και το ΕΤΧΣ, πέραν όλων των άλλων υποχρεώσεων και των καταχρηστικών δαπανών. Επίσης προσέφεραν ένα στιβαρό εργαλείο για την επιτάχυνση της διαδικασίας ιδιωτικοποιήσεων, καθώς και τη δυνατότητα μετατροπής των δημόσιων περιουσιακών στοιχείων σε μέσα πληρωμής χρεών.

Οι συμφωνίες περιέχουν καταχρηστικούς όρους, όπως: «προβλέψεις, οι οποίες είναι εν μέρει ή εξ ολοκλήρου άκυρες, παράνομες ή ανεπίδεκτες εκτέλεσης θα ερμηνεύονται και, συνεπώς, θα υλοποιούνται σύμφωνα με το πνεύμα και τον σκοπό της παρούσας Συμφωνίας και τους συγκεκριμένους όρους της συμφωνίας διευκόλυνσης»,³⁶ και άλλους, όπως αναλύεται περαιτέρω στο Έβδομο Κεφάλαιο.

Όλες οι συμφωνίες ήταν προσαρμοσμένες στα Μνημόνια Συνεννόησης που είχαν ολέθριες επιπτώσεις.

Το αποτέλεσμα ήταν μια τεράστια καταστροφή για την Ελλάδα και τον πληθυσμό της. Ίσως να μην αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι η συμφωνία επέβαλε την εταιρεία Cleary, Gottlieb Steen & Hamilton³⁷ ως ιδιωτικό νομικό σύμβουλο του ελληνικού δημοσίου.³⁸ Η εταιρεία αυτή είναι περιβόητη στη Λατινική Αμερική για τη παροχή συμβου-

λών σχετικά με τη μετατροπή του επονεϊδιστού και ληξιπρόθεσμου εξωτερικού χρέους σε νέα ομόλογα σύμφωνα με το «Σχέδιο Μπρέιντιν», οδηγώντας πολλές χώρες της Λατινικής Αμερικής στην καταστροφή, όπως αποδείχτηκε από τον Επίσημο Λογιστικό Έλεγχο του Χρέους στον Ισημερινό³⁹ και την Κοινοβουλευτική Επιτροπή Έρευνας στη Βραζιλία.⁴⁰

Αυτά τα αρχικά ευρήματα της Επιτροπής καταδεικνύουν πόσο σημαντικό είναι να συνεχισθεί η έρευνα και η διαδικασία ελέγχου του χρέους.

1. European Commission, 2010. Extraordinary Council meeting Economic and Financial Affairs Brussels, 9/10 May 2010. <http://goo.gl/BSggqk>

2. European Commission, 2010. Statement by the Heads of State or Government of the European Union. <http://goo.gl/QeiuVu>

3. Σύμβαση μεταξύ των Πιστωτών και Σύμβαση Δανειακής Διευκόλυνσης.

4. Σύμβαση Δανειακής Διευκόλυνσης, Παράρτημα 6 - Εκχώρηση Δικαιωμάτων και Προσάρτημα της Εκχώρησης Δικαιωμάτων και άρθρο 13.

5. Σύμβαση μεταξύ των Πιστωτών, Προοίμιο (7) και άρθρο 3, καθώς και Σύμβαση Δανειακής Διευκόλυνσης άρθρο 7 (3).

6. Σύμβαση μεταξύ των Πιστωτών, άρθρο 6 (2).

7. Τράπεζα της Ελλάδος, Στατιστικά Στοιχεία για το Εξωτερικό Χρέος.

8. Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας, 2012. Κύρια Σύμβαση Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης, όπως τροποποιήθηκε με την Σύμβαση Τροποποίησης στις 12 Δεκεμβρίου 2012.

9. Το Μνημόνιο ΣΙΤ συνήφθη ανάμεσα στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την Ελλάδα και την Τράπεζα της Ελλάδος την 1η Μαρτίου 2012. Κύρια Σύμβαση Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης, Προοίμιο (5) και (6).

10. Κύρια Σύμβαση Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης, Προοίμιο (1).

11. Κύρια Σύμβαση Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης, Προοίμιο (2).

12. Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας, 2012 Ετήσια Έκθεση για το έτος 21/07/2010 έως 31/12/2011.

13. Χρηματιστήριο Λουξεμβούργου - EFSF FRN 19/04/2018 - EU000A1G0AL3. Μέθοδος εκκαθάρισης: Χρεόγραφα άμεσης επανεκχώρησης, <https://goo.gl/h24j7H>. Ο κωδικός ISIN EU000A1G0AL3 είναι η πρώτη σειρά στην απεικόνιση (2012) της Ετήσιας Έκθεσης για το οικονομικό έτος από 21/07/2010 έως 31/12/2011 του ΕΤΧΣ. σελ. 31, 32.

14. Κύρια Σύμβαση Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης, άρθρο 1, «Ορισμοί» «Ημερομηνία εκταμίευσης» και άρθρο 7 παρ. 8α και 8ii.

15. Δανειακή Διευκόλυνση: Ειδικό Όροι Διευκόλυνσης, Παράρτημα 2 - «Γνωστοποίηση Αποδοχής» για να χρησιμοποιηθεί για τη χρηματοδότηση της ανακεφαλαιοποίησης των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων.

16. Κύρια Σύμβαση Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης, άρθρο 1, «Ορισμοί» «Μέσων Ελληνικών Τραπεζών» και άρθρο 5 (5).

17. Κύρια Σύμβαση Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης άρθρο 5 (1) (e) και άρθρο 5 (4) και (6).

18. Κύρια Σύμβαση Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης άρθρο 5 (2) (g) και Διευκόλυνση ΣΙΤ Διαχείρισης Υποχρεώσεων, άρθρο 2 (2) και άρθρο 1, «Ορισμοί» «Πρόσκληση».

19. Δανειακή Διευκόλυνση: Ειδικό Όροι Διευκόλυνσης, άρθρο 1 (b). Μέσα χρηματοδότησης που εκφράζονται σε νόμισμα άλλο εκτός του ευρώ, αντισταθμίσεις κινδύνου, προχρηματοδότηση. Όλα τα πρόσθετα έξοδα και οι ζημιές αντιστάθμισης νομίσματος θα πληρωθούν από την Ελλάδα. Διευκόλυνση ΣΙΤ Διαχείρισης Υποχρεώσεων, άρθρο 3 (4) και (5).

20. Σύμβαση Συγχρηματοδότησης, Προοίμιο (A) and αρ-

θρο 1 – «Ορισμοί και ερμηνείες Ομολόγων». Τα ομόλογα αυτά εκδίδονται σε άυλη μορφή και ως λογιστική εγγραφή. Έχουν πολλούς περιορισμούς, επειδή εκδίδονται άμεσα για έναν συγκεκριμένο σκοπό και δεν προσφέρονται στην αγορά, όπως ορίζουν οι κανόνες της Επιτροπής Κεφαλαιαγοράς. Εκδίδονται σύμφωνα με έναν κανόνα εξαίρεσης που προορίζεται για ιδιώτες εκδότες και όχι για κράτη.

21. Κύρια Σύμβαση Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης, άρθρο 1. «Ορισμοί» «Νέα Ελληνικά Ομόλογα» και Προοίμιο (6).

22. Διευκόλυνση ΣΙΤ Διαχείρισης Υποχρεώσεων, άρθρο 3 (6) (a), (b) και (c).

23. Κύρια Σύμβαση Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης, Προοίμιο (6).

24. Δανειακή Διευκόλυνση: Ειδικοί Όροι Διευκόλυνσης, άρθρο 1 (b).

25. Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας, 2015.

26. Σύμβαση Διευκόλυνσης Πιστωτικής Ενίσχυσης ΕΚΤ.

27. Δανειακή Διευκόλυνση: Ειδικοί Όροι Διευκόλυνσης, άρθρο 4 (3) (ii) και Κύρια Σύμβαση Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης, Προοίμιο (5) (ii).

28. Κύρια Σύμβαση Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης, Προοίμιο (5) (ii).

29. Δανειακή Διευκόλυνση: Ειδικοί Όροι Διευκόλυνσης, άρθρο 4 (3) και (4) και Προοίμιο (5) (ii).

30. Δανειακή Διευκόλυνση: Ειδικοί Όροι Διευκόλυνσης, άρθρο 1 (b) "DBB Installment".

31. Δανειακή Διευκόλυνση: Ειδικοί Όροι Διευκόλυνσης, άρθρο 6 (2) (a) και (iii).

32. Δανειακή Διευκόλυνση: Ειδικοί Όροι Διευκόλυνσης, άρθρο 5 (ii) C.

33. Κύρια Σύμβαση Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης, άρθρο 1 – Ορισμοί – «Ομόλογα Τιτλοποίησης».

34. Ταμείο Αξιοποίησης Ιδιωτικής Περιουσίας του Δημοσίου, ΤΑΙΠΕΔ- δημιουργήθηκε σύμφωνα με το Μνημόνιο προκειμένου να επιταχυνθεί η επιτάχυνση της διεργασίας των ιδιωτικοποιήσεων στην Ελλάδα. Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής σελ. 44.

35. Δανειακή Διευκόλυνση: Ειδικοί Όροι Διευκόλυνσης, άρθρο 7 (iv) and (v).

36. Κύρια Σύμβαση Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης, άρθρο 14 (1).

37. Olmos A, Los assessores del fraude de la Deuda, Cleary, Gottlieb, Steen and Hamilton. <http://goo.gl/2VBalv>

38. Δανειακή Διευκόλυνση: Ειδικοί Όροι Διευκόλυνσης, άρθρο 4 (2).

39. Internal Auditing Commission for Public Credit of Ecuador, 2007. Final Report of the Integral Auditing of the Ecuadorian Debt <http://goo.gl/AymXZL>

40. Fatorelli, M.L., 2013. Citizen Public Debt Audit – Experiences and methods. CADTM. <http://goo.gl/uy4ouB>

Αυστηροί όροι (αιρεσιμότητες) εναντίον βιωσιμότητας

ΣΥΝΟΨΗ

Το αποτέλεσμα των Μνημονίων ήταν μια βαθιά οικονομική ύφεση και η δραματική κοινωνική οπισθοδρόμηση. Η πραγματικότητα δεν επιβεβαίωσε τις οικονομικές προβλέψεις που είχε κάνει το ΔΝΤ το 2010. Αντί για σχετική στασιμότητα (-1,5%), στο διάστημα 2009-2014 το ΑΕΠ μειώθηκε κατά 22%.

■ Τα λεγόμενα «προγράμματα διάσωσης» βασίζονταν σε ολοφάνερα εσφαλμένες παραδοχές και η μη βιωσιμότητά τους ήταν προβλέψιμη. Ωστόσο, οι βασικοί τους στόχοι συνίσταντο στη διάσωση των τραπεζών και των πιστωτών του ιδιωτικού τομέα, καθώς και στην αναγκαστική επιβολή νεοφιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων στην Ελλάδα.

■ Οι αυστηροί όροι (αιρεσιμότητες) του προγράμματος υπήρξαν αντιπαραγωγικοί, όσον αφορά τους δηλωμένους στόχους βιωσιμότητας του χρέους και, ταυτόχρονα, επέφεραν δραματικές αλλαγές στην κοινωνία. Η οικονομική επίδοση επιδεινώθηκε, η ανταγωνιστικότητα δεν αποκαταστάθηκε και ο λόγος χρέους/ΑΕΠ αυξήθηκε.

■ Οι τρέχουσες προβλέψεις του ΔΝΤ και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής εξακολουθούν να βασίζονται στις ίδιες μη ρεαλιστικές παραδοχές. Αυτές οι παραδοχές εμποδίζουν σε μεγάλο βαθμό τη μελλοντική ανάπτυξη της χώρας και, ειδικότερα, την ικανότητα της να πετύχει μια αναπτυξιακή και οικολογική μετάβαση.

■ Αυτές οι αρνητικές επιπτώσεις (στο ΑΕΠ, στις επενδύσεις, στην παραγωγικότητα της εργασίας, στον δείκτη Παραγόμενο Προϊόν/Κεφάλαιο και στην

απασχόληση) συνιστούν ριζική μεταβολή των οικονομικών συνθηκών. Η οικολογικά και κοινωνικά βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη είναι ασύμβατη με τις υφιστάμενες πολιτικές λιτότητας. Για τον λόγο αυτό, το ελληνικό δημόσιο χρέος μπορεί να θεωρηθεί, επί του παρόντος, ως ολοσχερώς μη βιώσιμο.

Η Ελλάδα έχει προβεί στις λεγόμενες διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις σύμφωνα με τα Μνημόνια, όπως για παράδειγμα στις αγορές εργασίας και προϊόντων, στις συντάξεις και στην υγεία. Όπως επισημαίνει ο ΟΟΣΑ: «Από το 2009-10, η Ελλάδα έχει το υψηλότερο ποσοστό προσαρμοστικότητας στις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις μεταξύ των χωρών του ΟΟΣΑ».¹

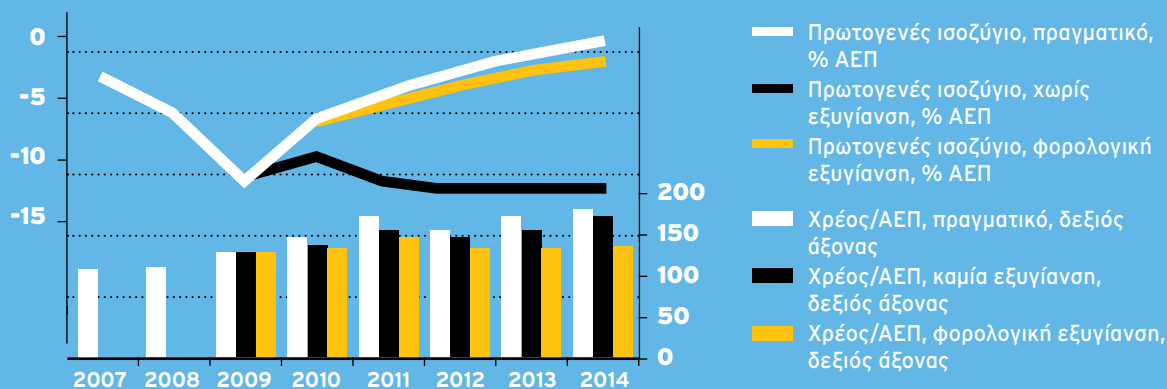
Στην αξιολόγηση του Ιουνίου του 2013, το ΔΝΤ συγχαίρει την Ελλάδα για τη μεταρρύθμιση του συνταξιοδοτικού συστήματος, ως «ένα από τα κύρια επιτεύγματα του προγράμματος».² Αποτέλεσμα των πολιτικών αυτών ήταν μια βαθιά οικονομική ύφεση και η δραματική κοινωνική οπισθοδρόμηση, όπως τεκμηριώνεται περαιτέρω στο Έκτο Κεφάλαιο.

1. Όταν ο οικονομικός δογματισμός συναντά την πολιτική βούληση

Τον Μάιο του 2010, η έκθεση του ΔΝΤ σχετικά με το αίτημα για Διακανονισμό Χρηματοδότησης Άμεσης Ετοιμότητας (SBA)³ περιλάμβανε προβλέψεις που συνδέονταν με το πρόγραμμα δημοσιονομικής εξυγίανσης. Το ΑΕΠ προβλεπόταν να μειωθεί μόνο κατά 1,5%, στο διάστημα μεταξύ 2009 και 2014 (αναλυτικά, -4,0% το 2010, -2,6% το 2011, +1,1% το 2012 και από +2,1% το 2013 και το 2014). Στην πραγματικότητα,

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5.1

Εναλλακτικά σενάρια

Σημείωση: Το πρωτογενές ισοζύγιο δεν περιλαμβάνει τα έκτακτα μέτρα και τη προσαρμογή ροών αποθεμάτων, ενώ οι δείκτες δημόσιου χρέους προς ΑΕΠ τα συμπεριλαμβάνουν.

ΠΗΓΗ: GECHERT AND RANNENBERG, 2015

όμως, το ΑΕΠ μειώθηκε κατά 22% στο διάστημα αυτό.

Αυτή η ουσιαστική απόκλιση ήταν απολύτως αναμενόμενη, ακόμη και στους κόλπους του ΔΝΤ. Στη συνέλευση του Εκτελεστικού Συμβουλίου του, στις 9 Μαΐου 2010, πολλά μέλη του Εκτελεστικού Συμβουλίου εξέφρασαν τον έντονο προβληματισμό τους σε σχέση με αυτές τις «υπερβολικά αισιόδοξες» οικονομικές προβλέψεις.⁴ Διατύπωσαν «σοβαρές αμφιβολίες σχετικά με τη δυνατότητα εφαρμογής του προγράμματος» το οποίο θα μπορούσε να αποδειχθεί «κακοσχεδιασμένο και, σε τελική ανάλυση, μη βιώσιμο»: «Είναι πολύ πιθανό η Ελλάδα να βρεθεί σε χειρότερη θέση μετά την υλοποίηση αυτού του προγράμματος», το οποίο δεν είναι τίποτε περισσότερο από μια «διάσωση κατόχων ελληνικών ομολόγων του ιδιωτικού τομέα, κυρίως ευρωπαϊκών χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων».

Εντούτοις, η τελική απόφαση επιβλήθηκε από τις ΗΠΑ με τους περισσότερους ευρωπαίους, μέλη του Εκτελεστικού Συμβουλίου να υποστηρίζουν ότι «το εντυπωσιακό στοιχείο είναι ότι ο (ελληνικός) ιδιωτικός τομέας υποστηρίζει πλήρως το πρόγραμμα» και ότι «οι ελληνικές αρχές έχουν οι ίδιες αποκλείσει την αναδιάρθρωση του χρέους».

Αυτή η προδύλως αβάσιμη απόφαση στηρίχθηκε στην *ad hoc* θεωρία της «επεκτατικής δημοσιονομικής εξυγίανσης»,⁵ η οποία συνοψίστηκε λίγο αργότερα από τον τότε Πρόεδρο της ΕΚΤ: «Είναι λάθος να νομίζουμε ότι η δημοσιονομική λιτότητα αποτελεί απειλή για την ανάπτυξη και τη δημιουργία θέσεων εργασίας».⁶

Ήδη από τον Οκτώβριο του 2010, το ΔΝΤ γίνεται πιο επιφυλακτικό και ανακαλύπτει ότι «η δημοσιονομική εξυγίανση συνήθως ασκεί συστατική επίδραση στην παραγωγή».⁷ Το 2011, ο επικεφαλής οικονομολόγος του ΔΝΤ, Olivier Blanchard, παραδέχθηκε ότι η λιτότητα είναι επιζήμια για την ανάπτυξη⁸ και επισημοποίησε αυτή την παραδοχή με την ομολογία, το 2013, ότι «οι δημοσιονομικοί πολλαπλασιαστές

ήταν ουσιαστικά υψηλότεροι απ' ό,τι είχαν μυστικά υπολογίσει, εκείνοι που έκαναν τις προβλέψεις».⁹ Δεδομένου ότι η πρόσβαση στους πόρους του Ταμείου προορίζεται να παρέχει τη δυνατότητα στις χώρες να «επανορθώσουν την ανισορροπία του ισοζυγίου πληρωμών τους, χωρίς να προσφεύγουν στη λήψη μέτρων καταστροφικών για την εθνική ή διεθνή ευημερία»,¹⁰ είναι σαφές ότι οι ενέργειες του ΔΝΤ στην Ελλάδα παραβίασαν εσκεμμένα και κατάφωρα τους σκοπούς του Ταμείου.

Το αποτέλεσμα είναι η συστηματική υποτίμηση των υφιστάμενων επιπτώσεων του προγράμματος προσαρμογής. Το 2010, το ΔΝΤ – και το πρώτο πρόγραμμα προσαρμογής, στο σύνολό του – εξακολουθούσε να προβλέπει την επιστροφή στις αγορές το 2012 και τη λήξη της χρηματοδότησης από την «Τρόικα», από το 2013.¹¹

Ένα άλλο «σφάλμα» το οποίο παραδέχθηκε το ΔΝΤ, ήταν ότι «δεν καταβλήθηκε προσπάθεια για την εκ των προτέρων αναδιάρθρωση του χρέους», μολονότι «ένας τρόπος για να γίνουν οι προοπτικές του χρέους περισσότερο βιώσιμες θα ήταν να είχε επιχειρηθεί ευθύς εξ αρχής η αναδιάρθρωση του χρέους». Αντίθετα, «η όψιμη αναδιάρθρωση του χρέους έδωσε επίσης τη δυνατότητα στους ιδιώτες πιστωτές να μειώσουν την έκθεσή τους και να μετακυλήσουν το χρέος σε επίσημα χέρια».¹²

2. Γενική επιδείνωση των οικονομικών επιδόσεων

Οι πολιτικές λιτότητας είχαν δραματικές επιπτώσεις στις επενδύσεις: ο όγκος των ακαθάριστων επενδύσεων πάγιου κεφαλαίου μειώθηκε κατά 65% το 2014, σε σύγκριση με το 2008, ενώ η παραγωγικότητα της εργασίας μειώθηκε κατά 7%.¹³ Η τελευταία μείωση οφείλεται στην αύξηση των πλεοναζουσών παραγωγικών δυνατοτήτων, η οποία αποτυπώνεται στην αύξηση της αναλογίας πάγιου κεφαλαίου προς ΑΕΠ, από 3,6% το 2007, σε 4,9% το 2013 και σε 4,8%

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.1

Επιπτώσεις της πραγματικής μείωσης του ποσοστού μισθών στην Ελλάδα στην ανάπτυξη, στα φορολογικά έσοδα, στο χρέος, και στον δείκτη δημόσιου χρέους/ΑΕΠ

	Ποσοστό μισθών (%)*	Εκτιμώμενη απώλεια μεγέθυνσης του ΑΕΠ (σταθερές τιμές, %)**	Εκτιμώμενη απώλεια ονομαστικού ΑΕΠ, δις €**	Πραγματική τρέχουσα φορολογική επιβάρυνση ως ποσοστό του ΑΕΠ (%)*	Απώλεια φορολογικών εσόδων, δις €**	«Υπονοούμενο» επιτόκιο (%)*	Πρόσθετες καταβολές τόκων επί του πρόσθετου δανεισμού, δις €**	Πρόσθετο δημόσιο χρέος, δις €**	Εκτιμώμενη άμεση μεταβολή του λόγου δημόσιου χρέους/ΑΕΠ λόγω του πρόσθετου χρέους εξαιτίας της μείωσης του ποσοστού μισθών**
	1	2	3	4	5 (3* 4/100)	6	7 (3 το προηγούμενο έτος* 6/100)	8 (5+7)	9
2010	60,090								
2011	59,828	-0,242	-0,552	35,526	-0,196			0,196	0,444
2012	57,697	-1,967	-4,088	37,065	-1,515	2,737	0,005	1,521	3,833
2013	55,078	-2,418	-4,590	36,821	-1,690	2,386	0,036	1,726	7,798

*Τα πραγματικά δεδομένα αντλήθηκαν από τη βάση μακροοικονομικών δεδομένων AMECO της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ΓΔ ECOFIN.

** Οι δικοί μας υπολογισμοί βασίζονται στις εκτιμήσεις των Onaran & Obst 2015, με βάση τη μεθοδολογία που παρατίθεται στο Onaran & Galanis 2012.

το 2014. Στον τομέα της μεταποίησης, το ποσοστό αξιοποίησης των παραγωγικών δυνατοτήτων μειώθηκε από 73,5% στο διάστημα 2006-2010, σε 65% το 2013 και 67,7% το 2014.¹⁴ Αυτή η αύξηση του λόγου πάγιου κεφαλαίου προς ΑΕΠ εξηγεί, επίσης, τη μείωση της κερδοφορίας. Από το 2007, αυτή η μείωση ήταν αρκετά μεγαλύτερη στην Ελλάδα, συγκριτικά με την υπόλοιπη ευρωζώνη, παρά τη σημαντική αύξηση των περιθωρίων κέρδους.

Οι πολιτικές προσαρμογής παρακωλύουν σε μεγάλο βαθμό τη μελλοντική ανάπτυξη της χώρας, καθώς και την ικανότητά της να προχωρήσει στην αναπτυξιακή και οικολογική μετάβαση. Οι συνέπειες αυτών των πολιτικών είναι σοβαρές, όχι μόνο για το παρόν, αλλά και για το μέλλον της Ελλάδας.

3. Η ανταγωνιστικότητα δεν έχει αποκατασταθεί

Το εμπορικό ισοζύγιο ήταν σχεδόν μηδενικό το 2014. Αυτό όμως δεν οφείλεται στην επιτυχία των πολιτικών προσαρμογής. Αυτή η αναπροσαρμογή επιτεύχθηκε με μείωση των εισαγωγών, η οποία, από μόνη της, αποτελεί απόρροια της ύφεσης. Υποτιθέμενος σκοπός της εσωτερικής υποτίμησης ήταν η αποκατάσταση της ανταγωνιστικότητας,¹⁵ αλλά οι περικοπές μισθών δεν μετακλίστηκαν στις τιμές εξαγωγής: το εργατικό κόστος ανά μονάδα προϊόντος μειώθηκε κατά 24% από το 2008, σε σύγκριση με τους εμπορικούς εταίρους της Ελλάδας. Ωστόσο, οι τιμές των εξαγωγών έμειναν αμετάβλητες και τα περιθώρια κέρδους στα εξαγωγικά προϊόντα αυξήθηκαν κατά 36% έναντι των ανταγωνιστών. Η ίδια η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επισήμανε αυτό το φαινόμενο: «τα περιθώρια κέρδους αυξήθηκαν – ιδίως στις εξαγωγικές βιομηχανίες – απορροφώντας κατ' αυτόν τον τρόπο ένα μέρος της μείωσης του εργατικού κόστους ανά μονάδα προϊόντος».¹⁶

4. Ο σχεδιασμός των αυστηρών όρων («αιρεσιμοτήτων») αύξησε τον λόγο χρέους προς ΑΕΠ

Οι υπολογισμοί του Ιδρύματος Hans Boeckler στη Γερμανία καταδεικνύουν ότι, χωρίς τη λιτότητα, η ελληνική οικονομία θα είχε απλώς μείνει στάσιμη, αντί να απωλέσει το 25% του ΑΕΠ της.¹⁷ Συνεπώς, αν δεν είχε επιβληθεί λιτότητα, ο δείκτης δημόσιου χρέους προς ΑΕΠ το 2014 θα ήταν στην πραγματικότητα χαμηλότερος κατά 8,1 ποσοστιαίες μονάδες (βλ. Διάγραμμα 5.1). Επιπλέον, εάν είχαν εφαρμοσθεί μόνον οι αυξήσεις φόρων, χωρίς τις περικοπές δαπανών, ο εκτιμώμενος δείκτης δημόσιου χρέους προς το ΑΕΠ το 2014 θα ήταν 37,1 ποσοστιαίες μονάδες κάτω από το σημερινό του επίπεδο.

Η εφαρμογή δημοσιονομικής και μισθολογικής λιτότητας στην Ελλάδα, ενώ η χώρα ήδη στερούνταν δι-αρθρωτικής ανταγωνιστικότητας, επέφερε παρατεταμένη ύφεση και ανεργία, με δυσμενείς επιπτώσεις στην εύθραυστη χρηματοπιστωτική θέση του κράτους.¹⁸

Ένα σχέδιο τύπου New Deal για την Ελλάδα,¹⁹ βασισμένο στη μεταφορά πόρων ύψους 19,8 δις ευρώ από την ΕΕ, που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για τη χρηματοδότηση ενός προγράμματος άμεσης δημιουργίας τουλάχιστον 300.000 θέσεων εργασίας για ανέργους,²⁰ σε συνδυασμό με την αναστολή καταβολής τόκων στα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα του δημόσιου τομέα, θα σημείωνε αισθητά μεγαλύτερη επιτυχία όσον αφορά την ανάπτυξη, την απασχόληση και τον δείκτη δημόσιου χρέους προς ΑΕΠ.

5. Η ανθρωπιστική καταστροφή που επέφεραν οι αυστηροί όροι («αιρεσιμότητες») επέτεινε την οικονομική μη βιωσιμότητα του χρέους

Εξαιτίας των αλλαγών στον κατώτατο μισθό, στη διαδικασία συλλογικών διαπραγματεύσεων,

στους μισθούς του Δημοσίου, καθώς και της αύξησης της ανεργίας, οι πραγματικοί μισθοί μειώθηκαν κατά 17,2% το 2014, σε σύγκριση με το 2009. Το ποσοστό των μισθών επί του εθνικού εισοδήματος μειώθηκε από 60,1% το 2010, σε 55,1% το 2013, δηλαδή κατά 5 ποσοστιαίες μονάδες, σε διάστημα μόλις τριών ετών. Η μείωση του ποσοστού μισθών επί του εθνικού εισοδήματος έχει κρίσιμες επιπτώσεις στην ανάπτυξη και, συνεπώς, στα φορολογικά έσοδα, στον δημόσιο δανεισμό, στον δείκτη δημόσιου χρέους/ΑΕΠ και, κατ'επέκταση, στη βιωσιμότητα του χρέους.

Χρησιμοποιώντας τη μεθοδολογία που αναπτύχθηκε σε μια έκθεση για τον Διεθνή Οργανισμό Εργασίας,²¹ εκτιμάμε τις επιπτώσεις της μείωσης του ποσοστού μισθών στο εθνικό εισόδημα, κατά 1 ποσοστιαία μονάδα στην κατανάλωση, στις επενδύσεις του ιδιωτικού τομέα, στις εγχώριες τιμές, στις τιμές εξαγωγών, στις εξαγωγές και στις εισαγωγές στην Ελλάδα.²² Η μείωση του ποσοστού μισθών κατά 1 ποσοστιαία μονάδα οδηγεί σε πτώση του ΑΕΠ κατά 0,92%. Χρησιμοποιώντας αυτό το εύρημα, εκτιμάμε την απώλεια φορολογικών εσόδων και την αύξηση των καταβολών τόκων και του δημόσιου χρέους εξαιτίας της μείωσης του ποσοστού μισθών στην Ελλάδα. Όπως παρατίθεται στον Πίνακα 5.1, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις μας, η μείωση του ποσοστού μισθών επέφερε αύξηση του δείκτη δημόσιου χρέους/ΑΕΠ κατά

7,8 ποσοστιαίες μονάδες. Αυτή και μόνο η μείωση των μισθών εξηγεί περισσότερο από το ένα τέταρτο (27%) της αύξησης του δείκτη δημόσιου χρέους/ΑΕΠ σ' αυτή την περίοδο.

Η δέσμη μέτρων πολιτικής που συνοδεύει τα μνημόνια, όχι μόνο αύξησε τις ανισότητες, αλλά επίσης συνέβαλε στη μείωση του ΑΕΠ, καθώς και στην αύξηση του δημόσιου δανεισμού και σε μια αύξηση του δείκτη δημόσιου χρέους/ΑΕΠ. Κατά συνέπεια, το χρέος της Ελλάδας κατέστη ακόμη λιγότερο βιώσιμο. Οι απαιτήσεις των μνημονίων υπήρξαν αντιπαραγωγικές, όσον αφορά τους στόχους βιωσιμότητας του χρέους, ενώ, παράλληλα, επέφεραν δραματικές αλλαγές στην κοινωνία.

6. Οι τρέχουσες προβλέψεις του ΔΝΤ και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής εξακολουθούν να βασίζονται σε μη ρεαλιστικές παραδοχές.

Δυστυχώς, τα τρέχοντα βασικά σενάρια του ΔΝΤ και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής²³ απλώς αναπαράγουν τις παλαιότερες αστοχίες τους. Υποθέτουν ότι ο δείκτης χρέους/ΑΕΠ θα μειωθεί από 177,1% το 2014, σε 139,4% έως το 2019, δηλαδή κατά 37,5%. Υποτίθεται ότι η οικονομική μεγέθυνση θα συνεισφέρει το 27,3%, ενώ τα πρωτογενή πλεονάσματα

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.2

Επιπτώσεις της μείωσης κατά 1% του ποσοστού μισθών επί του εθνικού εισοδήματος στην Ελλάδα στη ζήτηση του ιδιωτικού τομέα και την ανάπτυξη

Κατανάλωση/ΑΕΠ*	Επενδύσεις/ΑΕΠ*	Εξαγωγές/ΑΕΠ*	Εισαγωγές/ΑΕΠ*	Καθαρές εξαγωγές/ΑΕΠ*	Συνολική ζήτηση ιδιωτικού τομέα/ΑΕΠ προ πολλαπλασιαστικού αποτελέσματος	Πολλαπλασιαστής	% μεταβολή ΑΕΠ κατόπιν πολλαπλασιαστικού αποτελέσματος
A	B	C	D	E=(C-D)	F=A+B+E	G	H=F*G
-0,564	0	0,099	0	0,099	-0,465	1,984	-0,923

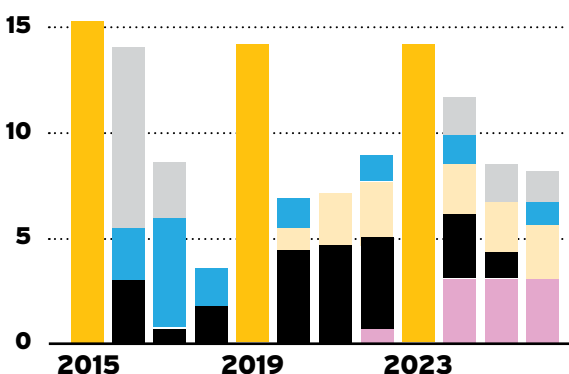
* Τμηματικές επιδράσεις προ του πολλαπλασιαστικού αποτελέσματος.

ΠΗΓΗ: ONARAN & OBST 2015. ΟΙ ΕΚΤΙΜΗΣΕΙΣ ΒΑΣΙΖΟΝΤΑΙ ΣΤΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ONARAN & GALANIS 2012

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5.2

Χρονοδιάγραμμα αποπληρωμής χρέους της Ελλάδας

Σε δις ευρώ

ΠΗΓΗ: THE ECONOMIST, [HTTP://GOO.GL/50330Q](http://goo.gl/50330Q)

το 19,9%. Ο πληθωρισμός και οι ιδιωτικοποιήσεις αναμένεται επίσης να συμβάλουν θετικά σε αυτή τη μείωση. Συνολικά, αναμένεται ότι αυτή η μείωση θα εγγυηθεί τις καταβολές τόκων, οι οποίες θα φθάσουν τις 25 ποσοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ, σε ορίζοντα πενταετίας. Ωστόσο, το σενάριο δεν χαρακτηρίζεται από συνέπεια, όπως μας δείχνουν οι οικονομολόγοι του Γαλλικού Παρατηρητηρίου Οικονομικών Συγκυριών. Το Παρατηρητήριο δεν κατόρθωσε να αναπαραγάγει το εν λόγω σενάριο,²⁴ επειδή το σενάριο βασίζεται σε τέσσερις μη ρεαλιστικές παραδοχές²⁵: 1. Ότι το παραγωγικό κενό θα κλείσει εντός της επόμενης πενταετίας. 2. Ότι ατμομηχανή της ανάκαμψης θα γίνει η εγχώρια ζήτηση, παρά την υψηλή ανεργία και τους χαμηλούς μισθούς. 3. Ότι η συμβολή της ζήτησης του δημόσιου τομέα στην ανάπτυξη θα είναι θετική, παρότι δεν προβλέπεται καμία πραγματική αύξηση του ποσοστού των κρατικών δαπανών στο ΑΕΠ. 4. Ότι η ανάκαμψη θα έχει αρνητική επίπτωση στις εισαγωγές (ως ποσοστό του ΑΕΠ).

Ένα άλλο εντυπωσιακό γεγονός είναι ότι η αποπληρωμή του χρέους συγκεντρώνεται το 2015 και 2016 και στις μετέπειτα εκλογικές χρονιές, 2019 και 2023, με φαινομενικά συστηματικό τρόπο (Διαγράμμα 5.2).

7. Ριζική μεταβολή οικονομικών συνθηκών

Οι πολιτικές προσαρμογής επέφεραν ριζική μεταβολή των οικονομικών συνθηκών. Είχαν αρνητικές επιπτώσεις στο ΑΕΠ, στις επενδύσεις, στην παραγωγικότητα της εργασίας, στον δείκτη Προϊόν/Κεφάλαιο και στην απασχόληση. Η οικολογικά και κοινωνικά βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη προϋποθέτει, μεταξύ άλλων, σημαντική αύξηση των δημόσιων δαπανών (συμπεριλαμβανομένων των δημόσιων επενδύσεων). Είναι ασύμβατη με τις υφιστάμενες πολιτικές λιτότητας, επειδή δεν υπάρχει κανένα περιθώριο για επιδίωξη πρωτογενούς δημοσιονομικού πλεονάσματος. Για τον λόγο αυτό, θεωρούμε ότι το δημόσιο χρέος είναι, επί του παρόντος, στο σύνολό του, μη βιώσιμο.

1. OECD, 2013. OECD Economic Surveys GREECE, <http://goo.gl/ZAnL0z>

2. IMF, 2013. Greece: Ex Post Evaluation of Exceptional Access under the 2010 Stand-By Arrangement, IMF Country Report No. 13/156. <http://goo.gl/7CLyBd>

3. IMF, 2010. Greece: Staff Report on Request for Stand-By Arrangement, IMF Country Report No. 10/110. <http://goo.gl/ErBWOQ>

4. Δικογραφία που διαβιβάστηκε στη Βουλή των Ελλήνων από τους εισαγγελείς οικονομικού εγκλήματος (Σεπτέμβριος – Νοέμβριος 2012) και αφορά τις δηλώσεις του πρώην εκπροσώπου της Ελλάδας στο ΔΝΤ, κ. Παναγιώτη Ρουμελιώτη, IMF, Strictly Confidential, May 2 2010, Informal restricted. Board meeting on Greece's request for an SBA (Συνέλευση ΔΣ σχετικά με το αίτημα της Ελλάδας για Διακανονισμό Χρηματοδότησης Άμεσης Ετοιμότητας) – 9 Μαΐου 2010.

5. Αυτή η «θεωρία» αναπτύχθηκε ιδιαίτερα από τον Alberto Alesina. Βλ. Alesina A. (2010) Fiscal adjustments: lessons from recent history, Μαδρίτη, Απρίλιος 2010, Συνεδρίαση του Ecofin.

6. Libération, 2010. Jean-Claude Trichet, Interview with Libération. Libération. Available at: <https://goo.gl/cAvABU>

7. IMF, 2010. Will It Hurt? Macroeconomic Effects of Fiscal Consolidation. World Economic Outlook. <http://goo.gl/ZtpTIN>

8. Blanchard, O., 2011. 2011 In Review: Four Hard Truths. IMF direct. <http://goo.gl/t8aqLF>

9. The fiscal multiplier is the ratio of a change in GDP to the change in government spending. Blanchard, O. & Leigh, D., 2013. Growth Forecast Errors and Fiscal Multipliers. IMF Working Paper. <https://goo.gl/bpkw1W>

10. IMF, 2011. Articles of Agreement of the International Monetary Fund. <http://goo.gl/EqPKYI> Art. I ii) and v)

11. IMF, 2010. Greece: Staff Report on Request for Stand-

By Arrangement, IMF Country Report No. 10/110.: <http://goo.gl/ErBW0Q>

12. IMF, 2013. Greece: Ex Post Evaluation of Exceptional Access under the 2010 Stand-By Arrangement, IMF Country Report No. 13/156 <http://goo.gl/7CLyBd>

13. Πηγή: Ameco

14. European Commission, 2015. STATISTICAL ANNEX of European Economy SPRING 2015. <http://goo.gl/ew2xUs>

15. Οι Δαφέρμος Γ. και Νικολαΐδη Μ. (2012), καθώς και οι Αργεΐτης Γ. και Νικολαΐδη Μ. (2014), εξηγούν ότι η Ελλάδα πληττεται από έλλειψη ανταγωνιστικότητας τιμών, γεγονός το οποίο μπορεί να αντιμετωπιστεί μόνο με την άσκηση βιομηχανικής πολιτικής και με επενδύσεις και όχι με περικοπές μισθών. Οι απαιτήσεις των δανειστών αποθαρρύνουν κάθε σχετική πολιτική. Δαφέρμος Γ. και Νικολαΐδη Μ. (2012) Πώς μπορεί να βελτιωθεί το εμπορικό ισοζύγιο της Ελλάδας; Κείμενα Πολιτικής, αρ. 5, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, Ινστιτούτο Εργασίας, Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδας, <http://goo.gl/4XpL81>. Αργεΐτης Γ. και Νικολαΐδη Μ. (2014) Οικονομική κρίση και παραγωγική αναδιάρθρωση στην Ελλάδα: Ο ρόλος της μεταποιητικής βιομηχανίας, Μελέτη αρ. 28, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, Ινστιτούτο Εργασίας, Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδας, <http://goo.gl/4ZLVMk>

16. European Commission, 2013. Labour Costs Pass-through, Profits and Rebalancing in Vulnerable Member States, Quarterly Report on the Euro Area, vol. 12, n°3. <http://goo.gl/iDaoGG>

17. Gechert, S. & Rannenberg, A., 2015. The costs of Greece's fiscal consolidation, IMK Policy Brief, March. <http://goo.gl/p94nAl> [Τελευταία ενημέρωση στις 12 Ιουνίου, 2015]. Οι συγγραφείς χρησιμοποιούν πολλαπλασιαστές υπολογισμένων με βάση μια συστηματική μεταανάδρομη ανάλυση για τις περιόδους της ύφεσης για τα διάφορα δημοσιονομικά στοιχεία.

18. Argitis, G. & Nikolaidi, M. (2014) The financial fragility and the crisis of the Greek government sector, International Review of Applied Economics, <http://goo.gl/GWpgGA>

19. Papadimitriou D.B., Nikiforos M. & Zezza, G. (2014) Is Greece Heading For A Recovery? Levy Economics Institute of Bard College, Strategic Analysis, December, <http://goo.gl/Vlt3Fo>

20. Antonopoulos R., Smith A., Kim K., Masterson T. & Papadimitriou D. B. (2014) After Austerity: Measuring the Impact of a Job Guarantee Policy for Greece Public Policy Brief No. 138, Levy Economics Institute of Bard College. October, <http://goo.gl/Tddri4>

21. Onaran, Ö. and Galanis, G. (2012) Is aggregate demand wage-led or profit-led? National and global effects, Conditions of Work and employment Series No. 40, International Labour Office, 2012, <http://goo.gl/racmXO>

22. Onaran, Ö. and Obst, T. (2015), Wage-led growth in the EU15 Member States: the effects of income distribution on growth, investment, trade balance, and inflation, Foundation of European Progressive Studies, <http://goo.gl/cR7xF7>. See Table 5.2 in Appendix.

23. IMF (2014), Fifth Review Under The Extended Arrangement", IMF Country Report No. 14/151, June, available at: <https://goo.gl/B6cAFw>; European Commission (2014), The Second Economic Adjustment Programme for Greece Fourth Review, April, <http://goo.gl/zh35DY>

24. Antonin C. Grèce: sur la corde raide, Revue de l'OFCE n°138, 2015, available at: <http://goo.gl/RcVdtt>

25. MUNEVAR. D (2014), Public debt: a solution for Greece. November 9th.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Οι επιπτώσεις του «προγράμματος διάσωσης» στα ανθρώπινα δικαιώματα

Το πρόγραμμα «διάσωσης» της Τρόικας επέβαλε κυβερνητικά μέτρα που έπληξαν ευθέως το βιοτικό επίπεδο, παραβιάζοντας έτσι ανθρώπινα δικαιώματα τα οποία, ωστόσο, προστατεύονται νομικά, σε εσωτερικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο.¹ Σύμφωνα με τον Συνήγορο του Πολίτη, η «βίαιη προσαρμογή στην οποία οδηγείται η ελληνική οικονομία και κοινωνία έχει δραματικές επιπτώσεις στους πολίτες, ενώ οι ευάλωτες ομάδες διευρύνονται και πολλαπλασιάζονται. Παράλληλα, τα κοινωνικά δικαιώματα περιορίζονται και οι οικονομικές υποχρεώσεις γίνονται συχνά δυσβάστακτες».² Ομοίως, η Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου παρατηρεί ότι «η ραγδαία υποβάθμιση του βιοτικού επιπέδου του λαού, η ταυτόχρονη αποδόμηση του Κοινωνικού Κράτους και η λήψη μέτρων που δεν ανταποκρίνονται στην κοινωνική δικαιοσύνη κλονίζουν την κοινωνική συνοχή και τη δημοκρατία».³ Το βάρος της προσαρμογής κατανέμεται άνισα,⁴ με ιδιαίτερα σοβαρές επιπτώσεις για τους πιο ευάλωτους: φτωχούς, συνταξιούχους, γυναίκες, παιδιά, άτομα με αναπηρία και μετανάστες.

1. Μέτρα που πλήττουν το δικαίωμα στην εργασία

Οι μεταρρυθμίσεις μετά το 2010 συμπίεσαν το κόστος εργασίας, κατάργησαν επιδόματα και παροχές, διευκόλυναν τις απολύσεις, κατάργησαν ή αποδυνάμωσαν τις συλλογικές διαπραγματεύσεις, ελαστικοποίησαν την απασχόληση και μείωσαν κατακόρυφα τους κατώτατους μισθούς. Η νομοθεσία για τον ιδιωτικό τομέα ελάττωσε την προστασία της εργασίας, διευκόλυνε την παράταση του χρόνου εργασίας και περιέκοψε τις αμοιβές. Στο δημόσιο τομέα, η νομοθεσία συμπίεσε το μισθολογικό κόστος και τον αριθμό των υπαλλήλων.⁵ Η πολιτική επιστράτευση των εργαζομένων (επίταξη εργασίας) έπληξε και τους δύο τομείς.⁶

Αντίκτυπος των μέτρων

Οι μεταρρυθμίσεις στην αγορά εργασίας, τις οποίες επέβαλαν τα Μνημόνια, υπονόμευσαν την πραγμάτωση του δικαιώματος στην εργασία, προξενώντας έτσι σοβαρή βλάβη των θεσμών. Η καταστροφή του συστήματος των συλλογικών συμβάσεων εργασίας και εργασιακής διαιτησίας νεκρανέστησε την ατομική σύμβαση εργασίας, ως κύριο καθοριστικό παράγοντα των συνθηκών εργασίας.⁷ Οι αλληπάλληλες περικοπές μισθών και αυξήσεις φόρων έφεραν μαζικές απολύσεις, διά-

βρωση των συνθηκών εργασίας, αυξημένη εργασιακή ανασφάλεια και γενικευμένη αβεβαιότητα, πολλαπλασιάζοντας τις υπερ-ελαστικές και πενιχρά αμειβόμενες θέσεις εργασίας στις οποίες οδηγούνται κατά κανόνα γυναίκες και νέοι. Ο κατώτατος μισθός συμπιέστηκε κάτω από το όριο της φτώχειας.⁸

Η ανεργία εκτοξεύθηκε από το 7,3% στο 27,9% (2008-2013).⁹ Η απασχόληση στον δημόσιο τομέα μειώθηκε από 942.625 υπαλλήλους σε 675.530 στο διάστημα 2009-2013,¹⁰ με συρρίκνωση αποδοχών μεγαλύτερη του 25%. Οι μισθοί στον ιδιωτικό τομέα μειώθηκαν τουλάχιστον κατά 15% μέχρι το 2013. Η ανεργία των νέων σκαρφάλωσε στο 64,9% τον Μάιο του 2013,¹¹ αποδεκατίζοντας τις προοπτικές πρόσβασης στην αγορά εργασίας.

Η κρίση έπληξε δυσανάλογα γυναίκες και μετανάστες, αυξάνοντας την ακούσια μερική απασχόληση¹² και τις άδικες απολύσεις λόγω εγκυμοσύνης.¹³ Οι εντάσεις στην παραοικονομία, όπου απασχολούνται πολλοί από τους 470.000 παράτυπους μετανάστες, σε εργασιακές συνθήκες άκρατης εκμετάλλευσης και ανύπαρκτης προστασίας, κορυφώθηκαν.¹⁴

Παραβίαση του δικαιώματος στην εργασία

Το δικαίωμα στην εργασία, αναγνωρισμένο από περιφερειακές και διεθνείς συμβάσεις τις οποίες η Ελλάδα έχει κυρώσει,¹⁵ καθώς και από το Σύνταγμα,¹⁶ αποτελεί αναμφισβήτητο θεμελιώδες δικαίωμα που πλήττουν βαρύτερα οι πρόσφατες νομοθετικές και διοικητικές αλλαγές. Το δικαίωμα στην εργασία συνεπάγεται ότι το κράτος οφείλει να διασφαλίζει ίση πρόσβαση στην απασχόληση, αλλά και να προστατεύει τους εργαζόμενους από τυχόν άδικη στέρηση της απασχόλησής τους. Το κράτος πρέπει να μην καταστρέφει τη δυνατότητα του προσώπου να βιοπορίζεται (υποχρέωση σεβασμού), να μην επιτρέπει σε τρίτους να καταστρέφουν αυτή τη δυνατότητα (υποχρέωση προστασίας) και να παρέχει τη δυνατότητα εξασφάλισης των απαραίτητων για την επιβίωση σε όσους τα στερούνται (υποχρέωση εκπλήρωσης). Τα δύο Μνημόνια, εντούτοις, επέβαλαν μια «εντατική πολιτική εσωτερικής υποτίμησης, με στόχο τη μείωση του μισθολογικού όσο και του μη μισθολογικού κόστους»,¹⁷ με τη βοήθεια «εργασιακών και μισθολογικών μεταρρυθμίσεων που θα βοηθήσουν να καμφθούν οι αυξητικές πιέσεις στις αποδοχές».¹⁸ Οι λεγόμενες «μεταρρυθμίσεις» μετά το 2010 παραβιάζουν διατάξεις Συνθηκών στις οποίες η Ελλάδα είναι συμβαλλόμενο μέρος.¹⁹

2. Μέτρα που πλήττουν το δικαίωμα στην υγεία

Το πρώτο Πρόγραμμα Οικονομικής Προσαρμογής (Μάιος 2010) περιόρισε τις δημόσιες δαπάνες υγείας στο 6% του ΑΕΠ.²⁰ Το δεύτερο (Μάρτιος 2012) αξίωσε μείωση κατά 8% των λειτουργικών εξόδων των νοσοκομείων μέσα στο 2012, καθώς και συρρίκνωση της μέσης δημόσιας εξωνοσοκομειακής φαρμακευτικής δαπάνης στο 1% του ΑΕΠ²¹ περίπου.

Οι δαπάνες υγείας στην Ελλάδα, οι οποίες από το 2010 υστερούν σημαντικά σε σχέση με τον μέσο όρο της ΕΕ,²² περιόρισαν την πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη.²³ Δραστικά μέτρα «υιοθετήθηκαν μέσα σε ελάχιστο χρονικό διάστημα και κάτω από εξαιρετική πίεση προκειμένου να εξασφαλισθεί η επόμενη δόση».²⁴ Φυσικά, «εστίασαν πρωτίστως στις διαρθρωτικές, οικονομικές και διοικητικές πτυχές του ΕΣΥ και όχι τόσο στις ανάγκες των ασθενών».²⁵

Αντίκτυπος των μέτρων

Υπονομεύθηκαν η δυνατότητα παροχής ποιοτικής υγειονομικής περίθαλψης, καθώς και η πρόσβαση σε αυτήν, ιδίως για τους φτωχότερους, με περικοπές στις δαπάνες υγειονομικής περίθαλψης, απολύσεις στον τομέα της δημόσιας υγείας, αυξημένο ποσοστό συμμετοχής των ασθενών στο κόστος περίθαλψης, κλείσιμο και συγχωνεύσεις νοσοκομείων και εγκαταστάσεων υγειονομικής περίθαλψης, αποδεκατισμό των νοσοκομειακών κλινών και ολοένα συρρικνούμενη κοινωνική ασφάλιση.²⁶ Το 2015, περισσότεροι από 2,5 εκατομμύρια άνθρωποι, δηλαδή το ένα τέταρτο του πληθυσμού, δεν είχαν ασφάλιση υγείας.²⁷ Τα νοσοκομεία και τα φαρμακεία κατέγραψαν εκτεταμένες ελλείψεις, στην προσπάθεια να μειωθεί η φαρμακευτική δαπάνη, από 4,37 δις ευρώ το 2010, σε 2 δις ευρώ το 2014.²⁸ Εξαπλώθηκαν ασθένειες όπως η φυματίωση, η ελονοσία και το AIDS, τα προβλήματα ψυχικής υγείας, καθώς και οι αυτοκτονίες που σε μεγάλο βαθμό αποδίδονται στην ψυχολογική πίεση λόγω της κρίσης.

Παραβίαση του δικαιώματος στην υγεία

Το δικαίωμα στην υγεία κατοχυρώνεται στο Άρθρο 25 της Οικουμενικής Διακήρυξης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΟΔΔΑ), στο Άρθρο 12 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα (ΔΣΟΚΠΔ), στο Άρθρο 12 της

Σύμβασης για την Εξάλειψη των διακρίσεων κατά των Γυναικών, στο Άρθρο 5 της Σύμβασης για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων, στο Άρθρο 25 της Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία, στο Άρθρο 24 της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού και στο Άρθρο 11, τόσο του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη (ΕΚΧ), όσο και του αναθεωρημένου ΕΚΧ. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) περιέχει διατάξεις που άπτονται της υγείας: το Σύνταγμα της Ελλάδας επίσης (Άρθρα 21(2), 21(3)). Το δικαίωμα στην υγεία περιλαμβάνει το δικαίωμα πρόσβασης σε ένα σύστημα υγειονομικής προστασίας, το οποίο παρέχει ίσες δυνατότητες απόλαυσης του υψηλότερου δυνατού επιπέδου υγείας, καθώς και το δικαίωμα πρόσβασης στις υγειονομικές υπηρεσίες. Τα μέτρα που εφαρμόστηκαν προκειμένου να εκπληρωθούν οι όροι των προγραμμάτων προσαρμογής παραβιάζουν το εν λόγω δικαίωμα.

3. Μέτρα που πλήττουν το δικαίωμα στην παιδεία

Οι αυστηροί όροι (αιρεσιμότητες) των Μνημονίων στόχευσαν άμεσα το εκπαιδευτικό σύστημα. Στο πλαίσιο τους διαμορφώθηκαν επιμέρους μέτρα που περιλαμβάνουν μειώσεις στις προσλήψεις εκπαιδευτικών, αναγκαστική ένταξη εκπαιδευτικών σε καθεστώς εργασιακής εφεδρείας ή κινητικότητας, μειώσεις αποδοχών, συγχωνεύσεις ή κλείσιμο σχολείων, αύξηση αριθμού μαθητών ανά τάξη και περισσότερες εβδομαδιαίες ώρες διδασκαλίας.²⁹ Προκειμένου να πετύχει τους στόχους, ως προς το έλλειμμα για το 2012, το Υπουργείο Παιδείας μείωσε τις προσλήψεις προσωπικού και τις λειτουργικές δαπάνες για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.³⁰ Εξαιτίας των συνδυασμένων μέτρων, οι μισθοί των εκπαιδευτικών μειώθηκαν κατά 40%, κατά μέσον όρο,³¹ υποχωρώντας στο 60% του μέσου όρου των εικοσιενός πρώτων μελών της ΕΕ.³²

Αντίκτυπος των μέτρων

«Οι μειώσεις αυτές δυσχεραίνουν την κάλυψη των βασικών αναγκών των μαθητών».³³ Οι κενές θέσεις διδακτικού προσωπικού μένουν ακάλυπτες (12.000 σε σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για το 2014-5). Έκλεισαν 1.053 σχολεία και 1.933 συγχωνεύθηκαν, από το 2008 ως το 2012.³⁴ Η μείωση στα λειτουργικά

έξοδα άφησε πολλά σχολεία χωρίς θέρμανση.³⁵ Το ανεπαρκές πλαίσιο για τη δωρεάν μεταφορά των μαθητών δημιουργεί διακρίσεις σε βάρος των παιδιών που ζουν σε απομονωμένες περιοχές, των παιδιών Ρομά και των παιδιών με αναπηρίες.³⁶ Κάποια παιδιά αποκλείστηκαν εντελώς από την πρόσβαση στην εκπαίδευση.³⁷

Παραβίαση του δικαιώματος στην παιδεία

Οι αυστηροί όροι (αιρεσιμότητες) παραβιάζουν το δικαίωμα στην παιδεία, ένα θεμελιώδες δικαίωμα του ανθρώπου το οποίο διασφαλίζουν ευρωπαϊκές και διεθνείς συνθήκες, όπως ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ (Άρθρο 14), η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ), ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης (ΕΚΧ), ο αναθεωρημένος Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης, η Οικουμενική Διακήρυξη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΟΔΔΑ, Άρθρο 26), το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα (ΔΣΟΚΠΔ, Άρθρα 13, 14), η Σύμβαση για την Εξάλειψη των Διακρίσεων κατά των Γυναικών (Άρθρα 10, 14), η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (Άρθρα 28, 29, 40), η Σύμβαση για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων (Άρθρο 5), η Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία και το Άρθρο 16(2) του Συντάγματος της Ελλάδας.

4. Μέτρα που πλήττουν το δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλιση

Οι περικοπές δαπανών που επέβαλαν τα Μνημόνια ελάττωσαν τις κοινωνικές παροχές, μεταξύ των οποίων οι συντάξεις, τα επιδόματα ανεργίας και τα οικογενειακά επιδόματα. Ο χαρακτήρας του συνταξιοδοτικού συστήματος άλλαξε· οι συνέπειες του PSI ήταν ολέθριες για τα συνταξιοδοτικά ταμεία που έχασαν 14,5 δις ευρώ.³⁸ Οι συντάξεις μειώθηκαν.³⁹ Οι κρατικές χρηματοδοτήσεις και εγγυήσεις περιορίστηκαν· διάφορες οικογενειακές παροχές αντικαταστάθηκαν από ένα ενιαίο οικογενειακό επίδομα, με εισοδηματικά κριτήρια· αυξήθηκαν οι ασφαλιστικές εισφορές και τα όρια ηλικίας συνταξιοδότησης. Τα επιδόματα ανεργίας τα οποία, πάντως, καταβάλλονται σε ελάχιστο ποσοστό των ανέργων, περικόπηκαν ομοίως.⁴⁰ Τα αυστηρά κριτήρια επιλογής αποκλείουν την πλειονότητα των μεταναστών και των νέων.

Αντίκτυπος των μέτρων

Το πρόγραμμα ακρωτηρίασε τα υφιστάμενα μέτρα κοινωνικής προστασίας, εκθέτοντας πολλούς ανθρώπους σε κίνδυνο φτώχειας.⁴¹ Οι συντάξεις μειώθηκαν, κατά μέσο όρο, σε ποσοστό 40%, ρίχνοντας κάτω από το όριο της φτώχειας το 45% των συνταξιούχων.⁴² Το 2015, το 8,14% των εργαζομένων βρέθηκαν να εργάζονται αδήλωτοι και ανασφάλιστοι.⁴³

Παραβίαση του δικαιώματος στην κοινωνική ασφάλιση

Το δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλιση προστατεύει τα πιο ευάλωτα μέλη της κοινωνίας, διασφαλίζοντας σε όλους και όλες τα ελάχιστα αγαθά και τις ελάχιστες υπηρεσίες που απαιτούνται για μια αξιο-

πρεπή διαβίωση. Το εν λόγω δικαίωμα κατοχυρώνεται στο Ελληνικό Σύνταγμα (Άρθρο 22[5]), στην Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΟΔΔΑ, Άρθρα 22, 25), στο Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα (ΔΣΟΚΠΔ, Άρθρα 9, 10), στη Σύμβαση για την Εξάλειψη των Διακρίσεων κατά των Γυναικών (Άρθρα 11, 13, 14), στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (Άρθρα 18, 23, 26), στη Σύμβαση για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων (Άρθρα 2, 5) και στον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη (ΕΚΧ, Άρθρα 8[1], 12, 14, 16, 17). Παραβιάζεται από τις περικοπές των συντάξεων, οι οποίες επιφέρουν «σημαντική υποβάθμιση του βιοτικού επιπέδου και των συνθηκών διαβίωσης πολλών συνταξιούχων».⁴⁴

5. Μέτρα που πλήττουν το δικαίωμα στη στέγαση

Οι μνημονιακοί όροι και οι εφαρμοστικοί νόμοι της Κυβέρνησης παραβίασαν το δικαίωμα στη στέγαση. Ο Οργανισμός Εργατικής Κατοικίας καταργήθηκε το 2012, ως προαπαιτούμενο για την εκταμίευση,⁴⁵ καθώς επίσης καταργήθηκαν η επιδότηση ενοικίου σε 120.000 νοικοκυριά και τα στεγαστικά επιδόματα στους ηλικιωμένους.⁴⁶ Νέοι νόμοι και κανονισμοί διευκολύνουν τις ταχύτατες διαδικασίες έξωσης, εξωδικαστικά.⁴⁶ Ο αριθμός των αστέγων στην Αττική, που ήταν παλαιότερα αμελητέος, εκτοξεύτηκε στους 17.700.⁴⁷

Αντίκτυπος των μέτρων

Το 2014, περισσότεροι από 500.000 άνθρωποι ήταν άστεγοι ή στερούνταν ασφαλή ή κατάλληλη στέγαση.⁴⁸ Τα μη εξυπηρετούμενα στεγαστικά δάνεια σκαρφάλωσαν στο 26,1% το 2013.⁴⁹ Οι κατασχέσεις και οι εξώσεις αυξήθηκαν.⁵⁰ Παρά τη δραματική πτώση στις τιμές των ακινήτων,⁵¹ οι φορολογικές επιβαρύνσεις κατέστησαν την ιδιόκτητη στέγη ασύμφορη οικονομικά.⁵² Το 2013, τα ποσοστά συνωστισμού έφτασαν το 42% για τα φτωχά νοικοκυριά και το 60%, για τους υπηκόους τρίτων χωρών.⁵⁴ Το 2012, 73,3% των νέων ηλικίας 20-29 ετών ζούσαν μαζί με τους γονείς τους,⁵⁵ ενώ 18.902 άτομα στερούνταν υδροδότησης και 142.000 δεν είχαν καμία μορφή θέρμανσης.⁵⁶

Παραβίαση του δικαιώματος στη στέγαση

Η στέγαση είναι απαραίτητη για την ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Οι αυστηροί όροι των μνημονίων παραβίασαν το δικαίωμα στη στέγαση, όπως αυτό αναγνωρίζεται σε διάφορα κείμενα, π.χ., στην Οικουμενική Διακήρυξη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Άρθρο 25[1]), στο Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα (ΔΣΟΚΠΔ, Άρθρο 11[1]), στη Σύμβαση για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων, στη Σύμβαση για την Εξάλειψη των Διακρίσεων κατά των Γυναικών και στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης και η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, καθώς και το Σύνταγμα της Ελλάδας, Άρθρα 4 και 21(4) περιέχουν ρητές διατάξεις και αναφορές στο δικαίωμα κατάλληλης στέγασης.

6. Μέτρα που πλήττουν το δικαίωμα στην αυτοδιάθεση

Η μαζική ιδιωτικοποίηση της δημόσιας περιουσίας μέσω του ΤΑΙΠΕΔ,⁵⁷ ιδίως με εσπευσμένες διαδικασίες (fast track), παραβιάζει συνταγματικά κατοχυρωμένα δικαιώματα και διατάξεις, δηλαδή τα Άρθρο 1 παρ. 2 και 3 του Συντάγματος, τα οποία κατοχυρώνουν την αρχή της λαϊκής κυριαρχίας. Καμία κυβέρνηση δεν νομιμοποιείται να προβεί σε τόσο εκτεταμένη απαλλοτρίωση της δημόσιας περιουσίας, η οποία συνιστά ευθεία παραβίαση του δημόσιου συμφέροντος και υποσκάπτει την οικονομική ανάπτυξη.⁵⁸ Το Συμβούλιο της Επικρατείας έκρινε ότι τα δημόσια αγαθά (νερό, ενέργεια, επικοινωνίες, κτλ) πρέπει να παραμείνουν αυστηρά υπό κρατική ιδιοκτησία.⁵⁹ Το ΤΑΙΠΕΔ παραβιάζει επίσης τα συνταγματικά δικαιώματα της ιδιοκτησίας (Άρθρο 17 του Συντάγματος της Ελλάδας) και της προστασίας του περιβάλλοντος (Άρθρο 24 του Συντάγματος της Ελλάδας).⁶⁰

Παραβίαση του δικαιώματος στην αυτοδιάθεση

Το δικαίωμα στην αυτοδιάθεση κατοχυρώνεται σε πολλά κείμενα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ιδίως στο Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα (ΔΣΟΚΠΔ, Άρθρο 1), στο Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (Άρθρο 1), στη Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών επί των Αρχών του Διεθνούς Δικαίου για τις Φιλικές Σχέσεις και τη Συνεργασία μεταξύ των Κρατών, σύμφωνα με τη Χάρτα των Ηνωμένων Εθνών (1970) και το Συμβούλιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ (UNHRC), Γενικό Σχόλιο 12.

7. Μέτρα που επηρεάζουν το δικαίωμα στη Δικαιοσύνη

Τα επιβληθέντα από τους πιστωτές μέτρα ορίζουν δεσμεύσεις για τη μεταρρύθμιση του δικαστικού συστήματος,⁶¹ στις οποίες περιλαμβάνεται και σημαντική αύξηση στα δικαστικά έξοδα.⁶² Η κυβέρνηση απέλυσε με νόμο συμβασιούχους δικαστικούς υπαλλήλους, προκειμένου να εκπληρώσει τους στόχους που όριζαν τα Μνημόνια.⁶³ Οι φορείς νομικής βοήθειας και οι Αρχές δημοσίου ελέγχου λαμβάνουν ανεπαρκή χρηματοδότηση.⁶⁴

Αντίκτυπος των μέτρων

Η προσφυγή στη Δικαιοσύνη έγινε οικονομικά δυσβάστακτη για τους πολίτες, μετά τις αλληπάλληπλες δραματικές περικοπές μισθών και συντάξεων. Οι μακρόσυρτες διαδικασίες, σε ολοένα και πιο υπερφορτωμένα αστικά και διοικητικά δικαστήρια, αγγίζουν το όριο της αρνησιδικίας. Οι περικοπές καθιστούν αδύνατη την αντιμετώπιση των εγγενών αδυναμιών του δικαστικού συστήματος, όπως η έλλειψη προσωπικού και υποδομών.

Παραβίαση του δικαιώματος στη Δικαιοσύνη

Η πρόσβαση στη Δικαιοσύνη αποβλέπει στην ταχεία και αποτελεσματική δικαστι-

κή αποκατάσταση της αδικίας, όπως προβλέπεται, μεταξύ άλλων, στο Σύνταγμα της Ελλάδας (Άρθρο 20[1]). Το δικαίωμα αυτό παραβιάζεται με τις δραματικές περικοπές χρηματοδότησης που επιβάλλει η ασφυκτική και καταναγκαστική λιτότητα.

Μία ακόμη συνέπεια των δρακόντειων μέτρων λιτότητας ήταν ένα σθεναρό κίνημα αντίδρασης και αντίστασης στις αλλαγές που επιβλήθηκαν. Η προσπάθεια της κυβέρνησης να απαντήσει στις αντιδράσεις οδήγησε σε πλήθος παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, που εξετάζονται χωριστά παρακάτω. Μια συνέπεια της κρίσης ήταν η ευρεία υποβάθμιση του βιοτικού επιπέδου.

8. Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός

Οι αυστηροί όροι (αιρεσιμότητες) του προγράμματος προκάλεσαν εκτεταμένη φτωχοποίηση, ένδεια και κοινωνικό αποκλεισμό. Τα μέτρα που επέβαλαν οι πιστωτές παρέβησαν την αυτοδέσμευσή τους, ότι δήθεν τα Μνημόνια θα προστάτευαν τις εύαλστες κοινωνικές ομάδες και τους φτωχούς. Και όμως, μετά από πέντε χρόνια καταστροφικών επιπτώσεων, οι πιστωτές επιμένουν να ληφθούν ακόμη περισσότερα μέτρα.

Σήμερα το 23,1% του πληθυσμού ζει κάτω από το όριο της φτώχειας,⁶⁵ με το ποσοστό σχετικής φτώχειας να διπλασιάζεται σχεδόν, την περίοδο 2009-2012,⁶⁶ ενώ το 63,3% έχει φτωχοποιηθεί εξαιτίας των πολιτικών λιτότητας.⁶⁷ Η στέρηση αναγκαίων μέσων διαβίωσης αυξήθηκε, από το 11% στο 21,5% του πληθυσμού την περίοδο 2009-2014.⁶⁸ Ποσοστό άνω του 34% των παιδιών διέτρεξε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού το 2013.⁶⁹ Οι άνισες συνέπειες των μέτρων επιδείνωσαν δραματικά την ανισότητα,⁷⁰ με το φτωχότερο δέκατο του πληθυσμού να έχει απολέσει ένα ανησυχητικό ποσοστό του εισοδήματός του, της τάξης του 56,5%.⁷¹

9. Μέτρα που επηρεάζουν την ελευθερία έκφρασης και το δικαίωμα του συνέρχεσθαι

Από το 2010, τα νομοθετικά και διοικητικά μέτρα περιόρισαν την ελευθερία της έκφρασης και το δικαίωμα του συνέρχεσθαι.⁷² το δικαίωμα της ελεύθερης έκφρασης «αμφισβητήθηκε συστηματικά και κατά κόρον»⁷³ ενώ η ελευθερία του συνέρχεσθαι παραβιάστηκε. Οι αρχές εμπόδισαν τη θεμιτή διαμαρτυρία κατά των μνημονιακών πολιτικών απαγορεύοντας τις δημόσιες συγκεντρώσεις, καταστέλλοντας με χρήση υπερβολικής βίας ειρηνικές διαδηλώσεις, πραγματοποιώντας προληπτικές συλλήψεις, ανακρίνοντας ανηλίκους και βασανίζοντας αντιφασίστες διαδηλωτές, συχνά σε συνεργασία με τη Χρυσή Αυγή.⁷⁴

Αντίκτυπος των μέτρων

Η δυσανάλογη απάντηση των αρχών στη δημόσια διαμαρτυρία κατά της λιτότητας υπέσκαψε σοβαρά την ελευθερία έκφρασης και το δικαίωμα του συνέρχεσθαι. Μεταξύ 2009 και 2015, η Ελλάδα διολίσθησε από την 35^η στην 91^η θέση στον Παγκόσμιο Δείκτη Ελευθερίας του Τύπου.⁷⁵ Η καταστολή των αντιμνημονιακών διαδηλώσεων εμπόδισε την ειρηνική άσκηση των συνταγματικών δικαιωμάτων. Ακόμη περισσότερο έπληξε τις ελευθερίες, η ατιμωρησία που απολάμβανε η Χρυσή Αυγή, μέχρι το Σεπτέμβριο του 2013. Αλλά και το βίαιο κλείσιμο της ΕΡΤ, της Δημόσιας Ραδιοφωνίας και Τηλεόρασης, με Πράξη Νομοθετικού Περιεχομένου επιβολής «μαύρου» στις 11 Ιουνίου 2013 και με εισβολή των αστυνομικών δυνάμεων στις 7 Νοεμβρίου 2013, υπονόμισαν δραματικά την ελευθερία ενημέρωσης και πληροφόρησης. Οι εξελίξεις αυτές αποτέλεσαν πραγματική απειλή για τους δημοκρατικούς θεσμούς.

Παραβίαση των ελευθεριών της έκφρασης και του συνέρχεσθαι

Οι ελευθερίες της έκφρασης και του συνέρχεσθαι, όπως κατοχυρώνονται από τις διεθνείς συνθήκες και τις συμβάσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα (Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Άρθρα 20, 23· Διεθνές Σύμφωνο για τα Αστικά και Πολιτικά Δικαιώματα, Άρθρα 21, 22· ΔΣΟΚΠΔ, Άρθρο 8· ΕΣΔΑ, Άρθρα 10, 11· Αναθεωρημένος ΕΚΧ, Άρθρο 5· Χάρτης Δικαιωμάτων της ΕΕ, Άρθρα 11, 12 και άλλα), προστατεύονται, επίσης, από το Σύνταγμα (Άρθρα 11, 14). Τα δικαιώματα αυτά παραβιάστηκαν, προκειμένου να ανασχεθούν τα θεμιτά κύματα μαζικής διαμαρτυρίας ενάντια στις μνημονιακές πολιτικές.

10. Μέτρα που επηρεάζουν την προστασία έναντι των διακρίσεων

Οι νόμοι που επέβαλαν οι πιστωτές για την υλοποίηση των Μνημονίων εισάγουν διακρίσεις σε βάρος μεγάλων τμημάτων του πληθυσμού, π.χ. εργαζομένων και συνταξιούχων.⁷⁶ Οι εργαζόμενοι κάτω των 25 ετών αποκλείστηκαν από τον νομικά κατοχυρωμένο κατώτατο μισθό.⁷⁷

Οι εργαζόμενοι στερήθηκαν το δικαίωμα ελεύθερης διαπραγμάτευσης των συλλογικών, αλλά και

των ατομικών συμβάσεων.⁷⁸ Αυξήθηκαν οι διακρίσεις σε βάρος των Ρομά, των οροθετικών και των ηλικιωμένων.⁷⁹ Ομοίως, αυξήθηκε η αστυνομική βία,⁸⁰ ενώ η συστηματική κράτηση όλων των παράτυπων μεταναστών έγινε επίσημη κρατική πολιτική.⁸¹ Τα εγκλήματα μίσους κλιμακώθηκαν μαζί με τα φαινόμενα ξενοφοβίας εναντίον των μεταναστών, οι οποίοι συχνά στοχοποιήθηκαν ως αποδιοπομπαίοι τράγοι της κρίσης.⁸² Η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες (UNHCR) κατέγραψε σημαντική άνοδο σε ιδιαίτερα βίαια εγκλήματα που αποτυπώνουν διακρίσεις με βάση το φύλο και τον γενετήσιο προσανατολισμό.⁸³ Η αστυνομία δεν προστατεύει τα θύματα, δεν αντιδρά σε τέτοιες επιθέσεις, ούτε τις ερευνά επιμελώς.⁸⁴ Οι Φυλακές Τύπου Γ «επιτρέπουν ακραίες διακρίσεις και άνιση ποινική μεταχείριση παρόμοιων υποθέσεων».⁸⁵

Έμφυλος αντίκτυπος της κρίσης

Οι περικοπές στις κοινωνικές υπηρεσίες, εξαιτίας των μνημονιακών πολιτικών λιτότητας, έχουν «επιβλαβείς επιπτώσεις στις γυναίκες, σε όλο το φάσμα της ζωής τους»,⁸⁶ επηρεάζουν ιδιαίτερα τις διακρίσεις στο χώρο εργασίας και πλήττουν την οικονομική αυτονομία των γυναικών, τα σεξουαλικά και αναπαραγωγικά δικαιώματα,⁸⁷ καθώς και την προστασία από τη βία. Οι επιθέσεις αυξήθηκαν κατά 47%,⁸⁸ ενώ η προσφερόμενη προστασία είναι πολύ μικρότερη των αναγκών και οι γυναίκες στερούνται επαρκούς πρόσβασης στη Δικαιοσύνη.⁸⁹

Παραβίαση της προστασίας έναντι των διακρίσεων

Οι σαρωτικές επίπτώσεις των Μνημονίων στην κοινωνική ζωή οδήγησε σε παραβιάσεις των Άρθρων 4 και 21(1) του Συντάγματος της Ελλάδας. Το δικαίωμα συμμετοχής και πρόσβασης σε πληροφορίες που αφορούν διαδικασίες λήψης κομβικών αποφάσεων οι οποίες επηρεάζουν τη ζωή και την ευημερία των ανθρώπων, αποτελεί βασική αρχή της νομοθεσίας προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και αποτυπώνεται σε διεθνείς συνθήκες όπως το ΔΣΟΚΠΔ, το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (Άρθρο 25), ο ΕΚΧ (Άρθρο 12) και η Σύμβαση για την Εξάλειψη των Διακρίσεων κατά των Γυναικών (Άρθρο 7).

1. CEPHAS LUMINA, Foreign expert on the effects of foreign debt and other related international financial obligations of states on the full enjoyment of all human rights, particularly

economic, social and cultural rights, Report of Mission to Greece (2013), (22 – 27 Απριλίου 2013) A/HRC/25/50/Add http://goo.gl/4YY CR2

2. ΣΥΝΗΓΟΡΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ (2011) Ετήσια Έκθεση, Σύνοψη, σ.4. http://goo.gl/ZpKZdS

3. ΕΘΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ (2012) Σύσταση: Επιτακτική ανάγκη να αντιστραφεί η πορεία καταρράκωσης των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων, Ετήσια Έκθεση 2011, Αθήνα, Εθνικό Τυπογραφείο 2012, σ.119.

4. IMF, 2013. Greece Selected Issues: IMF Country Report No 13/155, σ.18 http://goo.gl/DJrW79

5. Νόμοι 3863/2010, 3979/2011, 3986/2011, 3996/2011, 4019/2011, 4024/2011 και 4052/2012.

6. Οδηγοί φορτηγών (2010), δημοτικοί υπάλληλοι (2011), εργαζόμενοι του μετρό (2013), ναυτεργάτες (2013), καθηγητές (2013) και υπάλληλοι ΔΕΗ (2014).

7. Ο μηχανισμός αυτός, ουσιαστικά η επιβίωση του ισχυρότερου, διευκόλυνε τη συνεχή πτώση των μισθών, μέσα σ' ένα γενικότερο πλαίσιο πολιτικής εσωτερικής υποτίμησης. Βλ. Καζάκος Άρης (2013) Εργατικό Δίκαιο, Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα, σ. 565 επ.

8. Η μείωσή του κατά 32%, στα €426,64 για εργαζομένους κάτω των 25 ετών, παραβιάζει το δικαίωμά τους σε δίκαιη αμοιβή, καθώς τοποθετείται κάτω από το όριο της φτώχειας: COUNCIL OF EUROPE, COMMITTEE OF MINISTERS (2013) Resolution CM/ResChS(2013)3. General Federation of employees of the National Electric Power Corporation (GENOP-DEI) and Confederation of Greek Civil Servants.

9. Trade Unions (ADEDY) against Greece, Complaint No. 66/2011. https://goo.gl/b4u63U

10. POLICIES, D.G.F.I. & AFFAIRS, P.D.C.C.R.A.C., 2015. The impact of the crisis on fundamental rights across Member States of the EU. Country Report on Greece, Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο 2015 (εφεξής LIBE), σ.83. http://goo.gl/9xzKpW

11. ΜΗΤΡΩΟ ΜΙΣΘΟΔΟΤΟΥΜΕΝΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ (2013) Εξέλιξη της απασχόλησης στο δημόσιο τομέα (31.12.2009-31.12.2013), όπως παρατίθεται στην LIBE, σ.60.

12. ΕΛΣΤΑΤ (2013) «Έρευνα Εργατικού Δυναμικού: Μάιος 2013», Δελτίο Τύπου, 8 Αυγούστου 2013.

13. Το 61% των μερικώς απασχολούμενων δεν επέλεξαν αυτοβούλως αυτό το καθεστώς εργασίας, δηλαδή ποσοστό αυξημένο κατά 16%: ETUI (2013) Benchmarking Working Europe 2013, Βρυξέλλες, σ.12, 65. https://goo.gl/2QgkeU

14. Ενδεικτικό της εντονότατης πίεσης που ασκείται στις γυναίκες ώστε να προτιμούν την άμισθη εργασία ή την παραοικονομία, γεγονός που με τη σειρά του εντείνει τις ανισότητες. Βλ. Συνήγορος του Πολίτη 2011.

15. Βλ. A/HRC/23/46/Add.5, παρ. 4.

16. Το ΔΣΟΚΠΔ, στο Άρθρο 6, εγγυάται τη δυνατότητα κάθε προσώπου να επιλέγει ή να αποδέχεται ελεύθερα εργασία, προκειμένου να κερδίζει τα απαραίτητα για τη ζωή. Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ εγγυάται δωρεάν υπηρεσίες εύρεσης εργασίας για όλους (Άρθρο 29), προστασία έναντι αδικαιολόγητης απόλυσης (Άρθρο 30) και το δικαίωμα

για δίκαιες και πρόσφορες συνθήκες εργασίας (Άρθρο 31).

17. Σύμφωνα με το Άρθρο 22(1), το κράτος προστατεύει το δικαίωμα στην εργασία και δημιουργεί συνθήκες απασχόλησης για όλους τους πολίτες POLICIES, D.G.F.I. & AFFAIRS, P.D.C.C.R.A.C., 2015. The impact of the crisis on fundamental rights across Member States of the EU, Country Report on Greece. http://goo.gl/9xzKpW, p.62.

18. EUROPEAN COMMISSION, DIRECTORATE-GENERAL FOR ECONOMIC AND FINANCIAL AFFAIRS (2010) The Economic Adjustment Programme for Greece, Βρυξέλλες (εφεξής ECDGEFA, Ελλάδα 2010), σ.22. Οι ίδιες απαιτήσεις επαναλαμβάνονταν συστηματικά στις διαδοχικές αξιολογήσεις των Προγραμμάτων και ορίζονταν ως ενδεδειγμένες.

19. Π.χ. το δικαίωμα σε δίκαιη αμοιβή, στο Άρθρο 4(1) του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη. Βλ. Complaint No. 66/2011, Decision on Merits, 23.5.2013.

20. ECDGEFA, Ελλάδα 2010.

21. EC, SEAPG, Μάρτιος 2012, σ.60, 139.

22. Οι συνολικές δαπάνες του Υπουργείου Υγείας μειώθηκαν κατά €1,8 δισ (23,7%) στο διάστημα 2009-2011: Kondilis, E. et al., 2013. Economic Crisis, Restrictive Policies, and the Population's Health and Health Care: The Greek Case. American Journal of Public Health, 103(6), σελ. 973-979. http://goo.gl/xle6S0

23. POLICIES, D.G.F.I. & AFFAIRS, P.D.C.C.R.A.C., 2015. The impact of the crisis on fundamental rights across Member States of the EU Country Report on Greece. http://goo.gl/9xzKpW, κεφάλαιο 3.

24. Ό.π.ν., πίνακας 15 στη σ. 52.

25. Ό.π.ν., σελ.54.

26. Στις αρχές της κρίσης, περίπου το 85% του πληθυσμού διέθετε δημόσια ασφάλιση υγείας: όλο και περισσότεροι την χάνουν όμως λόγω της μακροχρόνιας ανεργίας: LIBE, κεφάλαιο 3, σ. 41ff.

27. Δηλώσεις του αρμόδιου Υπουργού, 5.5.2015: http://www.efsyn.gr/arthro/vivliario-ygeias-gia-25-ekatanasfalistoys

28. POLICIES, D.G.F.I. & AFFAIRS, P.D.C.C.R.A.C., 2015. The impact of the crisis on fundamental rights across Member States of the EU Country Report on Greece. http://goo.gl/9xzKpW, κεφάλαιο 3.

29. POLICIES, D.G.F.I. & AFFAIRS, P.D.C.C.R.A.C., 2015. The impact of the crisis on fundamental rights across Member States of the EU Country Report on Greece. http://goo.gl/9xzKpW, σελ.30.

30. EC, SEAPG, Μάρτιος 2012, σ.116; EC, SEAPG, Απρίλιος 2014, παρ.76.

31. «Μισθοί και Επιδόματα Εκπαιδευτικών και Διευθυντών Σχολικών Μονάδων στην Ευρώπη», 2013/14, Στοιχεία Δικτύου «Ευρυδίκη», σ.19.

32. ΟΟΣΑ (2014) Education at a Glance 2014: OECD Indicators, σ.467-468.

33. LIBE, σ.39.

34. Ομοσπονδία Λειτουργών Μέσης Εκπαίδευσης (2012) Παρουσίαση της έρευνας ETUCE στο πλαίσιο δράσης για την οικονομική κρίση, σ.11-12.

35. Ekathimerini, 2013. Schools in northern Greece close due to cold weather, no heating http://goo.gl/bSjTkF

36. ΣΥΝΗΓΟΡΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ (2014) Ετήσια Έκθεση 2013, σ.87. http://goo.gl/rml1z9

37. ΣΥΝΗΓΟΡΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ (2013) Ειδική Έκθεση – Προβλήματα στη μετακίνηση μαθητών Α/βάθμιας και Β/θμιας εκπαίδευσης που απορρέουν από την εφαρμογή της Κ.Υ.Α. 24001/14-6-2013, σ.6-7. http://www.synigoros.gr/resources/docs/514071.pdf

38. Περιλαμβάνονται και άλλοι κυβερνητικοί θεσμοί. ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (2013) Το χρονικό της μεγάλης κρίσης, Τράπεζα της Ελλάδος, Ευρωσύστημα, σ.107.

39. Η συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα στην αναδιάρθρωση

του χρέους (PSI) την οποία επέβαλαν οι πιστωτές μείωσε μο-
νομερώς την ονομαστική αξία ομολόγων που διακρατούσαν
15.000 κρατικοί φορείς.

40. OECD, 2013. OECD Public Governance Reviews, Greece:
Reform of Social Welfare Programmes. <http://goo.gl/1ldqQn>

41. Hellenic Statistical Authority, 2014. Press release
statistics on income and living conditions 2013 (Income
reference period 2012). <http://goo.gl/w9lbQp>

42. Lumina, C., 2013. Report of the Independent Expert
on the effects of foreign debt and other related international
financial obligations of States on the full enjoyment of all
human rights, particularly economic, social and cultural rights,
Cephas Lumina. Report of Mission. <http://goo.gl/4YYCR2>,
Section V.

43. Υπουργείο Εργασίας (2015) Έκθεση, Υπουργείο Ερ-
γασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύ-
ης, Σώμα Επιθεώρησης Εργασίας, «Άρτεμις». Επιχειρησιακό
Σχέδιο Δράσης για την καταπολέμηση της ανασφάλιστης και
αδήλωτης εργασίας. Περίοδος 15 Σεπτεμβρίου 2013- 31 Ια-
νουαρίου 2015, σ. 4.

44. EUROPEAN COMMITTEE OF SOCIAL RIGHTS, 2013.
Federation of Employed Pensioners of Greece (IKA-ETAM)
v. Greece, Complaint No. 76/2012. <https://goo.gl/Np5n1x>,
Decision on merits, 7 December 2012, para. 78.

45. Ο Νόμος 4046/2012 εφάρμοσε το Δεύτερο Μνημό-
νιο {σ.684: Πρώτον, πριν την εκταμίευση, θα νομοθετηθεί να
κλείσουν μικροί φορείς ειδικού σκοπού που ασχολούνται με
κοινωνικές δαπάνες οι οποίες δεν αποτελούν προτεραιότητα
(Οργανισμός Εργατικής Κατοικίας [ΟΕΚ], Οργανισμός Εργατι-
κής Εστίας [ΟΕΕ])}.

46. Communication GRC 1/2013 (19.2.2013), and reply of
the Greek Government (16.4.), μνημονεύεται σε UN Human
Rights Council, 2013. A/HRC/23/51. <http://goo.gl/LN5gDs>

47. Π.χ. Νόμος 4055/2012, Άρθρο 15.

48. Σύμφωνα με μελέτη του Πανεπιστημίου Κρήτης, την
οποία παράθεσε η αρμόδια υπουργός. Naftemporiki.gr. Στους
17.700 οι άστεγοι στο Λεκανοπέδιο αποκαλύπτει η Θ. Φωτίου.
<http://goo.gl/sNGXVO>

49. Arapoglou, v. & Gounis, k., 2014. final report: «Caring
for the homeless and the poor in Greece: implications for the
future of social protection and social inclusion», <http://goo.gl/DGtcuj>

50. Τράπεζα της Ελλάδος (2014) Νομισματική Πολιτι-
κή 2013 - 2014, [http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/
NomPol20132014.pdf](http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/NomPol20132014.pdf)

51. IKA (2014) Αναγκαστικά Μέτρα <http://goo.gl/YJ48zo>.

52. Μεταξύ 2008 και 2014 μειώθηκαν κατά 34,4% ΤΡΑΠΕ-
ΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (2014) Νομισματική Πολιτική 2013 - 2014.

53. Arapoglou, v. & Gounis, k., 2014. final report: «Caring
for the homeless and the poor in Greece: implications for the
future of social protection and social inclusion», <http://goo.gl/DGtcuj>

54. EUROSTAT STATISTICS (2015) Table: Overcrowding by
poverty status, Πηγή: SILC

55. UNICEF, 2014. The state of the children in Greece
report 2012. <http://goo.gl/JPr508>.

56. Arapoglou, v. & Gounis, k., 2014. Final report: «Caring
for the homeless and the poor in Greece: implications for the
future of social protection and social inclusion». <http://goo.gl/DGtcuj>

57. Το Ταμείο Αξιοποίησης Ιδιωτικής Περιουσίας του Δημο-
σίου (ΤΑΙΠΕΔ) συστάθηκε με το Νόμο 3986/2011 που επέβαλε
η Τρόικα.

58. Καϊδατζής Α., Σε ποιον ανήκει η περιουσία του Δημο-
σίου; Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα ανθρώπινα δικαιώματα,
ΤΑΙΠΕΔ: Όργανο εκποίησης της δημόσιας περιουσίας και κα-
τάργησης της εθνικής κυριαρχίας της Ελλάδας, σ. 87-92.

59. ΣτΕ 1906/2014, για την ιδιωτικοποίηση της ΕΥΔΑΠ.

60. Είκοσι οκτώ ακίνητα του Δημοσίου μεταβιβάστηκαν
από το ΤΑΙΠΕΔ σε ιδιώτες, ενώ τη χρήση τους διατηρεί το
Δημόσιο, ως μισθωτής (μέθοδος επαναμίσθωσης). Είναι τα
ακόλουθα: δημόσιες υπηρεσίες σε διάφορες τοποθεσίες-
Υπουργεία Δικαιοσύνης, Διοικητικής Μεταρρύθμισης και Ηλε-
κτρονικής Διακυβέρνησης, Παιδείας, Πολιτισμού- Αρχηγείο
Ελληνικής Αστυνομίας, Αρχηγείο Αστυνομίας Θεσσαλονίκης,
Αρχηγείο Αστυνομίας Σερρών- Γενική Γραμματεία Πληροφο-
ριακών Συστημάτων, Γενική Γραμματεία Μέσων Ενημέρωσης
Γενικό Χημείο του Κράτους, Διεύθυνση Εγκληματολογικών
Ερευνών της Ελληνικής Αστυνομίας, Ελληνική Στατιστική
Υπηρεσία, Διεύθυνση Αλλοδαπών & Μετανάστευσης Αττι-
κής, Χημείο Ξάνθης ΔΟΥ Α' Αθηνών, ΙΖ' Αθηνών, ΙΘ' Αθηνών,
Αλεξανδρούπολης, Αγίων Αναργύρων, Γλυφάδας, Κηφισιάς,
Β' Κορίνθου, Παλλήνης, Β' Χαλκίδας, Χολαργού, Ξάνθης. Ο
διαγωνισμός για την πώληση και μίσθωσή τους ολοκληρώθηκε
τον Οκτώβριο του 2013 έναντι συνολικού τιμήματος 261,31
εκ. ευρώ, με πλειοδότες τις εταιρείες Εθνική Παγγαία ΑΕΕΑΠ
και Eurobank Properties ΑΕΕΑΠ. Μετά την ολοκλήρωση της
συναλλαγής, έγινε γνωστό ότι το Δημόσιο θα προχωρούσε
σε επαναμίσθωση (lease back) των κτιρίων για είκοσι χρόνια
καταβάλλοντας συνολικό ποσόν περίπου 600 εκατομμυρίων
ευρώ (25.590.240 ευρώ ανά έτος, πλέον εξόδων συντήρησης
και ασφάλισης), δηλ. περίπου τριπλάσιο από την τιμή πώλη-
σης. Η εν λόγω συναλλαγή έχει αμφισβητηθεί δικαστικά. Θα
πρέπει να σημειωθεί ότι η παραπάνω σύμβαση δεν εγκρίθη-
κε αρχικά λόγω της απόφασης με αριθμό 275/2013 του 7ου
Κλιμακίου του Ελεγκτικού Συνεδρίου, η οποία κήρυξε τη δι-
αδικασία επιλογής μεροληπτική και αδιαφανή (οι συμμετέχο-
ντες στο διαγωνισμό είχαν σύγκρουση συμφερόντων με τους
οικονομικούς συμβούλους της συναλλαγής) και έκρινε ότι
η συναλλαγή δεν φαίνεται να ικανοποιεί τις απαιτήσεις του
γενικού συμφέροντος. Παρ' όλα αυτά, μετά από αίτηση ανά-
κλησης του ΤΑΙΠΕΔ Α.Ε., η σύμβαση υπογράφηκε σύμφωνα
με την Απόφαση με αριθμό 1204/2014 του 6ου Κλιμακίου του
Ελεγκτικού Συνεδρίου.

61. EC, SEAPG, Ιούλιος 2013, σ. 41- βλ. γενική επισκόπηση
των δεσμεύσεων σχετικά με το δικαστικό σύστημα στο EC,
EAPG, Οκτώβριος 2011.

62. POLICIES, D.G.F.I. & AFFAIRS, P.D.C.C.R.A.C., 2015. The
impact of the crisis on fundamental rights across Member
States of the EU Country Report on Greece. <http://goo.gl/9xzKpW>, σελ.109-113

63. EC, SEAPG, Ιούλιος 2013, σ.109.

64. UN CEDAW, 2013. Concluding observations on the
seventh periodic report of Greece adopted by the Committee
at its fifty fourth session (11 February - 1 March 2013), C/
GRC/CO/7. <http://goo.gl/11LYE4>, σελ.3.

65. TVXS, 2015, Δελτίο τύπου ΕΛΣΤΑΤ, 4 Ιουνίου 2015,
<http://goo.gl/7Tnv1y>

66. Leventi, C. & Matsaganis, M., 2013. Distributional
implications of the crisis in Greece in 2009-2012. EUROMOD
Working Papers. <http://goo.gl/NISEDi>. Βλ. Επίσης, EUROSTAT
(2012) News release 171/2012, 3.12.2012.

67. Ό.π., σ.35.

68. EUROSTAT (2015) Severe Material Deprivation rate by
age and sex, [ilc_mddd11].

69. EUROSTAT (2015) At-risk-of-poverty rate, by age
group, %, Code: tsdsc230.

70. Leventi, C. & Matsaganis, M., 2013. Distributional
implications of the crisis in Greece in 2009-2012. EUROMOD
Working Papers. <http://goo.gl/NISEDi>, σ.22.

71. Leventi, C. & Matsaganis, M., 2013. Distributional
implications of the crisis in Greece in 2009-2012. EUROMOD
Working Papers. <http://goo.gl/NISEDi>, σ.28.

72. Hellenic League for Human Rights, 2014. Downgrading
rights: the cost of austerity in Greece. <https://goo.gl/CcGqU3>,
σ. 5.

73. Syllas C., 2013. Free speech takes a beating in Greece.

<https://goo.gl/zM8PzE>

74. Margaronis M. (2012), Greek anti-fascist protesters 'tortured by police', The Guardian, <http://goo.gl/9mPpJE>, Amnesty International, 2014. Impunity, excessive force and links to extremist Golden Dawn blight Greek police. <https://goo.gl/hzvrVo>

75. Reporters Without Borders (2015), 2015 World Press Freedom Index, <https://goo.gl/ZCLBNA>

76. Κατρούγκαλος Γιώργος (2010) Memoranda Sunt Servanda? Η συνταγματικότητα του νόμου 3845/2010 και του μνημονίου για τα μέτρα εφαρμογής των συμφωνιών με ΔΝΤ, ΕΕ και ΕΚΤ. <http://goo.gl/o66xSN> σ.151-163.

77. Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης, 2014. European Committee of Social Rights Conclusions XX-2 (GREECE). <http://goo.gl/cP8LN1> p.31.

78. Παραβίαση του Συντάγματος της Ελλάδας το οποίο εγγυάται το δικαίωμα ελεύθερων συλλογικών διαπραγματεύσεων (Άρθρο 22§2) και την ελευθερία των συμβάσεων (Άρθρο 5§1). Παραβίαση επίσης των Διεθνών Συμβάσεων Εργασίας 151/1978 και 154/1981 και του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη (Άρθρα 6, 12).

79. Ελληνική Ένωση για τα δικαιώματα του ανθρώπου (2012) Βίαιη και Ταπεινωτική Αντιμετώπιση Ατόμων: Η Ευθύνη του Κράτους, 25.5.2012. ΣΥΝΗΓΟΡΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ (2012) Η Δημοσιοποίηση Δεδομένων και Φωτογραφιών Ατόμων Θετικών στον HIV-AIDS Προσβάλλει την Ανθρώπινη Αξιοπρέπεια και Παραβιάζει τα Δικαιώματα του Ασθενούς [10.5.2012]. ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΓΙΑ ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ (2014) Συμπεράσματα XX-2 (ΕΛΛΑΔΑ), Νοέμβριος 2014, σ.31. Παρατηρητήριο για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (HRW) (2012) World Report 2012: Ευρωπαϊκή Ένωση. EUROPEAN COMMITTEE OF SOCIAL RIGHTS (2014) Conclusions XX-2 (GREECE), November 2014, p.31; HRW (2012) World Report 2012: European Union.

80. HRW (2015) Greece: Police Abusing Marginalized People, Target the Homeless, Drug Users, Sex Workers in Athens, 6.5.2015.

81. UN Human Rights Council, Report of the Special Rapporteur on the human rights of migrants, François Crépeau – Mission to Greece, A/HRC/23/46/Add.4.

82. Racist Violence Recording Network, 2013. 2012 annual report of the Racist Violence Recording Network. <http://goo.gl/oqXIWG>,

Nils Muiznieks, Commissioner for Human Rights of the Council of Europe following his visit to Greece, Strasbourg 16.4.2013, CommDH(2013)6.

83. Racist Violence Recording Network, 2015. Annual Report 2014. <http://goo.gl/ryZzWT>

84. Συνήγορος του Πολίτη, Το φαινόμενο της ρατσιστικής βίας, Ειδική Έκθεση, 25.9.2013.

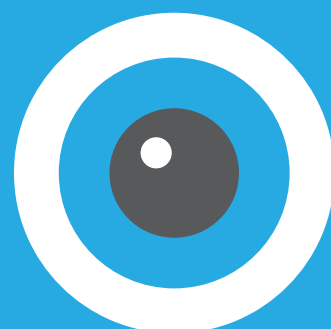
85. Διακήρυξη που υπέγραψαν 41 ελληνόφωνοι καθηγητές Εγκληματολογίας και Ποινικού Δικαίου, «Θέματα που Ανέκυψαν μετά την ψήφιση του Νόμου 4274/2014 και τη Δημιουργία Φυλακών Τύπου Γ'», Νομικό Βήμα (2014) σελ.2255-7.

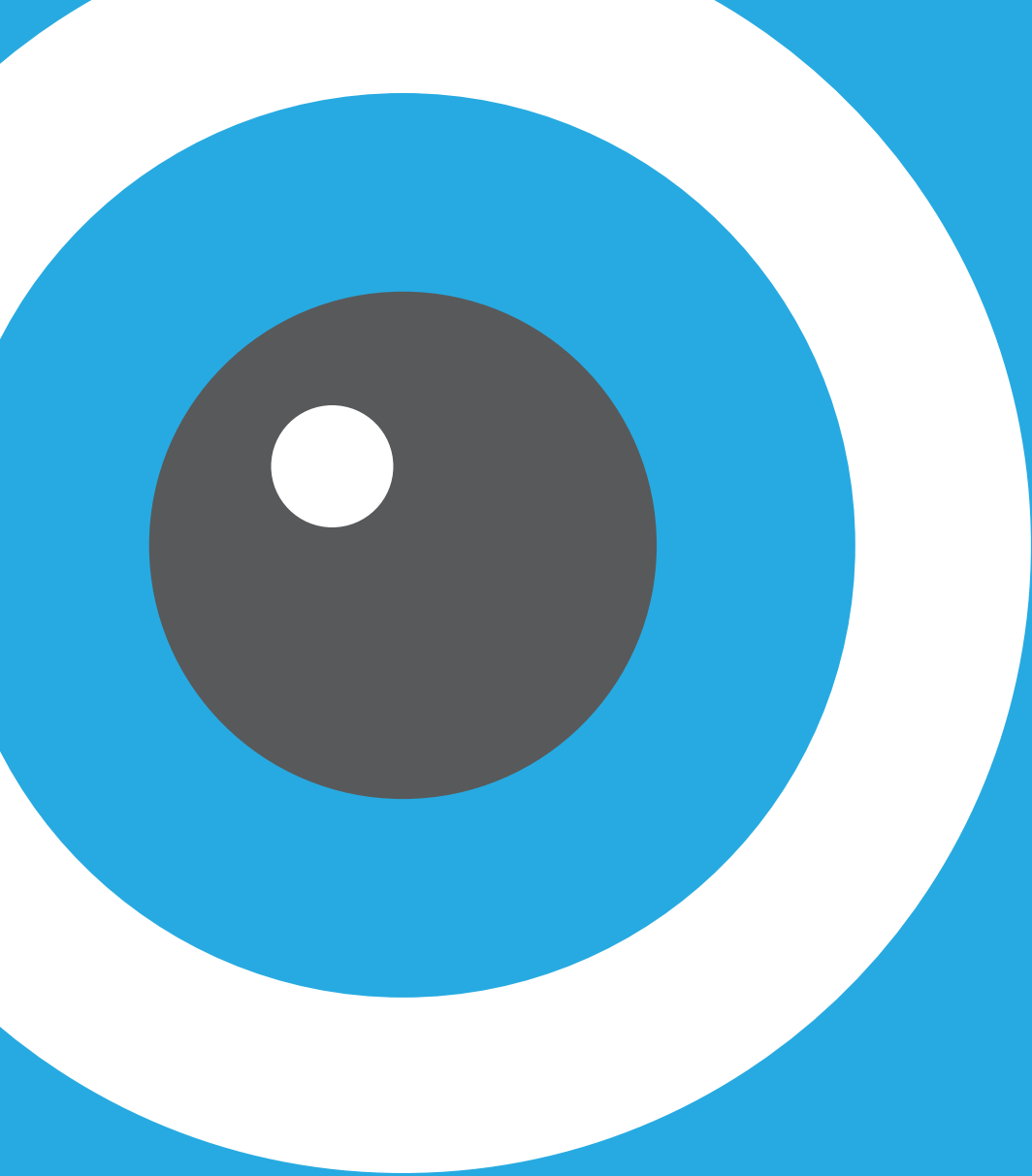
86. UN CEDAW, 2013. Concluding observations on the seventh periodic report of Greece adopted by the Committee at its fifty fourth session, CEDAW/C/GRC/CO/7. <http://goo.gl/2CN4IN>

87. Κ.Υ.Α 90380/5383/738/2012, (ΦΕΚ 1233/Β' 11.4.2012) με τον οποίο τροποποιείται ο Ενιαίος Κανονισμός Παροχών Υγείας

88. Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων, όπως παρατίθεται στο άρθρο «Η Ελληνική αστυνομία αναφέρει έξαρση στα περιστατικά ενδοοικογενειακής κακοποίησης», Το Βήμα, 2.12.2013.

89. UN COMMITTEE ON THE ELIMINATION OF DISCRIMINATION AGAINST WOMEN, op cit. UN CEDAW, 2013. Concluding observations on the seventh periodic report of Greece adopted by the Committee at its fifty fourth session, CEDAW/C/GRC/CO/7, <http://goo.gl/2CN4IN>

Νομικά ζητήματα σχετικά με το Μνημόνιο Συνεννόησης και τις Δανειακές Συμβάσεις

ΣΥΝΟΨΗ

Η Ελλάδα φέρει την πρωταρχική ευθύνη για τις παραβιάσεις που εκτέθηκαν στο Έκτο Κεφάλαιο, αλλά οι ίδιες παραβιάσεις συνιστούν, επίσης, και αθέτηση των υποχρεώσεων σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων εκ μέρους των δανειστών, καθώς αυτοί επέβαλαν τα εν λόγω μέτρα στην Ελλάδα. Αυτό ισχύει για καθένα από τα κράτη-μέλη της ευρωζώνης, που είναι συμβαλλόμενα μέρη σε διεθνείς συμβάσεις προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα (ΔΣΟΚΠΔ), η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού και ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης (ΕΚΧ). Οι Θεσμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης (η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα) πρέπει, επίσης, να ενεργούν λαμβάνοντας υπόψη τις διατάξεις του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων (ΧΘΔ), της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΣΕΕ) και της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ). Τέλος, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) και τα μέλη του οφείλουν, κατά την επιβολή προγραμμάτων προσαρμογής, να σέβονται τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες.

Όλα τα παραπάνω μέρη, επίσης, στις πολιτικές τις οποίες ακολούθησαν, δεν τήρησαν τις πλέον βασικές προϋποθέσεις, ώστε να αποτραπούν καταπατήσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Καμία εκ των προτέρων εκτίμηση ή εκ των υστέρων αποτίμηση των επιπτώσεων των πολιτικών τους στα ανθρώπινα δικαιώματα δεν διενεργήθηκε. Και τούτο, παρά το γεγονός ότι η διενέργεια τέτοιων εκτιμήσεων συνιστά βασική αξίωση του Διεθνούς Δικαίου για τα ανθρώπινα δικαιώματα και της νομοθεσίας και των πολιτικών της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένων των εγγυήσεων διαβούλευσης με όσα πρόσωπα ενδέχεται να πληγούν από τις εν λόγω πολιτικές, καθώς και της πληροφόρησης και της διαφάνειας σχετικά με τη δημόσια πρόσβαση στα πορίσματα των εκτιμήσεων αυτών.

Σε ό,τι αφορά τη διαδικασία που προβλέπεται στο

Σύνταγμα της Ελλάδας, τόσο τα Μνημόνια όσο και οι δανειακές συμβάσεις που ουσιαστικά απογύμνωσαν την Ελλάδα από τα περισσότερα κυριαρχικά της δικαιώματα, είναι διεθνείς συμφωνίες και, συνεπώς, έπρεπε να κυρωθούν από το Κοινοβούλιο. Κατά τούτο, το ελληνικό Σύνταγμα παραβιάσθηκε. Επιπλέον, οι δύο πιο σημαντικές εξουσιοδοτικές διατάξεις που προβλέπουν την έκδοση προεδρικών διαταγμάτων για τη λήψη κατάλληλων μέτρων δημοσιονομικής πολιτικής προς την επίτευξη των στόχων του προγράμματος, είναι εμφανώς αντισυνταγματικές.

Τέλος, πρέπει να επισημανθεί ότι ορισμένες από τις διατάξεις των συμφωνιών ανάμεσα στην Ελλάδα και τους πιστωτές της είναι σαφώς καταχρηστικές και αποδεικνύουν ότι η Ελλάδα ουσιαστικά εξαναγκάστηκε να παραδώσει σημαντικές πτυχές της κυριαρχίας της. Με την επιλογή του αγγλικού δικαίου, ως εφαρμοστέου δικαίου αυτών των συμφωνιών, ο κρυφός στόχος των πιστωτών ήταν να παρακαμφθούν το ελληνικό Σύνταγμα και οι διεθνείς δεσμεύσεις της Ελλάδας για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Επομένως, στο βαθμό που το αγγλικό δίκαιο δεν ενσωματώνει ή συγκρούεται με τις συμβατικές ή εθιμικού δικαίου υποχρεώσεις της Ελλάδας για τα ανθρώπινα δικαιώματα, η οικεία ρήτρα είναι άκυρη και ουδεμία υποχρέωση συμμόρφωσης απορρέει από αυτή. Επιπλέον, η κακή πίστη των συμβαλλόμενων μερών, με την οποία επιδίωξαν να παρακάμψουν το ελληνικό Σύνταγμα και τις δεσμεύσεις της χώρας έναντι του διεθνούς δικαίου, καθώς και ο καταδυναστευτικός χαρακτήρας των συμφωνιών, καθιστά τις τελευταίες άκυρες σύμφωνα με το αγγλικό δίκαιο.

1. Παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από την Ελλάδα

Όπως καταδείχθηκε στο Έκτο Κεφάλαιο, τα μέτρα που υιοθετήθηκαν και εφαρμόστηκαν από την ελληνική κυβέρνηση σύμφωνα με το λεγόμενο «πρόγραμμα διάσωσης» οδήγησαν σε σειρά παραβιάσεων των αν-

θρωπίνων δικαιωμάτων. Καθώς η Ελλάδα φέρει την πρωταρχική ευθύνη για την προστασία και προαγωγή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων για όλα τα πρόσωπα που υπάγονται στη δικαιοδοσία της, μπορεί να υποστηριχθεί ότι φέρει και την πρωταρχική ευθύνη για τις εν λόγω παραβιάσεις.

Ο ισχυρισμός, ότι τα εν λόγω μέτρα επιβλήθηκαν από τους πιστωτές της Ελλάδας μέσω των δανειακών συμβάσεων, δεν μπορεί να αποτελεί δικαιολογία για τη λήψη μέτρων που έχουν ως αποτέλεσμα τις εν λόγω παραβιάσεις. Αυτό απορρέει από το Άρθρο 103 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, όπου επιβεβαιώνεται ότι οι υποχρεώσεις που απορρέουν από τον Χάρτη υπερισχύουν οιασδήποτε άλλων αντίθετων διεθνών υποχρεώσεων. Κάνοντας ειδική αναφορά στην Ελλάδα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων (ΕΕΚΔ) παρατήρησε ότι η Ελλάδα δεν μπορεί να επικαλείται δεσμεύσεις, όπως αυτές που απορρέουν από διεθνείς συμφωνίες, συμπεριλαμβανομένων των δανειακών συμβάσεων και των Μνημονίων Συνεννόησης, προκειμένου να δικαιολογεί μέτρα που έχουν ως αποτέλεσμα την παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων.¹

2. Παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τους πιστωτές

■ Τα κράτη-μέλη της ευρωζώνης

Τα κράτη-μέλη της ευρωζώνης που ενέκριναν την υπογραφή της Δανειακής Σύμβασης και του Μνημονίου Συνεννόησης² δεσμεύονται από το δικαίο περί κρατικής ευθύνης και από τις έννομες συνέπειες που απορρέουν από οποιαδήποτε παραβίαση των διεθνών δεσμεύσεών τους.

Όλα τα κράτη-μέλη της ΕΕ είναι συμβαλλόμενα μέρη στο Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα (ΔΣΟΚΠΔ). Οι υποχρεώσεις που επιβάλλονται από το Σύμφωνο περιλαμβάνουν την προστασία των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων, ακόμα και εκτός της εθνικής επικράτειας, όπως επιβεβαιώνεται από την Επιτροπή του ΟΗΕ για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα. Και άλλες επιτροπές του ΟΗΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα έχουν καταλήξει στο ίδιο συμπέρασμα. Αποτελεί, επίσης, θέση των φορέων προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων ότι τα κράτη δεν δύνανται να ενεργούν από κοινού και διαμέσου ενός διακρατικού πλαισίου³ ό,τι τους απαγορεύεται να πράττουν όταν δρουν μεμονωμένα, θέση η οποία συνάδει με το γενικό Διεθνές Δίκαιο.⁴

Οι όροι που επιβλήθηκαν στην Ελλάδα και η συνακόλουθη προσβολή των κοινωνικο-οικονομικών δικαιωμάτων, όπως περιγράφηκαν αναλυτικά στο Έκτο Κεφάλαιο, συνιστούν παραβίαση της υποχρέωσης προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων για κάθε δανείσαν κράτος μέλος της ευρωζώνης, ως συμβαλλόμενο μέρος στο Σύμφωνο και στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού και απάδουν προς το αντικείμενο και τον σκοπό των δεσμεύσεών τους από τον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. Κάθε δανείσαν κράτος μέλος της ευρωζώνης απαιτείται, επίσης, να διασφαλίζει ότι οι μη κρατικοί φορείς των οποίων τη δράση το κράτος-μέλος είναι σε θέση να επηρεάζει, δεν θίγουν την άσκηση των εν λόγω δικαιωμάτων. Αυτό είναι ιδιαίτερος χρήσιμο

για να κατανοηθεί η ευθύνη που φέρουν τα κράτη-μέλη της ευρωζώνης, τα οποία δάνεισαν κεφάλαια «διάσωσης» μέσω του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (ΕΤΧΣ).

■ Οι θεσμοί της ΕΕ

Είναι αληθές ότι στην αμφιλεγόμενη υπόθεση Pringle στην οποία αμφισβητήθηκε η έγκυρη θέσπιση του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας (ΕΜΣ),⁵ το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ) αποφάνθηκε ότι τα κράτη-μέλη της ΕΕ δεν δεσμεύονται από τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, όταν ενεργούν εκτός του πεδίου εφαρμογής του δικαίου της ΕΕ. Το Δικαστήριο θεώρησε ότι τα κράτη-μέλη δεν εφάρμοζαν δικαίο της ΕΕ, υπό την έννοια του Αρθρου 51 (1) του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, όταν θέσπιζαν τον ΕΜΣ. Ασχέτως του αν συμφωνεί ή διαφωνεί κανείς με αυτήν τη θέση, σε ό,τι αφορά τα κράτη-μέλη της ΕΕ, είναι σαφές ότι ο Χάρτης εφαρμόζεται όταν ενεργούν τα όργανα της ΕΕ, όπως είναι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα.

Το Άρθρο 51 παρ. 1 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ ορίζει:

«Οι διατάξεις του παρόντος Χάρτη απευθύνονται στα όργανα και τους οργανισμούς της Ένωσης, τηρουμένης της αρχής της επικουρικότητας, καθώς και στα κράτη μέλη, μόνον όταν εφαρμόζουν το Δίκαιο της Ένωσης».

Η φράση «όταν εφαρμόζουν το Δίκαιο της Ένωσης» αναφέρεται στα κράτη-μέλη που δύνανται να ενεργούν, είτε στο πεδίο εφαρμογής του Δικαίου της ΕΕ, είτε σε περιστάσεις που δεν καλύπτονται από αυτό. Εξ ορισμού, οι θεσμοί της ΕΕ υποχρεώνονται να συμμορφώνονται με τις επιταγές του Χάρτη, καθώς η οικεία διάκριση δεν τους καταλαμβάνει: οφείλουν την ίδια την ύπαρξή τους στο Δίκαιο της ΕΕ και ως εκ τούτου ο Χάρτης πρέπει να εφαρμόζεται σε οποιαδήποτε δράση υιοθετούν. Οι Επεξηγήσεις σχετικά με τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων⁶ παρέχουν ισχυρό έρεισμα σε αυτή την ερμηνεία, καθώς οι επεξηγήσεις του Αρθρου 51 κάνουν σαφή διάκριση μεταξύ, αφενός των οργάνων και οργανισμών της ΕΕ και αφετέρου των κρατών μελών της ΕΕ και χρησιμοποιούν τη φράση «εφαρμόζουν το Δίκαιο της Ένωσης» μόνο σε σχέση με τα τελευταία. Πράγματι, αυτή είναι η θέση της νομικής θεωρίας.⁷ Αυτή ήταν επίσης η θέση της Γενικής Εισαγγελέως J. Kokott στην ίδια την υπόθεση Pringle, όπου σημείωνε, στις προτάσεις της από 26 Οκτωβρίου 2012, ότι «Η Επιτροπή παραμένει, ακόμη και όταν ενεργεί εντός του πλαισίου του ΕΜΣ, θεσμός της Ένωσης και ως τέτοιος δεσμεύεται από ολόκληρο το Δίκαιο της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένου του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων».⁸

Συνεπώς, οφείλουν να ενεργούν σύμφωνα με τις επιταγές του ΧΘΔ, τόσο η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, όταν επιτελεί το ρόλο που της ανατέθηκε από τη Συμφωνία μεταξύ των Πιστωτών της 8^{ης} Μαΐου 2010, όσο και το Συμβούλιο της ΕΕ όταν, ενεργώντας σύμφωνα με τα Άρθρα 126(9) και 136 της ΣΛΕΕ, απαιτεί να λάβει η Ελλάδα συγκεκριμένα μέτρα μείωσης του ελλείμματος που θεωρούνται αναγκαία για την αντιμετώπιση της κατάστασης υπερβολικού ελλείμματος.

Σε ό,τι αφορά το δεύτερο σχέδιο «διάσωσης» που δόθηκε στην Ελλάδα, το οποίο ενεργοποιήθηκε μετά τη θέσπιση τόσο του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπι-

στωτικής Σταθερότητας (ΕΤΧΣ), όσο και του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (ΕΜΧΣ), η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, στον βαθμό που αναλαμβάνει ρόλο στο ΕΤΧΣ - ιδίως στις διαπραγματεύσεις Μνημονίων Συνεννόησης με το δανειζόμενο κράτος μέλος - δεν μπορεί να αγνοεί το γεγονός ότι, ως θεσμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δεσμεύεται να διασφαλίζει πως όλες οι ενέργειές της πρέπει να σέβονται τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων.

■ Υιοθέτηση του Κανονισμού (ΕΕ) υπ' αριθ. 472/2013

Ο εν λόγω Κανονισμός⁹ που υιοθετήθηκε την 21^η Μαΐου 2013 ορίζει τους όρους που ισχύουν για τις χώρες της ευρωζώνης οι οποίες τίθενται υπό καθεστώς «ενισχυμένης επιτήρησης».

Εκ του Κανονισμού ΕΕ 472/2013 προκύπτουν τα ακόλουθα: Πρώτον, μετά την 30^η Μαΐου 2013, ημερομηνία έναρξης ισχύος του, οι χρηματοδοτικοί μηχανισμοί που αρχικά θεσπίστηκαν εκτός Δικαίου της ΕΕ υπόκεινται πλέον σε ένα πλαίσιο βασισμένο στο Δίκαιο της ΕΕ. Τα μέτρα που υιοθετούνται σύμφωνα με τον Κανονισμό, είναι σαφές ότι «εφαρμόζουν δίκαιο της ΕΕ» και ως εκ τούτου, υπόκεινται στις απαιτήσεις του ΧΘΔ: αυτό επιβεβαιώνεται από τον ίδιο τον Κανονισμό, ο οποίος υπογραμμίζει ειδικά την απαίτηση τα εν λόγω μέτρα να συμμορφώνονται προς το Άρθρο 28 του Χάρτη, που αφορά το δικαίωμα συλλογικής διαπραγμάτευσης και συλλογικών δράσεων.

Δεύτερον, ο ίδιος Κανονισμός θεσπίζει ορισμένες ειδικές απαιτήσεις. Αυτές περιλαμβάνουν ιδίως την απαίτηση η Ευρωπαϊκή Επιτροπή να αξιολογεί τη βιωσιμότητα του δημοσίου χρέους (Άρθρο 6), καθώς και την απαίτηση τα κράτη-μέλη που τίθεται υπό ενισχυμένη εποπτεία να διασφαλίζουν ότι τα μέτρα μακροοικονομικής προσαρμογής υιοθετούνται με τη συμμετοχή των κοινωνικών εταίρων και άλλων φορέων της κοινωνίας των πολιτών (Άρθρο 8).

■ Συμπέρασμα σε ό,τι αφορά τα κράτη-μέλη της ΕΕ και την Επιτροπή της ΕΕ

Από τα παραπάνω συνάγεται ότι τα Μνημόνια Συνεννόησης που συμφωνήθηκαν, τόσο το 2010, όσο και το 2012, θα έπρεπε να τηρούν τις επιταγές του ΧΘΔ. Όσον αφορά τη συμφωνία του 2010, αυτό συνάγεται από τον ρόλο που εκπληρώνει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή η οποία επιφορτίζεται με συγκεκριμένες ευθύνες, κατά τη Συμφωνία μεταξύ των Πιστωτών, καθώς και το Συμβούλιο της ΕΕ, το οποίο ενεργεί σύμφωνα με τα Άρθρα 126 (9) και 136 της ΣΛΕΕ. Όσον αφορά τη συμφωνία του 2012 με το ΕΤΧΣ, αυτό συνάγεται από το ρόλο που ανέθεσαν στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή η Συμφωνία Πλαίσιο και τα Ενοποιημένα Άρθρα του Καταστατικού που θεσπίζουν το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας. Οποιοσδήποτε αμφιβολίες για το κατά πόσο ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων ισχύει στην εφαρμογή του Μνημονίου Συνεννόησης αίρονται με την υιοθέτηση του Κανονισμού υπ' αρ. 472/2013. Επιπλέον, όπως σημειώθηκε παραπάνω, καθ' όλη τη διαδικασία, ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης του 1961 συνεχίζει να ισχύει για την Ελλάδα. Αυτό επιβεβαιώθηκε ρητά από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων (ΕΕΚΔ), στην προαναφερθείσα υπόθεση σχετικά με την εφαρμογή

μέτρων λιτότητας από την Ελλάδα.¹⁰

Επιπλέον, οφείλουμε να υπενθυμίσουμε ότι οι Ευρωπαίοι Δανειστές (Κράτη και Θεσμοί) οφείλουν να σέβονται την Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΣΕΕ), ιδίως τα Άρθρα 2 και 3.

Σύμφωνα με το Άρθρο 2 της ΣΕΕ, «Η Ένωση βασίζεται στις αξίες της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας, της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της ισότητας, του κράτους δικαίου, καθώς και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένων των δικαιωμάτων των προσώπων που ανήκουν σε μειονότητες. Οι αξίες αυτές είναι κοινές στα κράτη-μέλη εντός κοινωνίας που χαρακτηρίζεται από τον πλουραλισμό, την απαγόρευση των διακρίσεων, την ανοχή, τη δικαιοσύνη, την αλληλεγγύη και την ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών».

Το Άρθρο 3, παρ. 3, εδ. 3 της ΣΕΕ, ορίζει ότι η Ένωση «προάγει την οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή και την αλληλεγγύη μεταξύ των κρατών-μελών».

Τέλος, στο Άρθρο 9 της ΣΛΕΕ ορίζεται ότι «Κατά τον καθορισμό και την εφαρμογή των πολιτικών και των δράσεών της, η Ένωση συνεκτιμά τις απαιτήσεις που συνδέονται με την προαγωγή υψηλού επιπέδου απασχόλησης, με τη διασφάλιση της κατάλληλης κοινωνικής προστασίας, με την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού καθώς και με υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης, κατάρτισης και προστασίας της ανθρωπίνης υγείας».

Συνεπώς, ο παραμερισμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, κατά τον σχεδιασμό των μακροοικονομικών προγραμμάτων που συμφωνήθηκαν ανάμεσα στην Ελλάδα και τους πιστωτές της το 2010 και το 2012, συνιστά παραβίαση τόσο του Δικαίου της ΕΕ όσο και του Διεθνούς Δικαίου.

Παρότι ενδεχομένως υφίστανται αμφιβολίες ως προς την ισχύ του ΧΘΔ στα κράτη-μέλη της ΕΕ, σε σχέση με την υιοθέτηση και την εφαρμογή των εν λόγω προγραμμάτων έως την 30^η Μαΐου 2013 και παρότι η προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων υπό τον ΧΘΔ είναι μάλλον αδύναμη, δεν χωρά αμφισβήτηση ότι τουλάχιστον ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης θα έπρεπε να είχε τηρηθεί πλήρως. Οι επιπτώσεις στα δικαιώματα που προστατεύονται από διατάξεις του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη, τον οποίο αποδέχθηκε η Ελλάδα, θα έπρεπε να είχαν εκτιμηθεί και εάν εντοπιζόταν οποιαδήποτε ασυμβατότητα, θα έπρεπε τα προγράμματα προσαρμογής να τροποποιηθούν, ούτως ώστε να εξαλειφθεί κάθε κίνδυνος ασυμβατότητας.

Τόσο η Ελλάδα όσο και τα κράτη-μέλη της ΕΕ, τα οποία έχουν δεσμευθεί να σέβονται το Διεθνές Δίκαιο ανθρωπίνων δικαιωμάτων, εάν δεν το πράττουν, παραβιάζουν τις διεθνείς τους υποχρεώσεις.

■ Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ)

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) έχει επανειλημμένα δεχθεί ότι, μολονότι οι δεσμεύσεις που απορρέουν από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) δεν αποκλείουν τη συνεργασία μεταξύ κρατών σε συγκεκριμένα πεδία δραστηριότητας, οι δεσμεύσεις των συμβαλλομένων μερών συνεχίζουν να ισχύουν ακόμη

και αφότου ένα κράτος έχει μεταβιβάσει ορισμένες αρμοδιότητες σε διεθνείς οργανισμούς.¹¹ Ως εκ τούτου, τα κράτη-μέλη του ΔΝΤ οφείλουν να συμμορφώνονται με τις ισχύουσες δεσμεύσεις τους, σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα, ακόμη και όταν ενεργούν υπό την αιγίδα του ΔΝΤ.

Όσο για το ΔΝΤ καθεαυτό, όπως συμβαίνει και με οποιοδήποτε άλλο υποκείμενο του διεθνούς δικαίου, οι διεθνείς οργανισμοί «δεσμεύονται από οποιεσδήποτε υποχρεώσεις τους βαρύνουν σύμφωνα με τις γενικές αρχές του Διεθνούς Δικαίου, σύμφωνα με το καταστατικό τους ή σύμφωνα με τις διεθνείς συμβάσεις των οποίων είναι μέλη».¹² Το ΔΝΤ οφείλει να απέχει από πράξεις που θα υπονόμωσαν τη δυνατότητα ενός δανειζόμενου κράτους να συμμορφώνεται με τις εσωτερικές, αλλά και με τις διεθνείς του δεσμεύσεις, προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.¹³ Επιπλέον, το ΔΝΤ δεσμεύεται από τις γενικές αρχές και τους σκοπούς του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, καθώς και το ίδιο είναι μια εξειδικευμένη Αρχή του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών.¹⁴ Οι εν λόγω γενικές αρχές και σκοποί περιλαμβάνουν το σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες.

Πρέπει να σημειωθεί ότι, παρά την εσφαλμένη παραδοσιακή άποψη ότι στο ΔΝΤ δεν επιτρέπεται να λαμβάνει υπόψη του τα ανθρώπινα δικαιώματα, εξαιτίας της απαγόρευσης η οποία απέρριψε, κατ' αναλογία, από το Άρθρο IV, τμήμα 10, του Καταστατικού της Διεθνούς Τράπεζας Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης («Απαγορεύεται η Πολιτική Δραστηριότητα», αλλά σημειώνεται ότι το Καταστατικό του ΔΝΤ δεν περιλαμβάνει καμιά παρόμοια ρήτρα), οποιαδήποτε δικαιολόγηση της άρνησης συνεκτίμησης των επιπτώσεων στα ανθρώπινα δικαιώματα, στις συστάσεις του ΔΝΤ προς τα κράτη, είναι αβάσιμη, ιδίως όταν η συμμόρφωση με τις εν λόγω συστάσεις αποτελεί όρο για τη λήψη κεφαλαίων, με δεδομένο τον βαθιά παρεμβατικό χαρακτήρα τέτοιων συστάσεων πολιτικής που απευθύνονται στα κράτη.

3. Διαδικαστικές παραβιάσεις

3.1 Διαφάνεια και Εκτίμηση Επιπτώσεων στα Κοινωνικά και Ανθρώπινα Δικαιώματα

Σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τα κράτη, τόσο όταν ενεργούν μεμονωμένα, όσο και όταν ενεργούν από κοινού, έχουν υποχρέωση να πληροφορούνται τις ενδεχόμενες επιπτώσεις των ενεργειών τους στα κοινωνικο-οικονομικά δικαιώματα, τόσο στο εσωτερικό, όσο και στο εξωτερικό της επικράτειάς τους. Πολλές διεθνείς κατευθυντήριες οδηγίες¹⁵ καθώς και παρατηρήσεις οργάνων διεθνών συνθηκών¹⁶ υπογραμμίζουν την ανάγκη να διενεργούνται Εκτιμήσεις Επιπτώσεων στα Ανθρώπινα Δικαιώματα.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει δεσμευθεί, μέσω σειράς κατευθυντήριων οδηγιών,¹⁷ να διενεργεί συστηματικά Εκτιμήσεις Επιπτώσεων, συμπεριλαμβανομένων και των επιπτώσεων στα θεμελιώδη δικαιώματα, στις νομοθετικές προτάσεις της. Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης τόνισε τη σημασία των Εκτιμήσεων Επιπτώσεων στην υιοθέτηση νομοθετικών μέτρων.¹⁸ Το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης δε-

σμεύθηκε για την περαιτέρω ενίσχυση της παραμέτρου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στις εκτιμήσεις επιπτώσεων στις εξωτερικές πολιτικές της ΕΕ.¹⁹ Βασιζόμενος εν μέρει στην εν λόγω δέσμευση, αλλά και σε αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για το ίδιο θέμα, ο Ευρωπαίος Διαμεσολαβητής, σε υπόθεση σχετική με τη Συμφωνία Ελευθέρων Συναλλαγών με το Βιετνάμ, συντάχθηκε με την άποψη ότι η άρνηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής να προετοιμάσει Έκθεση Εκτίμησης Επιπτώσεων για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα συνιστά περίπτωση κακοδιοίκησης.²⁰

Προξενεί εντύπωση ότι, όταν σχεδιάσθηκαν τα προγράμματα μακροοικονομικής προσαρμογής που αφορούσαν την Ελλάδα, ουδεμία Εκτίμηση Επιπτώσεων για τα ανθρώπινα δικαιώματα προετοιμάσθηκε. Επιπλέον, σειρά διαδικαστικών ελαττωμάτων περιγράφηκαν και καταγγέλλθηκαν στη σχετική Έκθεση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου του 2014²¹ και, όπως τονίσθηκε από μέλος της Επιστημονικής Υπηρεσίας της Βουλής των Ελλήνων: «Όλες οι φάσεις εκπόνησης του προγράμματος προσαρμογής υστερούσαν πράγματι σε διαφάνεια και δημοκρατικό έλεγχο. Μέχρι το 2013, από την προπαρασκευαστική φάση της διαπραγμάτευσης έως τη σύνθεση των εντολών και τη διαμόρφωση συγκεκριμένων μέτρων, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο είχε τεθεί πλήρως στο περιθώριο».²²

Ούτε το 2010 ούτε το 2012, υπήρξε οποιαδήποτε απόπειρα να εκτιμηθούν οι επιπτώσεις στα ανθρώπινα δικαιώματα της μακροοικονομικής προσαρμογής και της δημοσιονομικής εξυγίανσης που αποτελούσαν όρους για την παροχή δανείων. Στην περίπτωση ιδίως του Μνημονίου Συνεννόησης του 2012, η απουσία οποιασδήποτε Εκτίμησης Επιπτώσεων για τα ανθρώπινα δικαιώματα εγείρει ιδιαίτερα ερωτήματα, καθώς οι βλάβες είχαν πλέον καταστεί ευρέως γνωστές.

Τα κράτη-μέλη της ευρωζώνης, τα κράτη-μέλη της ΕΕ που δρουν στο πλαίσιο του Συμβουλίου, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα ως θεσμοί της ΕΕ, καθώς και το ΔΝΤ και τα κράτη-μέλη του ΔΝΤ, απέτυχαν να ανταποκριθούν στις πλέον στοιχειώδεις απαιτήσεις αποτροπής βλαβών στα ανθρώπινα δικαιώματα εξαιτίας των πολιτικών που εφαρμόζουν. Δεν διενέργησαν Εκτιμήσεις Επιπτώσεων στα ανθρώπινα δικαιώματα, ούτε εκ των προτέρων ούτε εκ των υστέρων, μολονότι η διατύπωση σχετικών εκτιμήσεων συνιστά βασική προσδοκία τόσο του Διεθνούς Δικαίου για τα ανθρώπινα δικαιώματα, όσο και του δικαίου και των πολιτικών της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένων των εγγυήσεων διαβούλευσης με τα πρόσωπα τα οποία ενδέχεται να επηρεαστούν από τις εν λόγω πολιτικές, αλλά και πρόσβασης στην πληροφόρηση και διαφάνειας σε ό,τι αφορά τη δημόσια πρόσβαση στα αποτελέσματα των Εκτιμήσεων αυτών.²³

3.2 Η αντισυνταγματικότητα των δανειακών συμβάσεων και των Μνημονίων Συνεννόησης

3.2.1 Παραβίαση της διαδικασίας κύρωσης την οποία προβλέπει το Σύνταγμα της Ελλάδας

Η διαπραγμάτευση και η υπογραφή των δανειακών συμβάσεων έλαβαν χώρα με πλήρη έλλειψη διαφάνειας και παραβίασαν τη διαδικασία που προβλέπει το Σύνταγμα.

Τόσο τα Μνημόνια όσο και οι δανειακές συμβά-

σεις που πρακτικά απογύμνωσαν την Ελλάδα από τα περισσότερα κυριαρχικά της δικαιώματα, αποτελούν διεθνείς συμφωνίες και, ως εκ τούτου, έπρεπε να κυρωθούν από τη Βουλή.²⁴ Πράγματι, σύμφωνα με το Άρθρο 36 παρ. 2 του Συντάγματος, οι διεθνείς συμφωνίες πρέπει να κυρώνονται με τυπικό νόμο από την Ολομέλεια της Βουλής. Πρέπει μάλιστα να ψηφιστούν με αυξημένη πλειοψηφία τριών πέμπτων του όλου αριθμού των βουλευτών, όπως ορίζεται στο Άρθρο 28 παρ. 2 και όπως επέμειναν αρκετά μέλη του Συμβουλίου της Επικρατείας (βλέπε απόφαση ΟλΣτΕ 668/2012, σκ. 29).

Εντούτοις, η Δανειακή Σύμβαση της 8^{ης} Μαΐου 2010 ούτε καν διανεμήθηκε στη Βουλή, ούτε ποτέ συζητήθηκε δημόσια. Παρομοίως, τα μέτρα λιτότητας επιβλήθηκαν, χωρίς να συζητηθούν ποτέ στη Βουλή. Μάλιστα, έγγραφο, με τίτλο «Δήλωση για τη στήριξη της Ελλάδας από τα κράτη-μέλη της ευρωζώνης» της 11^{ης} Απριλίου 2010 (Παράρτημα II, νόμος 3845/2010), ανακοίνωσε ότι τα κράτη-μέλη της ευρωζώνης, μαζί με την ΕΚΤ και το ΔΝΤ, ήταν έτοιμα να παράσχουν δάνειο στην Ελλάδα και ότι οι όροι του δανείου «είχαν ήδη συμφωνηθεί». Αυτό αποδεικνύει ότι κανένα από τα εμπλεκόμενα μέρη δεν είχε πρόθεση να σεβαστεί τις διαδικασίες του Συντάγματος της Ελλάδας ή να συμμορφωθεί με τις πλέον στοιχειώδεις απαιτήσεις διαφάνειας.

Τα ευρωπαϊκά κράτη που είναι συμβαλλόμενα μέρος στις Δανειακές Συμβάσεις είναι, όλα, δημοκρατικά κράτη και, συνεπώς, γνωρίζουν πλήρως τον τυπικό κανόνα των εθνικών Συνταγμάτων που απαιτεί την κοινοβουλευτική κύρωση κάθε διεθνούς συνθήκης. Πόσο μάλλον που η εν λόγω δέσμευση αφορά διεθνείς συμφωνίες, όπως οι Δανειακές Συμβάσεις οι οποίες καθορίζουν το μέλλον του κράτους και των πολιτών του για δεκαετίες. Για τον λόγο αυτόν, τόσο τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσο και οι «θεσμοί» - ιδίως η Ευρωπαϊκή Ένωση και η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα - γνώριζαν ή όφειλαν να γνωρίζουν ότι η μη κύρωση των Δανειακών Συμβάσεων από τη Βουλή των Ελλήνων τις καθιστά αντισυνταγματικές.

Με το Άρθρο 1 παρ. 4 του Νόμου 3845/2010, εξουσιοδοτήθηκε ο Υπουργός Οικονομικών να διαπραγματεύεται και να υπογράφει τα κείμενα όλων των σχετικών δανειακών και χρηματοδοτικών συμφωνιών (συμπεριλαμβανομένων διεθνών συνθηκών, συμβάσεων και μνημονίων συνεννόησης). Εντούτοις, αυτές οι συμφωνίες έπρεπε να υποβληθούν στη Βουλή για κύρωση, γεγονός που ουδέποτε συνέβη. Πέντε ημέρες μετά την ψήφιση του Νόμου 3845/2010, το Άρθρο 1 παρ.9 του Νόμου 3847/2010 τροποποίησε το Άρθρο 1 παρ. 4 του Νόμου 3845, αντικαθιστώντας τον όρο «κύρωση» (από τη Βουλή) με τους όρους «συζήτηση και ενημέρωση».

Επιπροσθέτως, όλες οι σχετικές συμφωνίες (ανεξαρτήτως του νομικού τους χαρακτήρα) κηρύχθηκαν ως παράγουσες έννομο αποτέλεσμα από τη στιγμή της υπογραφής τους από τον Υπουργό Οικονομικών. Ως εκ τούτου, τα Άρθρα 28 και 36 του Συντάγματος καταργήθηκαν στην πράξη με μια απλή νομοθετική μεταβολή. Επιπλέον, ο Νόμος 3845/2010 συμπεριέλαβε τα δύο από τα τρία Μνημόνια Συνεννόησης, ως απλά παραρτήματα, τιτλοφορώντας τα «Σχέδια Προ-

γράμματος».

Πάρα ταύτα, στις 3 Ιουνίου 2010 κατατέθηκε στη Βουλή νομοσχέδιο για την κύρωση όλων των δανειακών συμβάσεων, ορίζοντας ότι αυτές ισχύουν από την ημερομηνία κατάθεσής του (Άρθρο 3). Φαίνεται ότι, συνειδητοποιώντας ότι ο Νόμος 3845/2010 ήταν αντισυνταγματικός, η τότε κυβέρνηση κατέθεσε το εν λόγω νομοσχέδιο στο Κοινοβούλιο προκειμένου να προσδώσει στα υιοθετηθέντα μέτρα νομική ισχύ.

3.2.2 Η εξουσιοδότηση προς τον Υπουργό Οικονομικών είναι αντισυνταγματική

Οι δύο πιο σημαντικές εξουσιοδοτικές διατάξεις, όσον αφορά τον Υπουργό Οικονομικών, είναι²⁵ α) η διάταξη του Άρθρου 1 παρ. 4 και β) η διάταξη του Άρθρου 2 παρ. 1^α του νόμου 3845/2010, που προβλέπουν την έκδοση προεδρικών διαταγμάτων, προκειμένου να ληφθούν κατάλληλα μέτρα δημοσιονομικής πολιτικής για την επίτευξη των στόχων του προγράμματος. Αυτές οι δύο εξουσιοδοτικές διατάξεις είναι σαφώς αντισυνταγματικές.

Η διάταξη που περιέχεται στο Άρθρο 1 παρ. 4 είναι αντισυνταγματική, επειδή παραβιάζει το Άρθρο 36 παρ. 2 του Συντάγματος.²⁶ Το επιχείρημα αυτό ενισχύεται περαιτέρω από το Άρθρο 36 παρ. 4 του Συντάγματος, το οποίο απαγορεύει ρητά οποιαδήποτε εξουσιοδότηση σε ό,τι αφορά την κύρωση διεθνών συνθηκών.²⁷ Το Συμβούλιο της Επικρατείας, στην κομβική του Απόφαση 668/2012, αρνήθηκε να εξετάσει τη συνταγματικότητα της εν λόγω εξουσιοδότησης (σκ. 30). Εντούτοις, σύμφωνα με τη μειοψηφούσα γνώμη δύο δικαστών, η εν λόγω ρήτρα παραβιάζει τα Άρθρα 36 παρ. 2 και 28 παρ. 1 του Συντάγματος (σκ. 31).

Το Άρθρο 2 παρ. 1α του Νόμου 3845/2010 αντιβαίνει στο Άρθρο 43 παρ. 4 του Συντάγματος.²⁸ Λαμβάνοντας υπόψη ότι ο ίδιος ο νόμος δεν προβλέπει κάποιο πλαίσιο εντός του οποίου θα ασκούνται οι αρμοδιότητες για τις οποίες υπήρξε εξουσιοδότηση, ο νόμος αυτός δεν παρέχει οποιεσδήποτε «γενικές αρχές και κατευθύνσεις που πρέπει να ακολουθήσει η κανονιστική ρύθμιση». Ως εκ τούτου, η εξουσιοδότηση δεν είναι ειδική και ορισμένη και επομένως είναι αντισυνταγματική σύμφωνα με τη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας (βλέπε αποφάσεις 3051/2014 και 1210/2010).

4. Καταχρηστικές ρήτρες των συμφωνιών μεταξύ Ελλάδας και πιστωτών

Από το 2010, το εφαρμοστέο δίκαιο για τις δανειακές συμβάσεις μεταξύ της Ελλάδας και των επίσημων πιστωτών της είναι το αγγλικό. Το αγγλικό δίκαιο διέπει και τα νέα ομόλογα που έλαβαν οι ιδιώτες πιστωτές σύμφωνα με τους όρους του PSI του 2012.

Ο κρυφός σκοπός των πιστωτών (οι οποίοι βρίσκονταν σε πολύ ισχυρότερη διαπραγματευτική θέση), κατά την επιλογή του αγγλικού δικαίου ήταν να παρακαμφθούν το Σύνταγμα και οι διεθνείς δεσμεύσεις της Ελλάδας, όσον αφορά τα ανθρώπινα δικαιώματα. Πράγματι, τα μέρη υπέλαβαν ότι ένα δικαιοδοτικό όργανο το οποίο θα είχε εντολή να εφαρμόσει αποκλειστικά το αγγλικό δίκαιο, θα περιοριζόταν σε μια αυστηρή ερμηνεία του δικαίου των συμβάσεων,

μάλλον ευνοϊκή για τους πιστωτές. Παρά το γεγονός ότι το αγγλικό δίκαιο συμπεριλαμβάνει, μεταξύ άλλων, τον Νόμο περί Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (Human Rights Act), ήταν σαφές στα συμβαλλόμενα μέρη ότι ο εν λόγω νόμος δεν θα έβρισκε εφαρμογή στη συγκεκριμένη περίπτωση, καθώς, σύμφωνα με το Άρθρο 22 του ίδιου νόμου, υπόκειται σε εδαφικούς περιορισμούς. Δεδομένου ότι το μεγαλύτερο μέρος της χρηματοδότησης θα αναλάμβαναν διακυβερνητικοί οργανισμοί, ήταν επίσης γνωστό ότι οι τελευταίοι δεν υπόκεινται σε συμβατικές δεσμεύσεις σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα και ότι απολαμβάνουν ευρύτατων ασυλιών.

Ορισμένες από τις ρήτρες στις συμφωνίες είναι μάλιστα σαφώς καταχρηστικές και αποδεικνύουν ότι, στην πραγματικότητα, η Ελλάδα εξαναγκάσθηκε να απεμπολήσει σημαντικές πτυχές της κυριαρχίας της. Ενδεικτικά: «Με την παρούσα ο Δανειολήπτης, αμετάκλητα και άνευ όρων, παραιτείται από κάθε ασυλία την οποία έχει ή πρόκειται να αποκτήσει, όσον αφορά τον ίδιο ή τα περιουσιακά του στοιχεία, από νομικές διαδικασίες σε σχέση με την παρούσα Σύμβαση, περιλαμβανομένων, χωρίς περιορισμούς, της ασυλίας όσον αφορά την άσκηση αγωγής, δικαστική απόφαση ή άλλη διαταγή, κατάσχεση, αναστολή εκτέλεσης δικαστικής απόφασης ή προσωρινή διαταγή, και όσον αφορά την εκτέλεση και επιβολή κατά των περιουσιακών στοιχείων του, στο βαθμό, που δεν το απαγορεύει αναγκαστικός νόμος».²⁹

Ως εάν αυτή η απεμπόληση κυριαρχικών δικαιωμάτων δεν ήταν αρκετή, οι πιστωτές της Ελλάδας, προβλέποντας ότι η καταχρηστική και επονειδίστη φύση της συμφωνίας τους θα μπορούσε να εκληφθεί ως τέτοια από αρμόδιο δικαστήριο, προσέθεσαν και μian άλλη ρήτρα με την οποία διατηρούνται οι υποχρεώσεις του δανειολήπτη ακέραιες, ακόμη και σε ενδεχόμενη ακυρότητα της συμφωνίας.

«Σε περίπτωση που μία ή περισσότερες από τις διατάξεις που περιλαμβάνονται στην παρούσα Συμφωνία είναι ή καταστούν εξ ολοκλήρου ή εν μέρει άκυρες, παράνομες ή μη εκτελεστές, από οποιαδήποτε άποψη βάσει οποιουδήποτε ισχύοντος νόμου, η ισχύς, η νομιμότητα και η εκτελεστότητα των υπολοίπων διατάξεων που περιλαμβάνονται στην παρούσα Συμφωνία επ' ουδενί τρόπο επηρεάζεται ή κλονίζεται για τον λόγο αυτό. Οι διατάξεις που είναι εξ ολοκλήρου ή εν μέρει άκυρες, παράνομες ή μη εκτελεστές, ερμηνεύονται και ως εκ τούτου εφαρμόζονται σύμφωνα με το πνεύμα και τον σκοπό της παρούσας Συμφωνίας».³⁰

Ακόμη και αν εφαρμοζόταν το αγγλικό δίκαιο, οι όροι της συμφωνίας θα θεωρούνταν εν πολλοίς απεχθείς. Κατά πρώτον, έχει κριθεί ότι, στο μέτρο του δυνατού, το αγγλικό κοινό δίκαιο (common law) πρέπει να εφαρμόζεται κατά τρόπο που να βρίσκει εφαρμογή η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) ή αλλιώς, όπως έχει διατυπωθεί, να «συμφωνούνται τα δικαιώματα της Ευρωπαϊκής Σύμβασης με τις αρχές του κοινού δικαίου και της επιείκειας».³¹ Προφανώς όμως, εδώ παραβιάζονται θεμελιώδεις διατάξεις της ΕΣΔΑ. Κατά δεύτερον, σύμφωνα με το αγγλικό κοινό δίκαιο, όσες πιστοδοτικές συμβάσεις είναι ιδιαιτέρως μεροληπτικές υπέρ του δανειστή και επιβάλλουν καταχρηστικούς όρους που παρεμβαίνουν στην προσωπική σφαίρα και τις βιοτικές επιλογές του

δανειολήπτη, αντίκεινται στη δημόσια τάξη.³² Τέλος τα αγγλικά δικαστήρια έχουν στην πράξη αποδεχθεί ότι η καλή πίστη αποτελεί μέρος του αγγλικού δικαίου μέσω της νομοθεσίας και των αρχών της ΕΕ.³³ Όπως ήδη εξηγήθηκε παραπάνω, η έλλειψη καλής πίστης αποτυπώθηκε σαφώς στις δανειακές συμβάσεις που επιβλήθηκαν στην Ελλάδα.

Τα κράτη δεν είναι υποχρεωμένα να εφαρμόζουν συμβάσεις ή ρήτρες οι οποίες παραβιάζουν το Σύνταγμα τους ή οι οποίες επιβάλλουν περιορισμούς στις τρεις εξουσίες, καθώς αυτό πρακτικά θα σήμαινε απώλεια της κυριαρχίας. Ως εκ τούτου, το δόγμα της αναγκαίας εκτελεστικής δράσης του κράτους (executive necessity), το οποίο αρχικά διαμορφώθηκε στις δυτικές φιλελεύθερες δημοκρατίες, δέχεται την ιδέα ότι συμβάσεις ή δεσμεύσεις τις οποίες συνομολογεί η κυβέρνηση, είναι ανεφάρμοστες κατ' επιταγή του δημοσίου συμφέροντος, εάν τυχόν δεσμεύουν τη μελλοντική άσκηση των αρμοδιοτήτων και εξουσιών της εκτελεστικής εξουσίας.³⁴

Συμπερασματικά, στο βαθμό που το αγγλικό δίκαιο δεν ενσωματώνει τις συμβατικές ή τις εθιμικού δικαίου υποχρεώσεις της Ελλάδας για τα ανθρώπινα δικαιώματα ή έρχεται σε αντίθεση με αυτές, η ρήτρα της επιλογής του ως εφαρμοστέου είναι άκυρη και δεν δημιουργεί καμία υποχρέωση συμμόρφωσης. Σε κάθε περίπτωση, η κακή πίστη των συμβαλλόμενων μερών, με την οποία αυτά αποσκοπούσαν να παρακάμψουν το Σύνταγμα και τις δεσμεύσεις της χώρας έναντι του Διεθνούς Δικαίου, καθώς και ο καταχρηστικός χαρακτήρας των συμφωνιών, καθιστούν τις τελευταίες άκυρες σύμφωνα με το αγγλικό δίκαιο.

1. Π.χ. European Committee of Social Rights, Complaint No. 80/2012, Pensioners' Union of the Agricultural Bank of Greece (ATE) v Greece, 16 January 2012, para. 48.; ECtHR, Appl. No. 5809/08, Al-Dulimi and Montana Management Inc. v. Switzerland, απόφαση της 26ης Νοεμβρίου 2013, σκ. 111.; ECtHR, Appl. No. 45036/98, Bosphorus Hava Yollary Turizm ve Ticaret Anonim Sirketi v Ireland, Grand Chamber, απόφαση της 30ης Ιουνίου 2005, σκ. 153.; ECtHR, Appl. No. 19392/92, United Communist Party of Turkey and Others v. Turkey, 30 January 1998, § 29.

2. Συμφωνία μεταξύ των Πιστωτών (2010), άρθρο 2(1); Σύμβαση Δανειακής Διευκόλυνσης (2010), προοίμιο παρ. 6.

3. Συμφωνία μεταξύ των Πιστωτών (2010), προοίμιο παρ. 2.

4. Στο Διεθνές Δίκαιο γίνεται δεκτό ότι ένα «Κράτος - μέλος διεθνούς οργανισμού αναλαμβάνει διεθνή ευθύνη σε περίπτωση που, επωφελοόμενο από το γεγονός ότι ο οργανισμός έχει δικαιοδοσία σε σχέση με το αντικείμενο μίας εκ των διεθνών υποχρεώσεων του κράτους, καταστρατηγεί την εν λόγω υποχρέωση ωθώντας τον Οργανισμό να προχωρήσει σε ενέργεια η οποία, αν διαπράττονταν από το κράτος, θα συνιστούσε παραβίαση της υποχρέωσης» (άρθρο. 61, Draft Articles on the responsibility of international organizations, που υιοθετήθηκαν από την International Law Commission στην 69η σύνοδο at its sixty-third session, το 2011 (A/66/10, σκ. 87) και χαιρετίσθηκε από τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ στην Res. 66/100 της 9ης Δεκεμβρίου 2011).

5. Ο ESM θεσπίσθηκε με την Απόφαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου 2011/199/EU της 25ης Μαρτίου 2011, τροποποιώντας το Άρθρο 136 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (TFEU) σε ό,τι αφορά τον μηχανισμό σταθερότητας για τα κράτη-μέλη των οποίων νόμισμα είναι το ευρώ (OJ 2011 L 91, σ. 1). Η εν λόγω Απόφαση προσέθεσε μια νέα παρ. 3 στο Άρθρο 136 της TFEU, προκειμένου να επιτρέψει τη θέσπιση ενός νέου μηχανισμού σταθερότητας ο οποίος θα διασφαλίζει τη σταθερότητα

στην ευρωζώνη. Η Συνθήκη που θέσπιζε τον ESM υπογράφηκε στη συνέχεια στις Βρυξέλλες στις 2 Φεβρουαρίου 2012 από όλα τα κράτη-μέλη της ευρωζώνης.

6. OJ C 303/17 της 14.12.2007.

7. PEERS S. (2013), "Towards a New Form of EU Law?: The Use of EU Institutions outside the EU Legal Framework", *European Constitutional Law Review* σελ. 37 επ.

8. Στην παρ. 176 των Προτάσεών της.

9. Κανονισμός (ΕΕ) 472/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, όσον αφορά την ενίσχυση της επίβλεψης της οικονομίας και του προϋπολογισμού των κρατών μελών της ευρωζώνης τα οποία αντιμετωπίζουν ή κινδυνεύουν να αντιμετωπίσουν σοβαρές δυσκολίες χρηματοπιστωτικής σταθερότητας, OJ L 140/1 της 27.5.2013. Ο εν λόγω Κανονισμός, μαζί με τον Κανονισμό (ΕΕ) 473/2013 σχετικά με κοινές διατάξεις για την παρακολούθηση και την εκτίμηση των σχεδίων δημοσιονομικών προγραμμάτων και τη διασφάλιση της διόρθωσης του υπερβολικού ελλείμματος των κρατών-μελών στη ζώνη του ευρώ, OJ L140/11, διαμορφώνουν τη «Δέσμη» συνδυασμένων μέτρων που εφαρμόζονται στα κράτη-μέλη της ευρωζώνης που βρίσκονται υπό επιτήρηση προκειμένου να διασφαλισθεί η συνολική σταθερότητα.

10. European Committee of Social Rights, Federation of employed pensioners of Greece (IKA-ETAM) v. Greece, υπόθεση αριθμ. No. 76/2012, απόφαση επί της ουσίας της 7ης Δεκεμβρίου 2012.

11. ECtHR, Appl. No. 24833/94, Mathews v United Kingdom, Grand Chamber, απόφαση της 18ης Φεβρουαρίου 1999, σκ. 29, 32 και 34; ECtHR, Appl. No. 26083/94, Waite and Kennedy v Germany, Grand Chamber, απόφαση της 18ης Φεβρουαρίου 1999, σκ. 67; ECtHR, Appl. No. 45036/98, Bosphorus Hava Yollary Turizm ve Ticaret Anonim Sirketi v Ireland, Grand Chamber, Απόφαση της 30ης Ιουνίου 2005, σκ. 152-156.

12. ICJ, Interpretation of the Agreement of 25 March 1951 between the WHO and Egypt, Advisory Opinion 20 Δεκεμβρίου 1980, I.C.J. Reports 1980, 73 σελ. 89-90 (σκ. 37).

13. SANDS P. & KLEIN P. (2001) *Bowett's Law of International Institutions*, 5η έκδοση, Sweet & Maxwell Ltd.

14. Χάρτης των Η.Ε., Άρθρο 57 και 63.

15. Κατευθυντήριες Αρχές για το Εξωτερικό Χρέος και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, που υιοθετήθηκαν από το Συμβούλιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ το 2012, HRC Res. A/HRC/RES/20/10. Οι Κατευθυντήριες Αρχές για την Ακραία Φτώχεια και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, που υιοθετήθηκαν από το Συμβούλιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ στην 21η συνέλευσή του με τη στήριξη των Κρατών Μελών της ΕΕ (Σεπτέμβριος 2011), διακηρύσσουν στην παρ. 61: «Τα Κράτη οφείλουν να λαμβάνουν υπόψη τις διεθνείς υποχρεώσεις τους για τα ανθρώπινα δικαιώματα κατά τον σχεδιασμό και την εφαρμογή όλων των πολιτικών, συμπεριλαμβανομένων των πολιτικών διεθνούς εμπορίου και των φορολογικών, δημοσιονομικών, νομισματικών, περιβαλλοντικών και επενδυτικών πολιτικών. Οι δεσμεύσεις της διεθνούς κοινότητας για μείωση της φτώχειας δεν μπορούν να αντιμετωπίζονται σαν να ήταν αποκομμένες από τις διεθνείς και εθνικές πολιτικές και αποφάσεις, ορισμένες από τις οποίες μπορεί να καταλήγουν στην επιβολή συνθηκών οι οποίες δημιουργούν, διατηρούν ή αυξάνουν τη φτώχεια, εγχωρίως ή διεθνώς. Πριν από την υιοθέτηση οποιασδήποτε διεθνούς συμφωνίας ή την εφαρμογή οποιωνδήποτε μέτρων πολιτικής, τα Κράτη οφείλουν να αξιολογούν εάν αυτά είναι συμβατά με τις διεθνείς δεσμεύσεις τους για τα ανθρώπινα δικαιώματα».

Βλ. επίσης, Guiding Principles on Human Rights Impact Assessments of Trade and Investment Agreements, Report of the Special Rapporteur on the Right to Food, Olivier De Schutter, U.N. ESCOR, Comm'n. on Hum. Rts., 19th Sess., Agenda Item 3, add., U.N. Doc. A/HRC/19/59/Add.5 (2011).

16. UN Committee on the Elimination of Discrimination against Women, Concluding Observations: Greece, UN Doc. CEDAW/C/GRC/CO/7, para. 40.

17. Communication on a strategy for the effective implementation of the charter of fundamental rights by the

European Union, com (2010) 573/4; Commission staff working paper operational guidance on taking account of Fundamental rights in commission impact assessments sec(2011) 567 final.

18. ΔΕΕ, υπόθεση C-92/09 and C-93/09, Schecke and Eifert, Απόφαση της 9ης Νοεμβρίου 2010, §81 and 83.

19. Human Rights and Democracy: EU Strategic Framework and EU Action Plan, 25 Ιουνίου 2012.

20. Ombudsman's recommendation related to complaint 1409/2014/JN against the European Commission, 26 Μαρτίου 2015.

21. European Parliament Report 2009-14 on the inquiry on the role and operations of the Troika (ECB, Commission and IMF) with regard to the euro area programme countries (2013/2277 (INI)), A7-0149/2014, 28.2.2014, para. L. §39 and 48, εφεξής EP Report A7-0149/2014.

22. Πiliόκος Α., «Μνημόνια Συνεννόησης και οι απαιτήσεις των Αξιών της ΕΕ».

23. UN Committee on the Elimination of Discrimination against Women, Concluding Observations: Greece, UN Doc. CEDAW/C/GRC/CO/7, παρ. 13(c), 33(b), 40.

24. Εφόσον οι Δανειακές Συμβάσεις υπεγράφησαν από υποκείμενα του διεθνούς δικαίου, δηλ. Κράτη και διεθνείς οργανισμούς και οι εκπρόσωποί τους εξέφρασαν την κοινή βούληση της νομικής δέσμευσης για τις διατάξεις τους, οφείλουν να θεωρούνται ως διεθνείς συμφωνίες σύμφωνα τόσο με το διεθνές όσο και με το ελληνικό δίκαιο.

25. Πέραν των δύο διατάξεων που εξετάστηκαν παραπάνω και άλλες διατάξεις προβλέπουν την έκδοση προεδρικών διαταγμάτων (έπειτα από πρόταση του Υπουργού Οικονομικών και άλλων υπουργών) για να ληφθούν επείγοντα μέτρα για την προστασία ευάλωτων κοινωνικών ομάδων και τη μείωση των κοινωνικών ανισοτήτων κατά την εφαρμογή του προγράμματος (Άρθρο 2 παρ. 2), καθώς και για τη στήριξη της πραγματικής οικονομίας, των μικρών επιχειρήσεων και των καταναλωτών (Άρθρο 2 παρ. 3). Μέσω αποφάσεων υπογεγραμμένων από τον Υπουργό Οικονομικών και τον Υπουργό Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, λαμβάνονται μέτρα σχετικά με οποιοδήποτε ζήτημα αφορά σε επιδόματα Χριστουγέννων και Πάσχα καθώς και επιδόματα αδείας (Άρθρο 3 παρ. 15).

26. «Οι συνθήκες για εμπόριο, φορολογία, οικονομική συνεργασία και συμμετοχή σε διεθνείς οργανισμούς ή ενώσεις και σε όσες άλλες περιέχουν παραχωρήσεις για τις οποίες, σύμφωνα με άλλες διατάξεις του Συντάγματος, τίποτε δεν μπορεί να οριστεί χωρίς νόμο, ή οι οποίες επιβαρύνουν ατομικά τους Έλληνες, δεν ισχύουν χωρίς τυπικό νόμο που τις κυρώνει».

27. «Η κύρωση διεθνών συνθηκών δεν μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο νομοθετικής εξουσιοδότησης κατά το Άρθρο 43 παραγράφοι 2 και 4».

28. «Με νόμους που ψηφίζονται από την Ολομέλεια της Βουλής μπορεί να παρέχεται εξουσιοδότηση έκδοσης κανονιστικών διαταγμάτων για τη ρύθμιση των θεμάτων που καθορίζονται σ' αυτούς σε γενικό πλαίσιο. Με τους νόμους αυτούς χαράσσονται οι γενικές αρχές και οι κατευθύνσεις της ρύθμισης που πρέπει να ακολουθηθεί και τίθενται χρονικά όρια για τη χρήση της εξουσιοδότησης».

29. Σύμβαση Δανειακής Διευκόλυνσης, άρθρο 14 (5); Σύμβαση Πλαίσιο του ΕΤΧΣ, άρθρο 15 (2); Κύρια Σύμβαση Χρηματοπιστωτικής Διευκόλυνσης, άρθρο 15 (4).

30. Συμφωνία μεταξύ των Πιστωτών, άρθρο 13 (1); Σύμβαση Δανειακής Διευκόλυνσης, άρθρο 12 (1); Σύμβαση Πλαίσιο του ΕΤΧΣ άρθρο 15, Κύρια Σύμβαση Χρηματοπιστωτικής Διευκόλυνσης, άρθρο 15 (1), (2) και (3).

31. Versloot Dredging BV v HDI Gerling Industries [2014] EWCA Civ 1349, σκ. 140-41.

32. Horwood v. Millar's Timber and Trading Co Ltd [1917] 1 KB 305.

33. Yam Seng Pte v International Trade Corp Ltd [2013] EWHC 111 (QB), παρ. 119-54, αλλά ιδίως η παρ. 124.

34. Watson's Bay and South Shore Ferry Co Ltd v Whitfield [1919] 27 CLR 268, 277· Redericktiebolaget Amphitrite v King [1912] 2 KB 500, 503.

Εκτίμηση του χρέους όσον αφορά τον αθέμιτο, επονείδιστο, παράνομο και μη βιώσιμο χαρακτήρα του

Με βάση τα ευρήματα των προηγούμενων κεφαλαίων, μπορούμε να εκτιμήσουμε στο παρόν κεφάλαιο το χρέος ανά πιστωτή, σύμφωνα με τους ορισμούς του παράνομου, του αθέμιτου και του επονείδιστου χρέους. Η εκτίμησή μας περί μη βιωσιμότητας αφορά το τρέχον ελληνικό δημόσιο χρέος, στο σύνολό του, τον Ιούνιο του 2015.

Α. ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΕΙΨΗΣ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΤΡΕΧΟΝΤΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ

Από οικονομική άποψη, όπως αποτυπώνεται στο Πέμπτο Κεφάλαιο, οι πολιτικές προσαρμογής είχαν επιζήμια αποτελέσματα, όσον αφορά το ΑΕΠ, τις επενδύσεις, την παραγωγικότητα της εργασίας, τον συντελεστή απόδοσης του κεφαλαίου και την απασχόληση. Η οικολογικά και κοινωνικά βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη προϋποθέτει, μεταξύ άλλων, ουσιαστική αύξηση των δημοσίων δαπανών (συμπεριλαμβανομένων των δημοσίων επενδύσεων). Είναι ασύμβατη με τις υφιστάμενες πολιτικές λιτότητας, καθώς δεν αφήνει κανένα περιθώριο να επιτευχθεί πρωτογενές πλεόνασμα στον προϋπολογισμό.

Επιπρόσθετα, με βάση τον ορισμό που δίνεται στην παρούσα έκθεση, **είναι σαφές ότι το χρέος της Ελλάδας είναι μη βιώσιμο.**

Λαμβάνοντας υπόψη πως ένα χρέος είναι μη βιώσιμο, εάν δεν μπορεί να εξυπηρετηθεί χωρίς να επιβαρυνθεί σοβαρά η ικανότητα ή η δυνατότητα του κράτους οφειλέτη να εκπληρώνει τις υποχρεώσεις του, όσον αφορά τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα, όπως τα δικαιώματα στην περίθαλψη, στην εκπαίδευση, στο νερό, την υγιεινή και την κατάλληλη στέγαση ή να επενδύει σε δημόσιες υποδομές και σε

προγράμματα αναγκαία για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, ή χωρίς να έχει βλαπτικές συνέπειες στον πληθυσμό του κράτους οφειλέτη (συμπεριλαμβανομένης της υποβάθμισης του βιοτικού επιπέδου), καταλήγουμε ότι το τρέχον χρέος της Ελλάδας είναι, όντως, μη βιώσιμο.

Η Ελλάδα, προς το παρόν, δεν μπορεί να εξυπηρετεί το χρέος της, χωρίς να πλήττεται σοβαρά η δυνατότητά της να εκπληρώνει τις βασικές υποχρεώσεις της, όσον αφορά τα ανθρώπινα δικαιώματα. Όπως αποτυπώθηκε στο Έκτο Κεφάλαιο, στην Ελλάδα σημειώνονται πολλές παραβιάσεις βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οι οποίες οφείλονται στη ανεπάρκεια των δημοσίων δαπανών στον τομέα των κοινωνικών παροχών. Συνεπώς, η πρόληψη των εν λόγω παραβιάσεων επάγεται αναπόφευκτα αύξηση στις δημόσιες δαπάνες. Ωστόσο, όπως επισημαίνεται στην παρούσα Έκθεση, η τρέχουσα χρηματοοικονομική κατάσταση δεν επιτρέπει στην Ελλάδα να αυξήσει τις δημόσιες δαπάνες και, ταυτόχρονα, να αποπληρώσει το χρέος, διότι δεν υπάρχει περιθώριο επίτευξης πρωτογενούς πλεονάσματος στον Προϋπολογισμό του Κράτους. Η κατάσταση εκτίθεται με σαφήνεια σε πολλές επίσημες δηλώσεις, όπου επισημαίνεται ότι, αν δεν ολοκληρωθεί η εκταμίευση του δανείου του 2012, η Ελλάδα θα βρεθεί σε αδυναμία να αποπληρώσει τις οφειλές προς τους πιστωτές και, συγχρόνως, να καλύπτει βασικές κοινωνικές ανάγκες της οι οποίες εξακολουθούν να υποχρηματοδοτούνται. Υπ' αυτές τις συνθήκες, η ελληνική κυβέρνηση αντιμετωπίζει σαφώς το δίλημμα, είτε να αποπληρώσει τα δάνεια συνεχίζοντας να παραβιάζει θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα είτε να αναστείλει την αποπληρωμή και να διαθέσει τα κονδύλια που θα χρησιμοποιούσε για την εν λόγω αποπληρωμή, προκειμένου να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις της, όσον αφορά τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Β. ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΤΟΥ ΧΡΕΟΥΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

1. Είναι το χρέος προς το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο νόμιμο;

Λαμβάνοντας υπόψη ότι το χρέος το οποίο συνάφθηκε με όρους αντίθετους στο νόμο ή τη δημόσια τάξη είναι παράνομο, το χρέος προς το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο πρέπει να θεωρηθεί παράνομο, διότι τα μέτρα που συναρτώνται με τα δάνεια του ΔΝΤ προς την Ελλάδα παραβίασαν θεμελιώδεις κανόνες, οι οποίοι εμπεριέχονται στο Σύνταγμα της χώρας, στο εθνικό δίκαιο και στις διεθνείς συνθήκες που η Ελλάδα έχει κυρώσει. Οι αυστηροί όροι του δανεισμού επιδείνωσαν δραματικά τα οικονομικά προβλήματα της Ελλάδας και την υποχρεώνουν να επιλέξει ανάμεσα στην αποπληρωμή του ΔΝΤ και στην κάλυψη βασικών κοινωνικών δαπανών για τη διατήρηση επαρκούς βιοτικού επιπέδου και την προάσπιση θεμελιωδών δικαιωμάτων του λαού της. Δεδομένου ότι οι αυστηροί όροι (αιρεσιμότητες) του δανεισμού επιβλήθηκαν άμεσα από το ΔΝΤ και ελέγχονται από αυτό,¹ το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο φέρει ευθύνη για τις επαγόμενες παράνομες συνέπειες.

Λαμβάνοντας υπόψη ότι χρέος το οποίο συνάφθηκε με σαφή παράβαση των κειμένων διατάξεων είναι παράνομο, το χρέος προς το ΔΝΤ πρέπει να θεωρηθεί παράνομο διότι το ΔΝΤ ενήργησε με κακή πίστη (δηλαδή παράνομα) επειδή:

■ Αρκετά μέλη του Εκτελεστικού Συμβουλίου του ΔΝΤ είχαν προειδοποιήσει, τον Μάιο του 2010, ότι «η Ελλάδα ενδέχεται να καταλήξει σε χειρότερη κατάσταση μετά την εφαρμογή του συγκεκριμένου προγράμματος» και ότι η επιχειρούμενη δημοσιονομική περιστολή συνιστά «βάρος μαμούθ, που δεν μπορεί να αντέξει η οικονομία».²

■ Η Έκθεση του ΔΝΤ, τον Μάιο του 2010, αναγνώριζε ότι: «η προσαρμογή που θα ακολουθήσει θα είναι κοινωνικά επώδυνη», παρατήρηση η οποία επαναλήφθηκε το 2012.³ Το ΔΝΤ δεν έλαβε πρακτικά υπόψη τις ενστάσεις του ενός τρίτου των μελών του Συμβουλίου του, αναφορικά με την κατανομή οφελών και επιβαρύνσεων που επάγεται το πρώτο πρόγραμμα προσαρμογής της Ελλάδας.⁴ Αντίθετα, το πρόγραμμα παρουσιάστηκε δημόσια μέσω ενός δελτίου τύπου του Εκτελεστικού Συμβουλίου του ΔΝΤ ανακοινώνοντας τον Διακανονισμό Χρηματοδότησης Άμεσης Ετοιμότητας του ΔΝΤ (SBA) από τον διευθύνοντα σύμβουλο του ΔΝΤ Ντομνίκ Στρος-Καν, ως «δέσμευση του ΔΝΤ να ενεργήσει σύμφωνα με τις δυνατότητές του, για να βοηθήσει την Ελλάδα και τον λαό της».⁵

■ Υπήρξαν μεγάλες αποκλίσεις μεταξύ, αφενός μεν της απόρρητης Ανάλυσης Βιωσιμότητας Χρέους του Φεβρουαρίου του 2012, που ανέφερε ότι «η εσωτερική υποτίμηση που χρειάζεται προκειμένου να αποκατασταθεί η ανταγωνιστικότητα της Ελλάδας θα αυξήσει αναπόφευκτα την αναλογία δημόσιου χρέους- ΑΕΠ στο εγγύς μέλλον», συμπεραίνοντας ότι υφίστανται πιθανότητες «μιας πορείας με κατά πολύ υψηλότερο χρέος» που ίσως να έφθανε

το 160% του ΑΕΠ το 2020,⁶ και αφετέρου στη δημόσια εκδοχή της, στις 9 Μαρτίου 2012, στην οποία η εν λόγω εκτίμηση αντικαθίσταται από ένα βασικό σενάριο που υπολογίζει ποσοστό 116,5% για το 2020.⁷

Λαμβάνοντας υπόψη ότι το χρέος που παραβιάζει τις θεσπισμένες νομικές διαδικασίες είναι παράνομο, το χρέος προς το ΔΝΤ πρέπει να θεωρηθεί παράνομο, διότι:

■ Το ΔΝΤ παραβίασε το ίδιο το Καταστατικό του. Όπως εκθέσαμε στο Πέμπτο Κεφάλαιο, οι ενέργειες του ΔΝΤ, όσον αφορά την Ελλάδα, παραβίασαν σαφώς και με πρόθεση, τους στόχους του Ταμείου. Σύμφωνα με το Καταστατικό του, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο οφείλει να «σέβεται τις εγχώριες κοινωνικές και πολιτικές επιλογές των κρατών μελών και, κατά την εφαρμογή των αρχών αυτών, το Ταμείο οφείλει να λαμβάνει σοβαρά υπόψη την κατάσταση των μελών».⁸

■ Οι Κατευθυντήριες Γραμμές του ΔΝΤ, οι οποίες απαιτούν την εθνική αποδοχή του προγράμματος,⁹ αγνοήθηκαν κατάφωρα υπέρ της συνεργασίας με μια μη αντιπροσωπευτική κυβέρνηση που πρακτικά ελεγχόταν από την Τρόικα σε συνθήκες δημοσιονομικής κατοχής.

■ Ο εντοπισμός του συστημικού κινδύνου εκ μέρους του ΔΝΤ είναι ανεπαρκής,¹⁰ το οικονομικό του σχέδιο για τη βιωσιμότητα του ελληνικού χρέους στηρίχθηκε σε εσφαλμένη βάση¹¹ και, εάν πράγματι το Ταμείο δεν επεξεργάστηκε μια λεπτομερή εκτίμηση του συστημικού κινδύνου, πέραν των ενδείξεων πως υπήρχε μεγάλη έκθεση των ευρωπαϊκών τραπεζών,¹² τότε η απόφαση του Συμβουλίου παραβίασε το εσωτερικό δίκαιο του Ταμείου.

2. Είναι το χρέος προς το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο αθέμιτο;

Λαμβάνοντας υπόψη ότι ένα χρέος είναι αθέμιτο, όταν οι όροι που συνοδεύουν τον δανεισμό συμπεριλαμβάνουν υπαγορεύσεις πολιτικής, οι οποίες παραβιάζουν την εθνική νομοθεσία ή τα ανθρώπινα δικαιώματα, τα δάνεια του ΔΝΤ είναι αθέμιτα, για τους ίδιους λόγους για τους οποίους είναι και παράνομα, διότι οι όροι τους περιλαμβάνουν υπαγορεύσεις πολιτικής που υποχρεώνουν σε παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (βλ. παραπάνω).

Το χρέος είναι επίσης αθέμιτο, επειδή μετατράπηκε από ιδιωτικό (εμπορικό) σε δημόσιο χρέος υπό την πίεση των πιστωτών.

■ Η δήλωση προς το Εκτελεστικό Συμβούλιο του ΔΝΤ, που εξετάστηκε στη σύσκεψη της 9^{ης} Μαΐου 2010, ανέφερε ότι «Οι διακινδυνεύσεις του προγράμματος είναι τεράστιες (...) Στην τρέχουσα κατάσταση του, το πρόγραμμα διακινδυνεύει να αντικαταστήσει την ιδιωτική με θεσμική χρηματοδότηση.

Με άλλη, πιο απερίφραστη διατύπωση, ενδέχεται να εκληφθεί όχι ως διάσωση της Ελλάδας η οποία ωστόσο θα χρειαστεί να υποστεί βασιανιστική προσαρμογή, αλλά ως διάσωση των ιδιωτών κατόχων χρέους της Ελλάδας, κυρίως των ευρωπαϊκών χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων».¹³

■ Ο ενδεχόμενος κίνδυνος, το πρόγραμμα να υπονομεύσει την ικανότητα της Ελλάδας να αποπληρώσει το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, τονίζεται κατ' επανάληψη στις Εκθέσεις Αξιολόγησης του προγράμματος.¹⁴ Το ΔΝΤ καθυστέρησε υπερβολικά την αναδιάρθρωση του χρέους, η οποία εξ αρχής είχε αναγνωριστεί ως αναπόφευκτη, ενώ αρκετοί εκτελεστικοί διευθυντές του είχαν προειδοποιήσει έντονα ότι θα έπρεπε να είχε τεθεί προς συζήτηση το 2010.¹⁵ Ο αποκλεισμός της αναδιάρθρωσης θεωρήθηκε πως είχε πολιτικό κίνητρο, δηλαδή να ικανοποιήσει το ΔΝΤ ισχυρά ευρωπαϊκά συμφέροντα και να προφυλάξει τον ευρωπαϊκό χρηματοπιστωτικό τομέα. Αυτό επιβεβαιώνει η δήλωση του διοικητικού διευθυντή του ΔΝΤ στις 28 Απριλίου 2010: «η κατάσταση είναι σοβαρή, όχι μόνο για την Ελλάδα, αλλά, πλέον, για όλη την ευρωζώνη. Το πραγματικό διακύβευμα είναι η σταθερότητα της ευρωζώνης».¹⁶ Είναι πασίδηλο το γεγονός, ότι η παρέμβαση του ΔΝΤ αποσκοπούσε αποκλειστικά στην προάσπιση των συμφερόντων των ιδιωτών πιστωτών.

3. Είναι το χρέος προς το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο επονείδιστο;

Λαμβάνοντας υπόψη ότι το χρέος είναι επονείδιστο, εάν ο δανειστής γνώριζε ή όφειλε να γνωρίζει ότι το δάνειο περιλαμβάνει καταχρηστικούς για τον δανειζόμενο όρους συνέπεια των οποίων είναι η προσβολή θεμελιωδών συνταγματικών, πολιτικών, οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων, το χρέος προς το ΔΝΤ είναι επονείδιστο, διότι το ΔΝΤ γνώριζε ότι τα μέτρα ήταν αναποτελεσματικά και οδηγούσαν σε σοβαρές παραβιάσεις κοινωνικοοικονομικών δικαιωμάτων. Πράγματι:

■ Το ΔΝΤ γνώριζε ότι τα δάνεια που χορηγούσε και οι προϋποθέσεις δανεισμού περιείχαν καταχρηστικούς όρους, σε βάρος της δανειζόμενης χώρας, όπως εκθέσαμε παραπάνω.

■ Επίσης, όπως έχουν αποδείξει επαρκώς δεκαετίες διαρθρωτικής αναπροσαρμογής υπό την καθοδήγηση του ΔΝΤ και της Παγκόσμιας Τράπεζας στον αναπτυσσόμενο κόσμο, ήταν περισσότερο από προβλέσιμο ότι τα μέτρα που επέβαλε η Τρόικα στην Ελλάδα θα έπλητταν ουσιαστικά τα ανθρώπινα δικαιώματα. Ήταν συνεπώς παράλογο εκ μέρους των πιστωτών να επιβάλουν τέτοιους αυστηρούς όρους (αιρεσιμότητες) στην Ελλάδα. Επομένως, η οικονομική και κοινωνική κρίση μπορεί να θεωρηθεί άμεσο αποτέλεσμα μη εύλογων αυστηρών όρων.

Γ. ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΤΟΥ ΧΡΕΟΥΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ

1. Είναι το χρέος προς την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα νόμιμο;

Λαμβάνοντας υπόψη ότι το χρέος που παραβιάζει θεσπισμένες νομικές διαδικασίες είναι παράνομο, το χρέος προς την ΕΚΤ πρέπει να θεωρηθεί παράνομο, διότι:

■ Η ΕΚΤ υπερέβη την εντολή της, επιβάλλοντας, μέσω της συμμετοχής της στην Τρόικα, την εφαρ-

μογή προγραμμάτων μακροοικονομικής προσαρμογής (λόγου χάρη, την απο-ρύθμιση της αγοράς εργασίας).

Σύμφωνα με το Άρθρο 130 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ): «ούτε η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, ούτε οι εθνικές κεντρικές τράπεζες, ούτε κανένα μέλος των οργάνων λήψης αποφάσεων των ιδρυμάτων αυτών, δεν ζητάει, ούτε δέχεται υποδείξεις από τα θεσμικά ή λοιπά όργανα ή οργανισμούς, από την κυβέρνηση κράτους μέλους ή από άλλο οργανισμό. Τα θεσμικά και λοιπά όργανα ή οργανισμοί της Ένωσης, καθώς και οι κυβερνήσεις των κρατών μελών, αναλαμβάνουν την υποχρέωση να τηρούν την αρχή αυτή και να μην επιδιώκουν να επηρεάζουν τα μέλη των οργάνων λήψης αποφάσεων της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας ή των εθνικών κεντρικών τραπεζών, κατά την άσκηση των καθηκόντων τους». Η ΕΚΤ επέβαλε αυστηρούς όρους (αιρεσιμότητες) που συνδέουν το Πρόγραμμα Αγοράς Τίτλων (SMP) με τις πολιτικές των εν λόγω κρατών μελών και ιδίως με την αυστηρή εφαρμογή δημοσιονομικών μέτρων (βλ. Τρίτο Κεφάλαιο), η οποία είναι παράνομη, επειδή παραβιάζει την προβλεπόμενη ανεξαρτησία της κεντρικής τράπεζας. Παρ' όλα αυτά, η ΕΚΤ ανακοίνωσε το 2012 την ανάληψη ενός νέου προγράμματος, απευθείας αγοράς ομολόγων από τη δευτερογενή αγορά (OMT), προσθέτοντας ότι για την αγορά ομολόγων μιας χώρας μέλους «απαραίτητη προϋπόθεση του προγράμματος OMT αποτελεί η αυστηρή και αποτελεσματική [τήρηση από την εν λόγω χώρα] των αυστηρών όρων (αιρεσιμοτήτων) που περιλαμβάνονται στο αλληλένδετο πρόγραμμα του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας / Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας».

Λαμβάνοντας υπόψη ότι το χρέος το οποίο ενέχει σαφή παράβαση εκ μέρους του δανειστή, αλλά και ο δανεισμός υπό όρους αντίθετους στο νόμο ή τη δημόσια τάξη πρέπει να θεωρούνται παράνομα, το χρέος προς την ΕΚΤ είναι παράνομο, διότι:

■ Τα μέτρα που ορίζονται στα Μνημόνια Συνεννόησης και τα οποία αποτελούν εν τοις πράγμασι όρους που συνοδεύουν το Πρόγραμμα SMP, παραβιάζουν δικαιώματα που προστατεύονται από το Σύνταγμα της Ελλάδας όπως και από διεθνείς συνθήκες για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η ΕΚΤ, ως μέλος της Τρόικας, είναι συνυπεύθυνη για την παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

■ Η ΕΚΤ ενήργησε με κακή πίστη (δηλαδή παράνομα) στο πλαίσιο του προγράμματος SMP επειδή αγόρασε ελληνικά ομόλογα στη δευτερογενή αγορά, αλλά απαίτησε την πλήρη επιστροφή και του κεφαλαίου (ονομαστική αξία) και των σωρευμένων τόκων.

■ Η ΕΚΤ αποφάσισε να επιστρέψει στην Ελλάδα το κέρδος της επί του κεφαλαίου και των τόκων, αλλά μόνο με την προϋπόθεση ότι η Ελλάδα θα συμφωνούσε να εφαρμόσει τις «μεταρρυθμίσεις» που επιβλήθηκαν στο πλαίσιο του προγράμματος. Η απόφαση παρακράτησης των σωρευμένων τόκων στα ελληνικά ομόλογα, και επομένως η άρνηση να δοθούν στον νόμιμο δικαιούχο τους (δηλαδή στην

Ελλάδα) συνιστά σαφή περίπτωση καταναγκασμού με τον οποίο μια κυβέρνηση υποχρεώνεται να δεχθεί όρους που επιβάλλουν οι πιστωτές της.

■ Η ΕΚΤ άσκησε παράνομη πίεση στην ελληνική κυβέρνηση. Στις 4 Φεβρουαρίου 2015, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα ανακοίνωσε ότι, από τις 11 Φεβρουαρίου, θα έπαυε να δέχεται ελληνικά ομόλογα ως ενέχυρο, δηλώνοντας ότι «δεν διαφαίνεται επί του παρόντος μια επιτυχημένη ολοκλήρωση της αποτίμησης του προγράμματος». Πιέζοντας την ελληνική κυβέρνηση, η οποία βρισκόταν τότε εν μέσω διαπραγματεύσεων με τους πιστωτές της, η ΕΚΤ παραβίασε το Άρθρο 130 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ).¹⁷ Συνεπώς, η ΕΚΤ επιδείνωσε την κρίση και ενίσχυσε τη χρηματοοικονομική αστάθεια του ευρώ και της ευρωζώνης, παραβιάζοντας κατάφωρα την εντολή της.

2. Είναι το χρέος προς την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα θεμιτό;

Λαμβάνοντας υπόψη ότι ένα χρέος είναι αθέμιτο εάν οι συνοδευτικοί όροι του υπήρξαν κατάφωρα άδικοι, παράλογοι, καταχρηστικοί ή άλλως ανάρμοστοι, ή με ετεροβαρείς για τον δανειζόμενο όρους, ή επειδή οι προϋποθέσεις που συνοδεύουν το δάνειο, την ασφάλεια ή την εγγύηση περιλαμβάνουν υπογορεύσεις πολιτικής κατά παράβαση της εθνικής νομοθεσίας ή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, το χρέος προς την ΕΚΤ είναι αθέμιτο για τους ίδιους λόγους για τους οποίους είναι και παράνομο (βλ. παραπάνω: το χρέος προς την ΕΚΤ περιλαμβάνει σαφείς παραβάσεις εκ μέρους της ΕΚΤ, ενώ οι όροι των Μνημονίων Συνεννόησης αντιτίθενται στο νόμο και τη δημόσια τάξη).

Λαμβάνοντας υπόψη ότι ένα χρέος είναι αθέμιτο εάν το δάνειο, το χρεόγραφο ή η εγγύηση δεν χρησιμοποιήθηκε προς όφελος του πληθυσμού, το χρέος προς την ΕΚΤ είναι αθέμιτο, διότι η κύρια αιτία του προγράμματος SMP ήταν να εξυπηρετηθούν τα συμφέροντα του ιδιωτικού χρηματοπιστωτικού τομέα, επιτρέποντας στις μεγάλες ευρωπαϊκές ιδιωτικές τράπεζες να διαθέσουν τα ελληνικά ομόλογα που είχαν στην κατοχή τους.

3. Είναι το χρέος προς την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα επονείδιστο;

Λαμβάνοντας υπόψη ότι το χρέος είναι επονείδιστο, εάν ο δανειστής γνώριζε ή όφειλε να γνωρίζει ότι το συνοδεύουν καταχρηστικοί για τον δανειζόμενο όροι, με συνέπεια να πλήττονται θεμελιώδη ατομικά, πολιτικά, οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα, το χρέος προς την ΕΚΤ είναι επονείδιστο, εξαιτίας της απόφασης της ΕΚΤ να συνδέσει την επαναγορά των ελληνικών ομολόγων με το πρόγραμμα SMP, απαιτώντας έτσι από την Ελλάδα εφαρμογή των Μνημονίων. Η ΕΚΤ (η οποία ως θεσμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης απέτυχε να εκπληρώσει τις πλέον στοιχειώδεις προϋποθέσεις για να αποτρέψει την υπονόμευση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τις πολιτικές που προωθεί) γνώριζε ή

όφειλε να γνωρίζει ότι οι όροι που περιλαμβάνουν τα Μνημόνια είναι παράνομοι και εμφανώς αντίθετοι στα συμφέροντα του ελληνικού λαού και του ελληνικού κράτους, κυρίως εξαιτίας των καταχρηστικών όρων που περιέχουν οι συμβάσεις μεταξύ Ελλάδας και πιστωτών. Συνέπεια αυτών των όρων ήταν η παραβίαση των θεμελιωδών ατομικών, πολιτικών, οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων του ελληνικού λαού, αλλά και ο περιορισμός ή ακόμη και η κατάλυση της κυριαρχίας του ελληνικού κράτους.

Δ. ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΤΟΥ ΧΡΕΟΥΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΗΣ ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑΣ

1. Είναι το χρέος προς το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας νόμιμο;

Λαμβάνοντας υπόψη ότι το χρέος που δεν συνήφθη με τις αρμόζουσες νομικές διαδικασίες είναι παράνομο, παρέπεται ότι το χρέος προς το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας πρέπει να θεωρηθεί παράνομο, διότι:

■ παραβιάστηκε το Άρθρο 122(2) της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ). Η νομική αιτιολόγηση της Επιτροπής και του Συμβουλίου για το δάνειο της ΕΕ προς την Ελλάδα στηρίχθηκε κατά βάση στο Άρθρο 122(2), το οποίο επιτρέπει τη χρηματοδότηση ενός κράτους-μέλους από τα άλλα, όταν αυτό «αντιμετωπίζει δυσκολίες ή διαισθάνεται μεγάλο κίνδυνο να αντιμετωπίσει σοβαρές δυσκολίες, οφειλόμενες σε φυσικές καταστροφές ή έκτακτες περιστάσεις που διαφεύγουν του ελέγχου του». Ωστόσο, δεν ήταν αυτή η περίπτωση της Ελλάδας, διότι η κατάστασή της ήταν τότε συγκρίσιμη με άλλων κρατών της ΕΕ και επιδεινώθηκε, μόνον αφότου άρχισαν να εφαρμόζονται οι αυστηροί όροι (αιρεσιμότητες) που περιλαμβάνονταν στα σχετικά Μνημόνια. Μάλιστα, χρησιμοποιήθηκαν παραποιημένα στατιστικά στοιχεία προκειμένου να αυξηθεί δραματικά το δημοσιονομικό έλλειμμα (βλ. Δεύτερο Κεφάλαιο) και να δικαιολογηθούν τα προγράμματα διάσωσης (Μνημόνια Συνεννόησης).

Λαμβάνοντας υπόψη ότι χρέος το οποίο συνήφθη με σαφώς ανάρμοστη συμπεριφορά (misconduct) εκ μέρους του δανειστή ή το οποίο περιλαμβάνει όρους που αντίκεινται στο Δίκαιο ή στη δημόσια τάξη, πρέπει να θεωρείται παράνομο, το χρέος προς το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας είναι παράνομο, διότι:

■ τα μέτρα που περιλαμβάνονται στα Μνημόνια Συνεννόησης, τα οποία με τη σειρά τους συνίστανται σε όρους που επιβάλλει το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας, παραβιάζουν αρκετά κοινωνικοοικονομικά δικαιώματα και ατομικές ελευθερίες που προστατεύονται από το Σύνταγμα της Ελλάδας, καθώς και ευρωπαϊκές και διεθνείς συνθήκες για τα ανθρώπινα δικαιώματα.

■ Η Συμφωνία-Πλαίσιο για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας του 2010, καθώς και η Κύρια Σύμβαση Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης του 2012, περιλαμβάνουν αρκετούς καταχρηστικούς όρους (που αποκάλυπτουν σαφή ανάρμοστη συμπεριφορά εκ μέρους του δανειστή). Για παράδειγμα, ορίζεται ότι η συμφωνία θα πρέπει να εφαρμοστεί, ακόμη και αν κριθεί παράνομη. Εάν εφαρμόζονταν οι σχετικές ρήτρες, τότε θα έπρεπε να θεωρηθεί ότι τα κράτη που συμμετέχουν στο Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας εμπλέκονται σε παράνομες δραστηριότητες.

2. Είναι το χρέος προς το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας θεμιτό;

Λαμβάνοντας υπόψη ότι ένα χρέος είναι αθέμιτο, εάν οι όροι και οι προϋποθέσεις που συνοδεύουν το δάνειο, την εξασφάλιση ή την εγγύηση (από τα οποία προέρχεται) παραβίασαν το νόμο (εσωτερικό ή διεθνές) ή τη δημόσια τάξη, ή εάν οι εν λόγω όροι ή προϋποθέσεις ήταν κατάφωρα άδικοι, παράλογοι, καταχρηστικοί ή άλλως ανάρμοστοι ή με υπερβολικούς για τον δανειζόμενο όρους, ή επειδή οι αυστηροί όροι (αιρεσιμότητες) που συνόδευαν το δάνειο, την ασφάλεια ή την εγγύηση περιλάμβαναν απαγορεύσεις πολιτικής, κατά παράβαση της εθνικής νομοθεσίας ή ενάντια στα ανθρώπινα δικαιώματα, παρέπεται ότι το χρέος προς το ΕΤΧΣ είναι αθέμιτο, για τους ίδιους λόγους για τους οποίους είναι και παράνομο (βλ. παραπάνω: η Συμφωνία-Πλαίσιο για το ΕΤΧΣ του 2010, όσο και η Κύρια Σύμβαση Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης του 2012 περιλαμβάνουν αρκετούς καταχρηστικούς όρους, ενώ τα Μνημόνια Συνεννόησης παραβιάζουν το Σύνταγμα της Ελλάδας, καθώς και αρκετά διεθνή σύμφωνα για τα ανθρώπινα δικαιώματα). Μάλιστα, τα χρήματα της διάσωσης από το ΕΤΧΣ διοχετεύθηκαν προς έναν δεσμευμένο λογαριασμό (escrow account) ο οποίος ελέγχεται από έναν εξωτερικό «επίτροπο» της Τρόικας.¹⁸

Η πλειονότητα των κεφαλαίων του δεύτερου «πακέτου διάσωσης» δεν πέρασαν ποτέ από τον κρατικό προϋπολογισμό. Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας δεν σεβάστηκε τα κυριαρχικά δικαιώματα της Ελληνικής Δημοκρατίας στη διαχείριση των χρημάτων της.

Λαμβάνοντας υπόψη ότι ένα χρέος είναι αθέμιτο, εάν το δάνειο, η εξασφάλιση ή η εγγύηση στα οποία στηρίχθηκε δεν προορίζονταν να χρησιμοποιηθούν ή δεν χρησιμοποιήθηκαν πράγματι προς όφελος του λαού, τα χρέη προς το ΕΤΧΣ είναι αθέμιτα, διότι:

■ Όπως αναδείχθηκε στο Τέταρτο Κεφάλαιο, ο στόχος του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας με τη Σύμβαση του 2012 ήταν ρητά η «ανακεφαλαιοποίηση των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων».¹⁹ Το Πρόγραμμα Συμμετοχής του Ιδιωτικού Τομέα (PSI) ανακυκλώνει κάποιες απροσδιόριστες «λοιπές» υποχρεώσεις σε νέο χρέος προς το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας, χωρίς κανένα όφελος για την Ελλάδα. Το ΕΤΧΣ επιβάλλει στην Ελλάδα καταχρηστικά έξοδα,

ακόμη και αν δεν πραγματοποιηθεί η εκταμίευση δανείου.

■ Η θέση του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας, από άποψη χρηματοοικονομικής ρύθμισης, ωφελεί τις τράπεζες. Τα διεθνή ρυθμιστικά πλαίσια Βασιλεία II και III, καθώς και τα ευρωπαϊκά ρυθμιστικά πλαίσια, κατατάσσουν τα στοιχεία ενεργητικού του ΕΤΧΣ ως σταθμισμένα στοιχεία μηδενικού κινδύνου (0%), ποσοστό το οποίο δεν αντιστοιχεί επ' ουδενί στην πιστοληπτική του ικανότητα. Οι τράπεζες επωφελούνται από τις δημόσιες εγγυήσεις και τους ευνοϊκούς κανονισμούς για να αυξάνουν τα κέρδη τους, ενώ διατηρούν αμετάβλητους τους κεφαλαιακούς δείκτες.²⁰

3. Είναι το χρέος προς το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας επονείδιστο;

Λαμβάνοντας υπόψη ότι το χρέος είναι επονείδιστο, εάν ο δανειστής γνώριζε ή όφειλε να γνωρίζει ότι αυτό προέκυψε κατά παράβαση δημοκρατικών αρχών (συμπεριλαμβανομένης της συναίνεσης, της συμμετοχής, της διαφάνειας και της λογοδοσίας) και χρησιμοποιήθηκε ενάντια στο συμφέρον του πληθυσμού του δανειζόμενου κράτους ή είναι κατά άλλους τρόπους καταχρηστικό, με συνέπεια να πλήττει θεμελιώδη ατομικά, πολιτικά, οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα, το χρέος προς το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας είναι επονείδιστο, επειδή:

■ Το ΕΤΧΣ γνώριζε ή όφειλε να γνωρίζει ότι οι αυστηροί όροι (αιρεσιμότητες) που ενσωματώθηκαν στα Μνημόνια παραβίαζαν τα ανθρώπινα δικαιώματα. Όπως σημειώθηκε στο Έβδομο Κεφάλαιο, κάθε ένα από τα δανείζοντα κράτη-μέλη της ευρωζώνης πρέπει να εξασφαλίζει ότι οι μη κρατικοί φορείς (όπως το ΕΤΧΣ), τη στάση των οποίων το κράτος είναι σε θέση να επηρεάζει, απαγορεύεται να πλήττουν την άσκηση των ανθρώπινων δικαιωμάτων.

■ Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας γνώριζε ότι οι καταχρηστικοί όροι στις συμφωνίες ήταν ενάντια στο συμφέρον του ελληνικού λαού και του ελληνικού κράτους. Συνέπεια αυτών των όρων ήταν να πληγούν τα θεμελιώδη ατομικά, πολιτικά, οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα του ελληνικού λαού, αλλά και η κυριαρχία του ελληνικού κράτους.

Επιπλέον, αξίζει να σημειωθεί ότι το ΕΤΧΣ πάσχει από σοβαρό έλλειμμα δημοκρατικής νομιμοποίησης. Μολοντί διαχειρίζεται δημόσια κεφάλαια της Ευρωπαϊκής Ένωσης, συστήθηκε ως ιδιωτική εταιρεία εκτός του πεδίου εφαρμογής του δικαίου της ΕΕ, με τη μορφή Φορέα Ειδικού Σκοπού, παρόμοια με κίνη των αμοιβαίων κεφαλαίων αντιστάθμισης κινδύνου (hedge funds), με έδρα το Λουξεμβούργο, έναν από τους μεγαλύτερους φορολογικούς παραδείσους διεθνώς. Συνεπώς, δεν αποτελεί θεσμό ερειδόμενο σε δημοκρατικές αρχές, και ιδίως στη διαφάνεια, τη λογοδοσία, τη νομιμοποίηση, την αντιπροσωπευτικότητα και την προσήλωση στην προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Δ. ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΤΩΝ ΔΙΜΕΡΩΝ ΔΑΝΕΙΩΝ

1. Είναι τα διμερή δάνεια νόμιμα;

Λαμβάνοντας υπόψη ότι χρέος το οποίο παραβιάζει τις προσήκουσες νομικές διαδικασίες, που προβλέπει το εσωτερικό δίκαιο των συμβαλλόμενων μερών, είναι παράνομο, τα διμερή δάνεια πρέπει να θεωρηθούν παράνομα, διότι:

- Όπως έχει αποδειχθεί παραπάνω, κατά τη σύναψή τους δεν τηρήθηκε η διαδικασία που προβλέπει το Σύνταγμα της Ελλάδας.

- Η Επιτροπή (η οποία αποτελείται από κράτη) προβλεπόταν να επαληθεύει, πριν από κάθε εκταμίευση, τη συμμόρφωση της Ελλάδας στα Μνημόνια. Η Επιτροπή είχε επίσης αρμοδιότητες, όπως συντονισμό και διαχείριση, διαπραγμάτευση, άνοιγμα του λογαριασμού στην ΕΚΤ για τη διεκπεραίωση όλων των πληρωμών. Ωστόσο, ούτε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ούτε κανένα άλλο κράτος δεν κατόρθωσε εκτίμηση Επιπτώσεων ούτε εφαρμόσε κάποιον άλλο μηχανισμό που θα μπορούσε να εκτιμήσει τις επιπτώσεις που είχαν οι αυστηροί όροι (αιρεσιμότητες) του δανεισμού στην άσκηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των κατοίκων της χώρας.

Λαμβάνοντας υπόψη ότι το δάνειο που περιλαμβάνει σαφώς ανάρμοστη συμπεριφορά εκ μέρους του δανειστή, ή όρους αντίθετους στη νομοθεσία ή τη δημόσια τάξη, είναι παράνομο, τα διμερή δάνεια πρέπει να θεωρηθούν παράνομα, δεδομένου ότι παραβιάστηκαν τόσο το Δίκαιο της ΕΕ όσο και το Διεθνές Δίκαιο, προκειμένου τα ανθρώπινα δικαιώματα να τεθούν στο περιθώριο κατά τον σχεδιασμό των μακροοικονομικών προγραμμάτων:

- Οι όροι που περιλαμβάνονται στα εν λόγω δάνεια παραβίασαν υποχρεώσεις προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τις οποίες προβλέπει το Σύνταγμα της Ελλάδας, αλλά και πολλές ευρωπαϊκές και διεθνείς συμβά-

σεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα, από τις οποίες αφενός δεσμεύονται τα κράτη δανειστές και αφετέρου προκύπτουν διεθνείς υποχρεώσεις.

- Όπως επισημαίνεται στο Έβδομο Κεφάλαιο, οι ευρωπαίοι δανειστές (κράτη και θεσμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης) έχουν παραβιάσει επίσης αρκετές διατάξεις της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΕΕ, Άρθρα 2 και 3) και της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ, Άρθρο 9).

- Η Σύμβαση Δανειακής Διευκόλυνσης περιλαμβάνει καταχρηστικούς όρους (που αποκαλύπτουν σαφώς ανάρμοστη συμπεριφορά του δανειστή), όπως ότι οι διατάξεις της σύμβασης πρέπει να εφαρμόζονται ακόμη και αν κριθούν παράνομες, καθώς και ότι η Ελλάδα, δια της σύμβασης, παραιτείται αμετάκλητα και άνευ όρων από κάθε ασυλία.

2. Είναι τα διμερή δάνεια θεμιτά;

Λαμβάνοντας υπόψη ότι ένα χρέος είναι αθέμιτο, εάν οι προϋποθέσεις που συνοδεύουν τον δανεισμό περιλαμβάνουν υπαγορεύσεις πολιτικής που παραβιάζουν την εθνική νομοθεσία ή τα ανθρώπινα δικαιώματα, τα διμερή δάνεια είναι αθέμιτα για τους ίδιους λόγους για τους οποίους είναι παράνομα, διότι οι όροι τους περιλαμβάνουν υπαγορεύσεις πολιτικής κατά παράβαση των υποχρεώσεων που απορρέουν από το Διεθνές Δίκαιο για τα ανθρώπινα δικαιώματα (βλ. παραπάνω).

Λαμβάνοντας υπόψη ότι ένα χρέος που απορρέει από δανειακή σύμβαση είναι αθέμιτο, εάν το δάνειο δεν χρησιμοποιήθηκε προς όφελος του πληθυσμού, τα διμερή δάνεια προς την Ελλάδα είναι αθέμιτα διότι:

- Δεν χρησιμοποιήθηκαν προς όφελος του πληθυσμού της Ελλάδας, αλλά έδωσαν απλώς τη δυνατότητα στους ιδιώτες πιστωτές της Ελλάδας να διασωθούν εκείνοι.

- Τα επιτόκια ήταν πολύ υψηλά – σε σύγκριση με τα επιτόκια που οι χώρες των δανειστών κατέβαλλαν στην αγορά – τόσο ώστε αργότερα μειώθηκαν.

3. Είναι τα διμερή δάνεια επονείδιστα;

Λαμβάνοντας υπόψη ότι ένα χρέος είναι επονείδιστο, εάν ο δανειστής γνώριζε ή όφειλε να γνωρίζει ότι αυτό προέκυψε κατά παράβαση των δημοκρατικών αρχών (συμπεριλαμβανομένης της συναίνεσης, της συμμετοχής, της διαφάνειας και της λογοδοσίας) και χρησιμοποιήθηκε ενάντια στο συμφέρον του πληθυσμού του δανειζόμενου κράτους ή, αλλιώς, συνοδεύεται από καταχρηστικούς για το δανειζόμενο κράτος όρους οι οποίοι πλήττουν θεμελιώδη ατομικά, πολιτικά, οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα, το χρέος που απορρέει από τον διμερή δανεισμό είναι επονείδιστο, διότι:

- Τα κράτη δανειστές δεν μπορούν να επικαλεστούν ότι δεν γνώριζαν τις εν λόγω πιθανές παραβάσεις. Πρέπει να υπενθυμίσουμε ότι ούτε το 2010 ούτε το 2012 έγινε οποιαδήποτε προσπάθεια εκτίμησης των επιπτώσεων στα ανθρώπινα δικαιώ-

ματα που είχαν η μακροοικονομική προσαρμογή και η δημοσιονομική εξυγίανση ως αποτελέσματα των όρων των διμερών δανείων. Στην περίπτωση του Μνημονίου του 2012, οι επιζήμιες επιπτώσεις ήταν ήδη ευρέως γνωστές.

■ Γνώριζαν, επίσης, ότι οι όροι που περιλάμβαναν τα δάνεια επιβλήθηκαν σαφώς στην Ελλάδα και ότι από αυτή την άποψη δεν τηρήθηκαν οι αρχές της συμμετοχής, της διαφάνειας και της λογοδοσίας.

■ Επιπλέον, τα ευρωπαϊκά κράτη (τα οποία είναι επίσης μέλη του ΔΝΤ) γνώριζαν, από το 2010, ότι τα δάνεια θα εξυπηρετούσαν απλώς ορισμένα ιδιωτικά συμφέροντα και ότι τα μέτρα λιτότητας θα οδηγούσαν σε σοβαρές παραβιάσεις των κοινωνικοοικονομικών δικαιωμάτων. (Βλ. σχετικά την παραπάνω ενότητα, «Εκτίμηση του χρέους προς το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο».)

Ε. ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΤΟΥ ΧΡΕΟΥΣ ΠΡΟΣ ΙΔΙΩΤΕΣ ΠΙΣΤΩΤΕΣ

Οι ιδιώτες πιστωτές ανήκουν σε τρεις βασικές κατηγορίες: τράπεζες, αμοιβαία κεφάλαια αντιστάθμισης κινδύνου (hedge funds) και μικροεπενδυτές. Με τον λογιστικό έλεγχο του δημόσιου χρέους θα πρέπει να βρεθεί δυνατότητα αποζημίωσης των μικροεπενδυτών με διαφορετικές διαδικασίες σε σχέση με τους άλλους ιδιώτες πιστωτές.

Με μειωμένη πληροφόρηση σε σχέση με τις τράπεζες και τα αμοιβαία κεφάλαια αντιστάθμισης κινδύνου, οι μικρότεροι επενδυτές είναι τα αβοήθητα θύματα των ενεργειών των τραπεζών. Πρέπει να σημειωθεί ότι η ελληνική κυβέρνηση ενθάρρυνε τους πολίτες να αγοράζουν ομόλογα Δημοσίου, τα οποία παρουσιάζονταν ως ασφαλής και επικερδής επένδυση, σε μια εποχή που η ίδια κυβέρνηση πλήρωνε με κρατικά ομόλογα τους εργαζόμενους που έβγαιναν σε διαθεσιμότητα.²¹

Επίσης, πρέπει να σημειωθεί ότι ορισμένοι ιδιώτες πιστωτές των οποίων τα δάνεια δεν είχαν συναφθεί υπό το ελληνικό δίκαιο, μπορούσαν να αρνηθούν τις συμφωνίες ανταλλαγής ή να επιλέξουν τη στάση «hold out», γεγονός που αποδεικνύει ότι οι πιστωτές δεν αντιμετωπίστηκαν, όντως, ισότιμα.

1. Είναι το χρέος προς τους ιδιώτες πιστωτές νόμιμο;

Λαμβάνοντας υπόψη ότι το χρέος που περιλαμβάνει σαφείς παραβάσεις εκ μέρους του δανειστή πρέπει να θεωρείται παράνομο, τμήμα του χρέους προς τους ιδιώτες πιστωτές είναι εξίσου παράνομο, διότι:

■ Οι ιδιωτικές τράπεζες συμπεριφέρονταν ανεύθυνα πριν από τη σύσταση της Τρόικας. Για παράδειγμα, στην έκθεση που υπέβαλαν μετά από έρευνά τους για τον ρόλο της Τρόικας στις χώρες της ευρωζώνης που συμμετέχουν στα προγράμματα διάσωσης,²² οι βουλευτές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου Othmar Karas και Liem Hoang Ngoc τόνισαν τη διπλή ευθύνη των τραπεζών και των κρατών. Η έκθεσή τους αναφέρει ότι «δυστυχώς τα βάρη δεν

επιμερίστηκαν σε όλους όσοι ενήργησαν ανεύθυνα, ενώ η προστασία των ομολογιούχων αντιμετωπίστηκε ως ανάγκη της ΕΕ προς το συμφέρον της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας».²³ Οι ιδιωτικές τράπεζες, παρά το γεγονός ότι δεν τήρησαν τις υποχρεώσεις προσήκουσες επιμέλειας, ωστόσο αποκόμισαν σημαντικά κέρδη από το ελληνικό Δημόσιο. Στην έκθεση του 2013, η Τράπεζα της Ελλάδος εντόπισε αρκετά στοιχεία που εξηγούν τις μεταβολές στην αναλογία δημόσιου χρέους/ΑΕΠ και υπολόγισε πόσο συνεισέφερε σ' αυτές κάθε στοιχείο. Για τα έτη 2009, 2010, 2011 και 2012, το ποσοστό που μπορεί να αποδοθεί στο πολλαπλασιαστικό φαινόμενο ('snowball effect') ήταν αντίστοιχα 6,2%, 11,2%, 16,9% και 18%.²⁴

■ Ορισμένοι ιδιώτες πιστωτές, όπως τα αμοιβαία κεφάλαια αντισταθμιστικού κινδύνου, ενήργησαν με κακή πίστη. Κακή πίστη μπορεί να υπάρχει, όταν ιδιώτες επενδυτές, ιδίως αμοιβαία κεφάλαια αντισταθμιστικού κινδύνου, κερδοσκοπούν πάνω στο δημόσιο χρέος, χρησιμοποιώντας χρηματοοικονομικά εργαλεία, όπως συμφωνίες ανταλλαγής κινδύνου αθέτησης (Credit Default Swaps, CDS).

Λαμβάνοντας υπόψη ότι το χρέος που έχει συναφθεί κατά παράβαση της εθνικής νομοθεσίας είναι παράνομο, πρέπει επίσης να θεωρηθούν παράνομα ορισμένα εγχώρια χρέη προς ιδιώτες πιστωτές. Για παράδειγμα, ο δήμος Ζωγράφου έλαβε δάνειο ύψους 25 εκατομμυρίων ευρώ από την Αυστριακή τράπεζα KommunalKredit, θυγατρική της Dexia, για ένα έργο το οποίο δεν εγκρίθηκε από τους αρμόδιους κρατικούς ελεγκτές, όπως απαιτεί ο νόμος.²⁵

2. Είναι το χρέος προς τους ιδιώτες πιστωτές θεμιτό;

Λαμβάνοντας υπόψη ότι το χρέος είναι αθέμιτο, εάν οι όροι και οι προϋποθέσεις που συνοδεύουν το δάνειο, το χρεόγραφο ή την εγγύηση παραβίασαν το νόμο ή εάν οι εν λόγω όροι ή προϋποθέσεις ήταν κατάφωρα άδικοι, μη εύλογοι, καταχρηστικοί, ή για άλλους λόγους απαράδεκτοι (όπως εάν έφεραν υπερβολικά υψηλά επιτόκια), ορισμένα τμήματα του χρέους προς ιδιωτικές τράπεζες και αμοιβαία κεφάλαια αντισταθμιστικού κινδύνου είναι αθέμιτα για τους ίδιους λόγους για τους οποίους είναι και παράνομα (βλ. παραπάνω).

Επιπλέον, οι ελληνικές τράπεζες ανακεφαλαιοποιήθηκαν γενναιόδωρα από τους φορολογούμενους, με το δεύτερο πρόγραμμα που υιοθετήθηκε από το Eurogroup στις 21 Φεβρουαρίου 2012, με το οποίο εγκρίθηκαν 48 δισεκατομμύρια ευρώ για ανακεφαλαιοποίηση. Αυτού του είδους η αρωγή η οποία ωφελεί κυρίως μετόχους τραπεζών, μπορεί, δικαίως, να θεωρηθεί αθέμιτη.

3. Είναι το χρέος προς τους ιδιώτες πιστωτές επονείδιστο;

Λαμβάνοντας υπόψη ότι ένα χρέος είναι επονείδιστο, εάν ο δανειστής γνώριζε ή όφειλε να γνωρίζει ότι αυτό προέκυψε κατά παράβαση των δημοκρατικών αρχών και χρησιμοποιήθηκε ενάντια στο συμφέρον του πληθυσμού του δανειζόμενου κρά-

τους, το χρέος προς τις ιδιωτικές τράπεζες και τα αμοιβαία κεφάλαια αντισταθμιστικού κινδύνου είναι επονείδιστο.

Πράγματι, ο ιδιωτικός τομέας αποσυνδέθηκε από ένα μεγάλο τμήμα του ελληνικού χρέους εξαιτίας των πιέσεων που άσκησε η Τρόικα, με αποτέλεσμα να υπάρχει σοβαρό έλλειμμα δημοκρατικής νομιμοποίησης. Δεδομένου ότι οι μεγάλοι ιδιώτες πιστωτές (τράπεζες, αμοιβαία κεφάλαια αντισταθμιστικού κινδύνου) γνώριζαν ότι το εν λόγω χρέος δεν προέκυψε προς όφελος του πληθυσμού, αλλά μάλλον προς δικό τους όφελος, είναι πέραν πάσης αμφιβολίας ότι μεγάλο τμήμα αυτού του χρέους έχει επονείδιστο χαρακτήρα.

1. Geithner, T. & Gianviti, F., 2002. Guidelines on Conditionality. <http://goo.gl/6FPuey>
2. WSJ, 2013. IMF Document Experts: Disagreements Revealed. Wall Street Journal, <http://goo.gl/gyHqdi>
3. IMF, 2010. Greece: Staff Report on Request for Stand-By Arrangement, IMF Country Report No. 10/110. <http://goo.gl/ErBW0Q>; IMF, 2012. Greece: Request for Extended Arrangement Under the Extended Fund Facility, IMF Country Report No. 12/57 <http://goo.gl/uasoV5>
4. European Parliament, 2014. Report on the enquiry on the role and operations of the Troika (ECB, Commission and IMF) with regard to the euro area programme countries - A7-0149/2014. <http://goo.gl/knvBol>
5. IMF, 2010. Press Release: IMF Executive Board Approves €30 Billion Stand-By Arrangement for Greece. <http://goo.gl/KMc2TV>
6. Spiegel, P., 2012. More on leaked Greek debt report | Brussels blog. Financial Times. <http://blogs.ft.com/brusselsblog/2012/02/21/more-on-leaked-greek-debt-report/>
7. IMF, 2012. Greece: Request for Extended Arrangement Under the Extended Fund Facility, IMF Country Report No. 12/57. <http://goo.gl/uasoV5>
8. IMF, 2011. Articles of Agreement of the International Monetary Fund. Art. IV, Sec 3(b) <http://goo.gl/EqPkYI>
9. Geithner, T. & Gianviti, F., 2002. Guidelines on Conditionality. <http://goo.gl/6FPuey>
10. Blanchard, O., Dell'Ariccia, G. & Mauro, P., 2010. Rethinking Macroeconomic Policy, IMF STAFF POSITION NOTE February 12, 2010 SPN/10/03. <http://goo.gl/TdZ6f5>
11. IMF, 2013. Greece: Third Review Under the Extended Arrangement Under the Extended Fund Facility, IMF Country Report No. 13/153. <https://goo.gl/qIFPdu>
12. Το ΔΝΤ πράγματι εκτίμησε τη μεγάλη έκθεση των ευρωπαϊκών τραπεζών. IMF, 2010. Greece: Staff Report on Request for Stand-By Arrangement, IMF Country Report No. 10/110. <http://goo.gl/ErBW0Q>
13. WSJ, 2013. IMF Document Excerpts: Disagreements Revealed. Wall Street Journal. <http://goo.gl/gyHqdi>

14. IMF, 2012. Greece: Request for Extended Arrangement Under the Extended Fund Facility, IMF Country Report No. 12/57. <http://goo.gl/uasoV5>

15. WSJ, 2013. IMF Document Excerpts: Disagreements Revealed. Wall Street Journal. <http://goo.gl/gyHqdi>

16. IMF, 2010. Transcript of Statements to the Media by Angela Merkel and Strauss-Kahn in Berlin. <https://goo.gl/ZLG4Qv>

17. Σύμφωνα με το Άρθρο 130 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ): «(...) ούτε η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, ούτε οι εθνικές κεντρικές τράπεζες, ούτε κανένα μέλος των οργάνων λήψης αποφάσεων των ιδρυμάτων αυτών, δεν ζητάει, ούτε δέχεται υποδείξεις από τα θεσμικά όργανα της Ένωσης, (...) από οποιαδήποτε κυβέρνηση κράτους μέλους ή από άλλο οργανισμό. (...) Τα θεσμικά και λοιπά όργανα ή οργανισμοί ή υπηρεσίες της Ένωσης, καθώς και οι κυβερνήσεις των κρατών μελών, αναλαμβάνουν την υποχρέωση να τηρούν την αρχή αυτή και να μην επιδιώκουν να επηρεάζουν τα μέλη των οργάνων λήψης αποφάσεων της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας ή των εθνικών κεντρικών τραπεζών, κατά την άσκηση των καθηκόντων τους».

18. European Commission, 2012. MoU between the European Commission and the Hellenic Republic [Μνημόνιο 2012]. κεφάλαιο 2.5.5.1. <http://goo.gl/hbpYtW>

19. EFSF, 2012. MASTER FINANCIAL ASSISTANCE FACILITY AGREEMENT – MFAFA (as amended by the Amendment Agreement dated 12 December 2012). Preamble (1). <http://goo.gl/c6sg2h>

20. Επειδή τα στοιχεία ενεργητικού του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας χαρακτηρίζονται μηδενικής διακινδύνευσης από τις ρυθμιστικές αρχές, οι τράπεζες μπορούν να αγοράζουν όσα στοιχεία ενεργητικού του ΕΤΧΣ θέλουν χωρίς κανένα ρυθμιστικό περιορισμό, διότι σύμφωνα με τα πλαίσια των Διατραπεζικών Κανονισμών της Βασιλείας δεν επηρεάζουν τους δείκτες κεφαλαιοποίησής τους. Συνεπώς, μπορούν να ασκούν μόχλευση και να αναλαμβάνουν διακινδυνεύσεις χωρίς ρυθμιστικούς περιορισμούς. Η κατάταξη στην κατηγορία μηδενικού κινδύνου, ωστόσο δεν αντιστοιχεί στις πιστοληπτικές αξιολογήσεις του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας.

21. EFSF, 2015. European Financial Stability Facility (EFSF). <http://goo.gl/6487cS>

22. European Parliament, 2014. Report on the enquiry on the role and operations of the Troika (ECB, Commission and IMF) with regard to the euro area programme countries - A7-0149/2014. <http://goo.gl/knvBol>

23. European Parliament, 2014. Report on the enquiry on the role and operations of the Troika (ECB, Commission and IMF) with regard to the euro area programme countries - A7-0149/2014. <http://goo.gl/knvBol>

24. Τράπεζα της Ελλάδος, 2014. Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2013. <http://goo.gl/tVICPO>

25. Chakraborty, A., 2011. Greece in crisis: House of the rising repayments. The Guardian. <http://goo.gl/otV2lk>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

Νομικές βάσεις για την αποκήρυξη και την αναστολή αποπληρωμής του ελληνικού δημοσίου χρέους

ΣΥΝΟΨΗ

Διάφοροι νομικοί μηχανισμοί παρέχουν στα Κράτη το δικαίωμα μονομερούς αποκήρυξης ή αναστολής της αποπληρωμής χρεών που είναι αθέμιτα, επονείδιστα, παράνομα ή μη βιώσιμα. Μια πρώτη σειρά τέτοιων μηχανισμών αφορά την αποκήρυξη αθέμιτων, επονείδιστων και παρανόμων χρεών στη βάση υποκειμενικών στοιχείων που λαμβάνουν υπόψη τη συμπεριφορά των πιστωτών. Η μονομερής αποκήρυξη του χρέους βρίσκει νομικό έρεισμα σε υπερισχύοντες συλλογισμούς δικαιοσύνης και ισονομίας, αλλά εδράζεται επίσης στην εθνική κυριαρχία και την αυτοδιάθεση των λαών.

Τέτοιο δικαίωμα μονομερούς αποκήρυξης θεμελιώνεται στην περίπτωση κατά την οποία απουσιάζει η καλή πίστη του Άρθρου 26 της Σύμβασης της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών, που προβλέπει ότι οι διεθνείς συνθήκες είναι δεσμευτικές και πρέπει να εφαρμόζονται με βάση την καλή πίστη. Η κακή πίστη, στην προκειμένη περίπτωση, συνίσταται στη σαφή προσπάθεια να καταστεί η Ελλάδα οικονομικά υποταγμένη, καθώς και στην επιβολή μέτρων που παραβιάζουν τόσο θεμελιώδη κοινωνικο-οικονομικά αλλά και ατομικά και πολιτικά δικαιώματα του ελληνικού λαού όσο και την εθνική νομοθεσία.

Περαιτέρω, τόσο η συνεχής πίεση προς την Ελλάδα για να παρακάμψει το Σύνταγμά της και να παραβιάσει τις υποχρεώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όσο και η ανάμιξη των πιστωτών στις πολιτικές και οικονομικές υποθέσεις της χώρας, συνιστούν μια μορφή καταναγκασμού. Αυτός ο καταναγκασμός αποτελεί από μόνος του λόγο ακυρότητας κατά το Άρθρο 52 της Σύμβασης της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών. Η αναφορά του Άρθρου 52 στη «βία» (ως προϋπόθεση του καταναγκασμού) μπορεί να ερμηνευθεί ως εμπεριέχουσα και τις μορφές οικονομικού καταναγκασμού.

Θα πρέπει, συνεπώς, να σημειωθεί ότι, στην προκειμένη περίπτωση, δηλώσεις που έγιναν από τους πιστωτές, ακόμα και υποθετικές οι οποίες ήταν γνωστό ότι θα συνέτειναν ή εν γνώσει τους θα είχαν ως αποτέλεσμα τη βλάβη της ελληνικής οικονομίας και της βιοποριστικής ικανότητας του ελληνικού λαού, συνιστούν ένα είδος μονομερών μέτρων καταναγκασμού. Τέτοια μέτρα απαγορεύονται από το Διεθνές Δίκαιο και παραβιάζουν τον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών.

Είναι ευρέως αποδεκτό ότι, όταν μια χώρα γίνεται στόχος δράσεων που είναι γνωστό ότι βλάπτουν την οικονομία της (και κυρίως προς όφελος των δανειστών της) και τη βιοποριστική ικανότητα του λαού της, η χώρα αυτή μπορεί να καταφύγει σε νόμιμα αντίμετρα. Πράγματι, σύμφωνα με το διεθνές εθιμικό δίκαιο και τα Άρθρα 49επ. των Ρυθμίσεων περί Κρατικής Ευθύνης της Επιτροπής Διεθνούς Δικαίου, ένα κράτος που έχει θιγεί μπορεί να παραβεί μian άλλως διεθνή υποχρέωσή του προς έτερο (υπεύθυνο) κράτος, αν το κράτος εκείνο έχει διαπράξει μια διεθνώς παράνομη πράξη. Η παράβαση εκ μέρους του ζημιωθέντος κράτους έχει σκοπό να εξαναγκάσει το υπεύθυνο κράτος να συμμορφωθεί με τις υποχρεώσεις του.

Τέλος, πρέπει να τονιστεί το γεγονός ότι ο ελληνικός λαός δεν έχει αποκομίσει κανένα αδικαιολόγητο πλεονέκτημα ή άλλο όφελος από το προστιθέμενο χρέος και, συνεπώς, η Ελλάδα δεν έχει καμία υποχρέωση να αποπληρώσει το τμήμα εκείνο του αρχικού κεφαλαίου (που κρίνεται επονείδιστο, παράνομο ή αθέμιτο), ως μορφή αδικαιολόγητου πλουτισμού.

Μια δεύτερη κατηγορία μηχανισμών αφορά το μη βιώσιμο χρέος. Σε αντίθεση με τους μηχανισμούς εκείνους που εκτέθηκαν παραπάνω, εδώ πρόκειται για μηχανισμούς που βρίσκουν αντικειμενική εφαρμογή, ανεξάρτητα από τη συμπεριφορά των πιστωτών. Σε τέτοια περίπτωση, το χρέος δεν μπορεί να αποκηρυχθεί, αλλά μόνο να ανασταλεί η αποπληρωμή του. Υπό αυτό το πρίσμα, η Ελλάδα μπορεί νόμιμα να επικαλεσθεί δυο δικαιολογητικές βάσεις οι οποίες καθιστούν άκυρες τις υποχρεώσεις της που πηγάζουν από το χρέος.

Η πρώτη αφορά την κατάσταση ανάγκης. Σύμφωνα με το Άρθρο 25 των Ρυθμίσεων περί Κρατικής Ευθύνης της Επιτροπής Διεθνούς Δικαίου, ο όρος «ανάγκη» χρησιμοποιείται για να περιγράψει τις εξαιρετικές εκείνες περιπτώσεις κατά τις οποίες ο μόνος τρόπος που ένα κράτος μπορεί να εξασφαλίσει ένα ζωτικό του συμφέρον που επηρεάζεται από σοβαρό και επικείμενο κίνδυνο είναι, για όσο διαρκεί η απειλή ή ο κίνδυνος, να μην εκτελέσει κάποια άλλη δική του διεθνή υποχρέωση ελάσσονος βαρύτητας ή λιγότερο επείγουσα. Στην προκειμένη περίπτωση, λόγω της οικονομικής και κοινωνικής κρίσης στην Ελλάδα, πληρούνται οι προϋποθέσεις που απαιτούνται για την επίκληση της ανάγκης.

Ο δεύτερος λόγος αφορά το δικαίωμα σε μονομερή αδυναμία πληρωμής (insolvency). Μολονότι οι πιστωτές είναι γενικά αντίθετοι σε αυτό το ενδεχόμενο, καθώς αποκλείει την αποπληρωμή τους, η μονομερής κήρυξη αδυναμίας πληρωμής (insolvency) αποτελεί μια πραγματικότητα στις διεθνείς σχέσεις και αναγνωρίζεται, τόσο από τη θεωρία όσο και από την πρακτική. Εάν λοιπόν ένα κράτος μπορεί να απολαμβάνει του δικαιώματος μονομερούς κήρυξης αδυναμίας πληρωμής, είναι σαφές ότι η μονομερής κήρυξη αδυναμίας πληρωμής συνιστά λόγο που αποκλείει τον παράνομο χαρακτήρα της μη αποπληρωμής σχετικά με τις διεθνείς υποχρεώσεις του δανειζόμενου, και, συγκεκριμένα, τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τον δανεισμό.

ΤΜΗΜΑ Ι: ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΕ ΜΟΝΟΜΕΡΗ ΑΠΟΚΗΡΥΞΗ ΕΠΟΝΕΙΔΙΣΤΟΥ, ΠΑΡΑΝΟΜΟΥ ΚΑΙ ΑΘΕΜΙΤΟΥ ΧΡΕΟΥΣ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ

Η ύπαρξη επονείδιστου, παράνομου ή αθέμιτου χρέους μπορεί να δικαιολογεί τη μονομερή αποκήρυξή του από το κράτος οφειλέτη, αν αυτή η αποκήρυξη δεν είναι αυθαίρετη, δεν κάνει διακρίσεις και δεν ευνοεί τον αδικαιολόγητο πλουτισμό του. Η απουσία εκτεταμένης νομολογίας ή σημαντικού όγκου μονο-

μερών αποκρήρυξων οφείλεται στο γεγονός ότι στις περισσότερες περιπτώσεις, τα κράτη οφειλέτες (και οι δανειστές τους) κρίνουν πιο προσηκόν, πολιτικά και οικονομικά, να καταλήξουν σε άλλους όρους επίλυσης των διαφορών τους. Τέτοιες διευθετήσεις μέσω διαπραγματεύσεων, όμως, δεν αποδυναμώνουν τον κανόνα που απαγορεύει το επονείδιστο χρέος και δικαίωμα των κρατών να αποκρήρξουν μονομερώς επονείδιστο χρέος. Πράγματι, η μονομερής αποκρήρυξη του χρέους έχει νομικό έρεισμα στις υπερισχύουσες επιταγές της δικαιοσύνης και της ισονομίας,¹ αλλά εδράζεται, επίσης, στην εθνική κυριαρχία και αυτοδιάθεση. Στην παρούσα Έκθεση, η νομική βάση μιας μονομερούς αποκρήρυξης από την Ελλάδα του τμήματος εκείνου του χρέους που είναι επονείδιστο, παράνομο ή αθέμιτο, εδράζεται στις ακόλουθες σκέψεις:

1. Έλλειψη καλής πίστης

Σύμφωνα με το Άρθρο 26 της Σύμβασης της Βιέννης περί του Δικαίου των Συνθηκών, οι συνθήκες είναι δεσμευτικές και πρέπει να εφαρμόζονται με καλή πίστη.² Τα σχόλια της Επιτροπής Διεθνούς Δικαίου τονίζουν ότι η καλή πίστη αποτελεί αρχή του δικαίου και συνιστά ουσιώδες στοιχείο του κανόνα *pacta sunt servanda*. Η αρχή σύμφωνα με την οποία οι συμφωνίες πρέπει να τηρούνται εφαρμόζεται μόνο όταν και τα δυο μέρη λειτουργούν με καλή πίστη. Μάλιστα, το Άρθρο 69 (2) της Σύμβασης της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών ορίζει κατηγορηματικά ότι «οι πράξεις που διενεργήθηκαν με καλή πίστη πριν από την επίκληση της ακυρότητας, δεν καθίστανται παράνομες για μόνο το λόγο της ακυρότητας της συνθήκης» - συνεπαγόμενο ότι οι πράξεις που διενεργήθηκαν με κακή πίστη είναι πάντοτε παράνομες. Αν και η έλλειψη καλής πίστης δεν επιφέρει πάντα αυτόματα την ακυρότητα μιας συμφωνίας, πάντως δικαιολογεί, σε εξαιρετικές περιπτώσεις, την καταγγελία της συνθήκης σύμφωνα με το Άρθρο 56 (1β) της Σύμβασης της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών (ένα δικαίωμα καταγγελίας που συνυφίνεται με τη φύση της συνθήκης). Στην προκειμένη περίπτωση, οι συμφωνίες μεταξύ της Ελλάδας και των πιστωτών της ήταν γνωστό σε όλα τα μέρη ότι παραβίαζαν το ελληνικό Σύνταγμα. Επιπλέον, ήταν γνωστό σε όλα τα μέρη ότι παραβίαζαν υποχρεώσεις της Ελλάδας απορρέουσες από συνθήκες που αφορούν τα ανθρώπινα δικαιώματα και το διεθνές εθιμικό δίκαιο. Στην προκειμένη περίπτωση, η κακή πίστη εκδηλώνεται, επιπροσθέτως, μέσω του απώτερου σκοπού των πιστωτών, ο οποίος δεν ήταν να διασφαλίσουν τη ρευστότητα της Ελλάδας (την επονομαζόμενη «διάσωση») αλλά, μάλλον, μεταξύ άλλων, να μετατραπεί το ιδιωτικό χρέος σε δημόσιο, ούτως ώστε να διασωθούν μεγάλες ιδιωτικές τράπεζες και οι μέτοχοί τους.

Αυτό θα επιτυχανόταν με το να καταστεί η Ελλάδα οικονομικά υπόδουλη και με τη επιβολή μέτρων που παραβιάζουν θεμελιώδη κοινωνικο-οικονομικά, ατομικά και πολιτικά δικαιώματα του ελληνικού

λαού. Αντίστοιχα, τα κράτη δανειστές και οι χρηματοπιστωτικοί θεσμοί με εξαιρετική αξιολόγηση πιστοληπτικής ικανότητας και, συνεπώς, πρόσβαση σε χαμηλά επιτόκια, είχαν τη δυνατότητα να δανείσουν στην Ελλάδα με πολύ υψηλότερο επιτόκιο, υπό το πρόσχημα της «διάσωσης». Έτσι, για παράδειγμα, η ΕΚΤ αγόρασε ομόλογα του ελληνικού Δημοσίου από δευτερογενείς αγορές, στο μισό της ονομαστικής τους αξίας, αλλά κατόπιν απαίτησε να πληρωθεί από την Ελλάδα εκβιαστικά επιτόκια και μάλιστα καθ' όλο αυτό το διάστημα ισχυριζόταν ότι δήθεν αγόρασε τα ελληνικά ομόλογα του Δημοσίου, προκειμένου να συνεισφέρει στην οικονομία της Ελλάδας και στη διάσωσή της. Επιπλέον, η ανάγκη της Ελλάδας για ρευστότητα αντιμετωπίστηκε με μια σειρά μέτρων, στόχος των οποίων ήταν να εξαλείψουν την οικονομική και πολιτική της κυριαρχία.

2. Οι νομικές συνέπειες της παραβίασης της εσωτερικής νομοθεσίας από τους πιστωτές

Η κακή πίστη εκδηλώθηκε, περαιτέρω, με την κραυγαλέα παραβίαση του ελληνικού Δικαίου και συγκεκριμένα του Συντάγματος. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ήταν το Άρθρο 1 (9) του Νόμου 3847/2010, το οποίο παρακάμπτει τα άρθρα 28 και 36 του ελληνικού Συντάγματος, αναφορικά με την απαίτηση κύρωσης από τη Βουλή διεθνών συνθηκών. Τέτοιες συνταγματικές παραβιάσεις ολοκάθαρα μεθοδεύθηκαν και από τα δυο μέρη, καθώς προετοίμασαν τον δρόμο για να περιβάλλονται το μανδύα του νόμου, χωρίς την έγκριση της Βουλής, νομοθετήματα που προτείνονταν από τους πιστωτές (ή και συμφωνίες υπαγορευμένες από τους πιστωτές).

Ενώ γενικά οι υποχρεώσεις που απορρέουν από το Διεθνές Δίκαιο υπερισχύουν αντιθέτων υποχρεώσεων που απορρέουν από το εσωτερικό δίκαιο, η αρχή αυτή δεν εφαρμόζεται εκεί όπου η συμφωνία των μερών με γνώση ή με πρόθεση παραβιάζει θεμελιώδεις διατάξεις του εθνικού δικαίου (ιδίως συνταγματικού χαρακτήρα). Αυτό επειδή μια τέτοια συμφωνία παραβιάζει την αρχή της νομιμότητας, είναι αντίθετη με την καλή πίστη και αντιβαίνει στις νόμιμες προσδοκίες τρίτων μερών. Το Άρθρο 46 (1) της Σύμβασης της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών ρητά αναφέρει ότι η παραβίαση του εσωτερικού Δικαίου, αναφορικά με την αρμοδιότητα σύναψης συνθηκών, αποτελεί λόγο ακυρότητας της συγκατάθεσης του κράτους, εάν η παραβίαση, όπως συμβαίνει στην προκειμένη περίπτωση, «ήταν πρόδηλη και αφορούσε έναν κανόνα δικαίου του εσωτερικού της δικαίου ο οποίος να είναι θεμελιώδους σημασίας».

3. Υπεροχή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έναντι των άλλων συμβατικών υποχρεώσεων

Όπως κατέδειξε η παρούσα Έκθεση, η Ελλάδα εξαναγκάστηκε να παραβιάσει τις υποχρεώσεις της ως προς τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα, μέσα

από μια σειρά συμφωνιών, όπως ήταν η Συμφωνία μεταξύ Δανειστών του 2010, η Σύμβαση Δανειακής Διευκόλυνσης και τα Μνημόνια Συνεννόησης, παρά το γεγονός ότι οι πιστωτές της χώρας έχουν την υποχρέωση να μη δυσχεραίνουν ή εξαναγκάζουν το άλλο μέρος να παραβιάσει τις υποχρεώσεις του. Η παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων μέσα από αυστηρούς όρους (αιρεσιμότητες) επηρεάζει την εγκυρότητα των δανειακών συμβάσεων.³

Η υποχρέωση αυτή των πιστωτών να σέβονται τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι, κυρίως και πρωτίστως, ηθικής φύσεως, δεδομένου ότι κανένα κράτος δεν νομιμοποιείται να υποστηρίξει ότι εκπληρώνει τις δικές του υποχρεώσεις ως προς τα ανθρώπινα δικαιώματα εντός της εδαφικής του επικράτειας, όταν συγχρόνως, ασκεί πίεση σε άλλο κράτος να παραβιάσει τις δικές του σχετικές υποχρεώσεις. Εξάλλου, όταν ένα κράτος πείθεται να αναστείλει ουσιαστικά και ολοκληρωτικά τις υποχρεώσεις σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ή να τις αναθέσει σε κάποιο τρίτο μέρος, αυτό συνιστά σαφή ανάμειξη στις εσωτερικές του υποθέσεις, ασχέτως αν το κράτος αυτό συναινεί τυπικά. Στο βαθμό που οι συμφωνίες της Ελλάδας με τους πιστωτές βρίσκονται σε σύγκρουση με τους κανόνες του *jus cogens*, δηλαδή με διεθνείς κανόνες αναγκαστικού δικαίου (ήτοι, περί οικονομικής αυτοδιάθεσης), οι συμφωνίες αυτές είναι άκυρες σύμφωνα με το Άρθρο 53 της Σύμβασης της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών.

Η υπεροχή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σαφέστατα κατοχυρώνεται στο Άρθρο 103 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, όπως επίσης και σε πολλές αναφορές και δηλώσεις οργάνων των Ηνωμένων Εθνών. Σύμφωνα με το Άρθρο 103 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών: «Σε περίπτωση σύγκρουσης μεταξύ των υποχρεώσεων των Μελών των Ηνωμένων Εθνών κατά τον παρόντα Χάρτη και των υποχρεώσεών τους κατά οποιαδήποτε άλλη διεθνή συμφωνία, θα υπερισχύσουν οι υποχρεώσεις που απορρέουν από τον παρόντα Χάρτη». Οι υποχρεώσεις αυτές περιλαμβάνουν την προώθηση του οικουμενικού σεβασμού για τα ανθρώπινα δικαιώματα και της τήρησής τους από όλους και για όλους.

Οι Κατευθυντήριες Αρχές των Ηνωμένων Εθνών για το Εξωτερικό Χρέος και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, αν και μη δεσμευτικές καθ' εαυτές, αντανακλούν το εθιμικό Δίκαιο, στο βαθμό που εκφράζουν υποχρεώσεις των κρατών σε σχέση με τα ανθρώπινα δικαιώματα και δίνουν έμφαση στα παρακάτω:

«Όλα τα Κράτη έχουν την υποχρέωση να σέβονται, να προστατεύουν και να εκπληρώνουν τα ανθρώπινα δικαιώματα. Προς το σκοπό αυτό, θα πρέπει να διασφαλίζουν ότι κάθε μια και όλες οι δραστηριότητές τους, οι οποίες αφορούν αποφάσεις δανειοδοτικών και δανειοληπτικών πράξεων, δραστηριότητες διεθνών ή εθνικών δημόσιων ή ιδιωτικών θεσμών στους οποίους ανήκουν ή στους οποίους έχουν συμφέρον, καθώς και η διαπραγμάτευση και η εφαρμογή δανειακών συμβάσεων ή άλλων χρεωστικών εργαλείων, η χρησιμοποίηση των δανειακών πόρων, οι αποπληρωμές χρέους και η παροχή ελαφρύνσεων του χρέους όταν αυτό αρμόζει, δεν παρεκκλίνουν

από τις υποχρεώσεις αυτές» (παρ. 6).

«Οι διεθνείς οργανισμοί έχουν υποχρέωση να σέβονται τα ανθρώπινα δικαιώματα. Αυτό υποδηλώνει την υποχρέωση αποχής από τη διαμόρφωση, υιοθέτηση, χρηματοδότηση και εφαρμογή πολιτικών και προγραμμάτων τα οποία άμεσα ή έμμεσα καταστρατηγούν την απόλαυση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων» (παρ. 9).

«Τα Κράτη θα πρέπει να διασφαλίζουν ότι τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις τους που προκύπτουν από συμβάσεις ή ρυθμίσεις εξωτερικού δανεισμού δεν εμποδίζουν την προοδευτική υλοποίηση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων (παρ. 16).

4. Καταναγκασμός στην αναδιάρθρωση του χρέους

Οι συμβάσεις δανεισμού, στην πλειονότητά τους εμπεριέχουν ένα βαθμό καταναγκασμού. Πράγματι, όταν ένα κράτος εξαναγκάζεται να παραβιάσει τις υποχρεώσεις του, οι οποίες πηγάζουν από το Σύμβαμα, τις διεθνείς συνθήκες και το εθιμικό Διεθνές Δίκαιο, προκειμένου να εξασφαλίσει πιστώσεις και ρευστότητα, ιδίως όταν υποχρεώνεται να παραιτηθεί από σημαντικό κομμάτι της νομοθετικής και κοινωνικοοικονομικής του κυριαρχίας, θεωρείται ότι έχει συναινέσει υπό ισχυρό καταναγκασμό. Στην προκειμένη περίπτωση, αυτό εκδηλώθηκε περαιτέρω στους απεχθείς αυστηρούς όρους (αιρεσιμότητες), σε συνδυασμό με έξωθεν ανάμειξη στις συνταγματικές διαδικασίες (όπως η ισχυρή αντίθεση στο προταθέν δημοψήφισμα το 2011 και οι απροκάλυπτες απειλές που εκτοξεύθηκαν προς το ελληνικό εκλογικό σώμα σε όλες τις εκλογές, από το 2010 και μετά). Ο καταναγκασμός ως λόγος ακυρότητας, σύμφωνα με το Άρθρο 52 της Σύμβασης της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών, αναφέρεται σε απειλή ή χρήση βίας. Η αναφορά της ανωτέρω σύμβασης στη «βία» μπορεί να ερμηνευθεί ως εμπεριέχουσα και μορφές οικονομικού καταναγκασμού και δεν θα έπρεπε απαραίτητως να περιορίζεται στην «ένοπλη βία». Πράγματι, πολλά διεθνή όργανα αναφέρονται στην οικονομική πίεση, ως μιας μορφής επίθεση.⁴

Αυτός ο τύπος του οικονομικού καταναγκασμού πληροί, επίσης, τις προϋποθέσεις της παράνομης επέμβασης στις εσωτερικές υποθέσεις ενός κράτους, η οποία, ακόμα κι αν δεν ακυρώνει τη συναίνεση, μπορεί, παρ' όλα αυτά, να αποτελέσει βάση για την καταγγελία μιας συνθήκης σύμφωνα με το Άρθρο 56 (1β) της Σύμβασης της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών.

Η χρήση καταναγκασμού κατά τη διαπραγμάτευση και υπογραφή μίας συμφωνίας, είτε συνθήκης είτε ενοχικής σύμβασης, έχει σοβαρές επιπτώσεις τόσο για την εν λόγω συμφωνία όσο και για τις σχέσεις των μερών.⁵ Μολονότι τα Άρθρα 51 και 52 της Σύμβασης της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών αναφέρονται στον καταναγκασμό φυσικών προσώπων που διαπραγματεύονται για ένα κράτος ή έστω στην απειλή ή χρήση βίας, είναι σαφές, ότι σε καταστάσεις όπου μια κυβέρνηση, στο σύνολό

της, εξαναγκάζεται να αποδεχτεί έντονα άνισους όρους, με το φόβο να της επιβληθεί οξεία (πραγματική ή κερδοσκοπικού χαρακτήρα) οικονομική κρίση (ιδίως όταν η προέλευσή της και τα αποτελέσματά της ελέγχονται από τα άλλα μέρη)⁶ με απρόβλεπτες συνέπειες, το επίπεδο του εξαναγκασμού είναι ισοδύναμο με αυτό που περιγράφεται στο Άρθρο 52 της εν λόγω σύμβασης.

5. Μονομερή μέτρα καταναγκασμού από τους πιστωτές

Η κακή πίστη των πιστωτών και η αθέμιτη πίεση (εξαναγκασμός ή απειλή) προς την Ελλάδα προκειμένου να αποδεχτεί τους όρους των διαφόρων συμφωνιών, καθώς και οι οικονομικές συνέπειες των μονομερών πράξεων, εν τέλει κορυφώθηκαν σε μια κατάσταση της οποίας τα έννομα αποτελέσματα είναι ισοδύναμα με μονομερή μέτρα καταναγκασμού. Στην προκειμένη περίπτωση, οι δηλώσεις που έκαναν ορισμένοι πιστωτές, ακόμα και κερδοσκοπικές, οι οποίες ήταν γνωστό ότι κλιμακώνονταν ή οι οποίες εν γνώσει τους μπορούσαν να επιφέρουν χειροτέρευση ή ζημία της ελληνικής οικονομίας και της ικανότητας βιοπορισμού του ελληνικού λαού, συνιστούν ένα είδος μονομερών μέτρων καταναγκασμού. Τα μονομερή μέτρα καταναγκασμού απαγορεύονται από το Διεθνές Δίκαιο, παραβιάζουν τον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών και δεν θεωρούνται νόμιμα αντίμετρα.⁷

6. Νόμιμα αντίμετρα

Όπως έχει αποδειχθεί στην παρούσα Έκθεση, οι πιστωτές έχουν παραβιάσει το Διεθνές Δίκαιο επιβάλλοντας στην ελληνική κυβέρνηση πολλαπλά μέτρα τα οποία παραβιάζουν τα δικαιώματα του ελληνικού λαού.

Επιπλέον, ενώ κλιμακώνονταν η ελληνική κρίση χρέους, τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και το ΔΝΤ, έκαναν αρνητικές δηλώσεις για την οικονομία της Ελλάδας, οι οποίες είχαν άμεση αρνητική επίδραση στη δυνατότητα της χώρας να δανείζεται με χαμηλότερα επιτόκια δανεισμού. Περαιτέρω δηλώσεις κερδοσκοπικού χαρακτήρα σχετικά με την ενδεχόμενη έξοδο της χώρας από την ευρωζώνη είχαν ανάλογες επιπτώσεις, προκαλώντας μεταξύ άλλων και σημαντική φυγή ελληνικών καταθέσεων στο εξωτερικό. Το ίδιο ισχύει και για τα παρόμοια μέτρα και δηλώσεις μετά τις εκλογές που ανέδειξαν νέα κυβέρνηση το 2015.

Συμπέρασμα αυτών των παρατηρήσεων είναι ότι, όταν μια χώρα γίνεται στόχος ενεργειών οι οποίες είναι εκ των προτέρων γνωστό πως βλάπτουν την οικονομία της (και μάλιστα προς όφελος των δανειστών της) και τη βιοποριστική ικανότητα του λαού της, η χώρα αυτή μπορεί να καταφύγει σε νόμιμα αντίμετρα. Η Ελλάδα, συνεπώς, δικαιούται να λάβει ανάλογα αντίμετρα, ιδίως με την αποκήρυξη των χρεών που έχουν συναφθεί ή προκύπτουν από τα Μνημόνια Συνεννόησης, τη Σύμβαση μεταξύ Δανειστών και τη Σύμβαση Δανειακής Διευκόλυνσης του 2010.

Πράγματι, σύμφωνα με το εθνικό Διεθνές Δίκαιο και τα Άρθρα 49επ των «Άρθρων περί Ευθύνης των

Κρατών» της Επιτροπής Διεθνούς Δικαίου, ένα κράτος που έχει ζημιωθεί μπορεί να παραβεί μία, κατά τα άλλα, ισχύουσα διεθνή υποχρέωσή του απέναντι σε άλλο (υπεύθυνο) κράτος, εάν το άλλο κράτος έχει διαπράξει μια διεθνώς παράνομη πράξη. Η παράβαση που διαπράττεται από το ζημιωθέν κράτος έχει σκοπό να προκαλέσει τη συμμόρφωση του άλλου κράτους, που ευθύνεται για τη ζημία, προς τις υποχρεώσεις του.

7. Απουσία αδικαιολόγητου πλουτισμού

Η κακή πίστη, η ικανοποίηση ιδίων συμφερόντων, η έλλειψη νομιμότητας και τα επιβλαβή αποτελέσματα των όρων που επιβλήθηκαν στην Ελλάδα, στην οικονομία της και στη βιοποριστική ικανότητα του λαού της, καθιστούν το χρέος επονείδιστο, παράνομο ή αθέμιτο. Δεδομένου ότι ο ελληνικός λαός δεν έχει κανένα αδικαιολόγητο όφελος ή άλλο πλεονέκτημα – ακριβώς το αντίθετο – από τα συσσωρευμένα χρέη, η Ελλάδα δεν έχει καμία υποχρέωση να αποπληρώσει το μέρος αυτό του αρχικού κεφαλαίου (εκείνο το οποίο κρίνεται επονείδιστο, παράνομο ή αθέμιτο) λόγω αδικαιολόγητου πλουτισμού.⁸ Το ίδιο αληθεύει και όσον αφορά τους τόκους (με απλό επιτόκιο ή με ανατοκισμό) του κεφαλαίου που δόθηκε επονείδιστα, παράνομα ή αθέμιτα με τη μορφή δανείων, εγγυήσεων ή με άλλο τρόπο. Το επιχείρημα ότι δεν υπάρχει αδικαιολόγητος πλουτισμός ενισχύεται περαιτέρω από το γεγονός ότι, ενώ η Ελλάδα εξασφάλισε πλεόνασμα και μείωσε κάθετα τις δημόσιες δαπάνες, το χρέος της εξακολουθεί να αυξάνεται.

ΕΝΟΤΗΤΑ II: ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΜΟΝΟΜΕΡΟΥΣ ΑΝΑΣΤΟΛΗΣ ΤΗΣ ΑΠΟΠΛΗΡΩΜΗΣ ΜΗ ΒΙΩΣΙΜΩΝ ΧΡΕΩΝ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ

1. Μονομερής αναστολή αποπληρωμής χρέους βάσει της κατάστασης ανάγκης

Ο ορισμός της ανάγκης δίνεται στο Άρθρο 25 των Ρυθμίσεων για την Ευθύνη των Κρατών της Επιτροπής Διεθνούς Δικαίου, που έχουν ευρέως χρησιμοποιηθεί και αναγνωριστεί από διεθνή δικαστήρια.⁹ Όπως εξηγείται στον σχολιασμό του Άρθρου 25, ο όρος «ανάγκη» χρησιμοποιείται για να υποδηλώσει τις εξαιρετικές εκείνες περιπτώσεις όπου ο μόνος τρόπος που μπορεί ένα κράτος να διασφαλίσει ένα ουσιώδες του συμφέρον που απειλείται από σοβαρό και άμεσο κίνδυνο, είναι προσωρινά να μην εκπληρώσει κάποιες άλλες διεθνείς υποχρεώσεις του, μικρότερης βαρύτητας ή λιγότερο επείγουσες.¹⁰ Σύμφωνα με το Άρθρο 25, είναι απαραίτητο να συντρέχουν τέσσερις προϋποθέσεις προκειμένου να επικαλεστεί κράτος νόμιμα την κατάσταση ανάγκης. Η ελληνική περίπτωση καλύπτει και τις τέσσερις. Συνεπώς η Ελλάδα μπορεί να αναστείλει την αποπληρωμή του μη βιώσιμου μέρους του χρέους της.

A. Το μέτρο θα διασφαλίζει ένα ζωτικό συμφέρον του κράτους, που απειλείται από σοβαρό και άμεσο κίνδυνο

Στην υπόθεση Socobel,¹¹ ο συνήγορος της Ελληνικής Κυβέρνησης ορθά διατύπωσε την άποψη ότι «η θεωρία [του Διεθνούς Δικαίου] αναγνωρίζει στην περίπτωση αυτή ότι το καθήκον μιας Κυβέρνησης να διασφαλίζει την καλή λειτουργία των απαραίτητων δημόσιων υπηρεσιών της υπερισχύει εκείνου της αποπληρωμής των χρεών της. Δεν οφείλει κανένα Κράτος να εκπληρώσει, ή να εκπληρώσει εις ολόκληρον, μια χρηματική του υποχρέωση, εάν αυτό θέτει σε κίνδυνο τη λειτουργία των δημοσίων υπηρεσιών του και έχει ως αποτέλεσμα την αποδιοργάνωση της διοίκησης της χώρας.

Στην περίπτωση κατά την οποία η αποπληρωμή του χρέους θέτει σε κίνδυνο την οικονομική ζωή ή διακυβεύει την αποτελεσματική διοίκηση, η Κυβέρνηση έχει δικαίωμα, κατά την άποψη των υπογράφων, να αναστείλει ή ακόμα και να περιορίσει την εξυπηρέτηση του χρέους».¹² Ο Συνήγορος της Βελγικής Κυβέρνησης απάντησε ότι: «πρόκειται για μια εμπειρισταμένη έρευνα ... Ο κ. Γούπης [ο συνήγορος της ελληνικής κυβέρνησης] δήλωσε εκθές ότι ένα Κράτος δεν είναι υποχρεωμένο να πληρώσει το χρέος του εάν, προκειμένου να το πληρώσει, θα έπρεπε να θέσει σε κίνδυνο τις βασικές του δημόσιες υπηρεσίες. Όσον αφορά την αρχή αυτή, η Βελγική Κυβέρνηση θα ήταν, αναμφίβολα, σύμφωνη».

Το δικαστήριο του Διεθνούς Κέντρου Επίλυσης Επενδυτικών Διαφορών στην υπόθεση LG&E δέχθηκε την ίδια άποψη, κρίνοντας ότι τα οικονομικά και χρηματοπιστωτικά συμφέροντα μιας χώρας μπορούν επίσης να θεωρηθούν ουσιώδη συμφέροντα.¹³ Υπ' αυτή την έννοια, το δικαστήριο επισήμανε αρκετούς κοινωνικο-οικονομικούς δείκτες που επέτρεπαν στην Αργεντινή να επικαλεστεί νόμιμα κατάσταση ανάγκης.¹⁴ Αυτοί περιλάμβαναν:

- Ποσοστό ανεργίας 25%,
- Ο μισός σχεδόν πληθυσμός της Αργεντινής ζούσε κάτω από το όριο της φτώχειας,
- «Το σύστημα υγείας βρισκόταν στα πρόθυρα της κατάρρευσης»,
- Η Κυβέρνηση αναγκάστηκε να μειώσει τις κατά κεφαλήν δαπάνες για τις κοινωνικές υπηρεσίες κατά 74%.

Στην υπόθεση Continental το δικαστήριο του Διεθνούς Κέντρου Επίλυσης Επενδυτικών Διαφορών συμφώνησε με την άποψη αυτή και έθεσε επιπλέον μια σειρά συγκεκριμένων παραγόντων:

«Είναι αδύνατον να αρνηθεί κανείς, κατά την άποψη του Δικαστηρίου, ότι μια κρίση η οποία επέφερε την αιφνίδια και хаотική εγκατάλειψη του ακρογωνιαίου αξιώματος της οικονομικής ζωής της χώρας, όπως:

- παρ' ολίγον κατάρρευση της εγχώριας οικονομίας,
- κοινωνική δυσπραγία η οποία οδήγησε παραπάνω από το μισό του πληθυσμού της χώρας κάτω από το όριο της φτώχειας άμεσες απειλές στην

υγεία των μικρών παιδιών, των ασθενών και των πιο ευάλωτων μελών του πληθυσμού [...] αν συνυπολογίσει κανείς όλα αυτά, στοιχειοθετείται μια κατάσταση κατά την οποία η διατήρηση της δημόσιας τάξης και η προστασία του ουσιώδους συμφέροντος ασφάλειας της Αργεντινής ως κράτους και ως χώρας διακυβεύονταν στον πυρήνα της».¹⁵

Όπως έχει καταδειχθεί προηγουμένως, στο πέμπτο, έκτο και έβδομο κεφάλαιο της Έκθεσης αυτής, είναι σαφές ότι τα ουσιώδη συμφέροντα της Ελλάδας αντιμετωπίζουν εξίσου άμεσο κίνδυνο.

B. Το μέτρο αυτό πρέπει να είναι ο μοναδικός τρόπος για τη διασφάλιση του επίδικου ουσιώδους συμφέροντος.

Είναι σαφές από τον σχολιασμό των Ρυθμίσεων της Επιτροπής Διεθνούς Δικαίου ότι το κράτος μπορεί να λάβει διάφορα μέτρα, και συνεπώς η έκφραση «μοναδικός τρόπος» δεν θα πρέπει να εκληφθεί κυριολεκτικά. Στην υπόθεση LG&E το δικαστήριο υποστήριξε ότι ένα κράτος μπορεί να διαθέτει πολλές μορφές αντίδρασης για να διατηρήσει τη δημόσια τάξη ή να προστατεύσει τα ζωτικά του συμφέροντα ασφαλείας. Όσον αφορά την ελληνική περίπτωση, φαίνεται καθαρά ότι η αναστολή αποπληρωμής εκείνου του μέρους του χρέους που κρίνεται επονείδιστο, παράνομο ή καταχρηστικό είναι ο μοναδικός τρόπος με τον οποίο θα μπορούσαν να διασφαλιστούν τα ουσιώδη συμφέροντα που διακυβεύονται. Όπως έχει πειστικά καταδειχθεί, η παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων συνδέεται στενά με το οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον το οποίο προκύπτει από μια κρίση χρέους. Κατά τη διάρκεια των προηγούμενων πέντε ετών, τα μέτρα που εφαρμόστηκαν θεωρήθηκαν από τους περισσότερους διεθνείς οικονομικούς παράγοντες ως ο μοναδικός τρόπος για να αποτραπεί η πτώχευση της Ελλάδας και το ίδιο θεωρείται και σήμερα. Αυτό σημαίνει ότι στα μάτια των πιστωτών της Ελλάδας υπάρχουν μόνο δυο επιλογές: η εφαρμογή μέτρων λιτότητας ή η πτώχευση. Η πτώχευση θα έβλαπτε τα συμφέροντα των τραπεζών.

Γ. Το μέτρο αυτό δεν βλάπτει ουσιώδεις συμφέρον του κράτους ή των κρατών προς τα οποία υφίσταται η υποχρέωση, ή της διεθνούς κοινότητας συνολικά

Η προϋπόθεση αυτή σημαίνει ότι τα συμφέροντα των άλλων κρατών, τα οποία απειλούνται από τη μη συμμόρφωση με την υποχρέωση του πρώτου κράτους, πρέπει να είναι υποδεέστερα των ουσιωδών του συμφερόντων. Στην περίπτωση της Ελλάδας, όπως δείξαμε στην παρούσα Έκθεση, οι συνέπειες που αναμένεται να υποστούν οι πιστωτές της Ελλάδας είναι ουσιαστικά μικρές και δεν μπορούν, σε καμία περίπτωση, να χαρακτηριστούν ουσιώδη συμφέροντα.

Δ. Το κράτος δεν θα έχει συμβάλει στη δημιουργία της κατάστασης ανάγκης και η εν λόγω διεθνής υποχρέωση δεν θα αποκλείει τη δυνατότητα επίκλησης ανάγκης

Ο σχολιασμός της Επιτροπής Διεθνούς Δικαίου όσον αφορά το Άρθρο 25 των «Άρθρων περί Ευθύ-

νης των Κρατών» καθιστά σαφές ότι η συμβολή του κράτους στη δημιουργία της κατάστασης ανάγκης πρέπει να είναι «αρκούντος ουσιώδους και όχι απλώς περιστασιακή ή περιφερειακή».¹⁶ Στην περίπτωση της Ελλάδας, είναι ξεκάθαρο ότι υπεύθυνη για την οικονομική και κοινωνική καταστροφή που έχει πλήξει τη χώρα είναι η Τρόικα. Όπως καταδείξαμε προηγουμένως, το περιθώριο εκτίμησης που είχε η Ελλάδα ήταν πολύ στενό και δεν της έδωσε τη δυνατότητα να εφαρμόσει ελεύθερα οποιοδήποτε ουσιαστικό οικονομικό και κοινωνικό πρόγραμμα. Καταδείξαμε ότι η Ελλάδα εξαναγκάστηκε ουσιαστικά να αποδεχτεί τους αυστηρούς όρους (αιρεσιμότητες) μέσω της πολιτικής και οικονομικής πίεσης που δέχθηκε κυρίως από δύο από τις ισχυρότερες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Γαλλία και Γερμανία). Στο πλαίσιο αυτό, η Ελλάδα δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι συνέβαλε ουσιωδώς στη δημιουργία της κατάστασης ανάγκης.

2. Το δικαίωμα μονομερούς κυριαρχικής κήρυξης αδυναμίας πληρωμής (insolvency)

Δεν υπάρχει κανένας κανόνας Διεθνούς Δικαίου ο οποίος να εμποδίζει τα κράτη να κηρύσσουν αδυναμία πληρωμής με μονομερή μέσα. Αυτό ισχύει ακόμα περισσότερο όταν ένα κράτος έχει εν τοις πράγμασι περιοχθεί σε αδυναμία πληρωμής, λόγω μη βιωσιμότητας του χρέους του, ή επειδή αδυνατεί να καλύψει τις ζωτικές ανάγκες του λαού του, ή εξαιτίας άλλων περιστάσεων. Η πρακτική των κρατών που πραγματικά έχουν κηρυχθεί σε πτώχευση μας δίνει κάποια παραδείγματα αναφορικά με τη μονομερή φύση του δικαιώματος αυτού. Η παύση πληρωμών ενός κράτους λόγω αδυναμίας έχει προσελκύσει μηδαμινό ενδιαφέρον στο Διεθνές Δίκαιο και τη νομική πρακτική, αν και είναι καλά τεκμηριωμένη και ήταν μάλλον η πιο διαδεδομένη στις αρχές του εικοστού αιώνα.¹⁷

Το δικαίωμα μονομερούς κήρυξης αδυναμίας πληρωμών επιβεβαιώνεται και από την Ομάδα Εργασίας για την Πτώχευση Κρατών της Ένωσης Διεθνούς Δικαίου, της οποίας η έκθεση του 2010 πρότεινε τέσσερις επιλογές για τις πολιτικές αναδιάρθρωσης του κρατικού χρέους, μια από τις οποίες είναι ακριβώς η πλήρης πτώχευση. Το 2013 συστάθηκαν δυο ομάδες εργασίας, η μια εκ των οποίων ανέλυσε την δυνατότητα λύσεων σχετικά με ζητήματα αναδιάρθρωσης χρέους οι οποίες θα στηρίζονται σε διεθνείς συνθήκες.¹⁸ Ως εκ τούτου, η μονομερής κήρυξη αδυναμίας πληρωμής ενός κράτους είναι μια πραγματικότητα στις διεθνείς σχέσεις, η οποία αναγνωρίζεται τόσο στη θεωρία όσο και στην πρακτική, μολοντί αντιμετωπίζει σκληρή αντίσταση, και αυτό λόγω της προστασίας που παρέχει στα περιουσιακά στοιχεία των σε αδυναμία πληρωμής κρατών έναντι των πιστωτών τους, λόγω των ασυλιών και των κυριαρχικών δικαιωμάτων.

Η αναδιάρθρωση χρέους, συνεπώς, λίγο πριν την αδυναμία πληρωμής, είναι ένας τεχνητός μηχανισμός που πρακτικά επιτρέπει στους δανειστές να εκμεταλλεύονται τις πηγές που παράγουν το εισόδημα

ενός κράτους, δηλαδή φόρους, δασμούς, δικαιώματα επί των φυσικών πόρων, αναγκαστικές ιδιωτικοποιήσεις και λοιπά. Η ιδέα ότι η Ελλάδα θα μπορούσε με τον έναν ή τον άλλο τρόπο να προβεί σε μονομερή κήρυξη αδυναμίας πληρωμής πολεμήθηκε από τους πιστωτές της χώρας, μέσω μονομερών καταναγκαστικών μέτρων. Μολοντί θα ήταν ευεργετικό για την Ελλάδα να κηρύξει αδυναμία πληρωμής, ιδίως αν το έκανε αυτό στο ξεκίνημα της κρίσης, οι πιστωτές της εξακολούθησαν να κρατούν στη ζωή το μη βιώσιμο χρέος, επιμυκύνοντας στην πραγματικότητα ένα μη βιώσιμο χρέος.

Εάν λοιπόν ένα κράτος έχει δικαίωμα να κηρύξει αδυναμία πληρωμής, είναι σαφές ότι η μονομερής αυτή πράξη συνιστά λόγο ο οποίος αποκλείει τον παράνομο χαρακτήρα της μη τήρησης των διεθνών υποχρεώσεων του δανειζόμενου και συγκεκριμένα εκείνων που πηγάζουν από τον δανεισμό. Αυτό ισχύει εμφανώς στην περίπτωση κατά την οποία μπορεί να αποδειχθεί κατάσταση ανάγκης του Άρθρου 25 των Ρυθμίσεων για την Ευθύνη των Κρατών της Επιτροπής Διεθνούς Δικαίου, όπως έχει ήδη εξηγηθεί. Θα ήταν αδιανόητο ένα εθνικό δικαστήριο να αναγκάσει ένα φυσικό πρόσωπο να εξυπηρετεί το δάνειό του, εάν τα εισοδήματά του δεν επαρκούν για τις βασικές ανάγκες επιβίωσης της οικογένειάς του. Οι παρατηρήσεις αυτές συνάδουν με πρόσφατη απόφαση που εξέδωσε ένα επενδυτικό διαιτητικό δικαστήριο στην υπόθεση *Postova Banka AS and Istrokapital SE v Greece*, στην οποία επισημαίνεται ότι δεν υπάρχει καμία εγγύηση για την αποπληρωμή ενός δημόσιου χρέους και προστίθεται επίσης ότι «εν ολίγοις, το δημόσιο χρέος είναι εργαλείο κυβερνητικής, νομισματικής και οικονομικής πολιτικής και οι επιπτώσεις του σε τοπικό και διεθνές επίπεδο το καθιστούν σημαντικό εργαλείο για τον χειρισμό των κοινωνικών και οικονομικών πολιτικών ενός Κράτους. Δεν μπορεί επομένως να εξισωθεί με ιδιωτικές οφειλές από δανεισμό ή εταιρικά χρέη».¹⁹

1. R. Howse, The Concept of Odious Debt in Public International Law, UNCTAD Paper 185 (July 2007).

2. Οι συμφωνίες μεταξύ της Ελλάδας και των πιστωτών της δεν εμπίπτουν στο δίκαιο των διεθνών συνθηκών και, ως εκ τούτου, η Σύμβαση της Βιέννης δεν εφαρμόζεται τυπικά. Αναφέρεται όμως εδώ γιατί οι περισσότερες διατάξεις της εκφράζουν γενικές αρχές δικαίου εφαρμοζόμενες σε συμφωνίες μεταξύ κρατικών οντοτήτων.

3. Μεταξύ των πολλών πηγών, ο Bedjaoui, ο οποίος ήταν ο εισηγητής της Επιτροπής Διεθνούς Δικαίου στη Σύμβαση της Βιέννης για τη Διαδοχή των Κρατών αναφορικά με τη δημόσια περιουσία, τα αρχεία και χρέη και του οποίου επομένως η άποψη είναι καθοριστική, σημείωσε ότι ένα χρέος θεωρείται επονειδιστικό αν το κράτος οφειλέτης συναίεσε στο δανεισμό «με στόχο και για σκοπό που δεν συμβαδίζουν με τη διεθνή έννομη τάξη». M Bedjaoui, Ninth Report on Succession of States in respect of matters other than treaties, UN Doc A/CN.4/301 (1977), επαναδημοσίευση στο YB ILC, σελ. 70.

4. Άρθρο 32 του Charter of Economic Rights and Duties of States, GA Res. 3281 (XXIX) (12 Dec. 1974), Declaration of the Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Co-operation among States, GA Res. 2625 (XXV) (24 Oct. 1970); Declaration on the Inadmissibility of Intervention in Domestic Affairs of States and the Protection

of their Independence and Sovereignty, GA Res. 2131 (XX) (21 Dec. 1965); Επιπλέον, η Τελική Πράξη της Σύμβασης της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών περιλαμβάνει διακήρυξη, που κατατέθηκε αρχικά από την Ολλανδία (σε αντίδραση προς αίτημα από αναπτυσσόμενες χώρες να αναγνωριστεί η συναίνεση σε συνθήκη κάτω από οικονομική πίεση ως «καταναγκασμός»), σύμφωνα με την οποία: «Η Διάσκεψη των Η.Ε. για το Δίκαιο των Συνθηκών... καταδικάζει την απειλή ή τη χρήση πίεσης οιασδήποτε μορφής, στρατιωτικής, πολιτικής ή οικονομικής, από οποιοδήποτε Κράτος, προκειμένου να εξαναγκάσει άλλο Κράτος να ενεργήσει οποιαδήποτε πράξη που σχετίζεται με τη σύναψη μιας συνθήκης κατά παράβαση των αρχών της εθνικής ισότητας των Κρατών και την ελευθερία της συγκατάθεσης» (Σχέδιο Διακήρυξης για την απαγόρευση της απειλής ή της χρήσης οικονομικού και πολιτικού εξαναγκασμού κατά τη σύναψη μιας συνθήκης, που υιοθετήθηκε από την Διάσκεψη χωρίς επίσημη ψηφοφορία (Draft Declaration on the Prohibition of the Threat or Use of Economic or Political Coercion in Concluding a Treaty, adopted by the Conference without a formal vote (Draft Report of the Committee of the Whole on Its Work at the First Session of the Conference, U.N. Doc. A/Conf. 39/C. 1/L. 370/Rev. 1/Vol. II (1969), at 251-252)).

5. Το ίδιο ισχύει και ως γενική αρχή του δικαίου των συμβάσεων. Κατά το κοινό δίκαιο, για παράδειγμα, η απειλή καθιστά ακυρώσιμη τη σύμβαση εάν η πίεση είναι αθέμιτη, στοιχείο που εξαρτάται από τη φύση της απειλής και της απαίτησης. *Universe Tankships Inc of Monrovia v International Transport Workers Federation*, [1983] 1 AC 366.

6. Μια άλλη, μικρότερης σημασίας, διάσταση αυτού είναι για παράδειγμα, η ικανότητα των πιστωτών κρατών και θεσμών να ενσταλάζουν τον φόβο στις αγορές και έτσι να αναγκάζουν τις αξιολογήσεις πιστοληπτικής ικανότητας να υποχωρούν, αλλά και τους ανθρώπους να αποσύρουν τις αποταμιεύσεις τους και να τις καταθέτουν σε τράπεζες του εξωτερικού (συνήθως σε χώρες των πιστωτών), ή αλλιώς να επενδύουν σε ακίνητα στις χώρες των πιστωτών.

7. Βλ. Άρθρα 49-50 ILC Articles on State Responsibility.

8. UNCTAD (2007), ό.π. σελ. 22.

9. ICJ, 25 September 1997, *Gabcíkovo-Nagymaros Project*, BVerfG, 2 BvR 120/03 της 4/5/2006; French Supreme Court, 23 October 1987, *Nachfolger navigation company*; Decision on Annulment *Enron v. Argentina*, 30 July 2010, ICSID Case No. ARB/01/3 §356; Decision on Annulment *Enron v. Argentina*, 30 July 2010, ICSID Case No. ARB/01/3; Decision on Annulment *Sempra v. Argentina*, 29 June 2010, ICSID Case No. ARB/02/16; *LG&E v. Argentina*, 3 October 2006, ICSID Case No. ARB/02/1; *Continental v. Argentina*, 5 September 2008, ICSID Case No. ARB 03/9.

10. ILC Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts: Σχολιασμός, σε http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf, σελ. 80.

11. *Societe Commerciale de Belgique*, (1939) PCIJ Ser A/B, No 78.

12. R. Ago, Addendum to 8th Report on State Responsibility, UN Doc A/CN.4/318/ADD.5-7.

13. *LG&E Energy Corp and Others v Argentina*, ICSID Award (25 July 2007), σκ. 251.

14. Ό.π., σκ. 234.

15. *LG&E Energy Corp and Others v Argentina*, ICSID Award (5 September 2008), σκ. 180.

16. ILC Commentary, ό.π. un. 10, σελ. 84.

17. M Waibel, *Sovereign Defaults before International Courts and Tribunals* (Cambridge University Press, 2011) σελ. 3-19.

18. RM Lastra, L Buchheit (eds) *Sovereign Debt Management* (Oxford University Press, 2014) σελ. xx-xxiii.

19. *Postova Banka AS and Istrokapital SE v Greece*, ICSID Award (9 April 2015), σκ. 324.

ΕΠΙΤΡΟΠΗ
ΑΛΗΘΕΙΑΣ
ΔΗΜΟΣΙΟΥ
ΧΡΕΟΥΣ

ΕΠΙΤΡΟΠΗ
ΑΛΗΘΕΙΑΣ
ΔΗΜΟΣΙΟΥ
ΧΡΕΟΥΣ

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ